

Универзитет у Београду
Факултет спорта и физичког васпитања

Дејан В. Гавриловић

Физичко вежбање и војска Краљевине Србије
Докторска дисертација

Београд, 2016.

University of Belgrade
Faculty of sport and physical education

Dejan V. Gavrilović

Physical exercise and the Army of the Kingdom of
Serbia

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2016.

Информације о ментору и члановима комисије:

Ментор:

др Александар Недељковић, ванредни професор,
Универзитет у Београду,
Факултет спорта и физичког васпитања,
Благоја Паровића 156,
Београд,
Србија

Чланови комисије:

др Слађана Мијатовић, редовни професор,
Универзитет у Београду,
Факултет спорта и физичког васпитања,
Благоја Паровића 156,
Београд,
Србија

др Сузана Рајић, редовни професор,
Универзитет у Београду,
Филозофски факултет,
Одељење за историју,
Чика Љубина 18-20,
Београд,
Србија

Датум одбране: _____

Предговор

Докторска дисертација је урађена у оквиру научног истраживања под називом: „Физичко вежбање и војска Краљевине Србије“.

Материјал изложен у дисертацији заснива се и на резултатима који су публиковани у раду „Допринос српских лекара развоју физичког вежбања у Краљевини Србији“ (Дејан Гавриловић, Горан Касум и Слађана Мијатовић). Рад је објављен је у међународном научном часопису „Војносанитетски преглед“, Војномедицинска академија, Институт за научне информације, Црнотравска 17, 11040 Београд, Србија. Часопис број 9, 2014. године.

The contribution of Serbian doctors to the development of physical exercise in the Kingdom of Serbia

Doprinos srpskih lekara razvoju fizičkog vežbanja u Kraljevini Srbiji

Dejan Gavrilović, Goran Kasum, Sladjana Mijatović

Faculty of Sport and Physical Education, University of Belgrade, Belgrade, Serbia

Key words:

history of medicine; serbia; world war I; military personnel; exercise.

Ključne reči:

istorija medicine; srbija; prvi svetski rat; lekari; vojni vežbanje.

Introduction

After gaining independence at the Congress of Berlin (1878), and the declaration of the Kingdom of Serbia (1882), young Serbian country began to develop strongly economically. Frequent and turbulent political changes during this period also caused some changes in cultural and educational life of the country. Many Serbian intellectuals then came back to free Serbia in order to transfer knowledge and experience from advanced and larger European countries.

During the 19th century, different forms of physical exercising rapidly developed in Europe. In Germany "Jan's turners" gymnastics was practiced, in Sweden, the main method was "Ling's system of health gymnastics", while in England modern sport was expanding with the establishments of sport clubs; in France were organized associations in which the system of "Amoros training" was used, and in the Czech Republic and other Slavic countries was gradually introduced the "sokol" system of exercising.

All of the mentioned large systems of physical exercising were expanding their influence on other European countries, intertwining with each other, thus creating the most efficient system of physical exercising. These influences were coming to Serbia from the middle of the 19th century, through young intellectuals, educated abroad. With their return to Serbia they brought back experiences they had on physical exercising, often opening private schools or civil societies for physical exercising. These were mostly schools for adopting fencing, gymnastics or swimming abilities. By the 80s of the 19th century, the school with the most success and perseverance in the emergence and the development of physical exercising was "School of painting Steva Todorović", which worked intermittently from 1857 to 1876.

Contribution of Dr. Vladan Dordević to sports

Several years after the end of the Serbian-Turkish war in October 1881, the Serbian doctor, and at that time the chief of medical services at the Ministry of Internal Affairs, Dr. Vladan Dordević, advocated the establishment of a new association for physical exercising (Figure 1). He wanted the realization of that idea to get the widest support, so that the society can have the continuity the former societies could never be praised about having. Dr. Dordević addressed, at the beginning of realization of the idea, Belgrade professors of gymnastics and fighting, namely: Stevan Todorović, Professor of physical exercise in "Realna"; Ferdo Mihoković, Professor of gymnastics and fighting at the Military Academy, and Ljubomir Ilić, Professor of gymnastics in Belgrade Gymnasium. He requested from them to teach the students without charge, to make the society able to pay for the services of teachers. When he received a positive response from the group of professors, Dr. Dordević addressed the citizens with these words:

"Allow me, for just a moment, to remind you of one circumstance, which in our humble opinion deserves our full attention, and this is a factor in the way the physical development is being nurtured today. No doubt you are, just like the undersigned, convinced that the gymnastics, when arranged systematically by age, sex and national customs, is one of the strongest, if not the strongest lever for improving the physical, and because of this, the moral health of the individuals and the entire nations. However, until now, there has been paid a poor amount of attention to that systematic way of physical exercising. Apart from the Military Academy, where this has been systematically done from the start of the school, and the Gymnasium which sometimes had, and sometimes didn't have a gymnastics teacher. Although the name Gymnasium originates from gymnastics, there are barely

Correspondence to: Dejan Gavrilovic, Faculty of Sport and Physical Education in Belgrade, Blagaja Paroskica 156, 11 000 Belgrade, Serbia. E-mail: dejangavrate@gmail.com

Prva strana rada „Doprinos srpskih lekara razvoju fizičkog vežbanja u Kraljevini Srbiji“ objavljen je u Vojnosanitetskom pregladu, br 9, 2014. (Dejan Gavrilović, Goran Kasum, Slađana Mijatović).

Изјаве захвалности

Дисертација је плод вишегодишњег рада и истраживања из области Историје физичке културе. Такође, она је и резултат континуираног образовања и васпитања на Факултету спорта и физичког васпитања, те се овом приликом захваљујем свим професорима који су учествовали у мом дугогодишњем школовању на основним, мастер и докторским студијама.

Велику подршку за време школовања на докторским студијама имао сам у својој породици, супрузи Александри, сину Вељку, кћеркама Богдани и Михаили.

Нарочито сам захвалан ментору професору Александру Недељковићу, који ме је несебичном залагањем подржао на путу од почетка до краја студија.

Такође, изражавам велику захвалност професорки Слађани Мијатовић на помоћи у реализовању мастер рада и докторске дисертације.

У току докторских студија сам упућен на усавршавање на Филозофски факултет, Одељење за историју, где сам на Катедри за историју српског народа у новом веку, примљен од стране професорке Сузана Рајић и доцента Данка Леовца. Без њихове велике помоћи засигурно не бих успео да завршим рад на дисертацији. Захвалан сам на њиховом несебичном труду и залагању.

Као тренер у борилачким спортовима у току основних, мастер и докторских студија, нарочиту подршку сам имао од професора са Катедре борења, Зорана Ћирковића, Срећка Јовановића и Горана Касума, те им се посебно захваљујем.

На помоћи при завршетку студија велику захвалност дугујем и Савате савезу Србије, Школи за бродарство, бродоградњу и хидроградњу, професорки Александри Гавриловић-Лазич, наставницама Гордани Милић, Јасмини Николић и Емини Балан...

Резиме

Физичко вежбање и војска Краљевине Србије

Након добијања независности и проглашења Србије краљевином, историјски тренутак је захтевао убрзану модернизацију друштва. У том подухвату значајан допринос дали су српски интелектуалци који су се вратили са школовања из великих европских држава. Област физичког вежбања у Краљевини Србији је такође доживела убрзан развој и неопходан континуитет, подједнако у војсци и у цивилном становништву.

Војна академија је представљала место на којем је физичко вежбање развијано систематски већ од њеног оснивања (1850.) а нарочито у периоду краљевине. Рад је реализован у оквиру три основна предмета: гимнастика, борење и пливање, али и у предметима јахање и волтижовање.

Од увођења редовног служења војног рока 1883. године, сви војно способни мушкарци примењивали су систематска физичка вежбања у двогодишњем периоду служења војне обавезе. Физичка вежбања у рочној војсци Краљевине Србије најчешће се појављује под именом гимнастика. Гимнастика је припадала малој групи предмета која је упражњавана у свим фазама обуке пешадијског и артиљеријског рода. Такође, коњички и инжењерски род је имао обавезне садржаје физичког вежбања. То су најчешће били садржаји јахања у коњичком и пливања у инжењерско-понтонијерском роду. Увежбавајући елементе гимнастике, војници су усвајали различите садржаје физичког вежбања а такође су подизали и ниво својих физичких способности. Знања добијена у војним јединицама војници су преносили свесно или несвесно и на цивилно становништво.

У цивилном образовном систему Краљевине Србије, садржаје физичког вежбања чинили су и елементи војне обуке. Од 1882. године, након договора министарстава просвете и војске, официри су обављали задатке наставника гимнастике у средњим школама краљевине као и у Великој школи. Позив учитеља гимнастике у средњим школама Краљевине и у Великој школи обављало је најмање 30 српских официра.

Допринос у оснивању Гимнастичке школе, у Београду 1908. године дали су и официри Краљевине Србије. У Гимнастичкој школи се образовао наставни кадар из

гимнастике те је ова институција представљала прву претечу данашњих факултета спорта и физичког васпитања у Србији.

Припадници војске су учествовали у покретању, у том временском периоду, различитих форми физичког вежбања, а данас модерних спортова: мачевања, коњичког спорта, стрељаштва, бокса (енглеског или класичног), саватеа (француског бокса) и рвања. Од 26 соколских друштава, који су били активни уочи Балканских ратова, на водећим функцијама у 10 соколских друштава налазили су се официри војске. Према резултатима истраживања, у појави и развоју соколства као и у појединих модерних спортова у Краљевини Србији учествовало је 117 српских официра.

У Српском олимпијском клубу (1910.–1914.), већину функција у управи, одборима и контролном одбору обављали су припадници војске. Истраживање је потврдило учешће 56 официра у развоју олимпијског покрета.

Српска друштва за физичко вежбање и њени чланови у Краљевини Србији али и ван Краљевине Србије су између осталих активности развијали и национални дух у оквиру својих активности. Развој националног духа у друштвима за физичко вежбање Краљевине Србије обогативало је садржаје усмерене на развој тела, али и давало шири простор деловања и комплетнији циљ физичком вежбању као друштвеној појави. Изражени национални садржаји у српским друштвима за физичко вежбање на територијама Аустроугарске, Турске али прекоокеанских земаља имали су додатну димензију одржавања националног идентитета српског народа који је био изразито угрожен у Аустроугарској и Турској.

Број официра који су учествовали у појави и развоју олимпијског покрета, соколског покрета, појединих модерних спортова, али и развоју физичког вежбања у војним и цивилним школама Краљевине Србије, већи је од 200. Претпостављамо да је и више од хиљаду војника на одслужењу војног рока учествовало у различитим активностима везаних за покретање и развој физичког вежбања. С обзиром на то да је уочи Балканских ратова у војсци Краљевине Србије било око 2350 официра, можемо тврдити да је од комплетног официрског кадра, који је учествовао у ослободилачким ратовима (1912. – 1918.), више од пет процената у предратном периоду учествовало у појави и развоју физичког вежбања.

Чланови Официрске школе борења, соколства Краљевине Србије и олимпијског покрета су као официри или војници Војске Краљевине Србије учествовали у ослободилачким ратовима (1912. – 1918.). Они су обављали готово све дужности у војсци од редова до војног министра. У ратним дејствима су учествовали у најтежим

борбама од Куманова, Брегалнице преко Цера, Колубаре до пробијања Солунског фронта.

Истраживање је потврдило да је 139 припадника српског соколства са територија Аустроугарске монархије учествовало у ратним дејствима у ослободилачким ратовима (1912. – 1918.) као војници Краљевине Србије. Од наведеног броја седморица су изгубила животе. Након сарајевског атентата три сокола су осуђена на смрт вешањем (1915.), док су тројица малолетних преминула у току издржавања казне у аустроугарским затворима (1916., 1917.). У више велеиздајничких процеса осуђено је 102 припадника српског соколства у Аустроугарској монархији.

До краја фебруара 1918. године на Солунски фронт са територија Северне Америке пребачено је око 3 000 добровољаца, од тога је било 138 Хрвата, 9 Словенаца док су остатак чинили Срби. Истраживањем је утврђено учешће 30, док претпостављамо да је више од 100 припадника српског соколства са територија Северне Америке учествовало у борбама на Солунском фронту.

Према резултатима рада у Балканским и Првом светском рату је учествовало око 450 припадника српских друштава за физичко вежбање са територија Краљевине Србије и изван територија Краљевине Србије.

У XIX и почетком XX века српски народ је се борио за независност и уједињење које је коначно остварено у оквиру Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1918. године. Српско физичко вежбање као друштвена појава било је у функцији образовања народа из области физичке културе али и одбране независности и уједињења српског народа. Повезаност физичког вежбања и војске у периоду Краљевине Србије је несумњива и њени продукти представљају темељ развоју физичког вежбања српског народа у периоду XX века.

Физичко вежбање и војска Краљевине Србије

Кључне речи: физичка култура, историја, војска, краљевина, Србија, вежбање, спорт

Научна област: Спорт и физичко васпитање

Ужа научна област: Науке спорта, физичког васпитања и рекреације

УДК број:

Summary

Physical exercise and the Army of the Kingdom of Serbia

After achieving independence and proclamation of Serbia as a kingdom, the historical moment required quick modernization of the society. Serbian intellectuals who finished schooling in great European countries contributed considerably in that undertaking. Physical exercise in the Kingdom of Serbia also developed rapidly and had necessary continuity, both between army members and civilians.

Military Academy was the place where physical exercise was developed systematically since its foundation (1850.) and especially in the period of being a kingdom. There were 3 basic subjects-gymnastics, fighting and swimming and as a part of other subjects (horse riding and equestrian vaulting).

All men fit for military service did systematic physical exercise in the two year period of military service, since the implementation of the regular military service in 1883. Physical exercise in military service of the Kingdom of Serbia was usually called gymnastics. It belonged to a small group of subjects that was exercised in all phases of military training in infantry and artillery also, cavalry and engineering service had elements of physical exercise as compulsory. There were mostly elements of riding in cavalry and elements of swimming in engineering-pontinier service. By practising the elements of gymnastics, soldier acquired different elements of physical education and also raised the level of their abilities. The knowledge acquired in military units was transferred wittingly or not to civilians.

The elements of military training were also included in the civil educational system in the Kingdom of Serbia. After the agreement between ministry of education and army, in 1882, the officers were teachers of gymnastics in secondary schools as well as in the Higher School. At least 30 Serbian officers were teachers then.

The officers of the Kingdom of Serbia also contributed to the foundation of the „Gymnastic School“ in Belgrade in 1908. They educated teaching staff in gymnastics there, so this institution was the forerunner of today's faculties of sport and physical education in Serbia.

The members of the Army took part in initiating different forms of physical exercise than which became modern sports today like fencing, horse riding, rifle shooting, boxing (english or classical), savate (french boxing) and wrestling. The officers of the Army were at leading positions in 10 among 26 falconer's club that were active before Balkan wars. According to the results of the researches about the beginnings and development of falconry as well as some modern sports in the Kingdom of Serbia, 117 serbian officers took part in it.

Members of the Army were mainly on positions in the administration, Committees and Controlling Board. The research also affirmed that 56 officers took part in the development of the olympic movement.

Serbian societies for physical education and its members in the Kingdom of Serbia and out of it among other things developed national spirit in their activities. It enriched activities based on the development of the body and also gave more complete goals of physical education as a social phenomenon. Strong national spirit in Serbian societies for physical exercise on the territory of Austria-Hungary, Turkey and also overseas countries had additional dimension of keeping national identity of Serbs that was extremely endangered in Austria-Hungary, Turkey.

There were more than 200 officers who took part in development of the olympic movement, falconry and certain modern sports as well as the development of physical education in civil and military schools in the Kingdom of Serbia. It is also supposed that more than a thousand soldiers in military service took part in different activities concerning starting and development of physical exercise.

Bearing in mind that there were 2350 officers in the Army of the Kingdom of Serbia before Balkan wars, we can claim that among them who took part in liberation wars (1912-1918) more than 5% in prewar period took part in the initiating development of physical exercise.

The members of the Officer's school of fighting, Falconry and olympic movement took part in liberation wars (1912-1918) as officers or soldiers of the Kingdom of Serbia. They exercised almost all their duties in the Army, from soldiers to army ministers. They also took part in the most difficult battles, from Kumanovo, Bregalnica, across Cer, Kolubara and the breakthrough in Thesalloniki.

The research has shown that 139 members of Serbian falconry from the territories of Austria-Hungary monarchy took part in war activities in the liberation wars (1912-1918) as the soldiers of the Kingdom of Serbia. Seven of them lost their lives. After assassination in Sarajevo 3 members of the falconry were sentenced to death by hanging in 1915, while 3

under-aged men died while serving a jail term in Austria-Hungary jails in 1916 and 1917. In many high treason processes 102 members of the falconry were convicted in Austria-Hungary monarchy.

Three thousand volunteers were transferred by the end of February 1918 from North America to the Thessaloniki frontline. Among them, there were 139 Croatians, 9 Slovenes and the rest were Serbs. The reserch has affirmed that 30 of them and we suppose that more than a hundred Serbs, members of the falconry, from the teritory of North America, took part in fights at the Thessaloniki frontline.

According to the results, about 450 members of Serbian societies for physical exercise from the teritory of the Kingdom of Serbia and out of it, took part in Balkan wars and First World War.

Serbian people tought for indepedence and uniting in 19th and at the begining of 20th century. It was finally realized in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes in 1918. Serbian physical exercise was in the function of educating people in the field of physical education and also as defending independence and uniting of Serbian people. The connection between physical exercise and the Army in the Kingdom of Serbia was undoubted and its products are the foundation of the development of physical exercise among Serbs in 20th century.

Physical exercise and the Army of the Kingdom of Serbia

Key words: physical education, history, army, kingdom, Serbia, sport

Scientific field: sport and physical education

Specific Scientific field: The science of sport, physical education and recreation

UDK number:

Садржај

1. Увод.....	стр. 1
1.1. Предмет истраживања.....	стр. 1
1.2. Циљеви истраживања.....	стр. 3
1.3. Хипотезе истраживања.....	стр. 4
1.4. Метод истраживања.....	стр. 5
1.5. Значај истраживања.....	стр. 5
1.6. Композиција студије.....	стр. 6
2. Кратак осврт на физичко вежбање у стварању модерне српске државе 1804-1882.....	стр. 10
3. Српско друштво и војска 1882-1918	стр. 14
3.1. Друштвене прилике.....	стр. 14
3.2. Положај војске.....	стр. 16
4. Војно физичко вежбање-од Краљевине до уједињења.....	стр. 18
4.1. На одслужењу војног рока.....	стр. 18
4.2. На Војној академији.....	стр. 28
4.3. Утицај страних армија.....	стр. 34
4.3.1. Белгијски утицај.....	стр. 34
4.3.2. Француски утицај.....	стр. 37
4.3.3. Аустроугарски утицај.....	стр. 48
4.4. У цивилном образовном систему.....	стр. 55
5. Припадници војске Краљевине Србије у друштвима за физичко вежбање Краљевине Србије.....	стр. 60

5.1. У соколству.....	стр. 60
5.2. У стрељаштву и коњичком спорту.....	стр. 69
5.3. У енглеском (класичном) и француском боксу (саватеу).....	стр. 71
5.4. У мачевању.....	стр. 86
6. Војска Краљевине Србије у олимпијском покрету.....	стр. 92
7. Развој националног духа у друштвима за физичко вежбање српског народа.....	стр. 98
7.1. У Краљевини Србији.....	стр. 98
7.2. Ван Краљевине Србије.....	стр. 103
8. У ослободилачким ратовима.....	стр. 114
8.1. Чланови друштава за физичко вежбање Краљевине Србије	стр. 114
8.2. Чланови српских друштава за физичко вежбање ван Краљевине Србије	стр. 123
8.2.1. Чланови Српског соколског покрета са територије Северне Америке	стр. 130
9. Физичко вежбање српских војника у Великом рату	стр. 133
10. Закључак.....	стр. 141
11. Додатак 1.....	стр. 147
11.1. Припадници друштава и покрета за физичко вежбање у српског народа у ослободилачким ратовима (кратке биографије).....	стр. 147
11.1.1 Учешће чланова „Официрске школе борења“ у ратним дејствима.....	стр. 148

11.1.2. Учешће чланова олимпијског покрета у ратним дејствима.....	стр.161
11.1.3. Учешће чланова соколског покрета Краљевине Србије у ратним дејствима.....	стр. 189
11.1.4. Учешће чланова Српског соколског покрета са територије ван Краљевине Србије.....	стр. 207
12. Додатак 2.....	стр. 235
12.1. Спористи Француске у Великом рату.....	стр. 235
13. Библиографија.....	стр. 238

1. Увод

1.1. Предмет истраживања

Предмет истраживања докторске дисертације је повезаност физичког вежбања и војске Краљевине Србије у периоду од 1882. – 1918. године, односно од проглашења Кнежевине Србије Краљевином до краја Првог светског рата.

Термин физичко вежбање се често користи у теорији и пракси физичке културе кроз читаву њену историју. Објашњење термина „физичко вежбање“ дао је Ј. Лескошек, 1976. године у „Теорији физичке културе“:

„Физичко вежбање је адаптивни процес којим се применом кретних решења изазивају промене у човеку од датог почетног до жељеног стања. То је процес у коме се одређеним методским поступком и принципима свесно и организовано примењују физичке вежбе (у ужем и ширем смислу), у циљу решавања кретних задатака, у првом реду тзв. општег физичког васпитања.

Ако физичка вежба означава нпр. одређено телесно кретање или покрет (савијање и опружање тела), онда физичко вежбање означава целокупни процес у коме се помоћу физичке вежбе, путем одговарајућих садржаја и метода решавају одговарајући задаци физичког образовања.“¹

Физичко вежбање у овом раду представља заједнички термин за различите садржаје физичке активности који се појављују у истраживаном временском периоду под именима фехтовање, борење, гимнастика, гимнастика и војничко вежбање, дечије игре, витешка друштва, соколска друштва, борацка друштва... Наведени садржаји имали су за циљ усвајање одређених знања, умења или навика, развијање вештина, склоности, способности кроз понављање физичких вежби. Наведене различите активности су кроз физичко вежбање остваривали одређене промене у појединцу или групи.

С тим у вези, предмет истраживања овог рада су физичка вежбања повезана са војском Краљевине Србије у поменутом хронолошком периоду. У истраживању је анализирано учешће припадника војске Краљевине Србије у појави и развоју физичког

¹ С. Илић, *Историја физичке културе, Старо доба и средњи век*, Београд, 1994., стр. 32.

вежбања у Краљевини Србији за наведени период, те утицај друштава за физичко вежбање српског народа на војску Краљевине Србије.

Од 1882. године у Краљевини Србији се отварају друштва за физичко вежбање у којима значајно место заузимају припадници војске Краљевине Србије као оснивачи, чланови управе, учитељи или вежбачи.

Војна академија је као институција са вишедеценијским искуством (основана је као Артиљеријска школа 1850. године) представљала место окупљања, оснивања и расадништва физичког вежбања. Она је довођењем страног кадра и упућивањем „својих“ официра у различите војно-спортске школе у иностранству подизала ниво квалитета физичког вежбања првенствено у војсци а посредно међу цивилним становништвом.

Поједини истакнути цивилни учитељи физичког вежбања су примећени од стране Министарства војног те су ангажовани као учитељи у војсци Краљевине Србије.

Друштва за физичко вежбање српског народа у Краљевини Србији али и српска друштва ван Краљевине Србије су између осталог пропагирали подизање националног и витешког духа међу својим вежбачима.

Развијајући националну свест, српска друштва за физичко вежбање на подручју Аустроугарске, Турске и Северне Америке су поред физичког развитка чланова одржавали и национални идентитет а преко заједничких савеза за физичко вежбање одржавали контакт са Краљевином Србијом. На овај начин су утицали да се значајан број вежбача укључи у ослободилачке ратове на страни војске Краљевине Србије у периоду од 1912. - 1918. године.

Још од обнављања олимпијских игара 1896. године, припадници војске Краљевине Србије су дошли у додир са олимпизмом. Нешто више од деценије након Олимпијских игара у Атини, официри Краљевине Србије су дали значајан допринос у оснивању Српског олимпијског клуба чиме је дефинитивно започео развој олимпијског покрета у Краљевини Србији.

Користећи страну и домаћу литературу, штампу, објављене и необјављене историјске изворе, дали смо одговоре на бројна питања везана за повезаност физичког вежбања и војске Краљевине Србије.

1.2. Циљеви истраживања

Основни циљ нашег истраживања био је да на основу доступних извора утврдимо повезаност између физичког вежбања и војске Краљевине Србије. Такође, одредили смо место физичког вежбања и оценили његов значај у војсци, те улогу и значај припадника војске на развој физичког вежбања Краљевине Србије. Истраживањем смо настојали да објаснимо и одговоримо на питања која су у домаћој историографији мало позната, а од великог су значаја за историју физичке културе али и војну историју у целини. Циљеви истраживања су:

- Утврдити утицај припадника војске Краљевине Србије на појаву и развој физичког вежбања у Краљевини Србији. Такође, покушаћемо да одредимо конкретна друштва где је њихов допринос у области физичког вежбања био значајан.
- Утврдити утицај друштава за физичко вежбање српског народа на развој националног духа српског народа на територији Краљевине Србије али и на просторима Аустроугарске, Турске и Северне Америке.
- Утврдити садржаје физичког вежбања у војсци Краљевине Србије.
- Утврдити утицај припадника војске Краљевине Србије у појави и развоју олимпијског покрета чија појава представља значајан догађај у развоју физичког вежбања у периоду од 1882. - 1918. године.
- Испитати учешће чланова друштава за физичко вежбање у ослободилачким ратовима 1912. - 1918. године, будући да је њихова ангажованост и пожртвованост позитивно деловала подизање морала у јединицама српске војске.

1.3. Хипотезе истраживања

- X 1-Допринос у појави и развоју физичког вежбања Краљевине Србије, у периоду 1882. - 1918. године, дали су припадници војске
- X 2-Припадници војске Краљевине Србије су утицали на појаву и развој олимпијског покрета у Краљевини Србији
- X 3 -Друштва за физичко вежбање српског народа су својим активностима између осталог развијали национални дух српског народа
- X 4-Чланови друштава за физичко вежбање српског народа су као припадници војске Краљевине Србије дали допринос у ослободилачким ратовима 1912. - 1918. године

1.4. Метод истраживања

Приликом израде тезе применили смо традиционални метод историјског истраживања, који се састоји у прикупљању и анализи изворне грађе, синтези тако добијених резултата и њиховом изношењу у форми писаног текста, уз коришћење постојеће, релевантне научне литературе.

Након критичке анализе прикупљених информација долазимо до синтезе резултата и рада на уобличивању текста дисертације. Резултати истраживања су изнесени хронолошким редоследом и тематским редом при чему се пратили узрочно последичну и смисаону везу између догађаја и процеса.

У истраживању смо користили архивску грађу, дневнике, мемоаре, штампу и литературу релевантну за предложену тему. Посебно место у архивској грађи овог истраживања заузимају извори Војног архива Министарства одбране Републике Србије. Примарне историјске изворе из Војног архива чине између осталог и досијеи персоналних података бивше југословенске војске. Изношењем персоналних података о официрима који су се бавили физичким вежбањем истраживање ће бити обogaћено интересантним историјским чињеницама. Детаљан преглед објављених извора и литературе налази се у одељку овог образложења под називом *Библиографија*.

1.5. Значај истраживања

У домаћој историографији не постоји студија која се бави повезаношћу између физичког вежбања и војске Краљевине Србије. Поједини делови су обрађени су у дисертацији Слађане Мијатовић на тему „Појава олимпијске мисли и настанак и развој олимпијског покрета до 1914. године са посебним освртом на допринос Светомира Ђукића“ која је одбрањена на Факултету спорта и физичког васпитања у Београду 1992. године, те у дисертацији Драгане С. Перић на тему „Настава физичког васпитања на Војној академији од оснивања до распада СФРЈ (1850. - 1990.)“ која је одбрањена на Факултету спорта и физичког васпитања у Београду 2000. године.

Посебно истичемо да истраживачи који су се бавили појединим проблемима везаним за предмет истраживања нису у довољној мери користили грађу Војног архива

Министарства одбране Републике Србије како би дошли до примарних историјских извора везаних за припаднике војске Краљевине Србије који су учествовали у појави и развоју физичког вежбања од 1882. - 1918. године. Такође, недовољно су искоришћени извори из Центра за библиотекаство, војнонаучну документацију и информацију, фондови из Архива Србије, на тај начин је значајна изворна подлога остала неискоришћена, а бројна питања повезаности физичког вежбања и војске у целини остала су отворена.

Научна новина овог рада је у томе што би ово била прва целовита студија која се бави односом између физичког вежбања и војске Краљевине Србије у периоду 1882. - 1918. године. Овом студијом би се обелоданио значајан допринос припадника војске Краљевине Србије појави и развоју физичког вежбања али и позитиван утицај физичког вежбања на војску Краљевине Србије у истраживаном временском периоду. Дисертација свакако представља велики допринос, не само историји физичке културе и војној историји, већ и историји српског народа у целини.

1.6. Композиција студије

Предложени рад је конципиран по хронолошком и хронолошко-тематском принципу и састоји се из делова: садржаја, предговора, поглавља, подељених у мања потпоглавља, закључка, резимеа и библиографије.

У делу рада **Садржај** налази се преглед тезе.

У првом поглављу које представља **Увод** обрађени су *Предмет истраживања*, *Циљеви истраживања*, *Хипотезе истраживања*, *Метод истраживања* и *Значај истраживања* као и *Композиција студије*.

У другом поглављу **Кратак осврт на физичко вежбање у стварању модерне српске државе 1804.–1882.** обрађен је период који је предходио развоју физичког вежбања у истраживаном периоду од 1882. - 1918. У овом поглављу су укратко и хронолошки обрађени први видови физичког вежбања који су се периодично

појављивали од српске револуције 1804. године до коначног стицања независности 1878. године и проглашења Краљевине 1882. године.

Српско друштво и војска 1882.–1918. година, представља треће поглавље које је састављено од две целине и то: *Друштвене прилике* и *Положај војске* Краљевине Србије у периоду 1882. - 1918.

Четврто поглавље **Војно физичко вежбање-од Краљевине до уједињења** чине четири потпоглавља. У првом потпоглављу *На одслужењу војног рока* обрађени су садржаји физичког вежбања у рочној војсци Краљевине Србије, тачније у њеним различитим родовима за период који се истражује. Друго потпоглавље *На Војној академији* обрађује садржаје физичког вежбања у оквиру поменуте институције. У оквиру периода који се обрађује у студији садржаји физичког вежбања су се константно проширивали, те су сазнања и способности питомца Војне академије временом унапређивана. Такође, Војна академија је упућивала своје припаднике на усавшавања у различите војно-спортске школе у иностранству али је и ангажовала стране стручњаке на својој институцији. Управо наведена појава *Утицаја страних армија* представља треће потпоглавље поглавља **Војно физичко вежбање-од Краљевине до уједињења**. Наведено потпоглавље чине три целине и то: *Белгијски утицај*, *Француски утицај*, *Аустроугарски утицај*. Четврто потпоглавље *У цивилном образовном систему* представља осврт на учешће српских официра у цивилном образовном систему Краљевине Србије у својству наставника предмета гимнастика и војничко вежбање. Овај предмет је имао улогу претече физичког васпитања у домаћем образовном систему.

Пето поглавље **Припадници војске Краљевине Србије у друштвима за физичко вежбање Краљевине Србије** обрађује ангажовање припадника војске Краљевине Србије на различитим функцијама у друштвима за физичко вежбање. Знања која су припадници официрског и подофицирског кора добијали у Војним школама преносили су на цивиле кроз ангажованост у различитим друштвима за физичко вежбање. Они су дали значајне доприносе у појави различитих видова физичког вежбања који су временом прерасли у спортове. Пето поглавље састоји се од четири потпоглавља и то: *У соколству*, *У стрељаштву и коњичком спорту*, *У енглеском (класичном) и француском (саватеу) боксу*, *У мачевању*.

Шесто поглавље **Војска Краљевине Србије у олимпијском покрету** обрађује учешће војске у појави и развоју олимпијске мисли, стварању и раду олимпијског покрета. Нарочито је обрађен допринос официра Краљевине Србије у оснивању и

развоју олимпијског покрета, њихова заступљеност у периоду од оснивања 1910. године до почетка Првог светског рата 1914. године.

Седмо поглавље **Развој националног духа у друштвима за физичко вежбање српског народа** обрађује подизање нивоа националне свести у српским друштвима за физичко вежбање. Подизање националне свести у друштвима за физичко вежбање Краљевине Србије реализовано кроз називе друштава, статуте, циљеве и напослетку, различите манифестације које су друштва организовала. На овај начин су друштва за физичко вежбање деловала на сопствене вежбаче у смислу развоја националног духа што је у периоду ослободилачких ратова периоду 1912. - 1918. година проузроковала значајном одзиву вежбача у војску Краљевине Србије у ратовима 1912. - 1918. година. Такође, развој националног духа био је заступљен и у српским друштвима за физичко вежбање на територијама где су живели Срби ван Краљевине Србије. Таква усмереност нарочито је била примећена на територији Аустроугарске монархије, Северне Америке и Турске царевине. Рад на развоју националног духа на територијама ван Краљевине Србије допринео је значајном учешћу чланова друштава за физичко вежбање у добровољачким јединицама војске Краљевине Србије. Припадници соколских друштава у Босанско-херцеговачкој жупи су осуђени као учесници Сарајевског атентата. Бројни чланови српских соколских друштава су у току Првог светског рата осуђени у више „Велеиздајничких процеса“ на територији Аустроугарске монархије. Седмо поглавље је подељено у два потпоглавља *У Краљевини Србији* и *Ван Краљевине Србије*.

Поглавље **У ослободилачким ратовима** обрађује последице високе националне свести вежбача у друштвима за физичко вежбање кроз њихово учешће у Балканским и Првом светском рату. Садржај осмог поглавља чине два потпоглавља и то: *Чланови друштава за физичко вежбање Краљевине Србије* и *Чланови друштава за физичко вежбање ван Краљевине Србије*. Друго потпоглавље обрађује и посебну целину чланови Српског соколског покрета са територије Северне Америке.

Физичко вежбање српских војника у Великом рату представља девето поглавље где су обрађене физичка вежбања српских војника за време Великог рата.

У десетом поглављу **Закључак** сумирали смо резултате истраживања и указали на питања која су остала отворена и неистражена.

Једанаесто поглавље представља **Додатак 1**. Ово поглавље чине кратке биографије учесника ослободилачких ратова који су уједно били чланови српских друштава за физичко вежбање. Поглавље садржи четири потпоглавља *Учесће чланова*

„Официрске школе борења“ у ратним дејствима, Учесће чланова олимпијског покрета у ратним дејствима, Учесће чланова соколског покрета Краљевине Србије у ратним дејствима и Учесће у ратним дејствима чланова Српског соколског покрета са територија ван Краљевине Србије.

У претпоследњем дванаестом поглављу **Додатак 2** обрађено је учешће француских спортиста у Великом рату. Ово поглавље чини једно потпоглавље *Спортисти Француске у Великом рату.*

Библиографија чини последње, тринаесто поглавље са детаљним пописом коришћених извора и литературе.

2. Кратак осврт на физичко вежбање у стварању модерне српске државе 1804. - 1882.

Један од значајнијих проблема Првог а касније и Другог српског устанка од којег је умногоме зависео успех „српске револуције“ био је војно обучавање устаника. Народ, вековима под турском влашћу, не само да није имао одговарајућег војног (борбеног) знања и вештина већ је већина била елементарно неписмена. Турци нису благонаклоно гледали на описмењавање „раје“ (немуслиманског живља), како би их лакше задржали у покорности. Међу српским старешинама (кнезовима, оборкнезовима, војводама) било је само неколико писмених, углавном свештеника. Вожд Карађорђе Петровић је у Срему и фрајкору² стекао почетну, али не и функционалну писменост. Како организовати неписмене и војно необучене устанике представљало је специфичан и тешко решив проблем.

У односу на српску рају у Београдском пашалуку, Срби у Аустрији су били на знатно вишем образовном нивоу. Они су поседовали функционалну писменост јер су постојале српске основне и друге школе, које је у Аустрији организовао један од првих великих српских педагога Тодор Јанковић. Процене су, према аустријским изворима, да је у Београдски и Смедеревски пашалук у помоћ српским устаницима из Аустрије прешло више стотина Срба, међу којима је било више десетина аустријских официра и подофицира.³

Међу Србима официрима аустријске војске Карађорђе је пронашао наставнике обуке – егзерцир мајсторе. Један део српских устаника прошао је војну обуку у српској народној војсци Станка Арамбашића која се борила на страни регуларне (султанове) војске против одметнутих јаничара и њихових вођа дахија и кабадахија. У тој војсци од 1793. -1799. године борбену обуку и праксу прошло је око 10 000 Срба, међу којима су били Карађорђе, Станоје Главаш, Миленко Стојковић и др. Српска народна војска Станка Арамбашића је била други извор за проналазак наставника војне обуке за српске устанике. Трећи извор наставничког кадра за борбену обуку били су хајдуци из

² Фрајкори (немачки „слободне трупе“) је назив првобитно коришћен за добровољачке јединице. Најзначајнији српски фрајкор појављује се током аустријско-турског рата 1788. - 1791. године у Срему и Србији.

³ Ђ. Станић, З. Килибарда, Јан Марчек, *Обука српске војске 1804. -1918.*, Београд, 2007., стр. 139.

Србије, Босне и Херцеговине и Старе Србије. Такође, обуку су изводили и официри руске војске попут поручника Илије Федоровича Требињског који је изводио је обуку-егзерцир у Београдској нахији.

Војна обука (егзерцир) устаничке војске није се сводио само на стројеве радње и круту војничку дисциплину. Посматрајући са гледишта савремене војне обуке устаници су савладавали стројеву обуку, правила службе, физичку обуку, тактичку обуку и ватрену обуку.

У ватреној обуци гађања из пушке кременјаче, аустријско правило је прописивало више од 40 команди. Ако се свака команда понови десетак пута ради постизања аутоматизације у употреби, лако се може закључити да је таква обука била физички и психички веома напорна. Неувежбаност у извођењу сложених радњи пуњења, потпрашивања и опаљивања из пушке кременјаче доводило је до различитих грешака које су слабиле борбену моћ устаника. Велики број понављања посредно је деловао и на промене у физичкој припремљености војника.

У тактичкој обуци увежбавана су различита кретања, са расутим стројем, колонама и ројем. Рој је представљао једну врсту расутог строја блиског стрељачком строју. Све ове промене кретања, и формације устаника у обуци изазивале су позитивне ефекте на њихово физичко стање у знатно већој мери него ватрена обука.

Устаници су вежбали и мачевање (фехтовање) са сабљом, најпогодније ношење кубуре и јатагана ради што брже употребе. Карађорђе је инсистирао да устаници одсеку перчине (коса везана у реп) коју би непријатељ потенцијално користио приликом борбе прса у прса, повлачећи их и стичући на тај начин одређену предност.⁴

У Другом српском устанку (1815.) који је трајао релативно кратко, око три месеца, није остварен неки нови допринос развоју војне организације. Искуства ратне вештине, војног васпитања и образовања Првог српског устанка користили су устаници под вођством Милоша Обреновића.

Иако физичка вежбања у обуци устаничке војске нису имала своје посебно место и име, она су несвесно увођена и намерно и ненамерно унапређивана. Бројна понављање и увежбавање кретања војника на бојном пољу подизало је ниво различитих физичких способности устаника. Употреба сабље и јатагана и увежбавање њиховог коришћења такође су у највећој мери део физичког вежбања које се половином века у војним

⁴ Једном приликом приликом због противљења појединих војника овој наредби Вожд је показао своју решеност: „А Ђорђе груне с војском у село Азању, и опколи неошишане Азањце са заповешћу: или да се ошишају, или ће да пуца. У Ђорђа није било шале...“ , М.Милићевић, *Карађорђе у говору и твору*, Београд, 2004., стр. 33.

школама Србије среће као предмет борење или фехтовање. Увидевши значај образовања у обновљеној српској држави, Карађорђе и Доситеј Обрадовић отварају Велику школу 1808. године у Београду. Један од предмета који су се изучавали био је и фехтовање (мачевање). Овај предмет је предавао капетан београдских коњаника Петар Ђурковић, док су један официр и два наредника руског нишлотског пука предавали егзерцир с пушкама.⁵ Физичка вежбања у устаничкој војсци имала су примесе аустријског и руског војног вежбања али и традиционалног српског хајдучког вежбања. Егзерцир мајстори или вође обуке у српској војсци школовани су у Аустрији, Русији или су били истакнути српски хајдуци и учесници локалних ратова уочи српских устанака (1804. и 1815.).

Првих петнаест година мира од Другог српског устанка, Милош Обреновић званично није имао право организовања војних јединица. Међутим, Турци су прећутно давали Милошу логистичку подршку при гушењу буна у периоду 1815. - 1830. године.⁶ Тек након добијања Хатишерифа 1830. године, Србима је званично дозвољено формирање првих војних јединица стајаће војске за одржавање реда и безбедности у земљи. Србија као вазална кнежевина након 1830. године почиње са изградњом војне инфраструктуре, изграђују се касарне у Пожаревцу, Крагујевцу и Београду. Такође, у Србији се отварају прве војне болнице, школе и поште. Србија постаје наследна монархија под султановим суверенитетом. У периоду до 1850. године, садржај војног вежбања није се много разликовао у односу на Карађорђево доба. Физичко вежбање у војсци садржало је, као и у периоду с почетка века, разна престројавања, равнања, руковања, пуњења итд. Да би подигао квалитет официрског кадра у војсци књаз Милош 1833. године у Русију шаље тридесет младића, по десет из сваког рода војске. Повратком „руских кадета“ јача руски утицај у војсци. Отварањем тзв. Гвардијске школе (1830.) постављен је темељ високог војног школства у Србији. Настава је обухватала преподневно учење у читању и писању док су се послеподне питомци обучавали у егзерциру. После три године школа је престала са радом. Нови покушај представљало је оснивање „Књажевско-сербске војне академије“ 1837. године. Управитељ академије био је Стефан Херкаловић, врло стручан и образован човек. Наставни план је садржао називе предмета без програмских садржаја. Значајно је истаћи да се у поменутој Академији по први пут званично изучавано физичко вежбање

⁵ Р. Љушић, С. Бојковић, М.Пршић, Б.Јововић, *Официри у високом школству Србије*, Београд, 2000., стр. 153.

⁶ Демир-Мићицева буна, Ђакова буна, Милетина буна. Буна браће Чарапића итд.

под називом гимнастика. Нажалост, након годину дана рада Академија престаје са радом из непознатих разлога.

Шестог септембра 1850. године у Београду отворена је Артиљеријска школа са циљем да образује људство за све родове војске.⁷ Зграда школе била је смештена на углу данашње Немањине и Улице кнеза Милоша. Од почетних једанаест предмета, наставни програм се временом проширио великим бројем предмета. Од прве генерације питомаца, реализована је настава у коју је између осталих предмета било укључено борење, гимнастика и пливање. Често је један професор предавао сва три, или два од набројана три предмета. Од оснивања Артиљеријске школе, српски питомци континуирано изучавају физичко вежбање.

У периоду до проглашења Србије краљевином, цивилно физичко вежбање се спорадично појављивало у народу кроз различите приватне школе. Школе мачевања су отварали Атанасије Николић у Крагујевцу (1839.), Јован Нинић у Београду (1843.), Карл Вимес у Београду (1851.), док је Ђорђе Марковић Кодер (1848.) поред мачевања београдску омладину подучавао и гимнастици. Часове пливања у Београду водили су Коста Лепојевић и Димитрије Данић (1843.). Сликарска школа Стеве Тодоровића (1857. – 1860.) представљала је снажан замах за развој физичког вежбања у Кнежевини Србији. Иако је била школа ширег образовног утицаја, значајан део садржаја посвећен је физичком вежбању. Часове гимнастике у Београду давао је и немачки учитељ Асканиус Седлмајер (1866.) у оквиру своје приватне школе.

Војно и цивилно физичко вежбање континуитет добија од 1882. године, када је основано Београдско друштво за гимнастику и борење у Београду. Такође, у релативно истом периоду настава гимнастике као претеча физичког васпитања добија заслужено место у образовном систему, док се недостатак наставног кадра надоместио ангажовањем официра војске Краљевине Србије.

Коначна независност добијена на Берлинском конгресу (1878.) и проглашење Србије краљевином (1882.) дале су покретачку енергију за позитивне промене у свим друштвеним областима па и на пољу физичког вежбања.

⁷ Р. Љушић, С. Бојковић, М.Пршић, Б.Јововић, *Официри у високом школству Србије*, Београд, 2000., стр. 224.

3. Српско друштво и војска 1882. – 1918.

3.1. Друштвене прилике

Након Берлинског конгреса Србија се налазила у незавидној привредној и политичкој ситуацији. То је била мала пољопривредна земља, слабо развијене привреде и неразвијених саобраћајних веза. Увидевши нужност модернизације предузете су реформе у готово свим сегментима друштва. Иако се процес модернизације одвијао споро, Србија се полако уклапала у заједницу модерних европских држава изграђујући своје друштвено-економске односе и излажући се јачем продору европске културе. Крај XIX века био је период снажног привредног полета, не само Србије, већ целог Балкана. Уставима из 1889. и 1903. године уведен је парламентарни режим и грађанска демократија. Међутим, проглас о анексији Босне и Херцеговине од стране Аустроугарске 1908. године у Србији је изазвао велико узбуђење. Цела земља се осећала тешко погођеном. Сазнања о анексији су у Београду али и у целој Србији изазвале масовне протесте и митинге. Јавност је била борбено расположена те је спонтано на иницијативу омладине организовано уписивање добровољаца за предвиђени рат са Аустроугарском. У престоници су организоване: Легија „Кнез Михаило, Обилић“, Друштво за телесно васпитање „Душан Силни“ ...⁸ У Чачку је основана Добровољачка легија „Танаско Рајић“ која је уједно и припремила чачанску јавност за покретање соколства.⁹ Анексија је била намењена не толико Босни и Србији колико српској идеји и целој српској будућности. Анексиона криза је у појединим моментима доводила на корак од избијања рата. Аустроугарска је због незадовољства према држању Србије о анексији на границе Србије и Црне Горе упутила значајан број војника.¹⁰ Међутим, Србија је под притиском моћног суседа¹¹ прихватила анексију у марту 1909. године, док су велике силе извршиле притисак на Аустроугарску да своје ратне намере стиша. Анексиона криза је привидно смирена, али је у Европи оставила дубоке последице које су кулминирале 1914. године

⁸ Ј. Милићевић, *Друштвене појаве у Србији XIX века*, Београд, 2002., стр. 354.

⁹ М. Тимотијевић, *Соколи Чачка 1910. – 1941.*, Чачак, 2006, стр. 58.

¹⁰ В. Ђоровић, *Историја Српског народа IV*, Подгорица, 2007., стр. 246.

¹¹ Аустро-Угарска је у периоду пре Великог рата имала око 50 милиона становника док је Србија имала око 3 милиона становника.

отпочињањем Првог светског рата. За опште политичко расположење у Србији анексија је значила велику мобилизацију народа, један свеопшти полет. Стварање организације Народна одбрана је само један конкретан чин у том правцу. Опште сређивање и опредељивање духова који ће доћи до пуног изражаја у Балканским и Првом светском рату воде порекло од догађаја везаних за анексиону кризу.¹² У Балканским ратовима Србија је била стожер балканског савеза, рушила је Турско царство и војнички помагала Црну гору и Бугарску. У Великом рату (1914. – 1918.) Србија је поднела страховите људске жртве, али је на крају изашла као победник и окупила југословенске народе Хабзбуршке монархије и Црну Гору. Она је своју државност уткала у новонасталу државу, те је престала да постоји као самостална држава.¹³ Водећи више ратова (1804. - 1815., 1876. – 1878., 1912. – 1913., 1914. – 1918.) Србија је изгубила је око 1.440.585 лица. Наставши у револуционарном рату 1804. године, Србија је након балканских и светског рата (1912. – 1918.) унела себе у југословенску заједницу.¹⁴

¹² Ј. Милићевић, *Дрштвене појаве у Србији XIX века*, , Београд, 2002., стр. 370.

¹³ Р. Љушић, *Србија XIX века II*, Београд, 1998., стр. 272.

¹⁴ Исто., стр.272.

3.2. Положај војске

Процес укупног развитка српског друштва крајем XIX века праћен је и реформама Српске војске. Улога војске у укупном напретку српског друштва крајем XIX и почетком XX века је неоспорна и видљива. Српски војни врх морао је да прати најновија достигнућа првенствено у борбеној техници, затим развоју железничке и путне мреже и посебно школовању стручног кадра. Историјски тренутак је захтевао убрзану модернизацију и праћење свих промена у великим европским армијама али и војскама суседних држава. Након рата са Турском уочене су све позитивне али и негативне стране дотадашњег војног организовања те је извршена реформа чији је врхунац био 1883. године, када је уведена општа војна обавеза. Проглашење Србије краљевином и титула краља као виши статусни симбол владара од дотадашњег, наметнули су и неопходност бржих реформи војске. Амбиција за територијалним проширењем ка српском народу који је живео ван Краљевине Србије захтевала је бројчано велику, стручно високо оспособљену и морално спремну оружану силу.¹⁵ Законом о устројству војске из 1883. године први пут је у Србији формирана јединствене оружана сила која је стицала основно војничко образовање у току служења војног рока. Знања и вештине стечене у том периоду обнављане су током периода трајања војне обавезе. Војска устројена 1883. године делила се у три позива и то: први позив (од 20. - 30. године старости), други позив (од 30. – 37. године старости) и трећи позив (од 37. - 50. године старости). Увођењем те суштинске промене успостављен је нови систем обуке војика и јединица који је уз незнатне измене егзистирао све време постојања Србије као независне државе. У садржајима обуке од 1905. године значајно место заузима морално васпитање. Намене моралног васпитања била је „развијање и подизање војничког духа изграђивањем дисциплине основане на осећају дужности а не на страху од казне и на развијању преданости и љубави војника према својим старешинама до самопожртвовања“. При томе је као главни покретач развијања таквог војничког духа означено: „развијање код војника патриотизма и националне свести о улози, коју српска војска има да одигра у остваривању народних идеала.“ „Тестирања“ оваквог војног уређења десило се у Балканским и Првом светском рату. Такође, реформа војске предвиђала је и модернизацију Министарства војног, преуређење генерелштабне струке, увођење савремених система наоружања, и реформа школства и

¹⁵ Ђ. Станић, З. Килибарда, Јан Марчек, *Обука српске војске 1804. – 1918.*, Београд, 2007., стр. 305.

обуци. Постојао је узајамни однос између организационо-техничког унапређења војске и економске моћи друштва, те су реформе повремено улазиле у брже и спорије токове у периоду Краљевине Србије.

Промене у српском друштву одражавале су се и на војску али и обратно. Већина промена у војсци налазила је позитиван одјек међу становништвом. Међутим, двогодишње служење војног рока као и позивања на краће или дуже вежбе представљале су терет за већину српског становништва, чији је значајан број живео на селу. Редовно служење војног рока га је одвајало од њиве пуне две године али је и позиван на дуже и краће војне вежбе све до навршене 37. године живота, када је сврстан у трећи позив.¹⁶ Незадовољства у народу су доживела врхунац у Тимочкој буни која је брзо угушена.

Претходни ратови су показали да су војне реформе неопходне. Крајем века српска војска је радила исто што и српско друштво, напуштала је оријенталне форме и навике и приближавала се европском друштву. Војска је представљала поуздан ослонац монархистичком централизму, официри су заклетвом били везани за династију. Као што је била пракса у осталим државама, официрски кадар посебно је биран и васпитаван у војним школама. Код њега је снажно развијан национални дух и отаџбински идеали. Вредност војске ценила се на основу вредности официра, који су били ослонац војске. Код нас је као уосталом и у целој Европи посебна пожња поклањана образовању официра, не само у интелектуалном смислу, већ и у образовању „карактера и срца“.

Улога појединих официра у Мајском преврату, када су убијени краљ Александар и краљица Драга Обреновић, била је несумњива и одлучујућа. Иако је чињеница да је поред групе официра у завери учествовало и неколико цивила, завера не би могла да буде реализована без официрске групе. Период од 1912. - 1918. године представља један од најтежих периода у српској историји. Уз велике жртве и страдања војска Краљевине Србије је учествовала, заједно са својим великим савезницима у рушењу два велика светска царства: Аустроугарског и Турског. У првој фази, у Балканским ратовима (1912. – 1913.) циљ је био ослобођење и уједињење српских етничких простора од турског завојевача а у другој фази ослобођење и уједињење српских етничких простора од аустроугарског ропства у једну српску државу.

¹⁶ С. Ратковић-Костић, *Европеизација српске војске 1878-1903*, Београд, 2007, стр. 392.

4. Војно физичко вежбање – од Краљевине до уједињења

4.1. На одслужењу војног рока

Закон о устројству војске из 1883. године предвиђао је општу војну обавезу чиме је завршен дуализам између малобројне Стајаће и масовне Народне војске. Овим законом успостављена је јединствена оружана сила чији је целокупан војнички састав стицао основно војничко знање у току служења војног рока. Трајање војног рока било је две године, осим у посебним случајевима када је трајало 1, 5 годину или годину дана. Знања и вештине стечене у том периоду обнављане су и допуњаване у току читавог периода војне обавезе. Обавезно служење војног рока планирано је за све здравствено способне мушкарце. Период од две године је био релативно дуг, те је омогућавао да се сваки војник оспособи за обављање конкретне дужности у својој јединици и да стекне довољно додатних знања и вештина општег карактера.¹⁷

Увођењем опште војне обавезе дата је могућност младићима да се, између осталог, упознају и са вредностима гимнастике у току целокупног служења војног рока. Сви војноспособни младићи су за време 30служења војног рока упражњавали редовна физичка вежбања. С обзиром на чињеницу да је у Србији у време увођења редовног служења војног рока али и у наредних две деценије, број наставника физичког вежбања био занемарљив, може се закључити да је служење војног рока, за појединце био први сусрет са систематским телесним вежбањем.

Сви образовни садржаји обуке војника у различитим родовима могли су се сврстати у три основне групе: садржаји општеобразовног војног карактера, садржаји војно-стручне обуке и садржаје физичког вежбања, односно гимнастике.

Једногодишњи период обуке регрута делио се на летњи и зимски, при чему је летњи период почињао доласком нове партије војника а завршавао се почетком јесени. У летњем периоду одвијала се целокупна обука на отвореном простору док је за

¹⁷ Војска је подељена на Стални кадар који су чинили официри, подофицири и војници на одслужењу војног рока и резерву. Сталном кадру су по потреби придруживани војници који су одслужили војни рок до навршене 30-те године живота (резерва првог позива). Резерва првог позива и Стални кадар су заједно чинили Први позив. Други позив сазиван је од војних обвезника од до 37. године живота, док су трећи позив чинили војни обвезници од 37. до навршених 50 година живота. Одредбе закона о устројству војске из 1883. године предвиђале су позивање на обуку другог позива у трајању од осам дана годишње, док трећи позив није позиван на обуку већ је његово ангажовање предвиђено искључиво у крајњој нужди. Наредни закон о војсци из 1886. године предвиђао нешто дужи временски период за обуку и то: други позив до 15 дана годишње, трећи позив је позиван ради смотре до пет дана у години.

зимски период планирана допунска обука примерена зимским условима, најчешће у затвореном простору.

Сам циљ обуке имао је три задатка: васпитати војника у преданости и осећању дужности према свом владару, отаџбини и претпостављеним старешинама; изградити код војника добру дисциплину; спремити војника за добру употребу оружја и вешто кретање по различитим теренима; рад на садржајима физичког вежбања ради извршења наведених и очекиваних задатака.

Обука рочних војника у периоду од 1884. - 1911. године у свим родовима (пешадија, артиљерија, коњица и инжињерија) била је подељена на делове чији су називи и трајање били променљиви и то: пешадија-регрутска школа (1-5 месеци), четна школа (1-3 месеца), батаљонска школа (од 15 дана до 2 месеца), пуковска школа (од 10-30 дана), маневри здружених родова војске (од 10 дана до 30 дана); артиљерија-регрутска школа (4 месеца), батеријска школа (1,5 месеци), пуковска школа (два месеца), маневри (15 дана); коњица-регрутска школа (3 месеца), водна обука (1 месец), ескадронска обука (1,5 месец), пуковска обука (15 дана), последњи период (два месеца); инжињерија-регрутска школа (2 месеца), четна школа (2 месеца), основна техничка обука (2 месеца), батаљонска школа (1,5 месец), маневри (15 дана).

Физичка вежбања пешадијског рода војске у оквиру регрутске школе (првог дела обуке) била су свакодневна. Гимнастика је упражњавана два пута недељно по један час, док је пешадијски егзерцир извођен свакодневно, два часа пре подне и по један час после подне.¹⁸ Стројеве и борбене радње у оквиру пешадијског егзерцира уводиле су војника у редовно физичко оптерећење које је постепено резултирало подизањем свих физичких способности на виши ниво. Обука у борби ножем имала је своје место у програму обуке ако не самостално, онда у оквиру пешадијског егзерцира. Средином радне недеље организована је и шетња као активна пауза од редовних физичких активности војника.

¹⁸ Ђ. Станић, З. Килибарда, Јан Марчек, *Обука српске војске 1804. – 1918.*, Београд, 2007., стр. 323.

сл. 1.

Рвање, омиљена рекреација српских војника

Сам садржај гимнастике у регрутској школи обухватао је групу најосновијих гимнастичких вежбања. Заступљеност трчања у уводном делу часа било је значајно. Вежбе гipкoсти извођене су као наставак загревања тела из уводне фазе часа. Од вежби за повећање гipкoсти коришћене су: размицање у месту-где се војници на команду рашире на прописно растојање од два корака како би несметано могли изводити вежбе гipкoсти; примицање на месту-војници ову вежбу изводе када желе да се врате у врсту у којој су били пре вежби гipкoсти; „махање главом“ и „извијање врата“ су вежбе које су имале за циљ повећање покретљивости у вратним пршљеновима и јачање мишића врата. Налагало се да у току вежби „махање главом“, а нарочито „извијање врата“- рамена и остали делови тела буду непомични; „превијање тела“ и „прегибање тела“ представљају вежбе за повећање покретљивости у зглобу кука; прављење „песнице“ је вежба повећања покретљивости у зглобовима шаке; кружно кретање руку у чланку, представња вежбу за повећање покретљивости у зглобу лакта; „избацивање ногу у страну и дизање ноге у страну“ имале су за циљ развој покретљивости ногу; кружно кретање ноге у чланку је такође вежба гipкoсти и покретљивости у скочном зглобу.

Вежбе за развој снаге војника такође су припадале склопу најосновнијих гимнастичких вежби у оквиру регрутске школе. Наручито су упражњавани: „чучање“ на једној нози са циљем развоја снаге мишића натколенице. Нога која није активна налазила се у опруженом положају, са истицањем да је забрањено помагање неактивном ногом; вежба „скок у вис“ и „скок у страну“, као и претходна вежба имале су за циљ повећање снаге мишића ногу. Вежба се изводила непрестаним скоковима у вис или у страну до команде „доста“.¹⁹

У четном периоду обуке војници су увежбавали рад у оквиру чете. Садржаји гимнастике у овом периоду обуке војника били су сложенији у односу на физичка вежбања у регрутској школи. У случају да су постајали услови, војници су изводили физичка вежбања на гимнастичким справама, првенствено на вратилу, греди и сандуку.²⁰

Актуелне вежбе на вратилу биле су: „велики висак“, који је представљао вежбу за повећање снаге мишића ручно-раменог појаса. Војник се скоком хватао на вратило и боравио у издржају у положају виска, са рукама опруженим у зглобу лакта. Вежба је извођена са применом различитих хватова; „мали висак“ је вежба слична предходној с тим што се тело доводило у положај згиба и у коме се вршио издржај; „дизање и спуштање на рукама“ је вежба која се данас назива згибови и у том периоду је чинила комбинацију прве две вежбе за развој снаге на вратилу; „Дизање“ на рукама је вежба кретања на вратилу наизменичним хватовима једне па друге руке. Ова вежба је имала и варијанту скоковима и хватовима са обе руке који су проузроковали водоравно кретање по вратилу; „Уздужни висак“ налагао је да се војник који је у хвату на вратилу прегибањем у зглобу кука и колена закачи ногом на вратило и пуштајући једну руку виси закачен једном руком и ногом а потом другом руком и другом ногом; „попречни висак“ представљао је вежбу где се војник држи за вратило са обе руке и једном ногом контактом са вратилом у затколеној јами; „њињање“ је вежба где се војник такође хвата са обе руке за вратило и једну ногу пребацију преко вратила а затим врши окретање око вратила. Контакт ноге и вратила је у затколеној јами као у предходној вежби; „клупче“ представља вежбу где се војник држи хватом обема рукама за вратило а ноге савијајући у зглобовима колена и кука додирују вратило; „дубак“ је вежба слична предходној изузев што су ноге опружене у зглобу колена. Ноге се опружају у вис изнад вратила; „ провлачење или (дерање јарца)“ представља

¹⁹ К.С. Протић, *Упут за упражњавање гимнастике код пешадије*, Београд, 1874., стр. 28-34.

²⁰ Ђ. Станић, З. Килибарда, Јан Марчек, *Обука српске војске 1804. - 1918.*, Београд, 2007., стр. 354.

наставак вежби „дубак“ и „крупче“ с тим што се ноге провлаче између руку и ноге пуштају у вис а потом се вежбач пушта на земљу; „скок у наслон“ се изводио скоком на вратило и хватањем рукама за вратило, при чему су рамена доведена одмах након скока изнад висине вратила, а потом ангажовањем мишића руку и раменог појаса извући горњи део тела изнад вратила у положај опружених руку; „избацивање ногу“ је представљало вежбу где вежбач у наслону на вратилу са опруженим рукама врши одвођење једне па потом друге ноге у страну; „љуљање“ се изводило из положаја наслона на вратилу забацивањем целог тела у назад те довођењем до вратила које је проузроковано силом гравитације; „одскакање“ је вежба која се надовезивала на „љуљање“ с тим што се тело пуштало у пад на земљу када се налазило у најдаљој тачки при љуљању; „претурање“ је вежба која повезује низ простијих вежби. Ноге се подижу заједно и пребацују преко вратила, затим војник долази у положај наслона са опруженим рукама и враћа се назад у положај „дупка“ а потом у „велики висак“ и спуштање на земљу; „прескакање с наслоном и прескакање баријере“ представљају вежбе где војник скоком прескаче баријеру хватајући су за препреку са обе или само са једном руком. Ноге приликом преласка баријере су опружене и спојене; „скок са провлачењем преко вратила (ниског)“ представља вежбу која се у каснијем периоду среће као згрчка преко козлића. Може се изводити из кретања.

Вежбе на греди имале су за циљ да побољшају првенствено равнотежу војника. Најчешће коришћене вежбе биле су: наскок и саскок са греде, наскок устајање и седење на греди и кретање по греди са променом смера. Занимљиво је да је упражњавања вежба мимоилажења два војника на греди; такође је увежбаван прелазак преко пушке која је постављена у висини колена војника хоризонтално и наставак кретања по греди. Висина греде постепено је повећавана као и сложеност радњи које су се изводиле.

Вежбе на сандуку су припадале такође групи гимнастичких вежбања на справама. Вежбе на садуку чиниле су: различити наскоци на сандук и долазак у положај склека а након тога саскок; различити прескоци преко сандука са постављањем једне или две руке у упор и пребацивање ногу са друге стране сандука; „скок са провлачењем“ је у данашњем облику вежба згрчка преко сандука; „скок у седло“ представља такође скок као на коња ширењем ногу и постављањем са обе стране сандука. Предходно се војник наслања са обе руке на сандук.

Препоручивала су се и увежбавања на лествицама, на мотци, и скакање преко узице.²¹ Пењање уз конопац такође је упражњавано као елемент садржаја за развој различитих физичких способности.

Поред садржаја на гимнастичким справама физичка вежбања у четној школи допуњена су и различитим врстама трчања, прескакањем ограда, преласцима преко „палисада“²² и зидина, пужењем уз стрме нагибе и преласцима преко јаруга.

Гимнастичке активности у регрутској и четној школи имале су за циљ да приближе војника специфичној борбеној ситуацији и очекиваним борбеним оптерећењима. Гимнастички садржаји у наредној фази обуке, батаљонској школи посвећени су тзв. бојној гимнастици. Њени садржаји су првенствено били борба пушком, наношење убода бајонетом и одбрана од бајонетског напада. Војни часопис „Ратник“ је преносио искуства страних армија о употреби бајонета у борби.²³

У оквиру батаљонске школе гимнастика је обogaћена пливачком обуком, наравно у случајевима када су јединице биле стациониране поред река и језера, где би се обука могла изводити.

У периоду обуке пуковске школе јединице су такође имале обавезну гимнастику и борбу ножем али с обзиром на приближавање крају периода обуке војника, војно-стручни предмети су имали примат.

Гимнастика и борба ножем припадају групи од пет предмета који су били заступљени у свим фазама обуке пешадије. Важност предмета физичког вежбања можемо претпоставити, ако уважимо чињеницу да је програм обуке војника у пешадијском роду обухватао шеснаест предмета.²⁴

Физичка напрезања војника била су присутна и ван гимнастичког програма у оквиру различитих маршевских радњи, кретања чета и батаљона на терену и сл.

²¹ Узица или вијача

²² Палисад-ограда

²³ „Завршујући дозволите ми опет поновити, да догађаји овог рата још увек доказују могућност борбе „прса у прса“ у којој се дође до кратког истина, али критичног тренутка, гди само бајонет посао врши. У осталом додајем, да је довољно, ако се само једна битка средством бајонета добије, па се оправда трошак за пола милијуна тог оружја и да се не обазиремо на малу неудобност коју војник са тежином бајонета осећа. Приговор да се бајонет употребљује за злостављање побеђеног и разоружаног непријатеља не може бити озбиљан; а оружје било какво неће спречити суровост и дивљачину, то може само дисциплина и васпитање. Овде имам и то навести да ми је мајор фон Лигниц, немачки аташе, тврдио да се догађаји у последњем немачком рату потпуно слажу са мојим искуством у овом рату, па признавајући да су ране од бајонета ретке и да је било битака гди се ни употребио није, опет напротив било их је, гди је борба једино са бајонетом решена. Нарочито у многобројним борбама по сокацима француских варошица, те да се према томе, предлог за укинуће бајонета не би ни у немачкој војсци нашао присталица као ни у руској.“ В. Кончар, Ратник, *Американска оцена*, 1879., јануар и фебруар, стр.123.

²⁴ Исто..стр. 350.

Као што је случај при обуци пешадије, гимнастика је високо вреднована у плану и програму обуке артиљеријског рода. Од укупно двадесет и пет предмета планираних у обуци артиљеријског рода војске, гимнастика је припадала групи од четири предмета²⁵ која су упражњавана у свим фазама обуке. Значајна физичка напрезања војници су такође имали у предмету пешачка обука. Пешадијски егзерцир често је коришћен као начин упошљавања целокупне артиљеријске јединице и средство за увођење „рада, реда и дисциплине“. Поред тога био је и значајно средство подизања нивоа физичких способности војника. Физичка напрезања артиљерци су имали при усвајања градива из предмета „волтижовање“. Циљ предмета био је да обучи војника за место „возара“, који ће јашући коња управљати запрегама за пребацивање артиљеријске јединице са једног на други положај. Увежбавање јахања извођено је на живом и дрвеном коњу. Увежбаност возара нарочито је проверавана у оквиру предмета „маршевање са биваковањем“.

сл. 2.

Волтижовање-возар на коњу, извлачење топова у Церској бици 1914. године

Садржаји обуке коњице могу су се поделити на две основне групе: обука на коњу и обука пешке. Обука на коњу имала је позитивна дејства на физичке способности у

²⁵ Предмети који су упражњавани у свим фазама обуке артиљерије били су: Волтижовање, нишањење на топу, обука на топовима и гимнастика.

више предмета и то: техника јахања (јахање у мањежу, јахање на отвореном), егзрцирно вежбање (постројавање, престројавање, формирање јуришног пројекта и извршење јуриша...), борба сабљом с коња... Обука пешке извршавала је задатке физичког вежбања кроз пешадијски егзерцир и руковање коњичким оружјем (сабљом, карабином и револвером). Под претпоставком да ће коњица, све чешће, због сталног усавршавања пешадијског и артиљеријског оружја „морати да сјаше,, и да води борбу пешке, садржаји обуке су обogaћени садржајима ватрене обуке (настава за гађање) и обуком у коришћењу хладног оружја (опис и познавање коњичког хладног и ватреног оружја са муницијом). Поред наведених „посредних средстава“ физичког вежбања, непосредни предмети у наставном плану коњичког рода били су телесно вежбање и гимнастика. Телесно вежбање чинили су различити садржаји кретања: трчање, ходање, скокови али и вежбе снаге и то рвање и бацање камена с рамена. Гимнастички садржаји били су истоветни садржајима у пешадијском роду војске.

сл. 3.

Српски коњаници

Обука инжињеријских јединица била је различита код пионирских и понтонирских састава, тако да је за сваки батаљон дефинисан посебан план и програм обуке. Садржаји обуке из општевојних предмета којима је припадала и гимнастика били су углавном идентични са програмима из других родова војске. Обука из општевојних предмета за пионире и понтонирце називала се „војна обука“, док је специфични део обуке добио назив „техничка или стручна настава“. Значајно је истаћи да је један од техничких делова наставе за понтонирце припадао обуци у пливању. Усавршавање пливачких способности за војнике понтонирце је били најблаже речено неопходно, због услова где су изводили своје активности било у рату или миру (река, језера, мора...). Интересантан опис развоја пливачких способности дат је у војном часопису „Ратник“²⁶.

Препоруке је била да се при обуци обрати пажња на температуру ваздуха и воде. Препоручена дубина воде за непливаче била је до 1,2 метра а такође да боравак у води треба да буде ограничен да не би дошло до негативних последица. Није препоручљиво стајање у води већ континуирана активност а након пливања детаљно посушивање тела.

Веома исцрпна објашњења физиолошког реаговања организма на физичко вежбање налазимо у листу „Ратник“ из 1881. године: „Преко лета кад су велике врућине и лакша вежбања треба вршити само у јутарњим и вечерњим часовима, када је ладовина а на температури преко 24 степена целзијуса сасвим је изоставити... При завршетку вежбања не сме се одмах умивати ладном водом, нити пијење исте дозволити, докле год не наступи савршени одмор...За време варења јела, а нарочито у првом акту, то јест док се храна још у стомаку већином налази, неопходан је потребан мир. Ово су доказали физиолози са опитима на животињама, где су нашли да се храна брже и боље сваривала код оних који су после јела на миру остављене биле, него код оних са којима је обратно поступано. Зато не треба никад после јела радити ни телесно ни душевно већ треба најмање један и по до два сата отпочинути и одмарати се“.²⁷

²⁶ „Ово је за свакога корисно, а нарочито за пионире (пнтоњере) којима оно управо спада у занат. По кретањима оно је доста налично на скакање. Усиљено или форсирано пливање код почетника може да проузрокује запаљење плућа. Код ових морају се све могуће предострожности имати на уму, као и те, да се због невештине војник не удави. Зато морају се свагда имати при руци сва средства која су за чување и спасавање потребна. Осим овога свако купатило треба да има правила и слике по којима се врши спасавање удављеника и њихово враћање у живот.“ ДР. Ф. Т, Ратник, Вежбања у гарнизону, 1881., јануар,стр. 94,95.

²⁷ ДР. Ф. Т, Ратник, Вежбања у гарнизону, Београд, 1881, јануар,стр. 83,88.

Сви родови војске у Краљевини Србији значајан део обуке проводили су увежбавајући елементе гимнастике и борења. На тај начин су подизали своје физичке способности на виши ниво, и знања добијена у војним јединицама преносили свесно или несвесно на цивилно становништво.

4.2. На Војној академији

сл. 4.

Артиљеријска школа (1850. - 1880.)

Током друге половине XIX века а нарочито у последње две деценије, Војна академија је представљала центар развоја физичког вежбања у Кнежевини и Краљевини Србији.²⁸

Шестог септембра 1850. године у Београду отворена је Артиљеријска школа са циљем да образује људство за све родове војске.²⁹ Зграда школе била је смештена на углу данашње Немањине и улице Кнеза Милоша. Од почетних једанаест предмета, наставни програм се временом проширио великим бројем предмета. Од прве генерације питомаца реализована је настава у коју је, између осталих предмета, било укључено борење, гимнастика и пливање. Често је један професор предавао сва три, или два од набројана три предмета физичког вежбања.

После тридесет година рада, Артиљеријска школа је променила назив у Војна академија. Она се делилила на Нижу која је трајала три године и Вишу која је трајала две године. Школска година у оба нивоа школовања садржала је практични и теоријски течај. Управитељ Војне академије имао је надзорну власт над свим лицима, од професора до војних и цивилних структура.

²⁸ В. Рашић, *Српски витез, Развитак гимнастичких друштава у Србији*, Београд, 1911, стр.2.

²⁹ Р. Љушић.,С. Бојковић./М.Пршић./ Б.Јововић, *Официри у високом школству Србије*, Београд, 2000, стр. 224.

сл. 5.

Зграда Војне академије Краљевине Србије (1880. – 1914.)

Посебно је управитељ имао задатак да води надзор на предавањима по усвојеном програму и распореду. Старао се да настава обезбеди не само добру теоријску обуку, него и у нужној мери практичну увежбаност, да би се питомци оспособили за официјерски позив. Када је у питању професорски кадар, професори су предавали науке и војна знања одређена за Вишу и Нижу школу. Професорски помоћници су придодати професорима, а могли су само у Нижој школи вршити дужност професора. Учитељи су вршили наставу из борења, гимнастике, пливања, јахања, вожења и правила службе. Српски официјери су се од отварања Артиљеријске школе истицали у образовању новопримљених младића за официјерски позив, од укупно 286 наставника, дужност професора је обављало око 200 српских официјера. Они су, на дужностима професора, предавали предмете који су војничку професију чинили специфичном и тежом у односу на све друге.

Официјери који би се показали као најбољи у предметима физичког вежбања (фехтовању, гимнастици и пливању) често су постајали помоћници главном учитељу у наведеним предметима. Од оснивања Артиљеријске школе на месту наставника борења, гимнастике и пливања мењали су се активни официјери, гимназијски учитељи гимнастике и учитељи мачевања.

Учитељ Јован Замастил је од 25. септембра 1851. године и наредних пет година предавао гимнастику борење и пливање. Учитељ мачевања Ђође Марковић Кодер је обављао послове наставника борења од 17. октобра 1858. године до 30. септембра 1860. године. Пешадијски капетан I класе Лазар Цукић је предавао гимнастику од 27. 11.

1858. - 10.10.1859. године док је исту дужност вршио инжињерски капетан I класе Димитрије В. Карацић³⁰ у периоду од 10. 10. 1859. - 21. 9. 1865. године.³¹ Пешадијски мајор Фердо Михоковић предавао је борење од 25. априла 1863. године до 19. новембра 1887. године, поред борења предавао је гимнастику и пливање. Гимназијски учитељ Љубомир Илић налазио се на месту учитеља борења и гимнастике од јесени 1886. године до 30. јуна 1891. године. Дивизијски ђенерал и министар војни Милош П. Васић предавао је борење, географију, тактику, стратегију, и ратну службу у периоду од 22. маја 1891. године до 21. септембра 1899. године. Од јесени 1891. године са прекидима до 1. маја 1923. године борење је предавао виши учитељ вештина Шарл Дусе. Пуковник Светислав Мишковић предавао борење и гимнастику у периоду од 1895. – 1897. године.³² Резервни пешадијски потпуковник Атанасије М. Поповић предавао је гимнастику као редовни и хонорарни учитељ од 26. 8. 1898. - 16. 4. 1901. године. Артиљеријски пуковник Драгомир Николајевић предавао је борење, гимнастику, артиљеријска правила и вожење од 31. августа 1900. године до 16. октобра 1902. године. Пешадијски поручник Михаило Ковачевић предавао је гимнастику у Нижој школи 1905. године. Пешадијски пуковник Александар Јосифовић наследио је Николајевића на месту професора борења те је предавао од 16. октобра 1902 до 1. октобра 1907. године, а од 1. октобра 1920. године предавао је као хонорарни професор борења.³³ Мирослав Војиновић (Франтишек Хофман), референт Министарства просвете за гимнастику, предавао је гимнастику од 28. 6. 1908. године као редовни и хонорарни учитељ. Пешадијски пуковник Богољуб Динић вршио је послове наставника борења од 11. септембра 1921. до 21. октобра 1923. године као хонорарни професор а после поменутог датума као редовни професор борења.³⁴

Наставници борења са Војне академије су поред редовних професионалних обавеза често постајали наставници у цивилним школама, оснивачи па и такмичари грађанских спортских друштава.

Показатељ да је српско Министарство војно водило рачуна о променама у европским војскама из области физичке културе је књига *Упут за упражњавање гимнастике*. Ова књига је штампана 1874. године у Београду, неколико година након појављивања књиге *Приручник из еклектичке гимнастике, Упут о физичкој*

³⁰ син Вука Карацића

³¹ Поред гимнастике предавао је и правила пионирске и понтонијерске службе и фортификацију од 10. 10. 1859. - 21. 9. 1865. године.

³² погинуо је 1914. године као командант Прекобројног пука у Првом светском рату

³³ Исто стр. 299.

³⁴ В. Максимовић, *Споменица седамдесетпетогодишњице Војне Академије*, 1925., стр. 244.

активности војника или Гимнастика и мачевање у издању француског Војног министарства. Српска војска је пратила промене у европским војскама и у складу с њима унапређивала ниво свести о физичком вежбању у својим редовима а посредно и у народу. У предговору књиге „Упут за упражњавање гимнастике“ наглашено је: „Циљ гимнастике је, да правилним вежбањем тела да снагу и окретност војника са погледом на захтеве, који су са позивом његовим скопчани. Даље она му олакшава изучавање и вршење практичне службе и помаже му у војничком позиву и образовању. Напоследку, у свези са чисто војничким упражњењима подиже у њему морални елемент, улевајући му веру у своју телесну моћ. Војничка гимнастика је грана војничког образовања и упражњава се са свима војницима са погледом на старост и телесни састав њихов. Команданти и четни командири одговорни су за успех у гимнастици онако исто као и у осталим гранама изображавања. Чисто техничка настава може се дати у руке подофицирима али су они увек само помоћници официрима који гимнастику управљају. Начела гимнастике морају бити свима официрима врло добро позната. Млађи официри морају бити у стању да сва упражњења и сами раде.“³⁵

С обзиром на садржај Упута, који је изашао за време постојања Артиљеријске школе може се закључити да се придавао велики значај гимнастици у српским војним институцијама.

Осим домаћих професора, Војна академија је ангажовала и стручњаке из иностранства. Један од њих је професор Шарл Дусе који је завршио Бриселску школу мачевања и по повратку из Турске је ангажован на српској Војној академији. Његови ученици који су га наслеђивали на катедри за борење, постизали су изузетне резултате на спортским наступима у земљи али и у иностранству. До доласка Шарла Дусеа на место наставника борења, српски официри су обучавани мачевању по старом немачком методу. Међутим, по његовом ангажовању на српској Војној академији, мачевање почиње да се усваја по француском методу. На подизање нивоа квалитета наставе предмета физичке културе утицао је одлазак српских официра на школовање у европске земље. Нарочито је значајно школовање капетана Драгомира Николајевића, у француској школи Жоанвил крај Париза од 1902. -1904. године али и школовања капетана Јосифовића и Динића у аустроугарској школи у Винер Нојштаду.

Одлазак српских официра на усавршавања по европским војним установама и долазак страних учитеља на српску Војну академију значајно је утицао и на развој

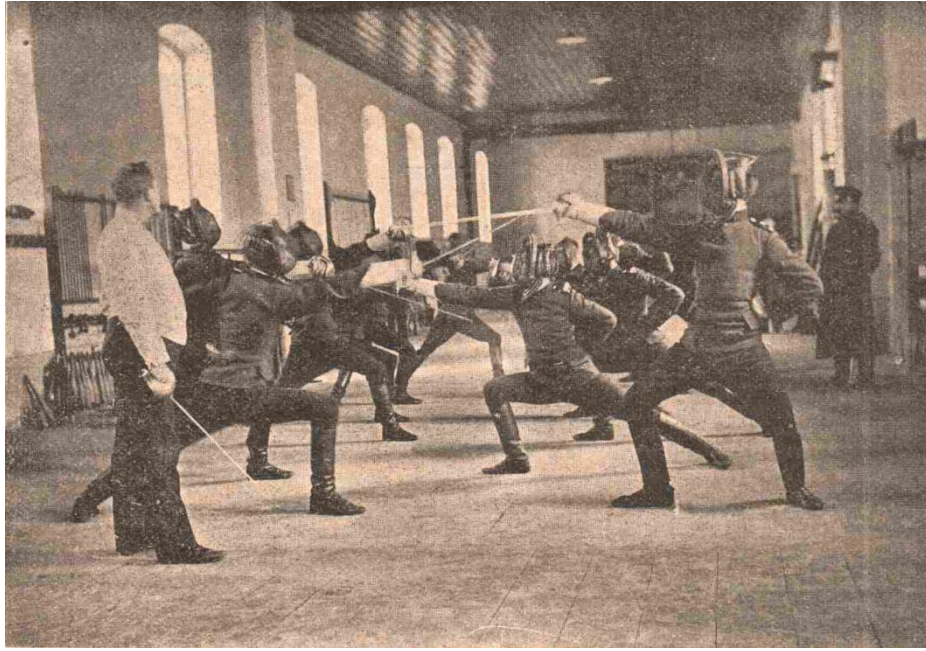
³⁵ К. С. Протић, *Упут за упражњавање гимнастике*, Београд.1874, стр. 2.

физичке културе првенствено на Војној академији затим у војсци а на крају у цивилном школству али и у друштвима за телесно вежбање. Настава борења одржавала се у континуитету, од оснивања Артиљеријске школе, са паузом у Првом светском рату и редовно након рата. Садржаји предмета борење временом су допуњавани различитим борилачким вештинама.

Циљ Војне школе гимнастике Жоанвил у Француској, приликом оснивања 1852. године, био је да обучи већи број младића како би били јачи, бржи, отпорнији, храбрији и дисциплинованији војници. Циљ предмета борење, пливање и гимнастика на српској Војној академији такође је био да створи физички способније официре и војнике. Временом, поред остварења првог циља, обе институције су ненамерно постале носиоци појаве и развоја свих облика физичког вежбања у својим срединама.

Значај Војне академије за српско физичко вежбање исказао је творац Београдског друштва за гимнастику и борење, доктор Владан Ђорђевић, великан српског друштвеног живота. Он је при оснивању Београдског друштва за гимнастику и борење навео између осталог у прогласу: „...Међутим, баш о том систематичном телесном вежбању слабо се у нас до сада поклањала пажња. Осим Војне академије, где се тај посао од почетка те школе систематички радио и осим гимназије у којој некад има а некад и нема учитеља за гимнастику. Иако је само име гимназије поникло из гимнастике, у целој Србији једва има три или четири права учитеља гимнастике, па и они осим Академије немају где да своје ђаке обучавају...“³⁶

³⁶ В. Рашић, *Српски витез, Развитак гимнастичких друштава у Србији*, Београд, 1911., стр.2.

сл. 6.

Час борења на Војној академији, професор Дусе (лево у белој блузи, 1904. године)

4.3. Утицаји страних армија

4.3.1. Белгијски утицај

Бриселска школа мачевања (Cercle d'Escrime Bruxelles) је отворена 1884. године по угледу на француску школу гимнастике и мачевања Жоанвил крај Париза (Joinville le Pont). Оснивачи ове школе Алберт Фиарлантс и Антони де Селиерс (Albert Fierlants et Antoine de Selliers de Moranville) нису били претерано заинтересовани за општу гимнастику као што су уважавали технике мачевање. Они су по оснивању упутили молбу једном реномираном учитељу мачевања из Жоанвила да изведе курс у новооснованој школи. У почетку, школа је имала око две стотине ученика углавном регрутованих из бриселске елите. Међу полазницима било је витезова, маркиза, барона па чак и принчева. Исте године је генерал Шарл Понтус позвао руководиоце бриселске школе мачевања да се придруже министарству војске у оквиру планиране реформе. Селиерс де Моранвил у овом позиву министра препознаје могућност да бриселска школа постане Нормална школа мачевања која ће давати наставнике и ослободити се страних утицаја. Коначно, нормална школа гимнастике се отвара 22. децембра месеца 1885. године. Као први у класи „Бриселску школу мачевања“ завршио је и Шарл Дусе који се на наговор српског војног аташеа ђенералштабног пуковника Нешића из Цариграда преселио у Београд, где је ангажован на место наставника борења Војне академије. Дусе је предавао борење од јесени 1891. године са прекидима до 1. маја 1923. године. До доласка Дусеа мачевање су предавали ђаци из Немачке по старој немачкој методи, док он уводи француску методу. Шарл Дусе ствара кадар својих ученика, како на Војној академији, тако и у приватној школи која се налазила на Теразијама, у стану где је после боравио Никола Пашић. Цео спрат је коришћен за часове мачевања. На тренинге је долазила омладина, старија господа а такође и припадници дипломатије. Терке енглеског и белгијског посланика су биле очаране часовима које је водио Дусе. Велики љубитељ мачевања био је хирург др Воја Суботић који се често у асо-борбама састајао са учитељем Дусеом и Драгомиром Николајевићем. Наставник Дусе је један од оснивача Првог мачевалачког клуба у Краљевини Србији, „Српски Мач“ 1897. године где се окупио велики број љубитеља мачевања. Његови савременици наводе да су ретки тако савршени учитељи мачевања. Предавања је држао са великом љубављу, муњевитом брзином је решавао најкомпликованије техничке радње. Имао је асо-борбе са највећим противницима тога

времена. Шарл Дусе био прави атлета, ретке издржљивости. Доминирао је над својим противником од момента самог укрштавања сабље и флереа. Његове борбе у Паризу са чувеним Киршофером, Рулом и Росињелом биле су ремек дело техничке, умне и физичке моћи. Један од првих и најбољих ђака професора мачевања на Војној академији Шарла Дусеа био је тадашњи поручник Драгомир Николајевић који је касније Дусеу додељен као помоћник на катедри за борење. Поред њега истицали су се и Александар Јосифовић, Воја Суботић, Јаша Пантелић, Новаковић и други. Дусе је са ученицима одлазио у Будимпешту и Беч где су имали мачевања са италијанским учитељима Сантелиом и Де Ла Сантом. Италијански учитељи су, пропагирајући мачевање у Бечу и Будмпешти, велику помоћ налазили у Дусеу и његовим ученицима. Њихове међусобне борбе су привлачиле велики број љубитеља овог атрактивног спорта. Године 1900. отворена је прва Официрска школа за мачевање и остале спортове. Такође, ова школа организује курсеве 1902. и 1904. године. У сва три курса за првог учитеља ангажован је Шарл Дусе.

Значајно је истаћи да је Шарл Дусе један од првих власника аутомобила у Србији, који је могао да развије брзину од 60 км / час. Дусе је био власник и једне од првих такси фирми у Београду. На почетку Првог светског рата постављен је за командира Аутомобилског одељења Врховне команде. Овај свестрани спортски радник дао је низ значајних доприноса развоју физичке културе у Србији.

сл. 7.

Наставник борења на Војној академији, Шарл Дусе

4.3.2. Француски утицај

сл. 8.

Драгомир Т. Николајевић у Нормалној војној школи гимнастике
Жоанвил у Француској (највиши у групи војника) 1902. година

Српско Министарство војно је одлучило да талентованог наставника борења Војне академије, капетана Николајевића, упути на стручно усавршавање у Француску. Француска војна школа гимнастике Жоанвил била је идеално место за обогаћивање знања капетана Николајевића. Према писању српских дневних новина „Новости“, Николајевић је пут Француске кренуо 31. октобра 1902. године. Боравак на школовању је трајао до пролећа 1904. године. У овом периоду (1903. године) редовно је унапређен у чин капетана I класе.³⁷

³⁷ АВИИ: Досије персоналних података бивше југословенске војске, К- 633/624, (Николајевић Томе Драгомир).

Капетан Николајевић је нарочито био задовољан локацијом школе. Удаљеност од центра Париза, градске буке и прашине за њега је био доказ да се при изградњи ове институције водило рачуна о детаљима. Такође близина реке Марне давала је могућност да српски питомац врло често борави на реци усавршавајући војну обуку на води. Иако је дошао на усавршавање у војну институцију, Николајевић је завршио школовање са звањем цивилног професора физичке културе. Жоанвилска школа направила је позитиван утицај на цивилну физичку културу Француске, а посредно преко страних питомаца и ван граница Француске.

сл. 9.

Николајевић у Жоанвилу (број 2) стоји пред др. физиологије Деминија (број 3) и групе инструктора медицине 1902. година

Господине,

Решеним Лов. срб. № 427 од 11-ог овог месеца, одобрено је једногodiшње одуштво за француску артиљерију, свом капетану II класе Драгомиру М. Николајевићу. Ка да би капетан Николајевић могао одобрено одуштво употребити у користи негових личних интереса, молимо ми је молимо Вас, да и за капетана Николајевића издејствујете одобрење од стране француске владе, да може у овој години издејствовати у школу борбе „Join Ville le Pont“ у Паризу.

О резултатима молим да ме известите.

Капетан Николајевић боравиће до пријема у француску школу у Паризу.

Примите Господине и свом приликом уверене о моје одличном поштовању.

15 октобра 1902 год
Београд.

Министар војни,
почасни ађутант Н. Б. Криви,
генерал,

сл. 10.

Допис Министарства војног Министарству иностраних дела 1902. година у вези са школовањем официра Николајевића у Француској

сл. 11.

Увежбавање пливачких скокова у Жоанвилу 1902. године на реци Марни,
српски капетан Николајевић

Дивовске снаге и високе инелигенције, Николајевић је без проблема савладавао све задатке које је пред њега постављало школовање у Жоанвилу. Од водених спортова, Николајевић је пливао дуге стазе и усавршавао скокове у воду (сл. 19). Као веслач са скифом био је први на реци Марни у дужини од Ложана до Поа. Док је фудбал у Србији био на самом почетку, српски питомац је био центарфор у фудбалском тиму Жоанвила. У атлетици се истицао на дугим стазама, на једној маратонској трци у Паризу пласирао се на друго место.³⁸ На основу каснијег рада у физичкој култури можемо претпоставити да је највише био заинтересован за борилачке спортове, од којих је нарочито изучавао рвање, енглески бокс, француским бокс, мачевање. Мачевање је у Жоанвилу било изузетно заступљено као уосталом и у већини европских

³⁸ (непознат аутор), *Време, Спортски портрети*, Београд, 23. јануар, 1930.

војно-спортских школа или војних академија. Пре доласка у Француску, Николајевић је имао завидно мачевалачко искуство. Гимнастика је посебно негована у Жоанвилу. Од гимнастичких справа Николајевић је увежбавао рад на вратилу, паралелном разбоју, партеру, високој платформи за гимнастику, рад на круговима, прескок преко коња. Од атлетских дисциплина у школи је било заступљено спринтерско, дужинско и трчање са препонама, скок у даљ, бацање диска, бацање бомбе (школске) и кугле. Антропомоторичке вежбе пењања уз конопац и шипку су извођене самостално у односу на гимнастику. Поред садржаја цивилне физичке културе, капетан Николајевић је увежбавао и садржаје физичке културе који су специфичнији за војни позив као што су прелазак препрека носећи партнера, прелазак преко платформи са пењањем, пењање уз конопац и уз шипку са војном опремом, скок у воду са војном опремом и пливање, скокови у песак са веће висине, прелазак преко стабла постављеног хоризонтално. Такође су извођена трчања са препрекама у униформи и са опремом. Војници су обучавани и у борби са бајонетом постављеним на пушку. У циљу спрачавања повреда на врху бајонета постављан је наставак у облику куглице.

Велики број спортова је био изучаван у овој школи, али за српског питомца било је најбитније да се детаљније упозна са неизоставним деловима физичке културе, биомехаником, физиологијом и анатомијом. Николајевић је имао срећу да управо 1902. године доктор физиологије Жорж Демини (1850. – 1917.) постао шеф катедре за примењену физиологију и шеф лабораторије за физиологију у Жоанвилу. Тако да је српски официр имао ту част да учи од једног од најбољих светских стручњака из области спортске физиологије, човека који је први створио биомеханичку станицу.

Николајевић је за време школовања у Жоанвилу са професором Деминијем имао пријатељски однос. Једном приликом су заједно посматрали боксерски меч француског боксерског великана Жоржа Шарпантијеа, док је био на почетку каријере. У спортским књигама и новинским извештајима које је писао Драгомир Николајевић осетан је утицај професора Деминија великог стручњака физиологије и анатомије. По завршетку школовања Драгомир Николајевић од професора Деминија добио је значајан број хроно-фотографија са истраживањима из разних спортова. Све фотографије донете у Србију биле су на оргиналном фото папиру. Интерсантан податак је да је слика фудбалера који шутира лопту (аутора професора Деминија) изгубљена у Француској али је један примерак сачуван до данас у дневнику пуковника Николајевића.

У слободно време Драгомир Николајевић је често посећивао предавања на Медицинском факултету у Паризу, где је допуњавао знања у вези са реаговањем

организма на различита физичка optereћења. Образованост Николајевића са становишта биомеханике, анатомије и физиологије била је задивљујућа, с обзиром на временски период у којем је усвајао садржаје наведених предмета.

У Николајевићевим спортским опсервацијама презентованим у различитим спортским новинама Краљевине Југославије често су цитирани француски доктори који су се бавили проблемима физичке културе.³⁹

сл. 12.

Прескакање препона у Жоанвилу 1906. године

³⁹ Николајевић је у својим радовим најчешће цитирао доктора Тисеа (Tisse), доктора Лагранжа (Lagrange), доктора Пажеа (Pages), у том времену истакнуте стручњаке француске физичке културе.

сл. 13.

Увежбавање скокова у воду у реку Марну, војници су у комплетној борбеној опреми
(школа у Жоанвилу 1904. година)

сл. 14.

Увежбавање гимнастике у Жоанвилу 1904. године

сл. 15.

Увежбавање војне атлетике у Жоанвилу 1904. године

сл. 16.

Увежбавање атлетике у Жоанвилу 1902. године

сл. 17.

Увежбавање борења бајонетом у Жоанвилу 1902. године

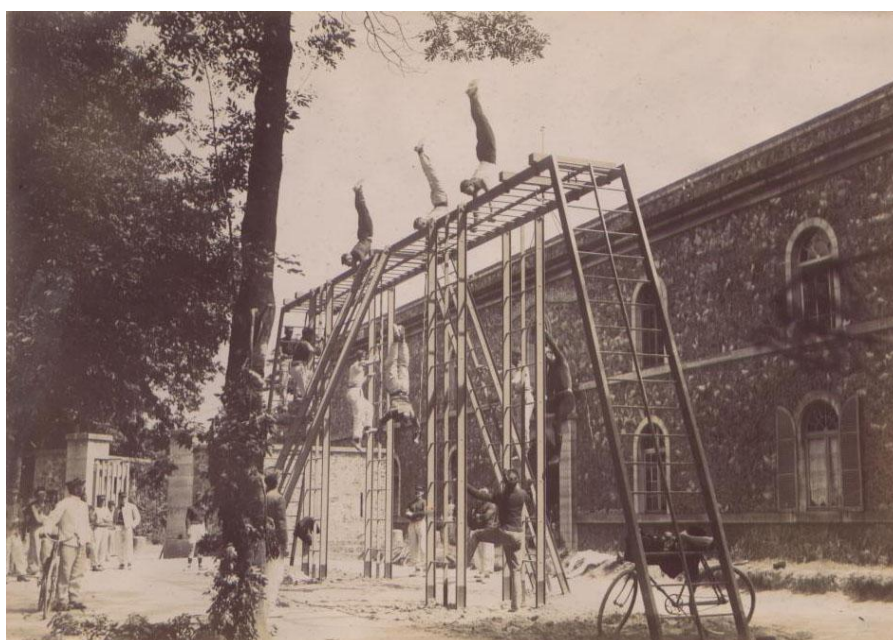
сл. 18.

Анатомски кабинет у Жоанвилу 1904. године

сл. 19.

Николајевић у Жоанвилу увежбава француски бокс (1902. – 1904.)

сл. 20.

Увежбавање гимнастике и антропомоторике у Жоанвилу
(1904.)

4.3.3. Аустроугарски утицај

Снажан утицај на развој првенствено војног физичког вежбања у Краљевини Србији имала је аустроугарска војна школа за физичко васпитање Винер Нојштад из Бечког Новог Места. Ова школа је образовала војне учитеље мачевања и гимнастике за сву аустроугарску војску. Она је у своје редове примала официре и подофицире аустроугарске војске, оспособљавала их за учитеље или асистенте гимнастике и мачевања а потом их упућивала на службу у трупе. Иако је првобитно основана 1852. године⁴⁰, Централна војно-мачевалачка школа је угашена 1868. године да би се њен рад обновио 1881. године. До 1894. године, обука је трајала годину дана, док је од 1894. године школовање продужено на још четири до пет месеци специјализованих курсева.

Особље ове школе се састојало од главнокомандујућег, наставника и помоћног особља. Почетак курса је био у септембру и завршавао се половином августа наредне године. Теоретски део обуке обављао се углавном од 15. септембра до 15. маја док је практични део упражњаван у току лета од 15. маја до 15. августа. Од теоретских предмета изучавали су: анатомију, образовање, методика, теорија мачевања, гимнастике и ватрогасне службе, рачунање, рукопис и немачки језик. У практичном делу увежбавана су мачевања, гимнастика, војно кретање у пољу, противпожарна заштита и ватрогасна служба, пливање, веслање, вожња бицикла, пуцање, клизање, плес и певање.⁴¹

Значај део теоретског дела односио се на изучавање анатомије. Обрађивани су посебно кости, зглобови, лигаменти, хрскавице, мишићни систем, његове анатомске и физиолошке особине и њихова функција у покрету. Такође су изучавани органи: плућа усне шупљуне, једњак, желудац, танко црево, жучна кеса и панкреас. Такође полазници курса су упознавани са радом срчано-судовног система али и са правилном исхраном. Прва помоћ је област која је имала своје место у теоретској али и практичној обуци полазника курса. Они су увежбавали реаговања при немилим догађајима као што су несвестице, удари грома, тровања, гушења, дављења у води, потреси мозга и топлотни удари. У оквиру анатомије изучавана је и физиологија у физичким активностима.

У предмету дидактика и методика полазници су добијали основе неопходне за подручје образовања и васпитања војника. Њима су у оквиру овог предмета

⁴⁰ Основана је исте године када је основана и француска школа гимнастике Joinville le Pont.

⁴¹ Militar – Fecht-Und Turnlehrer-Curs, Беч, 1892., стр. 9.

препоручивана методолошка решавања задатака приликом образовања војника из области физичког вежбања. Упућивани су на различита оптерећења којима могу бити подвргнути војници различитих старосих доби и сл.

У теоретском делу о гимнастици говорило се о историји, значају, медицинским и војним вежбама. Део времена је посвећен школској и образовној гимнастици. Такође су полазници упознавани и са терминологијом која ће им значити при практичном раду у гимнастици. Теорија мачевања, садржала је основно упознавање са овом врстом борења, врстама оружја и стиловима. Такође, полазници су се упознавали и са основном терминологијом у ватрогасној служби.

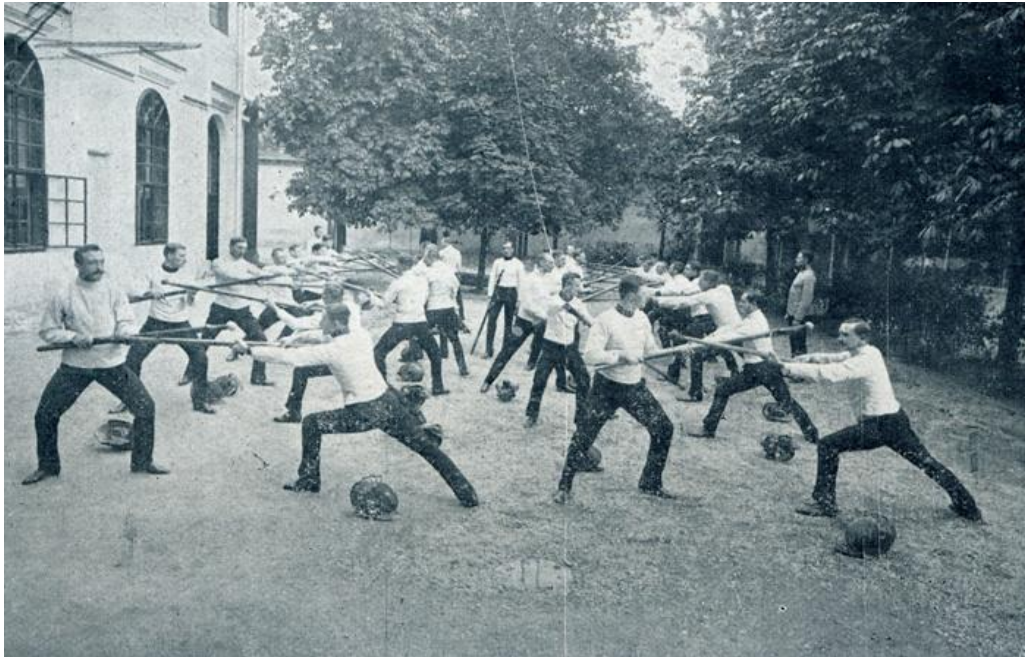
Практични део курса тражио је од полазника много већи физички напор. У оквиру гимнастике упражњавали су се, трчања, скокови, рад на справама (паралелни разбој, прескок преко коња...), пењање (шипка, конопац). Од карактеристичних војних физичких увежбавања као и у француској војно-спортској школи-Жоанвил, користила су се различити преласци преко природних и вештачких препрека. Полазници су мачевали рапиром, сабљом и бајонетом. Увежбавало се и борење штаповима. Ватрогасне технике су такође припадале практичном делу курса и чинило их разна врста пењања и спуштања низ мердевине, спуштања низ различите врсте тканина у циљу ватрогасног спашавања. Дуготрајна, теренска и школска вожња бицикла повећавала су физичку и техничку припремљеност будућих наставника физичког вежбања. Обуку на води сачињавало је пливање, роњење као и различите врсте веслања и постављања понтона за прелазак војника. Пуцање у различите мете из револвера и пиштоља такође су чинили садржаје курса.

Циљеви курса били су да се добије војни инструктор који ће својим знањем утицати на формирање физички што способнијег аустроугарског војника. Подизање физичких способности ће, по мишљењу руководиоца курса, позитивно утицати на храброст, истрајност, одлучност и витештво војника.

Доктори који су били предавачи и руководиоци курса имали су високо мишљење о физичком вежбању и његовим последицама по људски организам. По њиховом мишљењу мачевање и гимнастика представљају активности које повећавају отпорност организма, његово здравље и војну способност. Циљеви физичког оптерећења војника траба да буду здраво, снажно и гипко тело који ће најпослије дати морално чврсту особу.⁴²

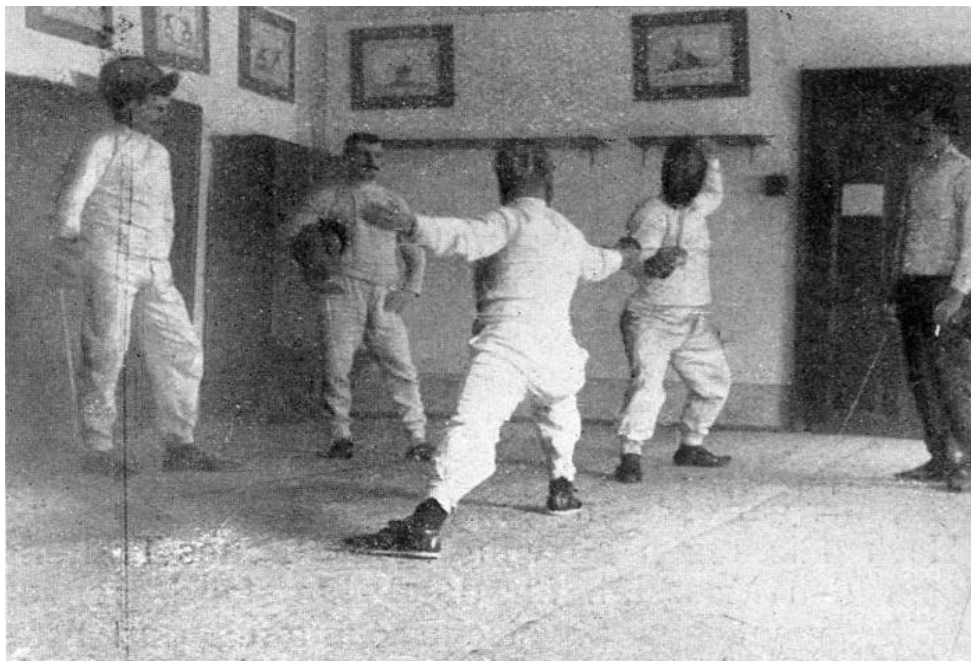
⁴² Исто, стр. 18.

Команданти су били константно присутни током обуке полазника. Они су креирали недељне планове и контролисали саме извођаче обуке. Инструктори су се трудили да обуче будуће наставнике физичког вежбања да сами практично изведу садржаје чије ће усвајање тражити од војника.

сл. 21.

Обука у борби бајонетом у Винер Нојштаду-Бечко Ново Место

сл. 22.

Обука у борби флоретом у Винер Нојштаду-Бечко Ново Место

Први у низу српских учитеља гимнастике и борења који су школовани у аустроугарском Винер Нојштаду био је Љубомир Илић. Пре завршетка гинастичког курса Илић је био активни аустроугарски официр и као талентован је упућен у Винер Нојштад на школовање.⁴³ Љубомир Илић предавао гимнастику у београдској гимназији од 1880. - 1882. године. Ангажован је на месту наставника борења и гимнастике на Војној академији у Београду од јесени 1886. год. до 30. јуна 1891. године.⁴⁴ На позив др Владана Ђорђевића је пристао да заједно са Фердом Михоковићем, без надокнаде, обучава полазнике у Београдском друштву за гимнастику и борење. Умро је 24. септембра 1894. године. Наставник Љубомир Илић је у различитим установама обучавао српске официре, подофицире и војнике, те је имао прилике да утиче на појаву и развој физичког вежбање у Војсци Краљевине Србије.

Пешадијски пуковник Александар Јосифовић је рођен у Вршцу 28. августа 1878. године. Био је питомац 31. класе Ниже школе Војне академије. Завршио је двогодишњу школу за учитеља гимнастике и мачевања у аустроугарском Винер Нојштаду.⁴⁵ Наследио је Николајевића на месту професора борења од 16. октобра 1902. до 1. октобра 1907. године, а од 1. октобра 1920. године предавао је као хонорарни професор борења. Јосифовић је био члан мачевалачког друштва „Српски Мач“⁴⁶ још од његовог оснивања. Заједно са Драгомиром Николајевићем учествовао је као представник Краљевине Србије на прослави стогодишњице физичке културе у Холандији где су оба српска официра награђена медаљама за успешно мачевање. Јосифовић је доринео популаризацији мачевања у Србији. Као делегат југословенског Министарства војног и морнарице учествовао је и 1925. на мачевалачкој и спортској прослави под покровитељством председника Чехословачке републике Т. Г. Масарика у Брну и Прагу. На конститутивној скупштини свих мачевалачких клубова Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца у Новом Саду, изабран је 22. априла 1928. за председника мачевалачког савеза свих клубова и градова Краљевине СХС (Југословенског

⁴³ С. Илић/С. Мијатовић, *Историја физичке културе Кнежевине и Краљевине Србије*, Београд, 1994., стр.85.

⁴⁴ В. Максимовић, *Споменица седамдесетпетогодишњице Војне академије 1850-1925*, Београд, 1925., стр. 228.

⁴⁵ Д. С. Перић, *Настава физичког васпитања на Војној академији од оснивања до распада СФРЈ (1850. - 1990.)*, Београд, 2000., стр. 102.

⁴⁶ Тачан назив овог друштва био је Борачко друштво „Српски мач“.

мачевалачког савеза).⁴⁷ Пензионисан је у чину пешадијског пуковника 1935. године. Умро је у Београду 1962. године.

сл. 23.

Пешадијски пуковник Александар Јосифовић

Пешадиски пуковник Богољуб Динић предавао је борење од 11. септембра 1921. до 21. октобра 1923. године, као хонорарни професор а после поменутог датума као редовни професор борења. Завршио је Нижу школу Војне академије као питомац 32. класе. Као и Јосифовић завршио је двогодишњу школу у аустроугарском Винер Нојштаду те је стекао диплому учитеља гимнастике и мачевања.⁴⁸ Професор Динић је припадао групи ученика Шарла Дусеа који су га наследили на катедри борења на Војној академији и константно промовисали физичко вежбање у Краљевини Србији а касније у новоформираној Краљевини Југославији.

⁴⁷ АВИИ, *Досијеи персоналних података официра бивше југословенске војске, К-633/624* (Јосифовић, Светозара, Александар)

⁴⁸ Д. С. Перић, *Настава физичког васпитања на Војној академији од оснивања до распада СФРЈ (1850. - 1990.)*, Београд, 2000., стр. 134.

сл. 24.

Пешадијски пуковник Богољуб Динић

Милутин Крњајић родио се у Јасеновцу (Славонији), 4. маја 1877. године, у српској породици. Завршио је српску основну школу 1889. године а затим немачку средњу школу 1893. године. Аустријску подофицирску школу завршио је 1899. године, када је у истој години напредовао од каплара до наредника. Као одличан водник, стрелац и гимнастичар једини је из 13-корпуса упућен на гимнастички курс у Винер Нојштад (Militar Fecht-und Jurnlehrer, Wiener Naustad). У августу месецу 1902. године произведен је у дипломираног војног учитеља борења, гимнастике, игара и спортова. По завршеном курсу упућен је у 78. пешадијски пук у Осијек где обављао дужност учитеља борења и гимнастике. По наредби Министарства војног прекомандован је на службу у Сарајево где је планирано да буде произведен у официрски чин. Међутим, надређени мајор га је описао као непоузданог и могућег пропагатора српства међу војском. Ради поменутих догађаја Крњајић је напустио војску крајем 1905. године и прешао у Београд где је убрзо постао наставник гимнастике у Првој београдској гимназији. Такође се ангажовао у раду Витешких друштава “Душан Силни“ где је био учитељ.⁴⁹

Иако Милутин Крњајић није припадао српском официрском кору, своја знања из физичког вежбања која је стекао у аустроугарској војсци делио је са и српским официрима. Крњајић је као учитељ гимнастике и мачевања вршио обуку полазника у Витешком друштву „Душан Силни“. Поред њега учитељи друштва су били потпоручници Милош Илић и Ђорђе Благојевић као и капетан Љубомир Недељковић. Вежбачи из Витешког друштва “Душан Силни“ су као војници Краљевине Србије дали допринос у ослободилачким ратовима (1912. – 1918.), те учитеља Крњајића свакако можемо сврстати међу пионире развоја цивилног али и војног физичког вежбања.

⁴⁹ С. Илић, С. Мијатовић, *Историја физичке културе*, Београд, 1994., стр.119.

сл. 25.

Милутин Крњајић, учитељ гимнастике у Витешком друштву “Душан Силни“

4.4. У цивилном образовном систему

Физичко вежбање у образовним установама Краљевине Србије носило је различите називе⁵⁰ (користило се више од десет назива), али су сви представљали прве облике данашњег физичког васпитања у образовном систему Србије.

Повезаност физичког вежбања и војске у цивилном образовању Србије траје још од Првог српског устанка и отварања Велике школе 1808. године. У сва три разреда су се изучавали војно вежбање-фехтовање⁵¹ са сабљама и егзерцир са пушкама.⁵² Предавачи ових предмета биле су војне старешине, капетан београдских коњаника Петар Ђурковић и један официр са два наредника руског нишлотског полка.⁵³ Након пропасти Првог српског устанка 1813. године, све школе у Србији су затворене. Борба за ослобођење се наставила 1815. године, док је прву могућност за поновно отварање школа, српска држава добила потписивањем Хатишерифа⁵⁴ 1830. године.

Време од 1830. – 1871. године представља период „покушавања“ увођења физичког вежбања у основне школе Кнежевине Србије. На месту референта у Министарству просвете (1867. – 1868.) ангажован је др Ђорђе Натошевић који је констатовао да: „телесног васпитања у основним школама нема, а да за тај развитак основна школа не ради ништа.“⁵⁵

Он је у предлогу наставног плана навео да један од предмета у основним школама буде гимнастика, која би се предавала у сва четири разреда. Садржај овог предмета по Натошевићу, чинила би и лака војничка вежбања. Званични распоред предмета за основне школе, који је садржао гимнастику и упутство како ће се предавати гимнастика у основним школама, био је активан од септембра 1871. године. Иако се

⁵⁰ Физичко вежбање у основним и средњим школама Краљевине Србије могло се срести под називима Гимнастика (1883.), гимнастика и војничко вежбање (1881., гимназије и реалке), војничко вежбање (1877. Учитељска школа), телесно васпитање (1867.), телесно вежбање (учитељске школе, 1881.; гимназије и реалке, 1874.), гимнастичко вежбање, гимнастика и дечије игре (1899.), дечије игре (1904.), телесно и војно вежбање. У периоду Кнежевине Србије физичко вежбање користи називе фехтовање (1808.), војено учење и гимнастика (1853.), борење (1854.), телоупражњеније (1844.), мачевање (1854.)...

⁵¹ Фехтовање-мачевање

⁵² Р. Љушић, С. Бојковић, М. Пршић, Б. Јововић, *Официри у високом школству Србије 1804. -1918.*, Београд, 2000., стр. 150.

⁵³ Полк-пук (војни)

⁵⁴ Хатишериф је представља документ о давању унутрашње управе Србима у оквиру Турског царства. Између осталих надлежности које су поверене српској управи овај документ је предвиђао да Срби имају право отварати болнице, штампарије, школе и пошту. Р. Љушић, С. Бојковић, М. Пршић, Б. Јововић, *Официри у високом школству Србије 1804. -1918.*, Војноиздавачки завод, 2000., стр. 34.

⁵⁵ С. Илић, С. Мијатовић, *Историја физичке културе Кнежевине и Краљевине Србије*, Београд, 1994., стр.43.

већина тадашњих учитеља у свом властитом школовању нису сусрели са организованим физичким вежбањем, појединци су били ученици различитих војних школа, те су имали одређена искуства на овом пољу. Они су садржаје физичког вежбања са којима су се упознали у војним школама употребљавали у образовању ученика Кнежевине Србије. Први уџбеник о физичком вежбању предвиђен за учитеље у основним школама био је „Кратка упутства за предавање гимнастике у основним школама“ објављен је 1873. године, који је одштампан у 1000 примерака. Аутор приручника, учитељ Предраговић, навео је у садржају да део гимнастике представља и војна или одбрамбена гимнастика.

Коначно, у равноправан положај са осталим предметима гимнастика долази 1882. године, на основу Закона о основним школама. Детаљни програм гимнастике из 1884. предвиђао је и војно вежбање за ученике основних школа. Иако у теорији замишљена са што различитим садржајима, гимнастика је због веома тешких материјалних услова укупне просвете имала скромну реализацију планова и програма. Наставу гимнастике у основним школама најчешће су чиниле дечије игре, просте вежбе не месту, прескакање конопца али и разни облици војног вежбања. У периоду после 1890. године, облици војног вежбања задржани су искључиво у старијим разредима основне школе.

Увођење физичког вежбања у средње школе Краљевине Србије имало је сличан развојни пут као и увођење овог предмета у основне школе. Још у периоду Кнежевине Србије физичко вежбање било је препоручено од надлежних просветних власти али је у исто време имало и статус необавезног предмета. Његово реализовање у дужем периоду остављено је сходно интересовањима учитеља. Главни просветни инспектор за средње школе Платон Симоновић је 1853. године припремио предлог Закона о устројству гимназија у Кнежевини Србији. Међу предметима који би се предавали у гимназијама планиран је и предмет војно учење и гимнастика. По одредбама Симоновића гимнастику би предавали учитељи гимнастике са Војне академије.⁵⁶ Физичко вежбање постаје обавезан предмет у свим годинама школовања у учитељским школама од 1870. године а у гимназијима и реалци од 1874. године.

Због потреба стварања што квалитетнијег војника али и због утицаја из европских земаља, у наставне програме средњих школа уведен је предмет војничко вежбање. Овај предмет је у одређеним периодима извођен без садржаја гимнастике. Поменути програм био је намењен ученицима гимназије, реалке, учитељске школе, трговачке

⁵⁶ У наведеном периоду Војна академија је носила назив Артиљеријска школа

школе и богословије, једном речју за све средње школе Краљевине Србије. Наставни кадар у средњим школама од 1882. до 1890. године чинили су официри. Интересантно је, да су у том периоду сви наставници физичког вежбања Краљевине Србије, било да су војни или цивилни, школовани су у једној институцији, на Војној академији. Садржаји физичког вежбања као и уосталом и образовање стручног кадра за цивилне и војне школе урађено је вероватно и под утицајем физичког вежбања у Пруској.⁵⁷ Циљ оваквог програма био је квалитетна припрема омладине за ратна дејства. Самостално војничко вежбање уведено је у Учитељску школу (1877) док је у гимназије и реалке (1881) уведен предмет гимнастика и војничко вежбање. Предмет је изучаван у свих седам разреда гимназије и реалке по три часа недељно.

Програм војничког вежбања као део средњошколског предмета гимнастика и војничко вежбање садржао је разна постројавања, марширања, правила пешадијске службе и руковање пушком.⁵⁸ Посебном одредбом Закона (из 1877. и 1881. године) увођење гимнастике и војничког вежбања било је обавезно за све средње школе Кнежевине Србије којих је тада било 26 са око 4000 ученика.⁵⁹

Законским изменама о Великој школи⁶⁰ од 25. 01.1880. године између осталог одлучено је да се на свим факултетима уведе војна обука студената.⁶¹ На првој години студија изучавала се основна тактика свих родова војске, пешадијски егзерцир са ратном службом и гађање из пушке, коњичка егзерцирна правила али и борење раписом, сабљом и бајонетом. У наредне три године садржаји војне наставе су се

⁵⁷ Гимнастика је Пруској снажно развијана како у војсци тако и у грађанству. Да би се осигурао успех у усвајању гимнастичких програма, Влада Прусије је основала „Централни гимнастички завод“ (Centralturn Anstalt) у Берлину, где су се образовали професори гимнастике за војску и цивилне школе. Сваке године овај завод је организовао два курса, зимски и летњи након чега је војска добијала око 200 а цивилне школе 50 професора гимнастике. Сви полазници курсева су полагали теоретски и практични део испита. Професори у цивилним школама Прусије поред гимнастичког дела програма, обучавали су ђаке и у одређеним војним кретањима. Такође, елементи борења су усвајани у грађанским школама, те су регрути у пруску војску долазили као полу-војници. Садржаји гимнастике у току војног рока поверени су подофицирима, чију је исправност у раду контролисао један официр са завршеним курсем у Централном гимнастичком заводу. Интересантно је да је сваки подофицир за обуку из гимнастике добијао по осам војника. Знања су предавана поступно и са обавезним објашњењима о циљевима одређених вежбања од стране наставника. Приликом обучавања у борби бајонетом регрути су знања усвајали систематично, првенствено без пушака, потом са пушкама које су на врху бајонета имале дугме како би спречиле повреду приликом увежбавања. Оваква постепеност и заштита војника при усвајању техника борбе бајонетом неговане су и у француској војсци. Непознат аутор, Ратник, Белешке о пруској војсци, 1880., децембар, стр.349.

⁵⁸ С. Илић, С. Мијатовић, *Историја физичке културе Кнежевине и Краљевине Србије*, Београд, 1994., стр.65.

⁵⁹ С. Илић, С. Мијатовић, *Историја физичке културе Кнежевине и Краљевине Србије*, Београд, 1994., стр. 60.

⁶⁰ Велика школа је представљала претечу Универзитета и чинили су је три факултета Филозофски, Правни и Богословски. Настава војне обуке је реализована на у сва три факултета у трајању од четри године.

⁶¹ С. Ђунковић, *Школство и просвета у Србији у XIX веку*, Београд, стр. 188.

постепено проширивали. Настава борења је извођена у свим годинама студија. Часови су се оржавали у сали за борење на Војној академији. Наставу борења су између осталих предавали пешадијски поручник Милош Васић⁶² и артиљеријски мајор Јован Маринковић.⁶³

Врхунац учешћа припадника војске у развоју цивилног физичког вежбања у образовном систему Краљевине Србије представља њихово ангажовање у отварању „Гимнастичке школе“ у Београду. Од 1906. године Министарство просвете је покренуло иницијативу за отварање „Гимнастичке школе“ у Београду са циљем школовања наставника гимнастике за рад у основним и средњим школама Краљевине Србије. Крајем новембра 1907. године донета је одлука о отварању школе, док је први курс организован у мају 1908. године.⁶⁴ Један од чланова Управног одбора био је и генералштабни пуковник Милутин Мишковић, истакнути соколски радник. За наставника борења ангажован је Шарл Дусе, учитељ борења на Војној академији као и Франтишек Хофман који је у истој години ангажован за наставника гимнастике на Војној академији.⁶⁵ Хофман је управо 1908. године започео на са увођењем соколског система вежбања за питомце Војне академије. Полазници који су успешно завршили „Гимнастичку школу“ распоређени су на места учитеља гимнастике по основним и средњим школама Краљевине Србије. Припадници војске Краљевине Србије дали су свој допринос и у стварању „Гимнастичке школе“ као претече данашњег Факултета спорта и физичког васпитања.

Увођење наставе физичког вежбања у основне и средње школе Краљевине Србије реализовало се постепено. Почев од оснивања првих образовних институција, физичко вежбање је имало најчешће необавезни карактер, базиран на препорукама и предлозима. Иако су министри, референти просвете, наставници, учитељи и лекари писали о значају физичког вежбања, равноправан статус у односу на остале образовне предмете у основним и средњим школама заживео је тек у осмој или деветој деценији XIX века. Садржаји војног вежбања су се неретко налазили у плановима и програмима средњих школа, универзитета али и основних школа у оквиру предмета физичког вежбања. Борба за независност (1804. – 1878.) била је тешка и проткана ратним периодима, што је логично, негативно утицала на развој просвете а тиме физичког

⁶² у даљој гаријери истакнути старешина и командант армије у српској војсци.

⁶³ Р. Љушић, С. Бојковић, М. Пршић, Б. Јововић, *Официри у високом школству Србије 1804. -1918.*, Београд, 2000., стр. 150.

⁶⁴ Л. Поповић, *Српски Соко, 1908.*, Сремски Карловци, стр.123.

⁶⁵ В. Максимовић, *Споменица седамдесетпетогодишњице Војне академије 1850. – 1925.*, Београд, стр. 239.

вежбања у образовном систему. Међутим, управо из разлога минулих или потенцијалних ратова, власти у Кнежевини и Краљевини Србији су препознале добит од улагања у физичко вежбање на свим нивоима, у основним, средњим школама али и на Универзитету. Ради добијања квалитетнијег војника, подофицира или официра, власти су правили позитивне помаке развијајући физичко вежбање као неопходну дрштвено подручије у остварењу државних интереса. Значајан моменат у доприносу војске развоју цивилног образовног система физичког вежбања је ангажовање официра војске Краљевине Србије у улози наставника физичког вежбања у средњим школама и Великој школи (факултетима). Квалитет наставе предмета физичког вежбања⁶⁶ који су питомци добијали на Војној академији био је за тај временски период веома висок. Већина наставника Војне академије ангажованих на предметима физичког вежбања је школована у институцијама напредних европских армија, уско стручним за област физичког вежбања.⁶⁷ Врхунац учешћа у развоју физичког вежбања у основним, средњим школама и на факултетима Краљевине Србије припадници војске дали су ангажовањем у покретању и реализовању наставе у „Гимнастичкој школи“ као претечи високообразовних институција из области физичке културе у Србији.

Посматрајући са временске дистанце, без обзира на негативне последицу, у смислу оптерећивању планова и програма физичког вежбања, увођењем и војног вежбања, ангажовање припадника војске оставило је далекосежне позитивне резултате. Официри су на Војној академији добијали завидно знање из области физичког вежбања у односу на остале потенцијалне наставнике физичког вежбања. Припадници војске су били успешни као наставници физичког вежбања али и оснивачи стручних школа. Такође су уступањем адекватних простора (сала Војне академије), справа и реквизита намењених физичком вежбању, заокружили осетан допринос развоју физичког вежбања у цивилним просветним установама Краљевине Србије.

⁶⁶ Од предмета физичког вежбања питомци на Војној академији су образовани у борењу, пливању, гимнастици и јахању

⁶⁷ Шар Дусе-Белгија (бриселска школа мачевања, Екол Ескирим), Драгомир Николајевић-Француска (Жоанвил л Пон), Љубомир Илић, Александар Јосифовић, Богољуб Динић-Аустро-Угарска (Винер Нојштад), Франтишек Хофман (чешки сокол, свршени кусиста Прашког сокола)...

5. Припадници војске Краљевине Србије у друштвима за физичко вежбање Краљевине Србије

5.1. У соколству

Велике заслуге за оснивање Београдског друштва за гимнастику и борење припадају српском лекару др Владану Ђорђевићу.⁶⁸ Неколико година по завршетку Српско-турских ратова, октобра 1881. године, др Владан Ђорђевић, заузео се за оснивање новог друштва за физичко вежбање⁶⁹, те се обратио грађанству следећим речима: „Допустите ми, само на часак, да вас подсетимо на једну околност, која по нашем скромном мишљењу, заслужује нашу потпуну пажњу, а та је околност у начину: како се данас у Србији негује телесно развиће. Без сумње сте и ви, тако исто као потписани, убеђени да је гимнастика, када се систематично удеси према добу старости, полу и народним обичајима, једна од најјачих, ако не баш и најсилнија полуга за унапређење телесног, а услед овог и моралног здравља како појединца, тако и читавих народа. Међутим, баш о том систематичном телесном вежбању слабо се у нас до сада поклањала пажња. Осим Војне академије, где се тај посао од почетка те школе систематички радио и осим гимназије у којој некад има а некад и нема учитеља за гимнастику. Иако је само име гимназије поникло из гимнастике, у целој Србији једва има три или четири права учитеља гимнастике, па и они осим Академије немају где да своје ђаке обучавају. Али баш и кад би се у свима школама у Србији, од основних по селима па до Велике школе у Београду, непрекидно радила гимнастика, кад би у тим школама било свега што је потребно да се телесна вежбања непрекидно и преко зиме не прекидају, опет то не би било доста, па да гимнастика учини целом народу ону корист, коју му је у стању учинити. Цело варошко становништво, које се бави трговином, занатима, уметностима и науком, махом после школе проводи свој живот са врло мало телесног вежбања, или са телесним напрезањима која су једнострана, да

⁶⁸ У својој богатој професионалној каријери Ђорђевић је обављао више дужности у војном санитету Кнежевине Србије. Од 1871. године ангажован је на месту шефа хируршког одељења војне болнице када је и унапређен за првог санитетског пуковника српске војске. У српско-турским ратовима (1876. – 1878.), Ђорђевић је обављао дужност начелника санитетске службе моравско-тимочке војске и начелника санитетске службе врховне команде Српске војске.

⁶⁹ В. Рашић, *Српски витез, Развитак гимнастичких друштава у Србији*, Београд, 1911., бр. 1., стр.8.

су опет од штете по здравље. У земљама које су много напредније од наше домовине, постоје небројане гимнастичке дружине са стотинама величанствених вежбаоница, у којима сви сталежи грађанства имају прилике и средства да целог живота наставе рад, који су у школи започели и да га удешавају према сваком добу старости, према доцнијем занимању и сл. Има држава као што је нпр. данашња Немачка царевина, у којој су те многобројне гимнастичке дружине, које састављају огромну мрежу разтрзату по свим земљама у које се пре цепао немачки народ, не само учиниле, да се силно унапреди телесно здравље читавог народа, него су својим годишњим скупштинама веома корисно послужиле идеји народне заједнице и њеним метама. За целих 50 година свога рада гимнастичке дружине немачког народа учиниле су за народну мисију готово толико исто колико и немачка школа и књижевност. *Оне су унапређујући телесну снагу народа, уједно највише радиле на зближењу, међусобном познавању и братимљењу најрастављенијих и како по језику, тако и по целокупном животу најразличитијих покрајина немачког народа.* Овај низ мисли довео нас је до убеђења, да би крајње време било и у нас озбиљније поради на популарисању телесног вежбања и борења. Остављајући управи народне просвете да се брине о гимнастици по школама, ми држимо да би грађанство и чиновништво у Београду, требало да узме иницијативу за оснивање једне велике дружине за телесно вежбање и борење, које би са једне стране дале прилику и онима, који нису више у школи, да се користе благодетима телесног вежбања, а са друге стране би васпитала што већи број способних учитеља гимнастике, преко којих би ова дружина за релативно кратко време могла успети да се у свима варошима и варошицама у Србији оснују гимнастичке дружине. Висока Влада Његовог Величанства симпатично је прихватила ову идеју о оснивања оваквог друштва у Београду, и обећала своју помоћ како би се обезбедио друштвени постанак, израђени су потребни статuti за оснивање овога друштва, и тако се сада може приступити остварењу ове идеје. (...)⁷⁰ Овим писмом које има трајну употребну вредност, др Владан Ђорђевић приступио обнови али и покретању физичког вежбања у Краљевини Србији. Покретање Београдског друштва за гимнастику и борење било је успешно и доживело континуитет.

За првог председника друштва изабран је генерал Тихомиљ Николић.⁷¹

⁷⁰ В. Рашић, Српски витез, *Развитак гимнастичких друштава у Србији*, Београд, 1911., стр.2.

⁷¹ Генерал Николић је у периоду пре оснивања друштва обављао је низ одговорних функција у српској војсци. Између осталих, био је министар војни од 1875. -1876., а у другом српско-турском рату командовао је Ибарском војском која се истакла у борбама на Јавору.

По мишљену Војислава Рашића, истакнутог радника у области физичког вежбања с краја XIX и почетка XX века, генерал Тихомиљ Николић сматран је за једног од најомиљених Срба тог времена.⁷²

Ангажовање истакнутог члана друштва, на месту председника Београдског друштва за гимнастику и борење засигурно је позитивно деловало на прихватање идеје упражњавања физичког вежбања од стране грађанства.

Приликом оснивања друштва др Владан Ђорђевић се обратио београдским учитељима гимнастике писмом у којем између осталог наводи: (...) *да ли би ви, ако би пошло за руком, да се у Београду оснује Друштво за гимнастику и борење, пристали да бесплатно предајете гимнастику докле друштво не буде у стању да нарочито плаћа стручњаке.*⁷³ Садржај писма је упућен професору гимнастике и борења на Војној академији капетану Ферду Михоковићу, учитељу гимнастике у (тада јединој) Београдској гимназији, Љубомиру Илићу и професору телесног вежбања у Реалци Стевану Тодоровићу. Сви професори су се сложили са предлогом др Владана Ђорђевића.

Од тројице професора којима је др Владан Ђорђевић упутио писмо, двојица су у својим каријерама обављали задатке војних учитеља. Фердо Михоковић је био на дужности учитеља на Војној академији од 25. априла 1863. године до 19. новембра 1887. године. Предавао је борење, гимнастику и пливање. Учитељ Љубомир Илић је у време оснивања Београдског друштва за гимнастику и борење предавао гимнастику у Београдској гимназији, док је од јесени 1886. године до 30. јуна 1891. године предавао борење и гимнастику на Војној академији.

Часови Београдског друштва за гимнастику и борење су се одржавали на Црвеном крсту али и три пута недељно на Војној академији.

Након коначног оснивања друштва 1882. године, друштво је 1891. године променило име у Београдско гимнастичко друштво „Соко“ прихватајући соколску идеју. Интересантан је податак да је мишљење које је др Ђорђевић заступао приликом упућивања писма српском грађанству, уочи оснивања друштва, преточено у Статут.

„Циљ је овог друштва: а) да телесним вежбањем и излетима, делом и речју, ради на унапређењу телесне снаге и здравља својих чланова; б) да се стара за оснивање сличних друштава у Србији, и да стоји са њима у вези; ц) да поред снажења и челичења

⁷² Ј. Јевђевић, *Споменица крагујевачких сокола, 1907. – 2007.*, Крагујевац, 2008., стр 19.

⁷³ В. Рашић, *Српски Витез, Развитак гимнастичких друштава у Србији*, бр.2, Београд, 1909., стр. 22-25.

синова наше домовине, шири и свест о српској заједници, те да се тако што пре и што боље оствари уједињење раскомаданог српства.⁷⁴

Др Владан Ђорђевић је вршио различите функције у Београдском друштву за гимнастику и борење, где је био председник од 1882. – 1884. и од 1889. -1891. године. На месту потпредседника био је од 1886. - 1888. године.

У току постојања Београдског гимнастичког друштва „Соко“ утицај припадника војске је био осетан. Генералштабни потпуковник Војислав Живановић је уложио доста напора да се соколско вежбање уведе као систем физичког вежбања у војску Краљевине Србије. Званично се соколски систем вежбања почео упражњавати у војсци од 1. септембра 1908. године. Питомци су на све четири године школовања изводили соколска вежбања. За реализовање наставе Војна академија је ангажовала соколског предњака Франтишека Хофмана. У наредном периоду на јавним соколским наступима су све чешће учествовали војници са својим официрима, сједињујући се тако са омладином и грађанаима у соколском покрету Краљевине Србије.⁷⁵

Увођење соколског вежбања у војску позитивно је утицао да се интензивира оснивање соколских друштава у унутрашњости Краљевине Србије.

Крагујевачко друштво за гимнастику је 17. новембра 1907. године променило име у име „Крагујевачки Соко“. Први председник друштва био је дотадашњи председник гимнастичког друштва, гимназијски упрофесор, Коста Сретеновић. Од 2. октобра 1909. године председник друштва постаје капетан Михаило Ковачевић, под чијим вођством је друштво доживело осетан напредак. У наредних пет година, до почетка Великог рата, у Управи друштва значајну улогу имало је више официра војске. Поред председника друштва капетана Ковачевића управу су сачињавали између осталих потпоручник Миленко Варјачић и капетан Војин Поповић-војвода Вук.

У Ваљеву је 1906. године основано Ваљевско витешко-гимнастичко друштво „Душан Силни“. Ово друштво временом прихвата соколску идеју и постаје члан Савеза соколских друштава „Душан Силни“. У дужем временском периоду друштво су највише развијали официри српске војске. Један од првих старешина друштва био је тадашњи потпуковник Драгутин Димитријевић Апис, који је у том периоду професионалне каријере обављао задатке команданта XVII пука. Такође као наставници друштва су се истицали будући генерали Светомир Ђукић, Павле

⁷⁴ Архив Србије, *Београдски Соко*, Б. Соко-4, Београд, 1882.

⁷⁵ С. Илић, С. Мијатовић, *Историја физичке културе Кнежевине и Краљевине Србије*, Београд, 1994., стр.65.

Павловић и Спасоје Тешић. Ваљевски соколи су тренинге изводили на „Пећини код чамаца“ и непосредно пред рат на земљишту Бановинског расадника. Друштво је пред рат имало око хиљаду чланова те су се и приредбе организовале сваког месеца. Једна од многобројних јавних вежби приређена је на вежбалишту „Пећина“ на Видовдан 1914. године када су војници прво извели прелаз преко реке Колубаре а после тога ноћну вежбу са ватрометом.⁷⁶ Активност војника на овој соколској вежби је несвесно је била и последња провера пред почетак Првог светског рата.

Соколско друштво „Крушевац“ основано је 8. фебруара 1907. године. Први председник друштва је био поручник Јован Сретеновић. Међу старешинама друштва у наредном периоду налази се име прослављеног браниоца Београда из 1915. године, мајора Драгутина Гавриловића.⁷⁷

Соколско друштво „Краљево“ основано је 1911. године. Старешина друштва је био пуковник Александар Митровић. Након Великог рата друштво је обновило рад 1920. године.

Три године након оснивања Београдског друштва за гимнастику и борење, 1885. године, основано је Смедеревско друштво за гимнастику и борење. Године 1912. ово друштво прихвата соколску идеју и на оснивачкој скупштини мења назив у Соколско друштво „Душан Силни“ из Смедерева. Од оснивања организованог физичког вежбања у Смедереву официри Краљевине Србије су дали свој допринос његовом укупном развоју. У 1886. години значајан допринос дао је потпоручник Јован Ристић. До 1890. године у рад су прикључени потпуковник Димитрије Штерић, потпоручници Владимир Рајковић и Марко Сужић (1887), као и поручник Милутин Петровић (1888) и капетан Сима Рашић (1890 / 1891).⁷⁸

Прва вест о организованом физичком вежбању у Чачку везана је за 1871. годину и одобрење Министарства просвете да ученици могу без надокнаде да похађају наставу гимнастике коју је изводио поручник Светозар Љочић.⁷⁹ Он је на обали Западне Мораве поставио гимнастичке справе како би вежбао са својим војницима. Поред војника на часове су долазили и ученици основне школе, Гимназије али и сви заинтересовани грађани. Године 1882. за наставника гимнастике у чачанској Гимназији постављен је потпоручник Чедомир Пејовић. У наредном периоду, све до 1913. године,

⁷⁶ Н. Храњец, *Споменица о тридесетогодишњем раду Соколског друштва Ваљево*, Ваљево, 1936., стр – 12-13.

⁷⁷ Ј. Јевђевић, *Споменица крагујевачких сокола, 1907. – 2007.*, Крагујевац, 2008., стр 121.

⁷⁸ В. Вукашиновић, *Соколство у Смедереву*, Смедерево, 2013., стр. 26.

⁷⁹ Припадао је 6. класи питомаца Артиљеријске школе (1861. – 1866.)

физичко вежбање у Чачку се периодично појављивало. У октобру 1910. године у Чачку основано је Соколско друштво “Душан Силни”.⁸⁰ Рад друштва је нарочито унапређен по доласку Славољуба Сековановића Ферде (1892. – 1975.) на место учитеља чачанских сокола.

сл. 26.

Славољуб Сековаовић-Фердо

У јесен 1913. године, министар просвете Љуба Јовановић га је распоредио у чачанску гимназију, на место учитеља гимнастике и учитеља у Соколском друштву “Душан Силни”. Месечна надокнада за његов рад била је симболична, свега 30 динара.⁸¹ Да би упознао стројеву обуку српске војске, коју је користио у соколским садржајима, одлазио је у касарну Десетог пука у Чачку. Од справа у Гимназији на располагању је имао разбој, вратило, „коња“ и одскачну даску. За рад са ученицима

⁸⁰ М. Тимотијевић, *Соколи Чачка 1910. – 1941.*, Чачак, 2006., стр. 56.

⁸¹ Славољуб Сековановић је рођен у Бледу (Словенија). Крштено име му је било Фердинанд, али по доласку у Краљевину Србију примио је православље и променио своје име у Славољуб. Основну школу је завршио у Бледу док је Реалку и Трговачку школу у Љубљани. Сековановић се у Љубљани упознао са соколским покретом, те је по поратку у Блед у својој кући отворио вежбаоницу. Од 1910. - 1913. године живео је у Загребу. Жупски исит за Соколе положио је 1910. године. Учествовао је на Свесоколском слету у Прагу 1912. године. После позива да се јави у војску Аустроугарске, Сековановић је пребегао у Србију.

имао је и 60 дрвених пушака.⁸² За време Првог светског рата Сековановић је неговао гимнастику међу српском војском у Бизерти (Тунису).⁸³

Завршетак радова Соколског дома у Чачку везано је за Шумадијску дивизију у којој је на иницијативу војног лекара и првог председника Соколског друштва из Чачка, Крсте Драгомировића прикупла 4000 динара за ову „општу ствар“.

Прво друштво за физичко вежбање у Нишу основано је 1897. године под именом Витешко друштво “Душан Силни“. Први учитељ је био Коста Јовановић који је исте године завршио испит за учитеља гимнастике и борења у Грађанском гимнастичком друштву “Душан Силни“ у Београду. Истакнути члан нишког Душана Силног а од 1910. године Соколског друштва “Душан Силни“ из Београда био је Сретен Станић-Цукић. Станић је учествовао на слету у Софији, где је заузео друго место у вежбању на справама. Био је учитељ гимнастике у IV београдској гимназији.

Соколство у Нишу је покренуто 1907. године, од стране официра Краљевине Србије који су чинили већину сталне Управе Нишког гимнастичког друштва „Соко“. Председник друштва био је мајор Душан Цветковић, функцију секретара обављао је Михаило Ваљаревић док су послови благајника припали капетану Димитрију Тасићу. Чланови Управе између осталих били су официри поручник Александар Митић, поручник Душан Путниковић, поручник Радоица Теодосић, потпоручник Василије Васиљевић, потпоручник Димитрије Кузмановић и потпоручник Андрија Сарановац.⁸⁴

Након уједињења 1910. године нишко Грађанско гимнастичко друштво “Душан Силни“ и Гимнастичко друштво „Соко“ из Ниша појављују се под једним именом Соколско друштво “Душан Силни“. Уједињени организују соколску академију у Нишу 1911. године, док наредне 1912. године учествују у оквиру српског соколства на свесоколском слету у Прагу. Ратови су успорили даљи развој соколства али и укупног физичког вежбања у Нишу.

Соколско друштво у Ужицу основано је 20.марта 1911. године. Рад друштва се у почетку одвијао у згради ужичке гимназије. Први председник друштва био је тадашњи командант места потпуковник Миљко Поповић. Поред Поповића у рад друштва су укључени и млађи официри.⁸⁵

Приликом промене имена Београдског друштва за гимнастику и борење у Београдско гимнастичко друштво „Соко“ и увођења соколског вежбања 1891. године,

⁸² М. Тимотијевић, *Соколи Чачка 1910. – 1941.*, Чачак, 2006., стр.62.

⁸³ Н. Гиздавић, *Српска африкијада*, Београд, 1922., стр. 99.

⁸⁴ М. Илић, *Гимнастика у Нишу 1897. – 1997.*, Ниш, 1998., стр.17.

⁸⁵ Ј. Зечевић, *Појава и развој соколства у Ужицу*, Београд, 1987., стр. 15.

део чланства је био незадовољан променом „курса“ друштва те је наредне године 1892., основао Грађанско гимнастичко друштво “Душан Силни“. Чланови новоформираног друштва су били против преузимања чешког-соколског система вежбања, јер су га по њиховом мишљењу, Чеси створили као отпор германизацији, док Србија, као независна држава, није имала потребе за увођење таквог система.⁸⁶ Међу учитељима Витешког друштва “Душан Силни“ нашла су се имена четворице официра: пешадијски капетан Љубомир Недељковић, пешадијски потпоручник Милош Илић, пешадијски потпоручник Ђорђе Благојевић, пешадијски поручник Живорад Лазаревић. Убрзо по оснивању Витешка друштва “Душан Силни“ су основала Савез витешких друштава “Душан Силни“.

У периоду успона овог савеза на месту председника био је пуковник Милутин (Грује) Мишковић. Тада су чланови Силног учествовали на Првом хрватском свесоколском слету у Загребу 1906. године. Како је у Краљевини Србији постојао проблем са стручним кадровима за наставу гимнастике Савезна управа Витешких друштава “Душан Силни“ организовала је течај за учитеље гимнастике.

Београдско гимнастичко друштво „Соко“ и Грађанско гимнастичко друштво “Душан Силни“ су добили своје огранке по Краљевини Србији али и по територијама изван Краљевине које су биле насељене српским становништвом, тако да су убрзо формиран савези ових друштава. О коначном уједињењу Душана Силног и Сокола покренути су разговори још у пролеће 1908. године. У преговорима су као чланови руководстава учествовали пуковник Милутин Мишковић (Силни) док је на страни сокола био мајор Војислав Живановић и поручник Срета Обрадовић.⁸⁷ Ипак уједињење је реализовано 2. фебруара 1910. године, када је формиран заједнички Савез соколских друштава “Душан Силни“.

Дан коначног уједињењу српског соколства поклопио се са пријемом Срба у Савез словенског соколства 2.02.1910. године у Бечу. Срби су примљени у овај савез као народ а не по територији у којој живе. Први заједнички наступ српских сокола из Краљевине Србије заједно са српским соколовима из Војводине, Славоније, Босне, Херцеговине и Хрватске десио се на Другом хрватском свесоколском слету у Загребу од 12. - 16. 08. 1911. године. Овај уједињени наступ значио је веома много за развој целокупног српског соколства и остваривању заједничке жеље српским соколским уједињењем али и за животом у једној држави.

⁸⁶ Ј. Јевђевић, *Споменица крагујевачких сокола 1907. – 2007.*, Крагујевац, 2008., стр 18.

⁸⁷ Л. Поповић, *Српски Соко*, Сремски Карловци, 1908., стр. 137.

Истраживање је потврдило учешће 53 официра у развоју соколског покрета и велики број војника који су учествовали у обуци и различитим соколским утакмицама. У 10 соколских друштава на одговоним функцијама били су припадници војске.

5.2. У стрелаштву и коњичком спорту

Још у Кнежевини Србији држава је препознала значај коњарства.⁸⁸ Прво такмичење организовано је на иницијативу великог љубитеља коњарства кнеза Михаила Обреновића 1865. године, који је наредне године из иностранства увезао већи број приплодних грла. У одбору за организацију првих коњских трка налазили су се официри, ађутант кнеза Михаила Драгутин Жабарац и управник Артиљеријске школе (претече Војне академије) пуковник Фрања Зах. Прво коњичко друштво у Краљевини Србији основано је 1885. године под именом „Удружење официра за дресуру коња и приређивање трка“. Први председник удружење био је мајор Лазар Лазаревић. Године 1890. удружење мења назив у Дунавско коло јахача „Кнез Михаило“.⁸⁹ Повезаност коњичког спорта и војске негована је у Српском олимпијском клубу. У току зиме 1911. године у оквиру олимпијских утакмица приређен је коњички слет, када су се коњаници из разних крајева Краљевине Србије упутили у Крагујевац. Слет је организован на иницијативу капетана Јована Сретеновића представника Ужичког округа у Српском олимпијском комитету. Већину „слетника“ чинили су официри. Маја месеца исте године Српски олимпијски клуб приредио је земаљске утакмице у београдском излетишту Кошутњак. У оквиру активности приређено је и коњичко препонско јахање. На такмичењу је учествовало шест коњаника. Новчане награде за освојено прво, друго и треће место добили су официри Краљевине Србије.

Стрелаштво као вештина заснована је на традицији српског народа да се бори и оружјем чува своју слободу. Прва стрелачка такмичења одржана су још половином XIX века. Министарство војно је 1863. године донело одлуку о помоћи љубитељима стрелачких вештина. Муниција се народу издавала бесплатно, док је стрелиште сваке недеље било отворено за све заинтересоване. На овај начин је војска утицала на појаву стрелачког спорта али и подизање нивоа одбрамбених способности земље. Прво првенство Србије у стрелаштву одржано је 1886. године у Београду, а следеће године 1887. године у Крагујевцу. Стрелачки савез Србије примљен је 1909. године у Међународни стрелачки савез.

Ресавска савезна стрелачка дружина основана је у марту 1891. године. У почетку, у недостатку стрелишта, друштво је користило војно стрелиште „код понтонског

⁸⁸ Коњица у војсци Кнежевине и Краљевине Србији била је изузетно значајан род оружане силе. У ратовима је често дносила превагу, те је још Милош Обреновић доносио указе о обавезном држању коњаза све који су за то имали могућности.

⁸⁹ С.Тодоровић, *Почеци српског олимпизма*, Београд, 1997. стр. 8

моста“ на Великој Морави. Председник друштва био капетан Марко Атанацковић, док је послове магационера обављао поручник Младен Јовановић. Снажну подршку ресавска стрељачка дружина имала је од генерала Грујића. Након успешно изведеног стрељачког такмичења ресавски стрелци добили су писмо од стране београдских стрелаца следеће садржине: „Срећан почетак! Ресавци могу доказати да су достојни потомци великог Синђелића, само ако истрајно буду неговали вештине витештва. Живели ресавски стрелци!“⁹⁰

сл. 27.

Питомци Војне академије у стрељачкој формацији

⁹⁰ Н. Стефановић, *Појава и развој спорта и соколства у Свилајциу до почетка II светског рата*, Београд, 1989., стр. 17.

5.3. У енглеском (класичном) и француском боксу (саватеу)

За првог учитеља класичног или енглеског бокса и француског бокса или саватеа у Краљевини Србији сматра се капетан Драгомир Николајевић. Посредно, значајан датум за појаву енглеског и француског бокса у Србији је 1874. година, када су ови борилачки спортови званично уведени у војну обуку француске војске кроз распоред за физичке активности војника. Само у периоду од десет година, од 1888. до 1898. године, у Француској на војном усавршавању је боравило двадесет и шест српских официра⁹¹ који су највероватније упражњавали, између осталих спортова и француски и енглески бокс.

Међутим, први српски официр који је упућен на школовање у страну институцију ради усавршавања из борилачких али других облика физичког вежбања био је капетан Драгомир Николајевић. Он се сматра за првог учитеља класичног или енглеског бокса и француског бокса или саватеа у Краљевини Србији.

Наредбом министра војног од 11. октобра 1902. године одређен је за државног питомца у Француској за школу борења артиљеријски капетан II класе Драгомир Т. Николајевић.⁹² Војно министарство Краљевине Србије упутило је тадашњем министру иностраних дела захтев да измоли помоћ од стране француске владе да би Николајевић што пре могао ступити у „Школу борења“.⁹³ Српски капетан у овој „Нормалној војној школи гимнастике у Жоанвилу“ похађа наставу у коју је укључена и обука у француском боксу (саватеу) и енглеском или класичном боксу. Овај податак и сам аутор потврђује на првим странама књиге „Бокс француски и енглески“ када пише да се поред остале литературе служио и школом у Жоанвилу где је и био питомец. Овом одлуком Војно министарство утиче на постављање основе за појаву и развој енглеског и француског бокса у Србији.

Према неким ауторима, за почетак „боксирања“⁹⁴ у Србији се узима 18. март 1904. године, након седнице Београдског соколског друштва, када је донета одлука да наставник борења на Војној академији Драгомир Т. Николајевић обучи „боксирању“ два члана Сокола.⁹⁵ Професори Ћирковић, Јовановић у књизи *Борења* (2002.), Радивоје Марковић у књизи „Све о боксу“ (1973.), Срђан Брковић у књизи „Основе савате

⁹¹ С. Б. Рагковић-Костић, *Европеизација српске војске*, Београд, 2007., стр.103.

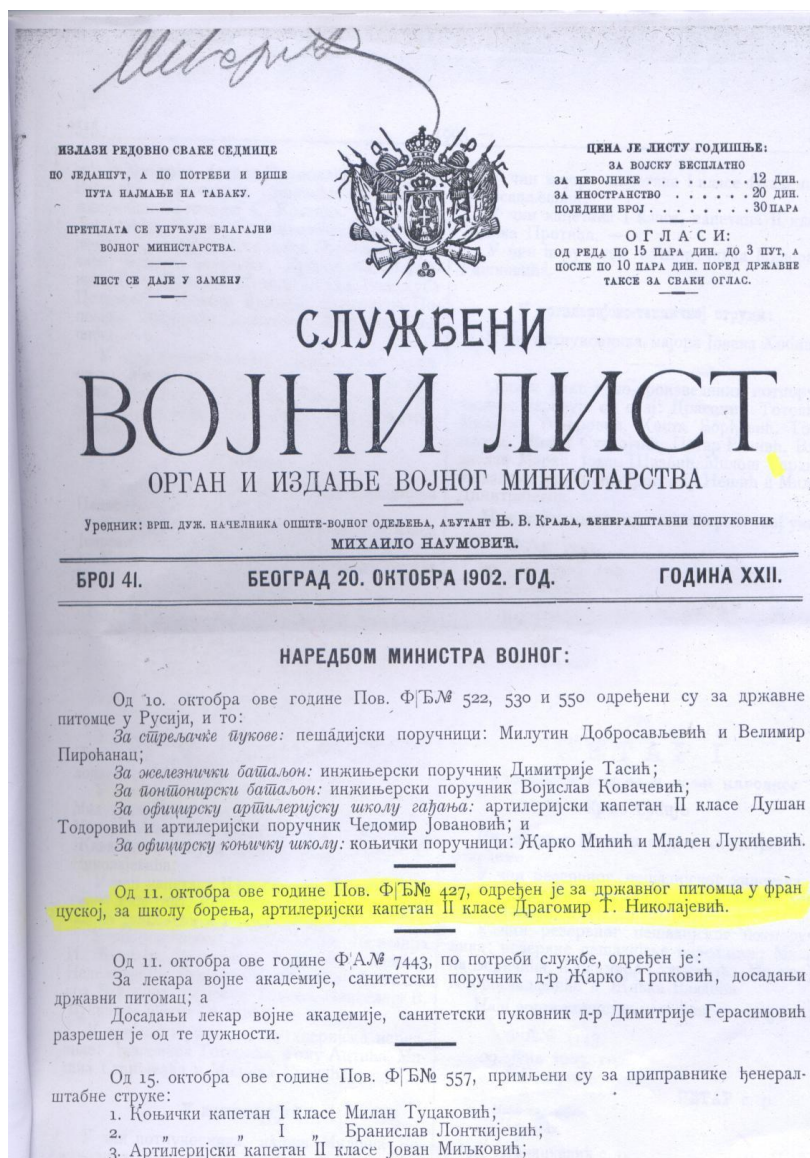
⁹² *Службени војни лист*, Београд, Октобар 1902., (одлука министра војног од 11. октобра).

⁹³ Архив Србије, *Министарство Иностранних Дела*, 1902., ролна 225, 02.

⁹⁴ У то време за боксирање се сматрало и енглеско (само рукама) и француско (и рукама и ногама)

⁹⁵ З. Ћирковић. / С. Јовановић, *Борења*, Београд, 2002., стр.51.

тактике“ (2007.) и часопис „Српски витез“⁹⁶ слажу се када је у питању поменути датум појаве боксирања у Србији.

сл. 28.

Службени војни лист (1902.)

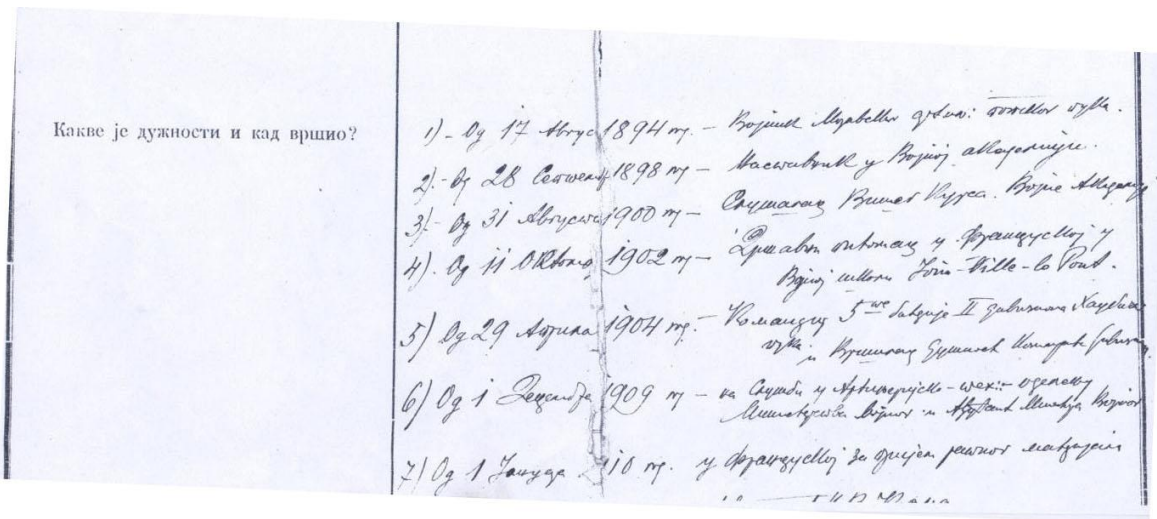
Наредба из службеног војног листа 1902. год. за упућивање Драгомира Т.

Николајевића на школовање у Жоанвил л Пон (Joinville Le Pont)

Србислав Тодоровић у својој књизи „Српски олимпијски комитет (1910. – 1920.)“ из 2003. године наводи да је почетак „боксовања“ у Србији 1905. година: „(…) када су спортска друштва упућивала своје чланове на часове овог спорта под надзором

⁹⁶ В. Рашић, Српски Витез, Скупштине Београдског гимнастичког друштва Соко, 1909., бр. 11-13, стр. 133.

капетана Драгомира Николајевића.“ У картону личних и службених података пуковника Драгомира Николајевића, који је он лично попунио, наводи се да је у школи Жоанвил л Пон (Joinville Le Pont) боравио од 11. октобра 1902. до 29. априла 1904. године. Можемо предпоставити да је боксирање почело највероватније 1904. године, али не можемо поуздано прихватити податак да је први помен о боксирању био 18. марта 1904. године.⁹⁷

сл. 29.

Део картона личних и службених односа у коме Николајевић својеручно наводи (бр. 4 и 5) од када до када је државни питомац у Француској војној школи Жоанвил л Пон (Joinville Le Pont).

⁹⁷ Д. Гавриловић, Г. Касум, Драгомир Николајевић оснивач енглеског и француског бокса у Србији, Београд, стр. 402. - 403.

*У генералну Агентију 36141 од 13-11-25. год. —
са преводом у речеву*

1416 МИНИСТАРСТВО ВОЈНО И МОРНАРИЦЕ
КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

ОПШТЕ ВОЈНО ОДЕЉЕЊЕ
ДЕПУТАТУРНИ ОДСЕК *of 1925. год.*

Датум 15. 11. 25. год. издао је.
за мене за Нишу.

мајор
В. Пилић

КАРТОН

ЛИЧНИХ И СЛУЖБЕНИХ ОДНОСА ОФИЦИРА
Чина 36895/25

Чин (род војске или струке).
Пуковник артиљеријски

Име (цело очево име) и презиме.
Драгомир Тома Николајевић

206

сл. 30.

Картон личних и службених односа официра Драгомира Томе Николајевића
По повратку са школовања из Париза, тачније од 29. априла 1904. године,
Николајевић је добио службу у Нишу, где је постављен за командира хаубичког пука
и вршиоца дужности команданта дивизиона.

„Боксирање“ у Србији постепено добија присталице у првој декади XX века. Поред Војне академије, соколска друштва представљају значајну снагу развоја како боксирања тако и осталих спортова.

Према покретачу соколског покрета Мирославу Тиршу, целокупно физичко вежбање у соколском покрету дели се на: вежбе без справа, вежбе са справама, игре и борилачке вежбе. Наведена подела предвиђа да борилачке вежбе чине отпори, рвање, мачавање и боксирање. Соколски радник Драгутин Шулце наводи да се у соколству под појмом боксирање подразумева француски бокс-савате. „Код боксирања савладавамо противника ударцима рукама и ногама“.⁹⁸

Године 1908. „Београдски соко“ обавештава своје чланове да наставник гимнастике Хофман држи часове песницења. У новембру 1910. године београдски соколи приредили су јавни час: „где су се особито истакли припадници чете која је изводила бокс“.

Марта 1911. године припадници соколског друштва „Душан Силни“ из Београда⁹⁹ организовали су јавни час у Краљевском српском народном позоришту. Те вечери, поред вежбања на коњу, вратилу и високом разбоју, подмладак је извео „просте вежбе са боксовањем“.¹⁰⁰

У Соколском друштву „Душан Силни“ из Смедерева (основан 1912.) који је наставио континуитет „Смедеревског друштво за гимнастику и борење“ из 1885. године. Увежбавањем је између осталих физичких вежбања и француски бокс-савате: „После одржане скупштине часови су почели да се одржавају у поменутој сали, у почетку се упражњавала гимнастика, просте вежбе, тзв. шведска гимнастика, а касније и бокс (ударци рукама и ногама).“¹⁰¹

Прва већа јавна приредба са боксерским борбама одржана је код Коларца 24. маја 1912. када су наступила четири пара боксера. Између осталих, учествовали су: Пантелић, Ђоновић, Николић, Ерб и Милета Недић.¹⁰²

За време свог службовања у Нишу 1909. године, мајор Николајевић наговештава издање „Војне библиотеке рационалног физичког рада“. Према речима аутора, дело би било подељено у неколико свесака (8 – 10) и за сваку грану спорта посебно. Планирано

⁹⁸ Д. Шулце, *Соколство-дио 1*, Тисак диончке тискарне, Загреб, 1914., стр. 7.

⁹⁹ 02. 02. 1910. године на Скупштини Савеза српских витезова дошло је до уједињења друштава Српски Соко и друштава Душан Силни и тиме су престале размирице и спорови члорова ових соколских друштава

¹⁰⁰ Л. Поповић, *Српски Соко*, Ср. Карловци, бр.4, V, 1911., стр. 61.

¹⁰¹ *Живот и рад сокола*, рукопис из заоставштине Будимира Стојановића, Смедерево, 1994., стр.2.

¹⁰² Р. Марковић, *Све о боксу*, Београд, 1973., стр. 58.

је да садржај укључује податке из Војне школе Жоанвил, податке дела др физиолога Жоржа Деминија, др Тисоа, Мисоа итд. Поред поменутих, били би искоришћени и извори ауторових пријатеља са Војног централног института у Стокхолму, мајора Фика-а и капетана Јопт-а. Такође, коришћени би били и подаци енглеских дела, италијанских дела као и лична искуства аутора. Дело би обухватало минимум десет области и то:

1. Пешачење и трчање са нарочитим одељком о респирацији, капацитету плућа и еластичности мускула
2. Педагошки, медијални, ортопедски, физички рад и масажа.
3. Мачевање
4. Пливање. Вота-поло. Веслање
5. Бокс-енглески и француски
6. Фут-бол, (рагби и асосијешн)
7. Лон – тенис
8. Плетон – бокс
9. Рвање итд.¹⁰³

Николајевић у огласу за дело напомиње: „Циљ је делу да у нашу војску, у којој немамо школе за рационалан физички рад, унесе мало науке, па према томе, посредним путем и у народ. Цена појединим свескама биће врло ниска, пошто за лични труд не тражим никакве материјалне награде. Молим другове за претплату“.

Ово дело је једно од првих покушаја развоја физичке културе научним путем, а с обзиром на образованост аутора сигурно да квалитет није био споран. Одељци о респирацији плућа, капацитету плућа, еластичности мишића били су засигурно једно од првих упознавања српских љубитеља спорта са физиологијом и анатомијом, неизоставним деловима данашње физичке културе. Познато нам је да је прва књига (свеска) изашла из штампе 1910. године, цена јој је била један динар.¹⁰⁴ Подаци о штампању осталих свесака нису пронађени. Оваква стручна литература, уз претпоставку да је у целости доживела прво издање, позитивно је утицала на развој физичке културе у Краљевини Србији.

Већ у јануару 1911. године Николајевић добија нову дужност, одређен је за комисију за пријем ратног материјала из Француске, тачније, послат је у Париз све до јуна 1911. године. Вероватно је Николајевић, поред војних службених дужности, у

¹⁰³ *Службени војни лист*, Београд, 1909., стр. 95-96.

¹⁰⁴ *Службени војни лист*, Београд, 1910., стр. 997. - 998.

Паризу скупљао материјал за књигу „Бокс француски и енглески“ и књигу „Рвање“ које ће угледати светлост дана после неколико година, односно у лето 1914. године.

У извештају Савеза соколских друштава “Душан Силни“ поднетој скупштини 1911. године наводи се да је председник Борачког удружења друштва “Душан Силни“ Драгомир Т. Николајевић, тако да можемо закључити да овај плодносни стручњак није губио време него је и практично и теоријски развијао енглески и француски бокс у српском народу.¹⁰⁵

Није једини капетан Николајевић покушавао да предстви Србији „боксирање“,¹⁰⁶ него и 1911. године поручник Миленко Арсовић који издаје књигу „Витешке игре и спортови и физичко васпитање нашега народа“. Артиљеријски поручник Арсовић труди се да овом књигом да значај физичкој култури у Краљевини Србији, представљајући физичка васпитања културних народа и спортове који су у „оно“ време били најзаступљени. У одељку књиге „Борба“ аутор наводи боксирање, односно две врсте боксирања и то енглеско и француско: „Енглеско боксирање је борба песницама док се Французи служе и ногама и рукама“. Даље, аутор наводи да је француски начин боксирања комбинована борба рукама и ногама: „Овај комбиновани рад чини да је француски бокс у превази над енглеским како у погледу развијања телесне снаге, тако и у погледу самог борења. Одличан енглески боксер не би могао лако победити тако исто одличног француског боксера“.¹⁰⁷ Аутор у тексту наводи да није у могућности да у потпуности опише поменута боксирања али се нада да ће упознати читаоца са општим правилима и да ће се ови корисни спортови одомаћити на нашим просторима.

Коначно, 1914. године из државне штампарије Краљевине Србије излазе две књиге „Бокс француски и енглески“ и „Рвање“ које су одобрене од стране Министра војног Душана Стефановића. Два наведена издања Библиотеке физичког васпитања су прве књиге о борењу тј. о спортовима који су били заступљени међу српским официрима и љубитељима спорта. Није познато да ли је књига „Рвање“ сачувана у неком од српских архива или библиотека, док се оригиналан примерак првог издања књиге „Бокс француски и енглески“ из 1914. године књиге чува се у Народној Библиотеци Србије у Београду.

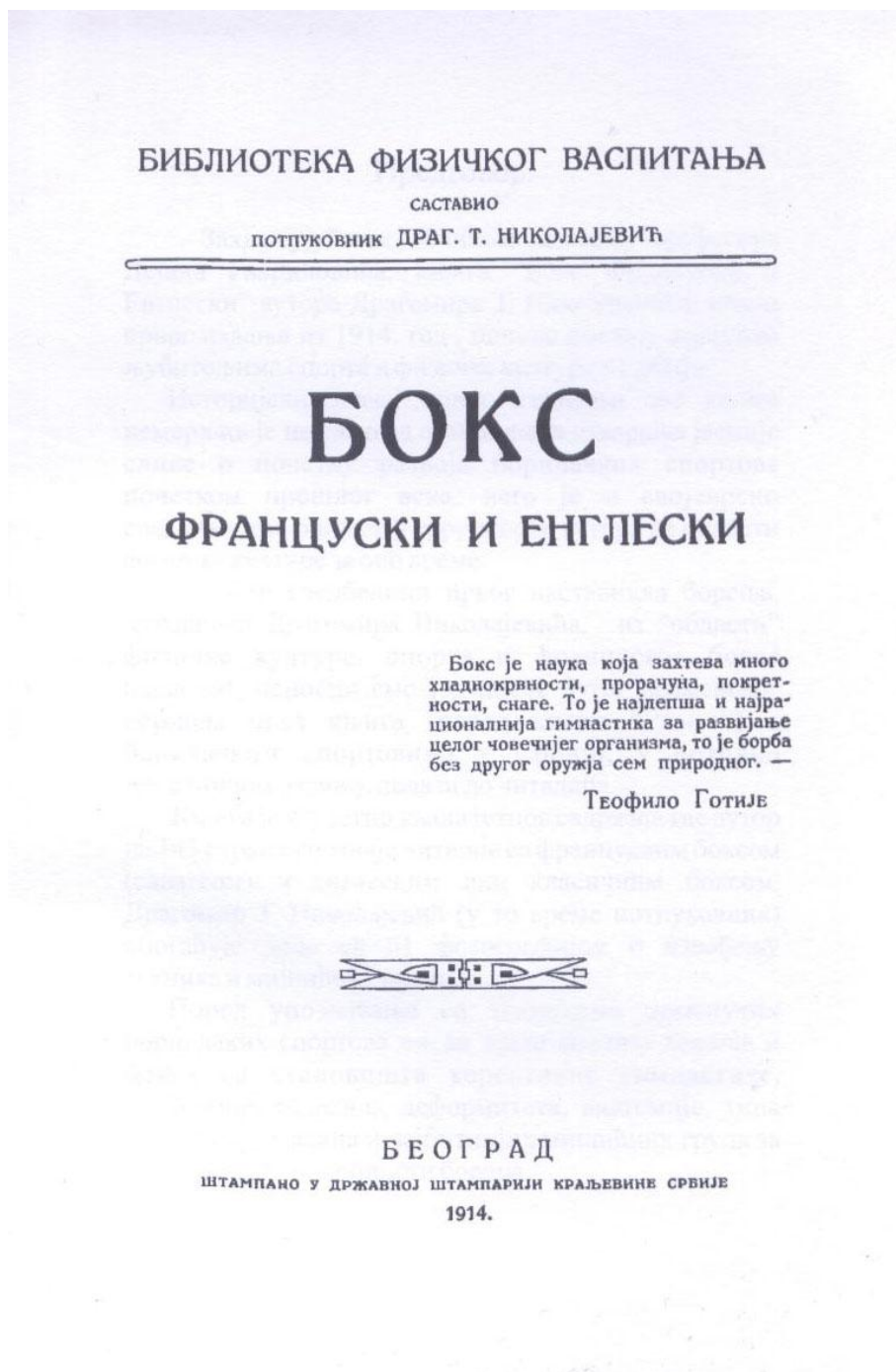
Књига „Бокс француски и енглески“ када је помињана у делима која се баве спортом тематиком погрешно је навођена именом „Бокс француски или енглески“, те

¹⁰⁵ *Годишњи извештај Савеза Соколских друштава Душан Силни*, Београд 1911., стр. 10.

¹⁰⁶ боксирање је уобичајен назив за енглески и француски бокс који се користио у почетку XX века у Србији

¹⁰⁷ М. Арсовић, *Витешке игре и спортови и физичко васпитање нашега народа*, Београд, стр. 215.

је врло вероватно да књига није била доступна ауторима који су се позивали на њу. Ова књига представља прву стручну литературу о енглеском боксу и француском боксу у земљама бивше Југославије а вероватно и шире.¹⁰⁸

сл. 31.

Прва страна књиге Бокс француски и енглески из 1914. године

¹⁰⁸ Р. Марковић, *Историја Београда, Развитак физичке културе у Београду до 1914.*, Београд, 1974. стр. 815.

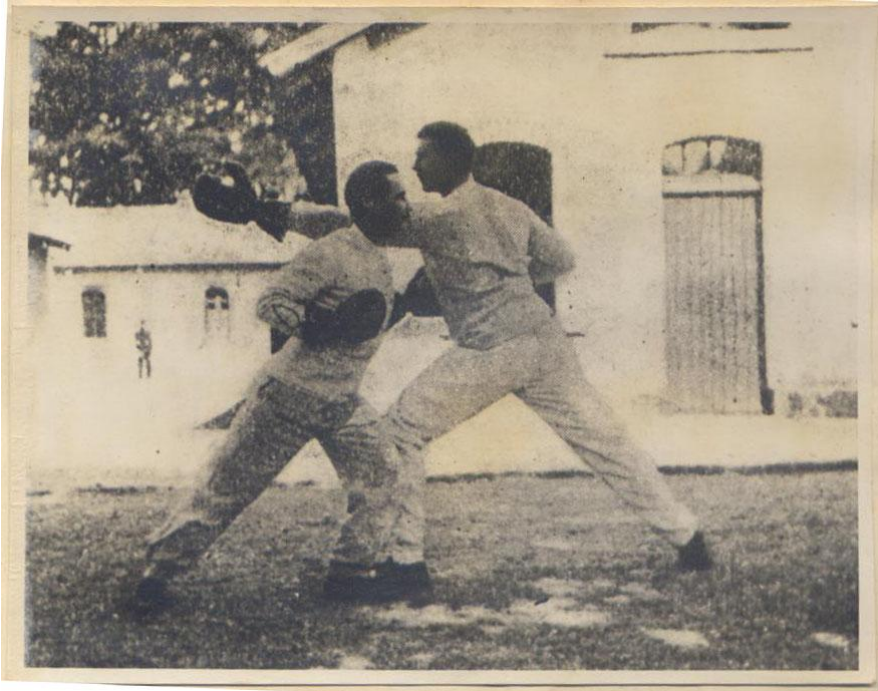
сл. 32.

Николајевић увежбава енглески бокс у Жоанвилу (на слици стоји десно, 1902. година)

сл. 33.

Николајевић у Жоанвилу увежбава француски бокс (на слици десно, 1902. година)

сл. 34.

Николајевић увежбава енглески бокс у Жоанвилу (на слици стоји десно 1902. година)

сл. 35.

Николајевић у Жоанвилу увежбава француски бокс (на слици десно 1902. година)

Ова књига о два начина боксирања изузетног је квалитета и врло исцрпно представља француски и енглески бокс. Аутор на на 143 стране описује оба спорта. У

предговору наводи да се приликом писања овог дела служио књигама „Боксинг“ (Boxing) од Аласона Вина, затим књигама професора Шарлемона и Лекрека, личним искуством и сарадњом са др Тисеом, Лагранжом и др Пажесом. Књига даје историјски преглед оба спорта, вредности француског бокса са аспекта превенције деформитета...

„Француски бокс је дакле, тип вежбања, који не деформише тело ни најмање, шта више, може се рећи, да је то врста вежбања која може да исправи став. Кад тело има тежњу да се извије. То је једно вежбање у истини одано позитивном ортопедском дејству“, наводи Николајевић и додаје: „Доктор физиолог Фернан Лагранж у свом делу Физиологија вежбања тела, на страни 302, пошто је анализирао сва физичка вежбања у погледу рационалног развића, дао је француском боксу надмоћност над свим вежбањима осталим“. Одушевљен француским боксом Николајевић наставља: „Француски бокс се предаје као граматика, цртање или музика, тј. фино без икаквих опасности од удара. Па и за време јавних часова код добрих професора кад се сусретну то иде глатко, елегантно, без бруталности, ударци се тако рећи маркирају и не изводе се стварно. У свим другим гимнастикама, као у мачевању, дешавају се врло често разни несретни случајеви, док код бокса никад, нарочито кад један стари и вешт професор даје лекције.“

Такође, писац наводи да су гипкост и равнотежа способности које француски бокс изузетно развија и да је гипкост најбитнија физичка способност за једног борца у француском боксу. Овај спорт се препоручује за људе у годинама који имају смањено физичко кретање. Аутор даје категорије за борење из тадашњег времена, упутства за коришћење при самоодбрани. Књига садржи 60 фотографија. Што се тиче дела књиге о француском боксу који садржи већином фотографије увежбавања саватеа из школе у Жоанвилу, на неколико фотографија је и сам Николајевић како увежбава француски бокс.

Када је у питању енглески бокс, интересантно је ауторово објашњење покрета приликом ударца директ: „Физиолошки рад мускулатуре целог организма при опруженом удару овакав је: лева песница је најближа противнику, и зато она полази напред са даном енергијом мускулатуре целе руке, но јачина тог ударца треба да се повећа са енергијом мускулатуре горње части тела, тј. извршења ротације те горње части тела. На ону страну којом се руком удари. Овај покрет ротације следује одмах по довршетку покрета руке тј. не сме бити никаквог прекида између та два покрета. По извршеном покрету ротације тела следује покрет ноге који управо и баца тело на руку

и руку на противника. Као што се види: сви ти покрети морају да се следују ради заједничког ефекта песнице“.

Николајевићево познавање физиологије и анатомије у боксу је задивљујуће ако се узме у обзир да је школовање завршио пре једног века. У делу књиге која говори о мишићима боксера, Николајевић наводи да боксер треба да има што више бледих мускула (белих мишићних влакана), и да сва она вежбања која учвршћавају и дају црвену боју мишићима треба избегавати. Затим истиче да за једног доброг боксера претерана дуготрајна трчања (преко 6 км) могу добро да утичу на једну врсту боксера (мршави), док други могу претерано да омршаве и да стврдну своје мишиће. Аутор се повољно изјашњава о пливању које како он истиче користи доста светски шампион Боб Фицисмонс.¹⁰⁹ Даље Николајевић саветује боксерима да одмарају и преко дана, јер без доброг одмора мозак је увек „затегнут“, што је исто што непрестано контраховани мишићи.

Често Николајевић за један и за други начин боксирања употребљава израз бокс те и он десет година након појављивања бокса у Србији и даље равномерно уважава обе врсте боксирања.

Ово дело, које је изашло непосредно пре Првог светског рата веома детаљно и квалитетно обрађује француски и енглески бокс, што је најбитније од стране најбољег познаваоца бокса у првој половини XX века на нашим просторима.

Засигурно можемо тврдити да се боксирање упражњавало међу српском војском приликом њиховог боравка у Грчкој у Првом светском рату. Чак је коришћен као облик физичког васпитања поред мачевања и гимнастике, у српском позадинском логору Водена, за српску децу која су тамо боравила. Ови подаци и фотографије су пронађени у ратном албуму Андре Поповића који је и сам учесник Првог светског рата.¹¹⁰

¹⁰⁹ Д. Т. Николајевић, *Бокс француски и енглески*, Београд, 1914., стр. 131.

¹¹⁰ А. Поповић, *Ратни албум 1914. – 1918.*, Београд, 1926., стр. 231.

сл. 36.

Боксовање српске деце-избеглица у логору Водена (Грчка) за време Првог светског рата 1914. - 1918. година

Већина аутора која се бави историјом боксирања у Србији наводи да је први клуб основан убрзо након прве демонстрације боксирања од стране капетана Николајевића 1904. године. Међутим, за први први клуб класичног (енглеског) бокса у данашњем облику узима се Раднички Београд¹¹¹ основан 1920. године. Клуб Вожд Карађорђе Београд основан је наредне 1921. године.¹¹²

У периоду након Првог светског рата француски бокс се засигурно упражњавао у војсци Краљевине Југославије. У Наставном плану и програму за I, II и III годину Ниже школе Војне Академије од 25. априла 1928. године наводи се да програм из гимнастике под тачком IV подразумева: „боксовање (школа): устрем, промена, приступ, напад и одбрана рукама и ногама.“¹¹³

Француски бокс се задржава у касарнама док енглески доживљава свој убрзан развој и велику популарност. Пуковник Николајевић велики поборник обе врсте боксирања постаје први председник Југословенског Аматерског Боксерског Савеза после Првог светског рата, тј. савеза енглеског бокса. Часопис Време пише о томе: „Сада господин Николајевић настанио се у Београду и све се више интересује за наш

¹¹¹ З. Ђирковић./ С. Јовановић, *Борења*, Београд, 2002., стр.81.

¹¹² Р. Марковић, *Све о боксу*, Београд, 1973.,стр. 58.

¹¹³ *Наставни плани програм за Ниже школе Војне Академије*, Министарство Војно, Београд, 1928., стр. 177.

спорт, изабрат је за председника Боксерског савеза. У њему је Боксерски савез а и целокупан београдски спорт добио много“.¹¹⁴ Док часопис Спорт пише: „Господин Николајевић, који као председник стоји на челу савеза, представља један редак пример витешког стручњака и страсног пријатеља песницења. Уз сарадњу других угледних и марљивих личности, он би заиста могао наше такмичење између затегнутих конопаца да строго уоквири признатим прописима“.¹¹⁵

У послератно време Николајевић се трудио да што више упозна српски народ са енглеским боксом. У Првом југословенском спортском алманаху који је излазио једанпут годишње давао је свој мишљења о енглеском боксу. Он је истицао, да међу модерним спортовима, бокс даје спортисте који су најближи онима из античког доба у погледу функције и морфологије. Марширање, трчање, рад са медицинком, вежбе пењања на конопац по Николајевићу су неизоставни део тренинга уз наравно технику и спаринге. Такође је наглашавао, професионалци морају да стално одржавају физичку кондицију како би стварали производњу енергије, побољшавали срчаност. Они не треба стално да имају мечеве него морају имати довољан одмор између борби. Американци у првим годинама професионализма не одмарају довољно између борби што плате брзом истрошеношћу по мишљењу Николајевића.

„Ни у једном спорту нити ма у каквом вежбању не сме се бити у непрестаном тренирању. Треба оставити увек један период времена и то 1/4 или 1/3 године за одмор, тј. за рад смањеним интензитетом да се не би изгубили мускули (мишићи) и да не преовлада сало. Тренери увек саветују њиховим ученицима да добију тежину у телу који ће они после изгубити, кад почну да се спремају за идуће борбе, наводи Николајевић“.¹¹⁶

Рад пуковника Драгомира Николајевића на појави и развоју бокса није се само ограничавао на одређен животни период. Када је престао да буде боксерски функционер, честим новинским чланцима је едуковао љубитеље борилачких спортова. Он је цео свој спортски и животни век подарио развоју бокса али и целокупне физичке културе.

¹¹⁴ (непознат аутор), Време, *Спортски портрети*, Београд, 1930., 28. јануар

¹¹⁵ (непознат аутор), Спорт, *Решено питање песничарског савеза*, Београд (без датума)

¹¹⁶ Д. Николајевић, *Југословенски спортски алманах, Бокс*, Београд, I, 1932., стр. 25.

сл. 37.

Легитимација председника Ј. А. Б. С. Драгомира Т. Николајевића
(1930.)

5.4. У мачевању

Првог маја 1897. године основано је Борачко друштво “Српски мач”¹¹⁷ са циљем пропагирања витешког спорта, борења мачем и сабљом. Ово друштво у свом почетном програму имало је за циљ искључиво развијање мачевања међу омладином. Један од оснивача друштва и први учитељ био је Шарл Дусе. „Српски мач“ је поседовао врло лепу и уређену салу за вежбање. Наставник Дусе је у новоформираном друштву створио низ добрих мачевалаца између осталих и официре Николајевића, Јосифовића и Динића који су у даљој професионалној каријери наследили Дусеа на месту наставника борења на Војној академији.

сл. 38.

Мачевање на Војној академији

Већ наредне 1898. године руководство Војне академије и главни учитељ Шарл Дусе увидели су да је поручник Николајевић достигао висок ниво способности и поставили су га на место учитеља борења.¹¹⁸ Често су Драгомир Николајевић и Шарл Дусе

¹¹⁷ С. Живановић, *Југословенски спортски алманах*, Београд, 1932., стр. 37., 66.

¹¹⁸ АВИИ, *Досије персоналних података бивше југословенске Војске*, К – 633 / 624, (Николајевић Томе Драгомир)

одлазили у Будимпешту и Беч где су имали мачевања са италијанским учитељима Сантелиом и Де ла Сантом који су пропагирали мачевање у Бечу и Будимпешти. Наши учитељи су својим врхунском техником давали позитиван печат промоцији спорта у региону.

сл. 39.

Увежбавање елеманата мачевање на Војној академији

сл. 40.

Чланови Борачког друштва “Српски мач“ на тренингу мачевања

Српска војска с почетка XX века настојала је да подигне ниво способности својих официра на виши ниво у области физичког вежбања. Овакава настојања Министарства војног одразила су се и на развој физичке културе у војсци.

Године 1900. створена је Прва официрска школа за мачевање и остале спортове.¹¹⁹ За главног наставника изабран је Шарл Дусе а за члана испитне комисије школе изабран је Драгомир Николајевић. Ово је био само почетак организовања оваквих курсева. Првог новембра 1902. године почиње Други курс школе борења у који се шаљу официри изабрани од стране учитења борења. Часови су се на предлог Шарл Дусеа одржавали у сали Војне академије од 8 до 10 часова пре подне.¹²⁰

Након две године, тачније у јесен 1904. године организован је наредни курс на Војној академији. Он траје до пролећа 1905. године и чинило га је 17 полазника.¹²¹ Главни учитељ на курсу био је професор борења Шарл Дусе са помоћницима Александром Јосифовићем и Драгољубом Бајаловићем. За чланове испитне комисије ангажовани су ђенералштабни мајор Душан Пешић и капетан прве класе Драгомир Николајевић који се исте године вратио са школовања из Француске. Управник школе био је инжињерски пуковник Дамјан Поповић.¹²² Истраживање је потврдило учешће око 50 официра у активностима Официрске школе борења.

С почетка XX века сала поред Коларца била је место окупљања љубитеља мачевања у Београду. Поред наставника Шарла Дусеа и Николајевића учешће су повремено узималаи мачеваоци из иностранства Сантелио из Беча, Де ла Санта из Будимпеште. Велики љубитељи мачевалачких надметања и редовни посетиоци били су и краљевићи Ђорђе и Алексанадар.

Године 1907. српски официри наступили су на прослави стогодишњице рада на физичком и културном пољу Холандије. Свечаност је одржана у Хагу. На прославу су дошли официри из свих европских земаља изузев Аустроугарске. У име српске владе на свечаност су упућени капетан Николајевић и поручник Јосифовић. Николајевић је у свом дневнику записао следеће:

02.02. 1907. године

„Увече сам кренуо за Београд по наређењу г. Министра Војног, да идем у Хаг у Холандију, због учествовања у великој војничкој светковини. За Хаг сам кренуо у 8-ог

¹¹⁹ С. Ч. Тодоровић, *Спорт у старом Београду*, 2009., стр. 113.

¹²⁰ АВИИ, П. 14, к. 12, 006/001, *Министарство војске опште одељење, Курс борења официра, 1902.*, стр. 4.

¹²¹ С. Вишњић, Д. Гавриловић, Г. Касум, *Мачевање први борилачки спорт српског народа*, Београд, 2009., стр. 408.

¹²² Д. Лазаревић, *Спорт и свет, Официрска школа борења, 1905.*, бр. I, стр. 30.

ујутро и стигао 10-ог увече у девет сати, путовао сам преко Пеште, Беча, Минца, Келна и Утреха. У Холандији сам био до 22-ог што у Хагу, Амстердаму, Ротердаму. После сам се вратио преко Анверса, Брисела (остао 2 дана), Келна, Хановера, и Берлина (остао два дана), Дрездена, Прага, Брна, Беча и Пеште. 27-ог увече дошао сам у Београд“.¹²³

По завршеним дневним свечаностима увече су приређивана гала мачевања. Капетан Николајевић је се борио са Занелеом, италијанским учитељем мачевања. За успешну борбу награђен је медаљом од стране краљице Холандије Вилхелмине. Такође је и поручник Јосифовић био награђен медаљом од стране краљице. Поручнику Александру Јосифовићу ово је било прво међународно спортско искуство.

сл. 41.

Медаља коју је освојио Драгомир Николајевић 1907. године у Хагу

Колико је мачевање било присутно и популарно у српском народу најбоље говори чињеница да су оба краљевића Ђорђе и Александар Карађорђевић вежбали под командом професора Шарла Дусеа. Приликом обављања своје дужности ађутанта краља Петра, мајор Драгомир Николајевић је записао: „3. 8. 1911. године (стари

¹²³ Дневник мајора Драгомира Т. Николајевића, 2. фебруар 1907., стр. 29.

календар), краљевић Ђорђе ми је наредио да узмем маску и сабљу и да мачујем са њим. Касније је казао, да са Шарл Дусеом (професором) лакше изађе на крај но са мном у борењу. Да сам га пустио, казао би да не знам ништа. Овако ћути и хвали ме“.¹²⁴

Као искусни мачевалац, пуковник Николајевић је дао своје мишљење тридесетих година двадесетог века:

„Први светски рат је прекинуо мачевање и сада се тешко диже, иако је то један одличан спорт којим се свако без разлике може бавити и без обзира на занимање и на доба старости. Исто тако мачевање је спорт за мушкарце и за жене јер није напоран и не исцрпљује снагу. Мачевање је само једна маса комбинација одбране и напада. То је спорт који захтева један интелектуалан рад, иницијаторски дух, иницијативу брзог решења. Он даје агресивност, отпорност, издржљивост и захтева проницљив, брз ток мисли и рад са највећом хладнокрвношћу. Мачевање је као што рекосмо врло подесан спорт и за жене јер чини тело еластичним али не и грубим. Линија тела се не квари већ цело тело добија у финоћи и квалитету мускулатуре. Ово је код мачевање маркантније него код осталих спортова.

За жене је чак мачевање потребан спорт, нарочито за оне које ће постати мајке. Немци су најбоље схватили користи које доноси мачевање и гаје га са великом вољом и љубављу. Они су чак подигли споменик у сред Берлина својој првакињи госпођици Хелени Мајер, још за њеног живота. Код нас у Југославији за сада имамо око 20 мачевалачких клубова. У Загребу је седиште Југословенског мачевалачког савеза а тамо има и четири клуба док у Београду имамо само један. Па ипак први Београдски мачевалачки клуб освојио је у овогодишњем првенству друго и треће место, што најбоље сведочи да у Београду имамо вредне и талентоване мачеваоце“.¹²⁵

Потврде о значају гимнастике (физичког вежбања) за један народ (конкретно је др Ђорђевић у прогласу говорио о немачком народу) које је др Владан Ђорђевић изнео у свом обраћању грађанима 1881. године, обистиниле су се након 30 година у српском народу. У Српском народу 1881. године нису постојала друштва за физичко вежбање, док је после тридесет година рада на пољу физичког вежбања, исти народ наступао

¹²⁴ Дневник мајора Драгомира Т. Николајевића, стр 64.

¹²⁵ Д. Николајевић, Време, *Како се мачевалачки спорт развио код нас*, Београд, 7. 11. 1931.

заједнички уједињен на Свесоколском слету у Загребу. Енергија коју је др Владан Ђорђевић уложио при покретању физичког вежбања у Србији била је плодна и дала је велику добит.

Значајну покретачку снагу у друштвима за физичко вежбање дали су официри Краљевине Србије. Они су од 1882. – 1914. године учествовали у буђењу физичког вежбања у Краљевини Србији али и у комплетном ослободилачком заносу који је захватио цео народ.

Истраживање је утврдило да су припадници војске давали доприносе појави физичког вежбања још од 1882. године и оснивања Београдског друштва за гимнастику и борење. Након раздвајања друштва 1891. године на соколски и душановачки део официри су и даље учествовали у развоју оба друштва који су наредном периоди прерасли у савезе. Након коначног уједињења у Савез соколских друштава “Душан Силни“ 1910. године, официри се као руководиоци појављују у десет соколских друштава, с обзиром на то да их је на почетку 1912. године било 26¹²⁶ можемо потврдити њихов допринос развоју соколства. Такође припадници војске су учествовали у покретању стрељаштва, мачевања, коњичког спорта, бокса (енглеског или класичног), саватеа (француског бокса) и рвања. Укупан број официра који је установљен истраживањем а који је учествовао у развоју различитих друштава за физичко вежбање (мачевања, бокса, саватеа, стрељаштва, рвања) и соколског покрета је 117.

¹²⁶ Л. Поповић, *Соколски годишњак 1912. – 13.*, Београд, стр. 14.

6. Војска Краљевине Србије у олимпијском покрету

Војсци припада и веома значајна улога када је у питању појава и развој олимпијског покрета у Србији. Још на првим обновљеним Олимпијским играма у Атини 1896. године боравили су српски краљ Александар у пратњи официра, међу којима је био и ађутант Живојин Мишић будући српски војвода из Првог светског рата. Свирање српске химне и подизање српске заставе значило је на изванредан начин присуство Србије на обновљеним Олимпијским играма. Посета олимпијским свечаностима изазвала је пажњу јавности у Србији. Значајан број новинских чланака појавио се у српској штампи поводом овог петодневног боравка у Грчкој. Овај догађај је вероватно био један од покретача који је допринео стварању Српског олимпијског клуба четрнаест година касније.

У периоду од обнављања модерних олимпијских игара (1896.), у Краљевини Србији се постепено прихватала олимпијска идеја. Значајан број такмичења у организацији различитих друштава за физичко вежбање носио је назив „олимпијски“. Такође, отварање бројних приватних школа, грађанских гимнастичких друштава и официрских школа борења крајем XIX и у првој деценији XX века допринело је ширем прихватању олимпијске идеје у српском друштву.

Као резултат жеље да се прихвати олимпијска идеја и развија олимпијски покрет у Србији 10. фебруара 1910. године у Београду основан је Српски олимпијски клуб. Оснивачка скупштина одржана је у редакцији листа Ново време који је имао седиште у хотелу Москва. За директора је изабран капетан Светомир Ђукић а за секретаре потпоручник Милош Илић и студент Александар Боди. Од шест чланова Управе на оснивачкој скупштини четворица су били официри српске војске.¹²⁷ У усвојеном програму рада Српски олимпијски клуб определио се за даљи развој спорта и олимпијског покрета у Краљевини Србији. У програму је истакнуто да је његов циљ: „ (...) да олакшава оснивање витешких друштава и спортских клубова, као и морално и материјално, делом и саветом помаже витешка друштва и клубове који постоје; да приређује земаљске и светске олимпијске утакмице и игре; да приређује путовања и

¹²⁷ С. Илић, С. Мијатовић, *Историја физичке културе Кнежевине и Краљевине Србије*, Београд, 1994., стр. 163.

пешачења разних група по отаџбини и ван ње и да предузме мере за буђење и подстрекивање витешког духа у народу“¹²⁸.

Учешће великог броја официра у различитим друштвима за физичко вежбање, крајем XIX и почетком XX века, утицало је и на њихово ангажовање у Српском олимпијском клубу. Њихова процентуална заступљеност у руководећим телима је била изузетно висока. На седници СОК-а¹²⁹ 1911. године изабрани су чланови управе и одбора. Од четири члана Председништва двојица су били официри: ђенерал Никодије Стефановић и ђенералштабни потпуковник Никола Стевановић. У Извршном одбору, тројица од пет чланова, били су официри: капетан Светомир Ђукић (директор), коњички поручник Драгослав Војиновић и коњички поручник Ратко Ракетић. Петорица од осам чланова Управе припадају официрском кору: мајор Драгомир Т. Николајевић, мајор Петар М. Лазаревић, капетан Владимир Белић, капетан Раде Јанковић, капетан Павле Е. Јуришић. У Приређивачком одбору од девет чланова петорица су били официри: мајор Драгомир Т. Николајевић, капетан Љуба Максимовић, капетан Владимир Скубиц, капетан Владимир Белић, потпоручник Раде Радовановић. У секцији за концерте и излете међу девет чланова налазе се и четворица официра: капетан Павле Е. Јуришић, поручник Милан К. Ђорђевић, поручник Петар Васић и поручник Живан Ђорђевић. У секцији за зимске спортове од шест чланова четворица су били официри: капетан Милинко Петровић, поручник Љубомир Борисављевић, поручник Сретен Тодоровић и коњички поручник Владимир Димитријевић. Секцију за коњичка и пешачка путовања чинили су искључиво официри: капетан Љубомир Максимовић, капетан Јеремије Станојевић, поручник Димитрије Павловић и поручник Петар Е. Јуришић. У одбору за конкурсе од дванаест чланова седморица су били официри: потпуковник Драгомир Андоновић, капетан Ђорђе Крстић, мајор Б. Лонткијевић, поручник В. Тодоровић, поручник Миленко Чолак Антић, потпоручник Душан Исаковић и капетан Драгомир Мостић. У Литерарном одбору, између осталих једанаест чланова, тројица су били официра: мајор Петар Лазаревић, поручник Миленко Арсовић и коњички капетан Јеврем Лазић. Међу члановима Контролног одбору нашла су се и два официра: ђенерал Божа Јанковић и мајор санитарски Чеда Михајловић.¹³⁰

¹²⁸ С. Мијатовић, В. Шилџак, *Појава олимпијске идеје у Краљевини Србији и њено остварење крајем XIX и почетком XX века*, Београд, 2008., стр. 371.

¹²⁹ СОК-Српски олимпијски клуб

¹³⁰ В. Рашић, *Српски витез, Олимпијски клуб*, 1911., стр.118.

Официри су преузели одговорност већине функција у Управи, одборима и Контролном одбору. Од укупно седамдесет и три функције у управљачким телима Српског олимпијског клуба официри су постављени на тридесет и девет, те можемо закључити да су су чинили већину у сталној управи и одборима.

Такође на поменутој седници СОК-а (1911.) истакнута су имена утемељивачима Српског олимпијског клуба, међу којима су се нашао имена мајора Миленка Недића, капетана Станка Главашевића и поручника Војислава Тодоровића. Изузетне заслуге у првој години рада припале су ђенералу Леониду Соларевићу, ђенералу Михаилу Живковићу, пуковнику Милутину Маринковићу, пуковнику Милошу Божановићу, пуковнику Роману Сондермајеру, потпуковнику Стевану Рекалићу, потпуковнику Петру Прендићу, потпуковнику Михаилу Зисићу и мајору Васу Стојановићу.

Један од главних циљева Српског олимпијског клуба у првим годинама рада био је да се покрет прошири изван Београда на унутрашњост Краљевине. Пројекат се остварио крајем 1911. и у 1912. години, у највећој мери преко официра који и у унутрашњости преузимају улогу руководиоца у ширењу олимпијске идеје. За окружне председника СОК-а изабрани су: у Алексинцу Воја Мутавцић, председник Првостепеног суда; у Ваљеву Боривоје Тошић, мајор; у Врању Душан Стефановић, ђенерал-потпуковник; у Горњем Милановцу Живојин Нешић, потпуковник; у Крагијевцу Васа Божидаревић, артиљеријски потпуковник; у Књажевцу Јанићије Поповић, директор гимназије.¹³¹

У првим годинама рада неоспорно је да су официри имали удела у свим активностима Олимпијског клуба у различитом обиму. Нарочито велики број војника и официра присуствовао је 2. маја 1910. године на Великој пешачкој утакмици од Обреновца до Кошутњака када је већина војске Београдског гарнизона узела учешће. Октобра месеца исте године приређене су локалне Олимпијске игре. На захтев краља Петра на Играма су организоване и војничке утакмице. Такмичење није комплетно одржано због великог броја учесника, 220 војника и 80 грађана и деце. За пролеће 1911. године планирано је одржавање „Утакмице окружних курира“ чији је циљ био да се кроз све вароши у Србији пронесе писмо и застава Олимпијског клуба али и да се образује „легија добрих пешака“ која би били корисни у понтецијалном рату.

На V олимпијским играма у Стокхолму (Шведска) 1912. године испред Српског олимпијског клуба путовали су тројица званичника и два такмичара. Двојица од

¹³¹ В. Рашић, *Српски витез, Централни олимписки клуб*, 1912., стр.106.

тројице званичника били су официри Краљевине Србије: капетан Светомир Ђукић (директор СОК – а) и поручник Драгутин Војиновић. На седници Међународног олимпијског комитета 10. 07. 1912. године, Српски олимпијски клуб је примљен као пуноправни члан МОК-а. На истој седници капетан Светомир Ђукић је предложен и изабран за члана Међународног олимпијског комитета.¹³²

сл. 42

Олимпијске игре у Стокхолму (Шведска) 1912. године, српски официри Ђукић и Војиновић, у средини капетан шведске гарде Лендгрен

Већина официра на функцијама у Српском олимпијском покрету остварили су успешне професионалне војне каријере. Њихово професионално постигнуће је потврда доброг избора олимпијског покрета приликом њиховог ангажовања на руководећим местима. Са списка изабраних официра у управу и одборе на седници СОК-а из 1911. године, осам официра је унапређено до генералског чина.¹³³ У чин бригадног генерала унапређени су Владимир Скубиц, Димитрије Павловић и Љубомир Максимовић, док су дивизијски генерали постали: Владимир Белић, Светомир Ђукић, Ратко Ракетић и Душан Исаковић. Највиши војни чин армијског генерала имао је Милорад Лорд Петровић. Чином пуковника окитило се десет официра а чином потпуковника пет

¹³² С. Илић / С. Мијатовић, *Историја физичке културе Кнежевине и Краљевине Србије*, Београд, 1994., стр. 170.

¹³³ У овај број нису урачунати председник СОК-а ђенерал Николдије Стефановић и председник контролног одбора СОК-а ђенерал Божа Јанковић

официра. Поред набројаних официра који су високе чинове стекли у новоформираној Краљевини Југославији, значајну подршку Српски олимпијски покрет имао је од „старих“ генерала из Краљевине Србије. У подршци олимпизму предњачио је председник СОК-а ђенерал Никодије Стефановић али и ђенерал Божа Јанковић.

Својим ауторитетом официри су утицали на ангажовање великог броја значајних личности културног и јавног живота Краљевине Србије за подршку активностима „Српског олимпијског клуба“. Краљ Петар је често посећивао витешке утакмице у организацији СОК-а. Он је одредио и место у Кошутњаку где ће се одржавати коњичке утакмице. Предстолonasледник Александар и принц Ђорђе Карађорђевић су били редовни чланови СОК-а. У првој години оснивања краљ је значајно финансијски помогао рад СОК-а.¹³⁴ Краљева заинтересованост за олимпијски покрет вероватно потиче и од сарадње са мајором Драгомиром Николајевићем, његовим ађутантом и чланом Управе СОК-а. Такође, први краљев ађутант, у то време пуковник, Павле Јуришић Штурм је рођени стриц Павла Е. Јуришића члана Управе и Петра Е. Јуришића члана Секције за коњичка и пешачка путовања Српског олимпијског клуба. Ове чињенице нас наводе на закључак да је у најближем краљевом окружењу било активних функционера али и симпатизера СОК-а. Од почасних чланова СОК-а значајно је навести имена др Владана Ђорђевића оснивача Првог београдског друштва за гимнастику и борење, др Милана Јовановића Батута, сликара Стевана Тодоровића оснивача Сликарске школе, индустријалца Ђорђа Вајферта, министра генерала Илију Гојковића и директора Бродарског друштва Лазара Марковића. Шеф секције СОК-а за концерте и излете био је познати књижевник Бранислав Нушић. Ове значајне личности српског друштва препознале су озбиљан приступ развоју спорта од стране официра у периоду краја XIX века и прве декаде XX века, те су активно узеле учешће у различитим активностима олимпијског покрета. Истраживањем је утврђено учешће 56 официра и више од 220 војника у развоју Српског олимпијског комитета.

Снажан замах у развоју олимпизма након учешћа Српског олимпијског комитета¹³⁵ на Олимпијским играма у Стокхолму прекинут је Првим а потом и Другим балканским ратом. Целокупно руководство СОК-а отишло је у рат заједно са члановима и спортистима Србије. Кракотрајан мир од јесени 1913. године до августа 1914. године

¹³⁴ В. Рашић, *Српски витез, Олимпијски клуб*, Београд, 1911., стр.115.

¹³⁵ Српски олимпијски клуб вероватно под утицајем Међународног олимпијског комитета мења назив и Српски олимпијски комитет

Српски олимпијски комитет је искористио за одржавање више спортских такмичења. Уочи самог Првог светског рата 13. - 23. 06. 1914. године у Паризу је одржан Олимпијски конгрес на коме је учествовао представник СОК-а капетан Светомир Ђукић. Објављивање рата Србији од стране Аустроугарске означио је ново окупљање српских спортиста и олимпијаца удружених у одбрани српства и писању једне од најсветлијих и најтежих страница српске историје. Нажалост, Краљевина Србија је за време ослободилачких ратова 1912. - 1918. године доживела надљудска страдања и велике материјалне губитке. За време Балканских и Првог светског рата страдало је око 50% мушкараца Краљевине Србије између 18 и 55 година старости који су били и најрепродуктивнији део становништва.¹³⁶ Време Првог светског рата однело је животе четворице функционера СОК-а из 1911. године. У ратним дејствима страдали су артиљеријски капетан Миленко Арсовић члан Литерарног одбора, коњички пуковник Драгомир Андоновић председник Одбора за конкурсе, пешадијски поручник Живојин Ђорђевић члан Секције за концерте и излете и пешадијски потпуковник Владимир Тодоровић члан Одбора за конкурсе. Пре окончања Великог рата 11. августа 1918. године на Крфу се упокојио и Никодије Стефановић председник СОК-а од 1910.-1914.

На сваких 22 000 погинулих српских ратника за нову Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца погинуо је (1) један Хрват или Словенац.¹³⁷ Уз претпоставку да је поред официра-функционера СОК-а и одређен број чланова такође изгубио живот а одређен број тешко или лако рањен у ослободилачким ративима 1912. -1918. године, носпорно је да су српски олимпијци ушли значајно ослабљени у новонастали Југословенски олимпијски одбор 14. 12. 1919. године.¹³⁸ Велики број одликовања и унапређења (1912. – 1918.) до чинова пуковника или генерала сведоче о великој храбрости и изузетном пожртвовању српских официра чланова српског олимпијског покрета у одбрани Краљевине Србије.

¹³⁶ Р. Љушић, С. Бојковић, М. Пршић, Б. Јововић, *Официри у високом школству Србије 1804. – 1918.*, Београд, 2000., стр. 11.

¹³⁷ Ђ. Станић, З. Килибарда, Јан Марчек, *Обука српске војске 1804. – 1918.*, Београд, 2007., стр. 59.

¹³⁸ С. Тодоровић, *Почеци српског олимпизма*, Београд, 1997., стр. 62.

7. Развој националног духа у друштвима за физичко вежбање српског народа

7.1. У Краљевини Србији

Слободна српска краљевина представљала је пламен слободе за Србе са територија Турске и Аустроугарске али и друге народе у окружењу. Велике жртве и јунаштво српског народа у XIX и XX веку изнедриле слободу не искључиво српском већ и већем делу јужнословенских народа.

Из великих победа Карађорђевих устаника настала је и дивна епска поезија примећена широм Европе. Читајући српске јуначке народне песме 1864. године прашки професор Емануел Тонер дошао је на идеју да Гимнастичко друштво “Прашко” добије име “Сокол” по јунацима из српских епских песама.¹³⁹ Соколски покрет као светски покрет физичког вежбања свој назив изабрао је по угледу на српске јунаке.

Идеја националног ослобођења словенских народа је „препоручена“ члановима српских друштава за физичко вежбање од идеолога соколског покрета. Оснивач соколства др Мирослав Тирш је сматрао пожељним да физичко вежбање у соколским друштвима садржи и елементе војне обуке са коришћењем оружја.

„Иако вјежбе снаге сматрамо као приправу за ратне прилике, то ипак у доба овако тешко не сме да остане на томе. Наша је жеља и захтев, да у нас буде заведено војничко вежбање са оружјем. Зашто? Зато да можемо извршавати извесне градске службе, а даље да можемо да служимо одбрани наше драге домовине-па макар нас то стало и живота наших, кад год нас позове краљ и владар наш“.¹⁴⁰

¹³⁹ „...Назив Соко предложио је професор факултета Емануел Тонер као израз симпатије чешког народа ка Југословенима, (године 1864. није постојала држава Југославија те би овакво објашњење из тезе требало прихватити тако да је реч о Србима и српским јунацима који су своје јунаке називали соколима)». L. Fialova, Sokol Blovice, Prispěvek regionalni histori, Južního Plzenska, Plzen, 2012., Diplomova prace.

¹⁴⁰ Д. Богуновић, *Соколство и народна војска*, Загреб, 1927., стр. 27. – 31.

сл. 43.

Оснивач соколског покрета у Чешкој, др Мирослав Тирш

Након победе Немачке у рату са Француском (1871. - 1872.) др Тирш је схватио да чешки народ неће добити самосталност у оквиру Аустроугарске и да ће његов народ морати својом властитом снагом стећи слободу. Тада се дошло до уверења да Соколство мора у тој борби преузети водећу улогу и нарочито увежбавати војничке вештине. Соколски покрет је почео добијати револуционарни карактер.

Иако су друштва за физичко вежбање у Краљевини Србији живела и радила слободно,¹⁴¹ она су прихватила препоруке сокола са територија Аустроугарске. Они су поред физичког развитка јединке развијали мисао ка територијалном ослобођењу српског али и осталих јужнословенских народа.

Приметан је био развој националних идеја у друштвима за телесно вежбање Краљевине Србије. Још од раздвајања Београдског друштва гимнастику и борење на Београдско гимнастичко друштво “Соко” и Витешко друштво “Душан Силни“, Силни се одабиром имена определио за повезаност са средњовековном Србијом и њеним великим владаром. Како је друштво недуго по оснивању постало савез, име Силног се раширило по Краљевини Србији. На јавним часовима витешког друштва “Душан Силни“ из Београда поред различитих физичких вежбања извођене су и бројне музичке нумере посвећене националној историји. Често је хор изводио „Химну Душана Силног“ и песму „Двоглав Орао“. На јавним вежбама међу публиком и поштоваоцима

¹⁴¹ Србија је добила независност 1878. године

„Силног” појављивали су се чланови породице Карађорђевић који су неретко новчано помагали овакве скупове.

Од оснивања, Београдско гимнастичко друштво “Соко” је неговало слободарске идеје, те се у Статуту друштва између осталог наводи: „...да поред снажења и челичења синова наше домовине, шири и свест о српској заједници, те да се тако што пре и што боље оствари уједињење раскомаданог српства“.¹⁴²

Београдско гимнастичко друштво “Соко” је такође на својим јавним часовима, поред телесних вежби развијао и национални дух. Оркестар К. Мерта је изводио „Српски соколски марш“. Често су певане јуначке песме уз гусле али и извођене песме Јована Јовановића Змаја. Овакве свечаности су биле посећене и од стране српских сокола са територија Аустроугарске.

Српски соколи из Ниша су на други дан празника Духови, 1908. године, приредили јавну вежбу у спомен стогодишњице од смрти чувеног српског јунака Стевана Синђелића, погинулог на Чегру у близини Ниша.¹⁴³ У истој години су на празник Ивањдан посетили Соколско друштво у Прокупљу, чији су рад подржали и свечано поклонили соколску заставу. Након коначног уједињења Сокола и Душановаца новоформирано Соколско друштво “Душан Силни” из Ниша је наставило са организацијом јавних вежби. Соколска академија је организована 5. јанара 1911. године, на којој је музички програм извео Други пешадијски пук.

Гимнастичко друштво из Свилајнца је свој први јавни час одржало 28. јуна 1910. године на Видовдан где је први пут у ресавском округу приказана до тада непозната игра фудбал. У току 1912. године друштво је учествовало у свечаности поводом освећења темеља за цркву на Опленцу, задужбину краља Петра Првог Карађорђевића.¹⁴⁴

На руководећим функцијама у већини друштава за телесно вежбање Краљевине Србије често су били припадници војске који су својом појавом и ангажовањем утицали на подизање националне свести међу члановима поменутих друштава. Српско родољубље (љубав према српству) и отачаствољубље (љубав према српској отаџбини) су биле моралне особине којима је био задојен сваки српски војник и старешина. Ове две моралне особине, стицане су још у раном детињству, у породици и школи, а

¹⁴² Архив Србије, *Београдски Соко*, *БСоко-4*, Београд, 1882.

¹⁴³ М. Илић, *Гимнастика у Нишу 1897. – 1997.*, Ниш, 1998., стр. 20.

¹⁴⁴ Н. Стевановић, *Појава и развој спорта и соколства у Свилајнци до почетка светског рата*, Београд, 1989., стр. 11.

неговане кроз читав живот у укључујући и српску војску. Преплитање моралног васпитања и циљева српског војника и српских друштава за физичко вежбање објаснио је војвода Живојн Мишић у свом делу „Стратегија“: „... Српски официр и српски војник треба да знају само једну политику а то је ослобођење и уједињење српства, и ван те идеје за њих не треба да буде друге политике“.¹⁴⁵

Како су су српска друштва за физичко вежбање у Краљевини Србији неговала истветно морално васпитање као и војска, српски официри и војници су радо налазили улози оснивача, наставника или вежбача у различитим друштвима.

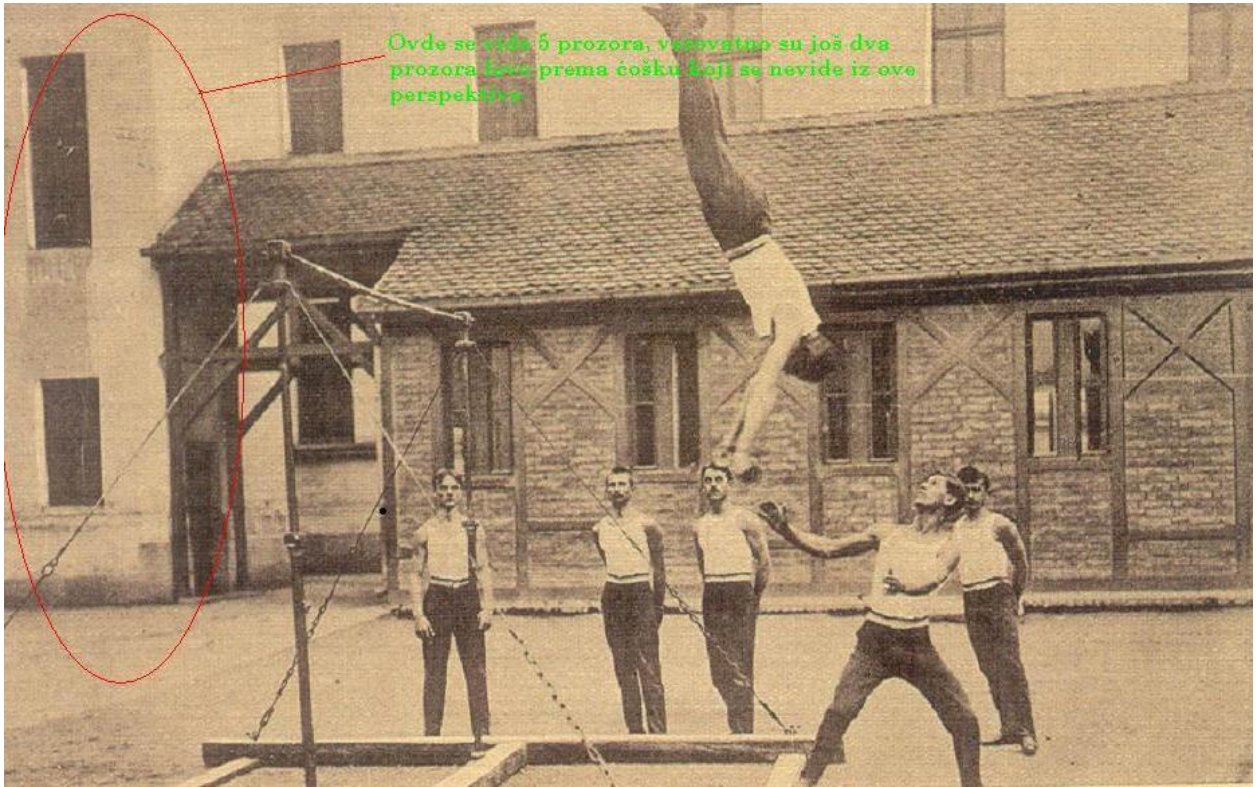
У листу за „соколске ствари“, „Српски Соко“ са радошћу су објављивани извештаји о посети припадника соколства јавним часовима које је организовао “Душан Силни“ и обратно. Оваквим приступом је „Српски Соко“ значајно утицао на уједињење свих српских друштава за телесно вежбање и склањање препрека које су постављане „људским слабостима“.

Српско соколство је поред неговања и развијања модерне и методичне телесне вежбе развијало и национална и културна обележја као што су песма, игра, језик, обичаји-једном речју дух.

Након коначног уједињења „сокола“ и „душановаца“ 2. фебруара 1910., нофоформирани Савез соколских друштава “Душан Силни“ је наставио развој националног духа. На Савезној скупштини друштва која је одржана 26. фебруара 1910. године наведено је да задаци друштва подразумевају: „Предавања о витештву и његовом развићу, о соколству и благотворном утицају соколске идеје на здравље, снагу, тело и дух човечији; предавање о историји, политичком и културном животу и обичајима српског народа, његовој ратној подобности и војничкој вештини од најстаријих времена до данашњег доба“.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Ђ. Станић, З. Килибарда, Јан Марчек, *Обука српске војске 1804. – 1918.*, Београд, 2007., стр.700.

¹⁴⁶ *Правила*, Савез соколских друштава Душан Силни, Београд, 1912., стр.4.

сл. 44.

Соколи „Душана Силног“ из Београда

У јуну месецу 1912. године Српско соколство је масовно узело учешће на свесоколском слету у Прагу. После Чеха који су били најбројни, Срби су имали највише учесника. Уједињено српско соколство чинили су соколови из Краљевине Србије, жупе фрушкогорске, жупе крајишке, жупе босанскохерцеговачке, жупе приморске, Друштва из Угарске, Друштва из Старе Србије, учесници из Подгорице и Прашки српски соколи. На Видовдан у Прагу је Српско соколство организовало помен погинулим косовским јунацима у Руској цркви.¹⁴⁷

Српска друштва за физичко вежбање и њени чланови у Краљевини Србији су развијала национални дух у оквиру својих активности. Снажан национални набој међу члановима друштава за физичко вежбање Краљевине Србије је утицао на њихов допринос великим победама које је остварила српска војска у Балканским ратовима и Првом светском рату.

¹⁴⁷ Л. Поповић, *Соколски годишњак 1912. – 13., III годишњи извештај*, Београд, 1914..., стр. 4.

7.2. Ван Краљевине Србије

Пред сам крај своје владавине у Босни и Херцеговини, Турци су дали нешто већу културно-просветну и верску слободу хришћанским народима. Срби су то искористили те су формирали црквено-школске општине. Верске школе су у том периоду оснивали и католици, муслимани и јевреји. Када је након Берлинског конгреса (1878), Аустроугарска добила мандат да окупира Босну и Херцеговину, увидела је велику снагу православних школа те је приступила њиховом укидању. Сви војни и дипломатски кругови Аустроугарске били су усмерени ка томе да акт окупације буде трајан и дефинитиван. Намесник испред Аустроугарске у Босни и Херцеговини у периоду од 1882. - 1903. године био је Бењамин Калај. Он је завео политику стварања „босанске нације“, те је бојећи се утицаја Краљевине Србије као и хрватског народа ван територија Босне и Херцеговине забранио истицање било каквих националних симбола. Бечка влада, иако је знала народа расположења, чинила је ипак поновне покушаје да би се народ у Босни изјаснио за анексију.

За сво време аустроугарске власти у Босни и Херцеговини, али и њеним у другим деловима, међу српским народом, се осећала велика покретачка снага да се промени постојеће стање. У Босни и Херцеговини је у току XIX и почетком XX века постојала истинска жеља да се уједине са Србијом и Црном Гором.

Висока образованост међу Србима у Босни и Херцеговини била је на ниском нивоу.¹⁴⁸ У провинцијама није било Универзитета, те је средњошколска омладина преузела је улогу носиоца борбе за различита права српског народа. Поред просветних српских друштва, соколска друштва представљају места окупљања где се омладина духовно и физички уздизала.

Године 1902. Срби у Босни и Херцеговини су основали друштво Просвјета. Ово друштво је узело на себе обавезу да образује школовани српски подмладак и да шири просвету у народу на све начине.¹⁴⁹ Скоро сва већа места на територији Аустроугарске су имала имала су своје локалне српске новине. У Загребу се издавао „Србобран“; у Новом Саду „Застава“; у Сарајеву „Српска ријеч“; у Мостару „Народ“; у Бања Луци „Отаџбина“ и у Карловцима „Бранково коло“...¹⁵⁰

¹⁴⁸ Када је основано друштво Просвјета у Сарајеву 1902. године, академски образованих Срба у Босни и Херцеговини било је тридесет. Р. Љушић, Принцип, „Новости“, Београд, 2014., стр. 63.

¹⁴⁹ В. Ђоровић, *Историја српског народа IV*, Подгорица, 2009., стр.239.

¹⁵⁰ Исто, стр. 249.

Оснивање српских друштава за физичко вежбање ван територија Краљевине Србије представљало је поред физичког јачања појединца и још један вид борбе за сопствени идентитет и народни напредак. Прва друштва су основана 1904. године, када је у Сремским Карловцима започело свој рад друштво “Српски Соко“, док је у другом делу Аустроугарске, у Мостару, основано Српско гимнастичко друштво „Обилић“.¹⁵¹

У прве три године рада карловачки Соколи не остављају равнодушним целокупан српски народ. Љубитељи телесне вежбе контактирају руководство карловачког Сокола са намером отварања српских соколских друштава у свим крајевима српства. У току 1905. и 1906. године отворила су се бројна српска соколска друштва и то: у Митровици, Земуну, Руми, Загребу, Иригу, Винковцима, Кореници, Осјеку, Шиду, Грачацу, Јаску, Голубинцима, Инђији, Чортановцима, Старој Пазови, Нештину, Глини, Двору, Новој Градишци, Пакрацу, Новом Саду итд. За првих три године рада карловачког Сокола на територији Аустроугарске основано је око 30 српских соколских друштава. Већ на Првом Хрватском свесоколском слету у Загребу 1906. године, оснивач карловачког Сокола, др Лаза Поповић, увидео је да само уједињено српско соколство може имати стварне националне резултате. Од краја 1905. године покренуо је питање бољег организовања сокола те је већ 1906. године основана Српска соколска жупа фрушкогорска са 15 друштава и скоро 1000 чланова. Одмах по оснивању Српске соколске жупе фрушкогорске изнесен је предлог о стварању жупа за остало српско соколство, које је у међувремену основано али је остало изван жупе фрушкогорске. Планирано је оснивање жупе крајишке за соколе у Хрватској као и жупе босанскохерцеговачке за соколе у Босни и Херцеговини.

Након оснивања првог гимнастичког друштва „Обилић“ у Мостару, 1904. године, оснивају се Српска гимнастичка друштва “Душан Силни“ у Бихаћу, Сарајеву и Бања Луци, док је „Српски Соко“ основан у Брчком, Тузли, Приједору, Босанској Градишци и Бања Луци. У Бијељини је основано Гимнастичко друштво „Југовић“. На састанцима августа и септембра месеца, 1909. године, основана је Српска соколска жупа босанскохерцеговачка, коју је Земаљска влада одобрила фебруара 1910. године. Наредне 1911. жупа босанскохерцеговачка имала је 28 друштава распоређених у 6 округа и то: бањалучки (6 друштава), бихаћки (2 друштва), тузлански (7 друштава), мостарски (7 друштава), сарајевски (4 друштва) и травнички (2 друштва). Према

¹⁵¹ М. Продановић, *Соколски покрет у Бања Луци од 1878 до априла 1941.*, Бања Лука, 2014., стр. 43.

одређеним изворима у Босни и Херцеговини пре Првог светског рата постојало је 64 српска соколска друштва.¹⁵²

Српско соколство у Босанскохерцеговачкој жупи је у својим активностима посвећивало пажњу развоју националног духа. Српска соколска друштва из Босанске крајине су орагнизовала слет 1910. године код манастира Моштаница испод планине Козара. Место одржавања слета је изабрано између осталог и због посете Сокола гробу крајишког војводе Петра Петровића, који је предводио Србе у устанцима 1858. и 1875. године. На отварању овог слета говорили су Стево Жакула, вођа тузланских сокола и игуман манастира Моштаница Иванчевић. Српски соколи из Босанскохерцеговачке жупе учествовали су на Видовданским свечаностима у Врдинку 1910. године, као и у Загребу, у оквиру заједничког наступа српског соколства 1911. године.

Соколи су учествовали и на десетогодишњој прослави Српског културног и просвјетног друштва "Просвијета" у Сарајеву 1912. године. Ово друштво је на различите начине подржавало рад српског соколства у Босни и Херцеговини. Такође су босанскохерцеговачки соколи организовали Видовдански слет 1914. године у Бања Луци, где су такмичења почела испред старе православне цркве Свете Тројице. У оквиру слета у цркви је одржан помен косовским херојима, који је служио тадашњи митрополит Василије. У току реализовања програма стигла је вест о атентату у Сарајеву, те су власт наредиле прекидање бањалучког Видовданског слета.

Соколска идеја крајем прве деценије XX века добија своје присталице међу Србима са територија Старе Србије и Македоније. У периоду до Балканских ратова (1912.) ови простори су били у саставу Турског царства. У оквиру Омладинског културног друштва „Света недеља“ 1909. године у Призрену, основано је Соколско друштво. Убрзо затим у оквиру Богословије формирана је соколска чета. У наредним годинама основана су соколска друштва у Приштини, Ђаковици, Урошевцу, Гњилану, Вучитрну и Косовској Митровици.¹⁵³ Први српски слет српских сокола са Косова и Метохије одржан је на Видовдан 1910. године код Вучитрна а други августа месеца исте године код манастира Грачаница.

Као што је био чест случај и на другим територијама где су живели Срби под различитим властима, прво српско друштво за физичко вежбање у Македонији основано је у оквиру једног српског културног друштва. Првобитно секцију, у оквиру Српског певачког друштва „Вардар“ а касније друштво „Душан Силни“, основао је

¹⁵² М. Продановић, *Соколски покрет у Бањој Луци од 1878. до априла 1941.*, Бања Лука, 2014., стр. 45.

¹⁵³ М. Продановић, *Соколски покрет у Бањој Луци од 1878. до априла 1941.*, Бања Лука, 2014., стр. 39.

Србин Рајко Караклајић. Убрзо је основано и соколско друштво у Куманову, где је 1910. године одржана и прва јавна вежба за чланове ова два друштва. Соколи из Скопља су учествовали на Првом српском свесоколском слету у Београду 1910. године. Године 1911. Ђорђе Божиновић је основао соколско друштво у Тетову а наредне 1912. у Кривој Паланци.¹⁵⁴

Српско соколство у Црној Гори је започело рад 1910. године када су основана три соколска друштва под називом „Душан Силни“ у Котору, Рисну и Херцег Новом. Ова друштва су била повезана са српским соколским друштвима у Дубровнику и Книну, са којима су заједно чинили жупу далматинску и приморску са седиштем у Херцег Новом. Први старешина жупе био је Мирко Комненовић. Српска жупа далматинска организовала је слетове у Дубровнику 1913. године и у Книну 1914. године.

сл. 45.

Рекламни плакат за Први слет Српске соколске жупе у Дубровнику 1913. године

Велике доприносе у развоју националног духа српског народа у оквиру соколства дао је први старешина карловачког „Сокола“ др Лаза Поповић. Он је преданим радом нарочито у првој деценији развоја соколства дао изузетне резултате не само у карловачком него у целокупном српском соколству. „Лист за соколске ствари“, „Српски Соко“, чији је одговорни уредник био сам Поповић, почео је да излази од краја 1906. године. Овај лист је био главно соколско гласило све до 1912. године када у Београду почиње да излази часопис „Српски соколски гласник“. Оба часописа су

¹⁵⁴ Исто, стр. 40.

представљала значајна гласила укупног српског физичког вежбања до почетка Првог светског рата.

Често је др Лаза Поповић у својим ауторским текстовима у часопису „Српски Соко“ подсећао и упућивао на задатке, садржаје и значај соколског покрета. Традицију народа, његов језик, песму и игру није одвајао од физичког вежбања: „...облигатна телесна вежба; то је све, здравље и снага појединца, што чини скупа здравље и снагу читавог народа. Телесна вежба је према начелима модерне науке спојена са духом и традицијом рођеног народа, са језиком народа, са оделом тог народа и са песмом и игром његовом“.

Идеалан „соко“, по мишљењу др Поповића је хармонијски спој духовног и телесног. По његовој тврдњи телесна култура је само део опште и целокупне културе и она сама за себе не сме бити крајњи циљ. Свака једностраност у телесној вежби, без обзира на естетичан и моралан моменат по мишљењу Поповића, за соколе не сме имати смисла. Такође је тврдио: „Немојте да се варате да се човек састоји из два или три дела, засебна један од другог. И тело и дух су мртви када су сами за себе, а жив је и способан за живот само један и нераздељив човек. Па немојте ни то да мислите да се телесно образовање може откинути, оделити, изоловати као сврха за себе, не то је лаж. Само у органском споју са образовањем духа и душе има и образовање телесно праву важност. И сложите се с тиме, да ми, српски соколи, нећемо једностране и мишићно јаке људе, него и идеално и савршено образоване људе, људе пуне добротe, поштења и врлина-карактере“.¹⁵⁵

Следећи препоруке др Лазе Поповића, српска друштва за физичко вежбање ван Краљевине Србије, нису се базирала ислучиво на развоју тела, већ су значајан део својих активности посвећивала развоју српског родољубља и духовном окупљању око православних светиња. Када се осврћемо на њихове активности приметно је да су јавна вежбања најчешће одржавана у време Видовдана, у организацији сокола Фрушке Горе у Врднику, поред манастира Сремска Раваница; у организацији сокола Босанскохерцеговачке жупе, у Бања Луци; али и у организацији сокола са Косова и Метохије, у Вучитрну. Јавне вежбе су такође извођене у време Васкршњих празника, Божића, празника Тројице, празника Духови, празника Три Јерарха, о Светом Сави и о Аранђеловдану. На скуповима су вршени верски обреди, вршени су парастоси косовским јунацима, док су црквене старешине неретко одржавале говоре окупљеним

¹⁵⁵ Л. Поповић, *Српски Соко, О телесној вежби*, Сремски Карловци, 1907.

члановима друштава за физичко вежбање. Поједина друштва су своје активности проширивала изводећи излете, посећујући манастире. За време црквених празника су српски соколови освештавали соколске барјаке. Црквени клир је несебично помагао друштва за телесно вежбање на просторима Аустроугарске, чак је то чинио и сам патријарх Георгије Бранковић.¹⁵⁶ Он је био највећи добротвор соколима Карловаца, којима је за време свог живота поклонио кућу са пространим двориштем.¹⁵⁷ Такође, изградњу соколског дома су новчаним прилозима подржали архимандрит Данило Пантовић из манастира Гргетег, архимандрит Антоније Јанковић из манастира Крушедол, свештеник Драго Драгојевић из Крушедола, јеромонах Пантелејмон Живић из манастира Крушедол и др. На први дан Духова, 14. јуна 1908. године, Српски соко у Карловцима је организовао јавну вежбу на којој је био присутан администратор и епископ митрополије и патријаршије Лукијан.

Поред везивања соколства за Српску православну цркву, идеолози српских друштава за физичко вежбање у Аустроугарској су развијали и националну и културну свест. Српски соко у Шиду је организовао позоришну представу „Бој на Косову“, соколи из Осјека су приредили концерт Српског академског певачког друштва „Балкан“ из Загреба док је Српско гимнастичко друштво „Обилић“ из Мостара извео забаву где се свирао „Обилићев марш“ у презентацији подмлатка друштва. Друштва су редовно приређивала „Светосавске беседе“ где су се рецитовале и певале различите националне и црквене песме. Српски соко у Двору је 30. јануара 1907. године приредио „Светосавску Беседу“ где су се ђаци рецитовали песме „Свети Саво пред Божијим престолом на Видовдан“, „Српској тробојници“, „Српске мајке“, „Српској браћи“, „Дижите школе“, хорони друштва су певали „Химну Светом Сави“, „Ој Ђурђев дане“, „Дизи се србадијо млада“, „Слетајте се Соколи“ ...¹⁵⁸ Поменуто друштво из Двора је наредне 1908. године, у оквиру јавног часа извело представу „Јазавац пред судом“ по истоименој приповетци Петра Кочића.

У упутствима за Трећи соколски слет у Раваници 1909. године, организатори су прописали обавезан изглед соколског одела. На трико-чакширама за наступ било је обавезно пришити тробојан српски појас. Српски тробојни појас нацртан је и на плакату за српски соколски слет у Дубровнику који је организовала жупа приморска. Капут који је чинио свечано одело, садржао је пришивену српску тробојку дугачку 12 и

¹⁵⁶ Чин патријарха су Карловачки митрополити носили од 1848. године када је за патријарха од стране народа проглашен митрополит Јосиф Рајчић.

¹⁵⁷ Л. Поповић, *Српски Соко, Српски Соко у Карловцима*, Сремски Карловци, 1908.

¹⁵⁸ Л. Поповић, *Српски Соко, Српски Соко у Двору*, Сремски Карловци, 1907.

широку 3 цм са натписом места друштва из којег вежбач долази. На капи је морала бити учвршћена српска кокарда са соколским пером и значком. Српско гимнастичко друштво „Обилић“ у Мостару је прихватило за званично одело униформу гимнастичког друштва “Душан Силни“ из Београда те је 1907. године купило 28 одела за вежбаче. Српски соко у Земуну је овластио вођу др Пуља да се на Скупштини Српске соколске жупе фрушкогорске заложи за соколско одело које снажно истиче српски карактер.¹⁵⁹

Младићи српске националности са простора Аустроугарске монархије и Турског царства су као и њихови сународници у слободној Краљевини Србији су од свог детињства задојени српским родољубљем и православљем, те је у њиховом случају потврђено старо педагошко правило „дете је отац човека“.¹⁶⁰ Васпитање које су појединци добијали у српском соколству представљало је наставак кућног националног васпитања.

Крај XIX и почетак XX века је период убрзаног ширења соколства, на територијама тадашњег Аустроугарског царства до 1912. године основано је око 60 српских соколских друштава.¹⁶¹ Соколска друштва су била распоређена у неколико жупа: фрушкогорску, крајишку, далматинску, бачку, банатску и босанскохерцеговачку. Соколска друштва су представљала места окупљања српске младежи, њиховог физичког и духовног јачања.

Уочи Првог светског рата укупно српско соколство чинили су Савез соколских друштава “Душан Силни“ (Београд), жупа фрушкогорска (Карловци), жупа крајишка (Загреб), жупа босанскохерцеговачка (Сарајево), жупа на приморију (Херцег Нови), соколска друштва у Угарској и Српска соколска жупа у Америци (Чикаго).¹⁶²

Због немогућности да словенски народи организују сопствене војне формације у Аустроугарској, идеолози соколског покрета су радили на повезивању свих словенских народа и буђење њихове националне свести. Соколска идеја у својој позадини је имала у својој позадини војни циљ и тенденцију одвајања словенских народа од Аустроугарске монархије. Због таквог идеолошког и револуционарног опредељења Соколи постају прогнаници у Аустроугарској.¹⁶³

¹⁵⁹ Л. Поповић, *Српски Соко, Српски Соко у Земуну*, Сремски Карловци, 1908.

¹⁶⁰ Ђ. Станић, *Верници српства и отаџбине*, 2003., стр. 49..

¹⁶¹ В. Рашић, *Српски витез, Српско соколство*, 1912., стр.17.

¹⁶² Ј. Јевђевић, *Споменица крагујевачких сокола, 1907. – 2007.*, Крагујевац, 2008., стр22.

¹⁶³ Н. Жутић, *Југословенски соколи добровољци у српској војсци и Првом светском рату*, 1996., стр. 225. - 235.

У време балканских ратова, Аустроугарска влада је увела мере ванредног стања те је распустила и забранила више од 300 српских културних и спортских друштава.¹⁶⁴ Декретом од 25. јула 1914. године влада БиХ је распустила Босанско-херцеговачку соколску жупу. У образложењу одлуке каже се следеће: “Приликом ревизије архива Српске соколске жупе босанско-херцеговачке и Српског сокола у Сарајеву, заплењене су разне кореспонденције, из којих јасно следи да наведена жупа стоји у живим односима са Савезом соколских друштава “Душан Силни“ у Београду, те да ти односи показују подређеност Соколске жупе босанско-херцеговачке под именовано инострано друштво... Земаљска влада распушта Босанско-херцеговачку жупу због револуционарног рада и веза са Соколским друштвом “Душан Силни“.”¹⁶⁵

Након балканских ратова соколи жупе крајишке и фрушкогорске су били свесни својих националних задатака: „Српски соколи! Вас чекају као што видите велики задаци: спремити и ојачати будућа поколења, да буду достојини да се одуже сенима великих предака и буду способни радници на стварању Велике Србије. Јер то је једини пут којим ће се признање учинити и достојно одужити за пале жртве. Морално и физичко васпитање играло је у минувим догађајима велику улогу. У будућем играће још већу, стога ни Српско соколство не сме занемарити свој задатак, да и даље ради на јачању физичком и моралном, у тренутку, када је значај тога задатка тако високо уздигнут и тако величанствено прокламован.“¹⁶⁶

За развој националног духа у српском соколству веома значајну улогу одиграло је везивање српских сокола за Видовдански мит. На предлог професора новосадске гимназије Тихомира Остојића, од 28. јуна (по новом календару) 1906. године, соколи су организовали јавне вежбе у оквиру обележавања Видовдана. Вежбе су организоване у близини манастира Раваница на Фрушкој гори. Овде су соколи дошли у додир са народом који је у предходном периоду био заокупљен искључиво верским и обичајним садржајима. Народ у Соколима препознао пале јунаке из Косовског боја: „...Но ова прва соколска манифестација пред ширим народним масама доводи соколство у непосредни додир са тим широким слојевима и те године у Раваници скуљени народ гледа, на оној жези и усред вашарске гунгуле, први пут нешто што га издалека подсећа на пале јунаке и на Св. кнеза Лазара. Гледајући наше младе соколе и њихове јуначке игре, тај народ је осетио нешто топло у грудима и заволео наше соколство. Веза

¹⁶⁴ Ђ. Станић, *Верници српства и отаџбине*, Београд, 2003., стр. 150.

¹⁶⁵ Н. Жутић, *Југословенски соколи добровољци у српској војсци и Првом светском рату*, 1996, стр. 225. - 235.

¹⁶⁶ Л. Поповић, *Соколски годишњак 1912. – 13., III годишњи извештај*, Београд, 1914., стр. 4.

Видовдана и соколства није се више раскидала. Сваке године (осим 1908.) у Раваници су одржавани Видовдански слетови, све до светског рата, и на тим слетовима су „соколство и народ постали једна целина и једно биће“.¹⁶⁷

Др Лаза Поповић је претпоставио да би било позитивно да се у близини светих моштију видовданског хероја окупљају српски соколи. Везујући српске соколе за косовске јунаке, др Поповић је успео да српско физичко вежбање нађе корен у ратничким вежбањима средњовековних српских ратника а њихово морално васпитање у духовном животу косовских витезова.¹⁶⁸

Приближавање српског соколства Св. кнезу Лазару је представљало континуитет у укупној светској соколској идеологији која је још од првих година оснивања преко имена везала покрет за српске јуначке песме и српско јунаштво. Везујући српске соколе за Св. кнеза Лазара, чије су мошти од Косовског боја ношене и преживљавале све падове и успоне српског народа, др Лаза Поповић је српске соколе подсећао за идеју труда, страдања али и бесмртности.

Немерљив допринос у развоју националног духа српског народа дала је српска песма, нарочито епска, која се неретко певала уз гусле. Она је неговала моралне особине и вршила културну и педагошку функцију. У њима је чуван и поштован морал српског патријархалног друштва грађен вековима. Српска народна песма и прича су у вековима српског ропства под Турцима, али и у годинама ропства под Аустроугарском била често једина „лектира“ и школа моралног васпитања које су новим генерацијама уливале наду и веру за ослобођење и поновно стварање српске државе и њене војске. Православном вером и епском народном песмом сачуван континуитет српства, иако српске државе није било, успостављена је веза ранијих са новим генерацијама. Везивање српства за Косовске јунаке, дао је и владика Петар II Петровић Његош стиховима из „Горског вијенца“:

„О Милоше ко ти не завиди?
Ти си жертва благородног чувства,
Воинствени гениј свемогући,
Гром стравични те круне раздраба!
Величанство витешке ти душе

¹⁶⁷ Л. Поповић, *Споменица Карловачког сокола*, Сремски Карловци, 1929., стр. 10.

¹⁶⁸ Мит је конкретна прича-записана у народном памћењу, у народном стваралаштву, у језику...Мит приказује натприродно у природном, натчулно у чулном, духовни живот у животу плоти. Мит симболички повезује два света, (Н, Берђајев, *Филозофија слободног духа*, Београд, 2007., стр. 97.)

надмашује бесмртне подвиге
дивне Спарте и великог Рима;
сва витештва њина блистателна
твоја горда мишца помрачује.
Шта Леонид оће и Сцевола
Кад Обилић стане на поприште?
Ова мишца једнијем ударом
Престол сруши а тартар уздрма.
Паде Милош чудо витезовах,
Жертвом на трон бича свијетскога.
Гордо лежи велики војвода
Под кључевма крви благородне,
Ка малопред што гордо иђаше,
Страшном мишљу прса надутијех,
Кроз дивјашне тмуше азијатске,
Гутајућ их ватреним очима;
Ка малопред што гордо иђаше,
К светом гробу бесмртног живота,
Презирићи људско ништавило
И плетеће безумне скупштине.¹⁶⁹

Соколство је прихватило моралне поуке српске епске песме. Соколи, као редовни припадници војске Краљевине Србије или као добровољци у српској војсци са територија ван Краљевине Србије су дали допринос да Срби у ослободилачким ратовима (1912. – 1918.) буду достојни наследници јунака и страдалника Косовског боја. Француски новинар „La Renaissance“ – а, Жан Фино је демантовао свакога ко сматра да је опис српског јунаштва из Косовског боја од стране владике Петра Другог Петровића у „Горском вијенцу“ преувеличан. Жан Фино, након више од седамдесет година од стварања „Горског вијенца“ описује наследнике Косовских јунака у епопеји Великог рата. „Патње и несреће Србије превазилазе и најмрачнију машту историчара. Али тако исто ни један други народ неће моћи пружити пред судом Будућности толико доказа јунаштва и патриотизма. Подвизи некадашњих Грка и Римљана чудновато

¹⁶⁹ П.П. Његош, *Горски вијенац*, Београд, 2012., стр.18.

блеле пред делима, која је извршио овај мали словенски народ. Он је дао скоро исто хероја колико броји становника. Петар Први је достојан да му буде краљ јер његове врлине и његове заслуге јесу у највишој сагласности са врлинама и заслугама његовог народа“.¹⁷⁰

Снага Видовданског подвига препозната је и на седници уједињења српског, хрватског и словеначког соколства у један савез. Ова седница се десила баш на Видовдан, у Новом Саду 1919. године. Своје мишљење дао је Дон Јуре Бијанкини:

„Туђинцима можда изгледа чудноват тај наш празник, јер ни један народ на свијету не слави своје поразе, него своје побједи. Али баш у у томе лежи санага и тајна која је задахнула косовска покољења и спремила их на данашњи велики дан.¹⁷¹ Славећи за преко пет вијекова свој највећи пораз, српски народ је задржао живу и непоколебиву свијест своје националности, своје некадашње слободе и величине. Та Видовданска школа, уз тужно брујање звона и тајанствено свјетло воштаница за упокој јунака палих на Косову чедно је али и устрајано подучавала народ и по божијим храмовима и и по скромним и тихим колибама најзабитијих села и спремала га морално и физички за велико дело ослобођења почетком прошлог вијека (1804. године)“.¹⁷²

Велики рад на развоју националног духа у српским друштвима за физичко вежбање ван Краљевине Србије резултирао великом одзиву чланова друштава за физичко вежбање добровољачком покрету у састав Војске Краљевине Србије за време Балканских и Првог светског рата. Они соколи који нису успели прећи у редове војске Краљевине Србије веома су често постајали заточеници у затворима Аустроугарске монархије.

¹⁷⁰ *Напред*, 12. Јули, 1918., бр. 729., стр. 2.

¹⁷¹ Дан уједињења соколства у соколску организацију Срба, Хрвата и Словенаца на Видовдан 1919. године.

¹⁷² Л. Поповић, *Соколски гласник 1919.*, Загреб, Соколски гласник Срба, Хрвата и Словенаца, стр. 328.

8. У ослободилачким ратовима

8.1. Чланови друштава за физичко вежбање Краљевине Србије

Још од Првог српског устанка, српски војници су учествовали у покретању физичког вежбања. Капетан београдских коњаника Петар Ђурковић је поред редовних обавеза у устаничкој војсци започео је са обуком великошколаца у мачевању, 1808. године. Овим ангажовањем је дао први „замах“ појави физичког васпитања на просторима обновљене Србије. Оснивач „Сликарске школе“ (1857.) Стеван Тодоровић био је један од пионира физичког вежбања у Кнежевини Србији. Он је учествовао у српско-турским ратовима 1876. до 1878. године, због чега је и одликован ордењем и медаљама. Такође је и истакнути соколски радник, пуковник Милутин Мишковић ратовао је у српско-бугарском сукобу (1885. – 1886.)¹⁷³, као водник Дунавског артиљеријског пука.

Скоро три деценије мира (1886. – 1912.) давале су могућност Краљевини Србији да се припреми за ослобођење Срба на територијама Старе Србије и Македоније. Незавидна позиција српског становништва у Турском царству али и укупна ситуација на Балканском полуострву убрзала је укључивање Србије у савез са Грчком, Бугарском и Црном Гором. Први балкански рат започео је 8. октобра. Србија је у овом рату ослободила територије Старе Србије и Македоније. Неразјашњени односи између савезника у Првом балканском рату, Србије и Бугарске, кулминирали нападом бугарских снага на српске трупе код Брегалнице 16. јуна 1913. године, чиме су активирана борбена дејства у Другом балканском рату. Након месец дана сукоба, поразом Бугарске окончан је и Други балкански рат. Србија је из ратова изашла проширена за територије Косова, Вардарске Македоније, као и делове Метохије и Санцака.

Напетост између Србије и Аустроугарске која је била снажна у анексионој кризи (1908.), поново се развила након српских победа у Балканским ратовима. У западним круговима почетком 1914. године, могло се чути, да је могућ европски сукоб, у коме би Германи били на једној а Словени на другој страни.¹⁷⁴ Тачније, анексиона криза је само привидно смирена. Она је у Европи оставила дубоке последице које су кулминирале

¹⁷³ АВИИ, *Картон персоналних података официра и подофицира БЈВ, К-1139 / 549* (Мишковић Грге Милутин)

¹⁷⁴ В. Ћоровић, *Историја српског народа IV*, Подгорица, 2009., стр. 276.

1914. године након сарајевског атентата. Убиство надвојводе Франца Фердинанда и његове супруге Софије Хотек од стране чланова Младе Босне, био повод за почетак напада Аустроугарске на Србију, а одмах затим и војни сукоб светских размера. Рат је Србији званично објављен 15. јула 1914. године. Непосредно иза тога Немачка је објавила рат Русији а затим и њеној савезници Француској. Повреда Белгијске неутралности увела је Велику Британију на страну Русије и Француске. Већ у јулу 1914. године светски сукоб се захуктао. Четворогодишњи рат је окончан капитулацијом Бугарске 28. септембра, Аустроугарске 3. новембра и Немачке 11. новембра 1914. године. У страдањима Балканских и Великог рата Србија је изгубила 27.9 % становништва, међу којима је 50% мушкараца од 18 до 55 година старости.

Чланови српских друштава за физичко вежбање стали су одбрану Краљевине Србије дајући свој допринос у ратним искушењима Балканског и Првог светског рата.

Учешће српских официра, припадника „Официрске школе борења“¹⁷⁵ у ратним операцијама започело је још у првој деценији XX века, девет година пре почетка Великог рата. Угроженост српског становништва на просторима Турског царства почетком XX века изазвала је самоорганизовање међу Србима у Краљевини Србији. Српски добровољци су формирали мале диверзантске (четничке) одреде већ од 1904. године. Чете добровољаца су пребациване на територије Македоније и Старе Србије (Косова и Метохије) ради пружања отпора турским регуларним војним снагама, арнаутским четама али и бугарским диверзантским четама-комитама.

Позив за организовање препознали су полазници „Официрске школе борења“ Бранивоје Јовановић и Боган Хајнц.¹⁷⁶ По успешном завршетку курса „Официрске школе борења“ 1905. године, априла месеца, талентовани официри и мачеваоци Јовановић и Хајнц су у оквиру београдске чете пребачени су у село Дубочивцу.¹⁷⁷ Они су успешно учествовали у борбама српских четника на Челопеку.¹⁷⁸ Месец дана касније, у ноћи између 12. и 13. јуна ови српски спортисти и витезови су положили

¹⁷⁵ Војна академија је од 1900. године почела са организацијом курсева „Официрске школа борења“ чиме јежелела да ниво увежбаности својих најталентованијих официра подигне на виши ниво. Место главног учитеља додељено је наставнику борења са Војне академије, белгијанцу Шарлу Дусеу. Он је више година организовао курсеве, те су официри окупљани и 1902. и 1904. године, у трајању од јесени до пролећа (октобар – април). АВИИ (1902.), П. 14, к. 12, 006 / 001, *Курс борења официра*, стр. 4.

¹⁷⁶ Јовановић је припадао је групи официра који су завршили „Официрску школу борења“ у периоду од 1. новембра 1902. до 31. априла 1903. године (АВИИ (1902.), П. 14, к. 12, 006 / 001, *Курс борења официра*, стр. 4.) док је и Хајнц завршио курс у периоду од 1. новембра 1904. до 31. априла 1905. године.

¹⁷⁷ Село Дубочица налази се у североисточном делу БЈР Македоније 70-так километара од Куманова

¹⁷⁸ Село у пограничној општини БЈР Македоније према Србији

животе у борбама са турским снагама у селу Петраљици код Криве Паланке.¹⁷⁹ У Балканским ратовима животе су изгубили два¹⁸⁰, док је у Великом рату страдало шест¹⁸¹ припадника „Официрске школе борења“.

Поједини официри који су завршили „Официрску школу борења“ имали су завидне војничке каријере. Тројица су постали бригадни¹⁸², један дивизијски¹⁸³ док је један унапређен до највишег чина, армијског генерала.¹⁸⁴ Дамјан Поповић је у генералски чин унапређен и пензионисан у периоду Краљевине Србије те није као активан официр дочекао ново степеновање генералског чина.¹⁸⁵ За своје држање у рату већина генерала из редова „Официрске школе борења“ су поред осталих одликовања награђени и Карађорђевог звездом IV реда.

Снажан замах у развоју олимпизма након учешћа Српског олимпијског комитета¹⁸⁶ на Олимпијским играма у Стокхолму прекинут је Првим а потом и Другим балканским ратом. Целокупно руководство СОК отишло је у рат заједно са својим члановима али и осталим спортистима Србије. С обзиром на чињеницу да су већину у управи Српског олимпијског комитета у једном периоду (седница 1911. године) чинили припадници војске Краљевине Србије њихов велики одзив за учешће у рату је је логичан али истовремено и задивљујући.

¹⁷⁹ Данас, две улице на општини Звездара у Београду носе њихова имена, улице Војводе Бране и Војводе Богдана.

¹⁸⁰ У Другом балканском рату страдали су пешадијски капетан I класе Душан Трифуновић који је погинуо на положају Краконцула код Криволачког моста 21. јуна. 1913. године, док је пешадијски потпуковник Радомир Аранђеловић погинуо на Великом Говедарнику 9. јула 1913. године, као командант IV Прекобројног ужичког пука.

¹⁸¹ Године Првог светског рата однеле животе пешадијског капетана I класе Милана Димитријевића (полазник „Официрске школе борења“ 1902. – 1903.“), који је умро у Штипу 1. Новембра 1914. године; пешадијског мајора Милана Стевановића (полазник „Официрске школе борења“ 1902. – 1903.“), који је погинуо у борбама на Дрини, на Дренском положају 30. октобра 1914. године, док је коњички мајор Коста Ђорђевић (полазник „Официрске школе борења“ 1902. – 1903.“), погинуо у Колубарској бици, на коти 238. код села Слатина у близини Космаја (округ београдски) 22. новембра 1914. године. Пешадијски потпуковник Миљивоје Лукић (полазник „Официрске школе борења“ 1904. – 1905.“), погинуо на путу Рашка-Краљево у Великом Рожају 27. октобра 1918. године, у току завршних борби и протеривању аустро-немачких војника са територија Краљевине Србије. Такође године Првог светског рата однеле су и животе Чедомира В. Николића (Максимовић, Споменица седамдесетпетогодишњице Војне академије 1850. – 1925., стр. 298.) и Милоша Белимарковића.

¹⁸² Карло Силви, завршио „Официрску школу борења“ у периоду од 1. новембра 1902. до 31. априла 1903. године; Милорад Ј. Лазаревић, завршио „Официрску школу борења“ у периоду од 1. новембра 1902. до 31. априла 1903. године; Милан А. Ђорђевић, завршио „Официрску школу борења“ у периоду од 1. новембра 1902. до 31. априла 1903. године;

¹⁸³ Душан Ј. Пешић, члан испитне комисије у „Официрској школи борења“

¹⁸⁴ Милутин Ђ. Неђић, завршио „Официрску школу борења“ у периоду од 1. новембра 1902. до 31. априла 1903. године.

¹⁸⁵ По угледу на француску војску 1923. године у војску Краљевине Југославије уведена је градација генералског чина на: бригадни, дивизијски и армијски генерал

¹⁸⁶ Српски олимпијски клуб вероватно под утицајем Међународног олимпијског комитета мења назив и Српски олимпијски комитет

Краткотрајан мир од јесени 1913. године до августа 1914. године, након Балканских ратова Српски олимпијски комитет је искористио за одржавање више спортских такмичења. Уочи самог почетка Првог светског рата, од 13. - 23. 06. 1914. године у Паризу је одржан Олимпијски конгрес на коме је учествовао представник СОК капетан Светомир Ђукић.

Објављивање рата Србији од стране Аустроугарске означио је ново окупљање српских спортиста и олимпијаца, удружених у одбрани српства и писању једне од најсветлијих и најтежих страница српске историје. Ратни вихор однео је животе значајаног броја руководилаца и чланова СОК-а а многи су лакше и теже рањени.

Представник Србије на Олимпијским играма у Стокхолму 1912. године, маратонац Драгутин Томашевић, учествовао је у оба Балканска и Првом светском рату. У октобру месецу 1915. године, када је Србија нападнута од стране Аустроугарске, Немачке и Бугарске, Томашевић је рањен у борби с Немцима, после чега је убрзо подлегао ранама.¹⁸⁷ Након повлачења српске војске преко Албаније, заједно са војском на Крф је доспео генерал Никодије Стефановић, председник Српског олимпијског комитета од 1910. – 1914. године. Умро је на Крфу, пред сам крај рата, 11. августа 1918. године.¹⁸⁸

Поред страдања двојице истакнутих припадника Српског олимпијског комитета истраживање је потврдило да је у ратним дејствима ослободилачких ратова (1912. – 1918.) погинуло још осам олимпијских радника,¹⁸⁹ од којих један у Балканским ратовима док је преосталих седам положило животе у борбама Првог светског рата. Међу припадницима СОК-а страдалим у ослободилачким ратовима налазимо имена

¹⁸⁷ Сахрањен је у родном селу Бистрица код Петровца на Млави

¹⁸⁸ Генерал Никодије Стефановић је својим ауторитетом дао огроман допринос појави и развоју олимпијске идеје у Краљевини Србији. Нарочито се залагао за учешће српских спортиста на Олимпијским играма у Штокхолму 1912. године, у чему је и успео. (С. Тодоровић, Српски олимпијски комитет 1910. – 1920., 2002., стр.88.). Учесник је ратова са Турском 1876. / 77. године када је „његово име помињано у најкрвавијим ратним догађајима са хвалом и одушевљењем“ (СВЛ (1918), умрлица Ђенералу Никодију С. Стефановићу, стр. 421. - 424.). За време релативног мира ангажован је од стране владе Србије за главнокомандујућег „четничке акције“ 1903. године. Иако пензионисан у чину генерала, учествовао је у Балканским и Првом светском рату.

¹⁸⁹ Миленко Арсовић, члана Литерарног одбора СОК-а у 1911. години; Драгомир Андоновић, потпредседник Централног олимпијског клуба у 1912. године као и председник Одбора за конкурсе 1911. године; Живојин Ђорђевић, члан секције за концерте и излете током 1911. године у СОК-у; Владимир Тодоровић, члан Одбора за конкурсе СОК-а у 1911. години; директор Врањанског олимпијског одбора потпуковник Душан Кузмановић; председник Олимпијског одбора из Горњег Милановца Живојин Нешић; Божидар Богићевић, победник Коњичке олимпијске утакмице 19. маја 1911; Бранислав-Брана Арачић, трћепласирани на Коњичкој олимпијској утакмици 19. маја 1911.

високих функционера, председника, потпредседника, двојице председника месних одбора¹⁹⁰ и три члана Одбора у Управи СОК-а изабраних на седници 1911. године.

Од шесторо рањених припадника олимпијског покрета, двојица су били председници месних одбора¹⁹¹, један члан Управе, двојица чланови Одбора у Управи СОК-а (изабраних на седници 1911. године), док је један био учесник олимпијских утакмица. Тројица олимпијаца су рањена по два пута¹⁹² а тројица по једанпут.¹⁹³ Као оперативни командири и команданти, истицали су се храброшћу учествујући у најтежим операцијама српске војске где су и задобијали најтежа рањавања. Пример тешког рањавања је страдање пешадијског официра и члана Управе Сок-а и Одбора Секције за концерте и излете (1911.), Павла Е. Јуришића, братанца генерала Павла Јуришић Штурма. Он је у оквиру операција Церске битке страдао изнад села Текериш, 3. августа 1914. године. Рањавање је било вишеструко, те је имао рану на грудима, на десном рамену, десној бутини, трбуху и поломљену леву руку.¹⁹⁴ Олимпијци су страдали у свим деловима Краљевине Србије, дајући допринос у Кумановској бици, Брегалничкој бици, Церској бици, у борбама на Мачковом Камену, у Колубарској бици али и у пробијању Солунског фронта. Због угрожавања здравља након рањавања, од шесторице рањених олимпијских радника већина је превремено пензионисана у чиновима пуковника, потпуковника или капетана. Они нису стигли до оних највиших чинова, које су засигурно заслужили по храбрости исказаној у ратним и способностима доказаним у мирнодопским условима.

Значајан број официра Српског олимпијског покрета остварило је веома успешне професионалне каријере. Са списка изабраних официра у Управу и Одборе у периоду од 1910. - 1914. године, девет официра је унапређено до генералског чина.¹⁹⁵ Један је достигао највиши чин армијског генерала¹⁹⁶ петорица су постали дивизијски¹⁹⁷ док су

¹⁹⁰ Директор Врањанског олимпијског одбора потпуковник Душан Кузмановић; председник Олимпијског одбора из Горњег Милановца Живојин Нешић;

¹⁹¹ Јован Сретеновић, председник олимпијског одбора у Ужицу 1912. / 1913.; Иван Коларић, председник Олимпијског одбора у Ваљеву 1912. / 1913.;

¹⁹² Павле Јуришић, рањен у Балканском и Првом Светском рату; Иван Коларић, рањен у Балканском и Првом Светском рату, Радован Радовановић, рањен два пута у Великом рату.

¹⁹³ Љубиша Борисављевић, рањен у Баканском рату; Јеврем Лазић, рањен у Балаканском рату; Јован Сретеновић, рањен у Великом рату.

¹⁹⁴ АВИИ, *Картон персоналних података официра и подофицира БЈВ, К – 680 / 281 (Јуришић Евгенија Павле)*

¹⁹⁵ У овај број нису урачунати председник СОК-а ђенерал Никодије Стефановић и председник Контролног одбора СОК-а ђенерал Божа Јанковић;

¹⁹⁶ Милорад Лорд Петровић, шеф Секције за зимске спортове;

¹⁹⁷ Владимир Ј. Белић, председник пиротског округа СОК-а за 1912. / 13.; Ратко Р. Ракетић, благајник у СОК – у за 1911. / 12.; Милан Ј. Вучковић, председник смедеревског округа СОК-а за 1912/13; Душан Стефановић, председник врањанског округа СОК-а за 1912. / 13.;

тројица унапређена у бригадне генерале¹⁹⁸. У току ослободилачких ратова, ови будући генерали су обављали дужности министра војног, начелника и помоћника начелника штаба дивизија, команданта коњичких дивизиона и ескадрона, команданта артиљерије дивизије и команданта артиљерије пука те команданта пешадијских чета, батаљона и пукова. За своје учешће у рату скоро сви су награђени Карађорђевоом звездом IV реда. Истраживањем је утврђено учешће 56 официра и више од 220 војника у развоју Српског олимпијског комитета.

После непуне две деценије „неразумевања“, српски „соколи“ и „душановци“ су се коначно ујединили на седници 2. фебруара 1910. године, ушавши у Савез соколских друштва „Душан Силни“. Неколико година након спајања друштава, чланови су своје вештине, јунаштво и патриотизам ставили у службу одбране земље. У току балканских ратова 1912. и 1913. године део вежбача је положио живот за ослобођење Старе Србије и Македоније. Петнаестог децембра 1913. године у вежбаоници Београдског соколског друштва „Душан Силни“ преживели соколи и пријатељи су одали помен страдалим београдским соколима.¹⁹⁹ Између осталих соколова у помену је значајно истакнуто име учитеља гимнастике IV београдске гимназије²⁰⁰ и истакнутог члана нишког и београдског соколства Сретена Станића-Цукић²⁰¹ Такође у борби на Брегалници за време Другог балканског рата погинуо је и истакнути члан Соколског

¹⁹⁸ Владимир Скубиц, члан Приређивачког одбора за 1911. годину; Димитрије Павловић, члан Секције за коњичка и пешачка путовања у СОК-у за 1911. и Љубомир Максимовић, председник Секције за коњичка и пешачка путовања у СОК-у за 1911.

¹⁹⁹ Симоновић, З. Ж, *Сретен Станић – Цукић*, Библиотека соколског подмлатка, Београд, 1913., стр. 9.

²⁰⁰ Српски витез, *Наставници за гимнастику у Београду*, бр. 2, 1912., стр.43.

²⁰¹ Истакнути члан нишког „Душан Силног“ а од 1910. године, Соколског друштва „Душан Силни“ из Београда био је Сретен Станић-Цукић. Учествовао је на слету у Софији, где је заузео друго место у вежбању на справама. Био је учитељ гимнастике у IV београдској гимназији. Учесник је балканских ратова 1912. / 1913. У бици на Брегалници 1913. године као командир бомбашког одељена, тешко је рањен. Умро је за време пребацивања у болницу у Куманово. Председништво Савеза соколских друштава Душан Силни одало је почаст соколском раднику Сретену Станићу у часопису „Соколски гласник 1912. - 13.“: „Но овде се мора још једна штета више забележити, а то је губитак једног од највреднијих наставника соколске гимнастике, брата Сретена Станића, предводника Београдског соколског друштва „Душан Силни“. Председништво сматра своју свету дужност да се и на овом месту сети сени пок. Сретена Станића са: Слава му и светао помен међу нама! Брат Станић има неоспорно великих заслуга у напретку Српског соколства. Његов рад као вежбача-такмичара, на утакмицама у Софији и Прагу донели су признање Српском соколству и допринели да Српско соколство у овом погледу заузме достојно место међу Словенским организацијама. Његов рад у београдском друштву као предводника и у гимназији као наставника даје све укупно доказа колико смо изгубили јуначком смрћу пок. Станића. Слава му!“²⁰¹

друштва из Ваљева Светолик Станимировић²⁰² као и соколски добротвор из Алексинца Илија Трифунц.²⁰³

Поштовање према палим соколима у балканским ратовима изразио је начелник Савеза соколских друштава “Душан Силни“ Франтишек Хофман у „Соколском годишњаку“ 1912. – 1913.: „А они наши соколови, они наши јунаци, чија је млада крв проливена за ослобођење наше браће и одбрану наше отаџбине, нека нам буде пример и симбол одушевљења и пожртвовања у раду и истрајности по нашим вежбаоницама. Немојте, браћо, нигде по соколанама заборављати на ову своју браћу, на ове погинуле соколе јунаке! Нека им је вечна слава! Здраво!“²⁰⁴

По избијању Великог рата, први напад на Београд изведен је 28. јула 1914. године. Овај удар имао је за циљ задржавање значајног дела српских снага на подручју Београда, како би главнина аустроугарске војске што лакше прешла у Србију преко Дрине. Чланови гимнастичког друштва “Душан Силни“ учествовали су у одбрани Београда још на самом почетку ратних операција. Догађај је описан у „Београдским општинским новинама“ 1934. године: „Први напад непријатеља на Београд храбро су одбили спонтани браниоци Београда: четници Танкосићевог одреда, финанси, жандарми, једна чета XVIII пешадијског пука и чланови Гимнастичког друштва „Душан Силни“ “, који су у свом друштвеном дому, код Саборне цркве, имали и пушке.²⁰⁵ Они су се још исто вече растурили по савској обали од утока Саве и Дунава, поред соларе, испод моста, до Гусара и Аде Циганлије, да штите варош од евентуалног напада, док не стигну регуларне војне трупе.“²⁰⁶

Од истакнутих чланова соколства у Великом рату погинули су легендарни потпуковник Војин Поповић, познатији као војвода Вук, који је учествовао у развоју соколства у Крагујевцу али и олимпијског покрета.²⁰⁷ Такође, члан Управе нишких

²⁰² Н. Храњец, *Споменица о тридесетогодишњем раду Соколског друштва „Ваљево“*, Ваљево, 1936., стр12.

²⁰³ Л. Поповић, *Соколски годишњак 1912. – 13.*, Београд, стр. 46.

²⁰⁴ Ф. Хофман, *Соколски годишњак 1912. – 13.*, Београд, 1914., стр. 26.

²⁰⁵ Поседовање пушака соколских друштава препорука је оснивача соколства др Мирослава Тирша

²⁰⁶ Исто. Стр. 208.

²⁰⁷ Војвода Вук је је победио у скоковима у воду у оквиру олимпијских утакмица који су одржани 15. августа 1910. године на Савском мосту у Београду. Такође, био је и члан Управе Крагујевачког соколског друштва Душан Силни, погинуо на Солунском фронту 1916. године.

Сокола инжињерски капетан II класе Василије Васиљевић²⁰⁸ погинуо је у борбама Првог светског рата.²⁰⁹

Припадници соколског покрета истакли су се у борбама као храбри и талентовани команданти. Двојица истакнутих учитеља „Душана Силног“ рањена су борбама Балканског односно Првог светског рата.²¹⁰ Мајор Ђорђе Благојевић је тешко рањен у балканским ратовима као и капетан Љубомир Недељковић на Мачковом камену у првој години Великог рата.²¹¹ За време ослободилачких операција (1912. – 1918.), соколи-официри обављали дужности команданата чета, батаљона, пукова и дивизија. Појединци су обављали функције начелника штаба армије²¹² док су двојица сокола унапређена до генералског чина.²¹³

Међу јуначким подвизима сокола истиче се јунаштво у одбрани Београда у рејону београдског насеља Дорћол, којом је командовао Драгутин Гавриловић. Гавриловић за време професионалног ангажовања у Крушевцу, у једном периоду обављао функцију старешине Крушевачког соколског друштва.²¹⁴

²⁰⁸ Погинуо је на Ади Курјачици 5. октобра 1914. године. Завршио је 35. класу Ниже школе Војне академије и од оснивања (1907.) је члан Управе Нишког гимнастичког друштва Соко.

²⁰⁹ В. Максимовић, *Споменица седамдесетпетогодишњице Војне академије 1850. – 1925.*, Београд, 1925., стр. 189.

²¹⁰ Мајор Ђорђе Благојевић и капетан Љубомир Недељковић били су учитељи и Витешком друштву „Душан Силни“ који се од 10. 02. 1910. године спојио са „Соколом“ и постао Соколско друштво Душан Силни.

²¹¹ Обојица су били учитељи у соколском покрету.

²¹² генерал Војислав Живановић

²¹³ генерал Војислав Живановић и генерал Михаило Ковачевић

²¹⁴ Ј. Јевђевић, *Споменица крагујевачких сокола*, 1907. – 2007., Крагујевац, 2008., стр 121.

Истраживање је обухватило око 200 официра чланова различитих друштава и покрета физичког вежбања који су учествовали у ратним дејствима. С обзиром да је уочи Балканских ратова у војсци Краљевине Србије било око 2.350 официра²¹⁵, можемо тврдити да је од комплетног официрског кадра, који је учествовао у ослободилачким ратовима, више од пет процената у предратном периоду учествовало у појави и развоју физичког вежбања. Иако су официри неретко учествовали у развоју различитих друштвених поља, ван војничког позива, резултати истраживања нас упућују да је њихова „омиљена друга област интересовања“ била физичко вежбање. Високо професионално постигнуће и храброст исказана на бојном пољу официра спортиста је потврда доброг избора друштава за физичко вежбање приликом њиховог ангажовања на руководећим местима.

Број војника који су учествовали у олимпијским и соколским свечаностима а који је утврђен истраживањем је неколико стотина док претпостављамо да је дефинитиван војника већи од једне хиљаде.

²¹⁵ Ђ. Станић, З. Килибарда, Јан Марчек, *Обука српске војске 1804. – 1918.*, Београд, 2007., стр. 583.

8.2. Чланови друштава за физичко вежбање ван Краљевине Србије

Још 1908. године, за време анексионе кризе, поједини српски соколи из Аустроугарске су прелазили на територије Краљевине Србије и Краљевине Црне Горе са циљем учествовања у очекујућем ратном сукобу Аустроугарске и двеју српских држава.²¹⁶ Такође, ратне операције у Балканским ратовима била је прилика за помоћ браћи у Краљевини Србији, у остварењу вековног српског сна, повратку на територије Старе Србије.

Веровање у националну српску националну „ствар“ српских сокола из Аустроугарске, исцрпно је описана у редовима писма Бранка Чубриловића које је упутио свом брату Вељку²¹⁷ уочи одласка у Балканске ратове: „Драги мој брацо, Буди храбар као што си увијек био. Жеља, неодољива сила, која ме је натјерала да оставим своје огњиште, јест: да учествујем у освајању наших класичних земаља. Знам, мислиш, треба овдје за ову груду да гинем. Опрости ми и нека ми мајка опрости, а најбоље ће ме испричати Косово. Свеједно је, гинем за српски род, па био он у Босни или ма гдје. Кад нам Босна устреба синова, који ће погинути за њу, рађају се српчићи, а и наша мајка и тата оставили су нас четири бора, да гинемо. Доста је да Васо²¹⁸ узрасте и он ће се борити, те бранити и заступати нашу кућу у освајању наше уже отаџбине. Нас је покојни отац родио за цијело српство. Ја одлазим. Кад ово писмо добијеш, ја ћу бити већ у акцији, бићу у Санџаку, светићу наше Српство. Гинућу, клаћу и мријети славно. Молим те, пазите добро Васу. Стојку ми поздрави, Виду такођер грли њезин брацо, који захтјева од ње пожртвовање за род Српски, кад дође вријеме.“²¹⁹

Поред сокола и припадници организације „Млада Босна“ одлазили су у добровољце војске Краљевине Србије у време Балканских и Великог рата.²²⁰

²¹⁶ Међу соколовима који су прешли на територију Краљевине Црне Горе био је Чедо Милић припадник Мостарског соколства. Ова чињеница је узета у обзир приликом изрицања пресуде у Бањалучком велеиздајничком процесу 1915. - 16. године. К. Пантелић-Бабић, Теоријски и практични допринос Чедо Милића развоју соколства у Босни и Херцеговини, Магистарска теза, Бања Лука, 2013., стр52.

²¹⁷ Вељко Чубриловић је био стрешина Сокола из Прибоја

²¹⁸ Васо Чубриловић учесник у Сарајевском атентату

²¹⁹ Б. Черовић, *Босански омладинци и Сарајевски атентат*, Сарајево, 1930., стр. 25.

²²⁰ Идеолог „Младе Босне“, Владимир Гађиновић је учествовао у Првом балканском рату, док је Данило Илић након завршене обуке (наручито је обучен у руковању експлозивом и оружјем као и у рушењу мостова и тунела)у Владичином Хану учествовао као добровољац у Другом балканском рату. На препоруку Војислава Танкосића служио је као болничар у Велесу. (Р. Љушић, Принцип, „Новости“, Београд, 2014., стр. 259.) Гаврило Принцип се у јесен 1912. године пријавио у добровољце. Упућен је у такође камп четничког војводе Војислава Танкосића, који је у том периоду био у Прокупљу, међутим, као и велики број српских младића, због младости је одбијен. Најбољи показатељ ригорозног критеријума за

Онима соколима који се нису упутили у добровољачке јединице, старешина посавско -подрињског соколског округа, Мишко Јовановић је октобра 1912. године упутио проглас којим их позива на сакупљање финансијске помоћи за војску Краљевине Србије: „Свети рат кога су отпочеле наше двије српске краљевине, Србија и Црна Гора, за ослобођење наше потиштене браће некадашњој постојбини славних Немањића, води се са успјехом на свим линијама бојног поља. Два српска краља ослободиоца, воде своју војску, своју дјецу, своје соколове, да освете Косово, да избаве браћу из ропства. Наша браћа соколи у Србији, покренули су нарочиту линију и отишли, да у случају приложе и живот на олтар слободе. Нама којима није још одређено да залажемо живот за ослобођење, наша је српска дужност да притекнемо браћи у помоћ, сакупљајући и прилажући прилоге за Црвени крст. Ми соколови посавско-подринског округа, треба такођер да притекнемо нашој браћи у помоћ дајући прилоге, треба да међу собом сакупљамо једну своту, која би као видни знак помоћи послали нашој браћи, која живот и крв своју лију за ослобођење. Зато браћо сазовите што прије соколски збор на којем треба међу собом, колико је коме могуће, сваки да даде за Црвени крст, па ми пошаљите, а ја ћу као прилог свију нас соколова посавско-подринских, послати на одређено мјесто. Ово треба одмах учинити и најкасније до првог новембра нека ми се пошаље сакупљени новац. Браћо! Од нас се врло мало захтјева према оној узвишеној задаћи, коју врше наша браћа за ослобођење, те се надам што бржој и обилатој припомоћи, те Вас братски поздрављам. Здраво!“²²¹

Веома незавидан положај српског становништва у Босни и Херцеговини уочи Видовданског атентата, засигурно је и определио начин борбе српских омладинаца. У Турској држави,²²² муслиманско становништво је било привилеговано, док су доласком Аустроугарске привилегије прешле у руке римокатолика. Православно становништво бројчано највеће,²²³ било је у подређеном положају у оба случаја. У кметовском односу према попису из 1910. године било је 69% православних породица, римокатоличких

пријем у четничке јединице било је пријем 245 људи, док је близу 2.000 одбијено. (М. Белић, Комитски војвода Војислав Танкосић, 2005., стр.37.) Принцип се заједно са Трифком Грабежом поново пријавио у добровољце у Другом балканском рату али га је кратак период ратних операција омео у реализовању жеље да у рату помогне „српској ствари“, (Љушић, Принцип, „Новости“, Београд, 2014., стр. 105.) Припадник Младе Босне Драгутин Мрас пријавио се у добровољце на почетку Великог рата да би био рањен већ крајем 1914. године. У другој години рата иако као инвалид опет се пријављује у добровољце и гине код Ћуприје 1915.

²²¹ Б. Черовић, *Босански омладинци и сарајевски атентат*, Сарајево, 1930., писмо из стр. 156.

²²² Босни и Херцеговини је до Берлинског конгреса припадала Турском царству

²²³ Године 1910. У Босни и Херцеговини живело је 1.898.044. становника, Православних је било 825.418 или 43,5%, муслимана 612.137 или 32.2 % док је римокатолика било 434.061 или 22.9 %. (Р. Љушић, Принцип, „Новости“, Београд, 2014, стр. 61.

26% и муслиманских 5%. Властиту земљу поседовало је 137.000 породица, од тога 57% муслиманске, 26% српске и 17% римокатоличке породице. Пошто је православних било највише, јасно је да су они били углавном кметови а да је већина земљишта била у поседу муслиманског становништва.²²⁴ Повластице које су оствариле старије генерације Срба у Босни и Херцеговини за млађе нису биле довољне. Сматрали су да само одлучнијим мерама може се променити постојеће стање.

Уочи Првог светског рата тајни одреди српских Сокола у Аустроугарској монархији спремали су се за диверзантске акције како би спречили расподелу ратне опреме и ратног материјала у аустријској војсци. Члан тузланског Сокола, Данило Пантић, направио је план да четни наредници у аустријској војсци спрече, у одсутном тренутку, расподелу ратне опреме, а ратни материјал униште или поделе српским устаницима. Тузлански соколи блиско су сарађивали са српским националним организацијама; Народном одбраном, тајним ђачким удружењима, Српском читаоницом, политичким организацијама „Народ“ и „Отаџбина“. Омиљена соколска песма постала је четничка химна „Спрем`те се, спрем`те“, док су припадници српских Сокола још од 1911. године почели су носити „Душанова одела“ као и соколи у Краљевини Србији.

У Сарајевском атентату, који је извршен на Видовдан 1914. године, као учесник нашао се припадник Српског сокола из Стоца, Мухамед Мехмедбашић. Након атентата успео је да пребегне у Црну Гору. У Првом светском рату био добровољац у црногорској војсци до капитулације након чега се повачи са српском војском на Крф и учествује у борбама на Солунском фронту.²²⁵ Такође, као саучесници у атентату учествовали су и двојица истакнутих старешина српског соколства, вођа тузланског сокола Михајло Мишко Јовановић и старешина сокола из Мајевичког Прибоја, Вељко Чубриловић. Они су оптужени да су организовали пребацивање атентатора и оружја од границе са Краљевином Србијом до Сарајева. Оба сокола су заједно са атентатором Данилом Илићем осуђена на смртну казну, која је извршена 3. фебруара 1915. године у дворишту сарајевског затвора. По речима адвоката Цистлера, њихова храброст при извршењу смртне пресуде може се упоредити са држањем најхрабријих српских јунака у Великом рату.²²⁶

²²⁴ Р. Љушић, *Принцип*, Београд, 2014., стр. 61.

²²⁵ Соколски гласник, *Накнадно пријављени соколи добровољци*, Београд, 1920., стр. 475.

²²⁶ Р. Љушић, *Принцип*, Београд, 2014., стр. 247.

Претпоставља се да је у националном формирању атентатора у Сарајевском атентату, Гаврила Принципа, Трифка Грабежа и брата Вељка Чубриловића, Васе учествовао и истакнути соколски радник и тузлански учитељ Стеван Жакула. Наклоност ка соколству имао је и први атентатор Недељко Чабриновић који је за време боравка у Трсту (Италија) вежбао у соколском клубу.²²⁷

Избијањем Првог светског рата соколска друштва на територији Аустроугарске монархије су расформирана, па је на тај начин заустављена соколска активност. У Босни и Херцеговини пресија против српских сокола почеле је одмах после Сарајевског атентата. Ухапшени су сви Соколи код којих је пронађен тзв. „Крагујевачки извештај“ из 1913. године који је садржао патриотски говор тадашњег крагујевачког соколског старешине и официра Михаила Ковачевића. У новембру 1914. године започела је казнена истрага против старешина и вођа босанско-херцеговачке српске соколске жупе. Подигнута је заједничка оптужница и против лица који су осумњичени да су чланови „Народне одбране“ и српских националних друштава „Просвјета“ и „Побратим“.

У „велеиздајничком процесу“ који је вођен у Бања Луци од 1915. године, међу 156 Срба који су се нашли на оптужничкој клупи било је и 80 Српских сокола. О утицају босанске владе на бањалучки процес сведочи чињеница да је Чедо Милић због болести изузет са праћења судског процеса после препорука судског лекара. Међутим, дан после је барон Колас, шеф административног одсека босанске владе позвао здравственог окружног надзорника у Бања Луци, др Херцмана на одговорност и најстрожије га укорио. Неколико дана касније Чедо Милић је наставио праћење судске расправе тако што је донешен на носилима!²²⁸ У бањалучком процесу оптужница је закључила: „Српски соколи имаду дакле да одгоје своје чланове будуће борце за остваривање циља „Народне одбране“ тј. да се на силу југословенске покрајине Аустроугарске монархије откину од Монархије и утјелове Краљевини Србији. Сврха Српског соколства је дакле велеиздајничка.“²²⁹

Пресуда је донесена 22. априла 1916. године, на Велику Суботу уочи Васкрса. Од 156 оптужених, осуђено је 97. Осамдесет и један осуђеник упућен је на издржавање затворске казне у трајању од 2 до 20 година док је 16-орица осуђено на смрт. Сви

²²⁷ „Опет сам се уписао у Соко (словенски) и почео купати у мору, да ми буде штогод боље.“ Б. Черовић, Босански омладинци и сарајевски атентат, писмо из стр. 106.

²²⁸ Ђ. Беатовић, Д. Милановић, *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, Београд, 1989., стр. 220.

²²⁹ Ђ. Беатовић, Д. Милановић, *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, Београд, 1989., стр. 100.

осуђеници на смрт били су чланови српског соколства, док су од осамдесет и једног осуђеника, 42-ојица били Српски соколи.²³⁰

Од истакнутих соколских радника у бањалучком велеиздајничком процесу осуђени су: надзорник соколског округа из Мостара, Чедо Милић на смртну казну;²³¹ старешина српске соколске жупе босанскохерцеговачке, др Војислав Бесаревић на 20 година затвора; док је брат Вељка Чубриловића, вође Сокола из Мајевичког Прибоја, Бранко на 14 година затвора; соколски радник, Душан Богуновић на 8 и старешина тузланских Сокола, Стеван Жакула на 6 година затвора.²³² Дипломатски притисак из више европских земаља утицао је да казне осуђених на смрт у бањалучком велеиздајничком процесу буду преиначене у казне затвора.

Тузлански ђаци-Српски соколи осуђени су такође због велеиздаје, њих укупно 39, у два процеса, бихаћком и тузланском.

У Загребу су такође Српски соколи оптужени за велеиздају. Опужница је подигнута против истакнутих чланова Српског сокола: др Лазе Поповића, Милана Метикоша, Милана Теодоровића, Срђана Будисављевића и Ђуре Гавриловића.²³³ Као и другим велеиздајничким процесима против српског соколства, оптужница је тврдила да је физичко вежбање у српском соколству имало другоразредни значај док је подривање постојећег стања у Аустроугарској монархији имало приоритет.²³⁴ Након заузимања територија Краљевине Србије од стране Централних сила 1915. године, заплени су документи који су послужили оптужби против др Лазе Поповића, старешине Фрушкогорске жупе.²³⁵

²³⁰ К. Пантелић-Бабић, *Теоријски и практични допринос Чедо Милића развоју соколства у Босни и Херцеговини*, Бања Лука, 2013., стр.49.

²³¹ Смртна казна је преиначена у казну затвора

²³² Ђ. Беатовић, Д. Милановић, *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, Београд, 1989., стр. 218.

²³³ Н. Жутић, *Југословенски соколи добровољци у српској војсци и Првом светском рату*, Кикинда 1996., стр. 225. - 235.

²³⁴ „Уводно је истакнуто да је темељно начело словенских сокола, изузев српских, искључење сваког политичког деловања у друштву. Гимнастика и рад у Српским соколским удружењима били су само злика, док им је главни задатак био ширење велико-српске пропаганде, настојање да скупе што више чланова, да их агитацијом учине приступачним тој пропаганди, да их цједине са удружењима Краљевине Србији, а све то са циљем да том великосрпском, овој Монархији тако погибелном, непријатељском пропагандом, подрију Монархију и да онда, када свјетски положај буде повољан за остваривање великосрпских основа, откину од Монархије јужне делове исте и да их споје са Краљевином Србијом у јединствену државу.“ Соколски велеиздајнички процес у Загребу: из 1915. - 1916. године, 1927., стр. 17.

²³⁵ „Драга браћо, у име Српског соколског савеза „Душан Силни“ поздрављам Вас са жељом да наш род уроди најоблатијим плодом, не само по целокупно српско соколство, него и по целокупни наш мили и тако несретно раздробљени народ. Дај Боже, да овај наш соколски састанак, ово наше веће, буде претеча што скоријем састанку скупштине уједињеног свеколиког српства под крилима Србијиног двоглавог орла. Ова наша сада духовна веза, и јединство дај Боже да буде што скорије манифестована и

У загребачком велеиздајничком процесу је др Лаза Поповић, старешина Фрушкогорске жупе у Сремским Карловцима, осуђен на четрнаест месеци затвора, др Срђан Будисављевић, старешина Српског сокола у Загребу, је осуђен на осам месеци затвора, др Милан Метикош, вођа Крајишке жупе у Загребу, је осуђен на десет месеци затвора док су Ђуро Гавриловић (вођа Српског сокола из Земуна) и Милен Теодоровић (вођа Фрушкогорске жупе), као сарадници др Лазе Поповића и заговорници уједињења српског соколстава осуђени на тринаест, односно на шест месеци затвора.²³⁶

„Велеиздајнички процеси“ су имали за циљ да се докажу тврдње о великосрпској пропаганди наведене у акту Министарства иностраних послова Аустроугарске монархије који је издат поводом објаве рата Краљевини Србији. Овим процесима европској јавности требало је доказати да је „Народна одбрана“ у Србији имала задатак да између осталих организација и преко српског соколства „откине“ од Аустроугарске монархије делове територије и да их припоји Краљевини Србији.

Велики део тузланских Сокола борили су се као четници или добровољци у редовима српске војске у Првом светском рату.²³⁷ Појединци су погинули у борбама Балканског и Првог светског рата. Стево Михаиловић је изубио живот 1912. године у Шуматој Трници, Јован Живановић у Сребреници, Хуснија Куртовић у Суворорској офанзиви код Врлаје, Константин Бабић 1914. године на Савином вису, Милутин Вуковић на Сивој стени, Алекса Марковић као и Милан Ивковић на Добруци.

Припадници српског народа регрутовани у војску Аустроугарске су у току борби против српске или руске војске прелазили на „другу“ страну, након чега би ступали у

у политичком јединству слободне и велике Србије, у коме да и Ви браћо драга будете са вашом родном грудом слободни. Наш соколски рад који има за задатак телесно и душевно васпитање нашег народа нека буде у исто вре што већи подстрек и за национално осећање, по коме на крају сва тежња и сав рад треба да буде упућен једном циљу, а то је присједињење Српском пјемонту, Мајци Србији. Ми српски соколи покажимо у том смислу нашем народу пут. У то име поздрављам вас браћо из приморија са нашега лепог Јадрана, ваш браћо из дичне наше Крајине и Баније, вас браћо из лепе Српске Војводине, као и вас браћо из наше тужне Босне и Херцеговине. Поздрављам вас све са оним лепим српским и соколским поздравом : Здравом, добро нам дошли и сретан нам рад., Овај нам концепт доказује сврху и циљеве свега српског соколства , -присједињење свега српског народа српском Пијемонту, мајци Србији, по крила Србијиног двоглавог орла, помоћу уједињеног свеколиког српског соколства. Овај концепт је необориви документ за задатке српског соколства, те са њиме завршавам овај мој коначни предлог, којим сам настојао доказати кривицу оптуженика у објективном правцу. (Соколски велеиздајнички процес у Загребу: из 1915. - 1916. године, 1927., стр. 283.)

²³⁶ Д. Гавриловић, Допринос српских лекара развоју физичког вежбања у Краљевини Србији, Београд, 2014., стр. 10.

²³⁷ Урош Петровић, Данило Пантић, Алија Куртовић, Бошко Илић, Милорад Степановић, Станица Грујић, Јово Васиљевић, Остоја Паљић, Софро Младеновић, Милан Танић, Милан Јовановић, Љубо Бубањ, Александар Билић, Крсто Машић, Садик Сулејмановић, Стојан Ивковић, Милан Тадић, Митар Џувић, Коста Косановић, Михаило Ђерић.

редове српске војске.²³⁸ Међу Србима војницима Аустроугарске, који су ступили у Српски добровољачки корпус у Русији или у војске Краљевине Србије било је и српских Сокола.

Ово истраживање је потврдило да је 139 припадника српског соколства са територија Аустроугарске монархије учествовало у ратним дејствима у ослободилачким ратовима (1912. – 1918.) док су седморица изгубила животе. Након сарајевског атентата тројица су учесника су осуђена на смрт вешањем (1915.) док су тројица малолетних умрла у току издржавања казне у аустроугарским казаматима. У више велеиздајничких процеса осуђено је 102 припадника српског соколства у Аустроугарској монархији.

Припадници српског соколства са територија Аустроугарске монархије су добровољним прилозима али и као добровољци у војсци Краљевине Србије дали доприносе у ослободилачким ратовима (1912. – 1918.). Због свог националног рада значајан број сокола је осуђен у више велеиздајничких процеса вођених у годинама Великог рата.

²³⁸ У Русији (Одеса) је новембра 1915. године формиран Српски добровољачки одред од заробљених Срба, Хрвата и Словенаца који су претходно регрутовани у војску Аустро-Угарске и упућени на руски фронт. Одред је у марту 1916. године прерастао у дивизију коју је чинило око 18.000 војника.

8.3.1. Чланови Српског соколског покрета са територија Северне Америке

сл. 46.

Застава Српских сокола из Охаја

Још 1907. године часопис „Српски соко“ је обавештавао читатеље о постојању српског соколства у Северној Америци.²³⁹ Соколови из Америке су имали жељу да се уједине са српским соколовима из Краљевине Србије. Они су желели да буди исти у „имену, раду, правилима и организацији“ са осталим српским соколским удружењима. Од 1911. године Соколска жупа у Америци била члан уједињеног Српског соколства.²⁴⁰ У току Првог светског рата, тачније 1916. године српска влада је одлучила да отпочне са прикупљањем добровољаца у Северној и Јужној Америци. У Северну Америку је упућен потпуковник Милан Прибићевић, Душан Богдановић, Милан

²³⁹ Л. Поповић, *Српски соко, Српски соко у Америци*, Сремски Карловци, 1907., стр.100.

²⁴⁰ В. Рашић, *Српски витез, Списак соколских друштава*, Београд, 1912., стр.17.

Алачевић и гуслар Петар Перуновић. Соколске жупе прекоморских земаља биле су поред „Српске народне одбране“ најактивније организације у прикупљању добровољаца за учешће у ратним операцијама Првог светског рата. Целокупну соколску организацију чинило је 35 друштава распоређених у три жупе. Они су радили на прикупљању добровољаца у тзв. „Југословенску добровољачку соколску војску“. Реорганизацију соколских друштава у јединствен „Југословенски соколски савез“ спроводио је Милан Маријановић, члан југословенског одбора под руководством потпуковника Милана Прибићевића. Прибићевић је био посебно задовољан обједињавањем соколских савеза. Старшина новоформираног савеза постао је Милан Маријановић. Југословенски соколски савез је 5. фебруара 1917. издао упутство за прикупљање добровољаца, према коме свака жупа, друштво и колонија треба да оснује нарочит одбор у којем ће најмање једна особа, верзирана у соколским и војничким пословима, искључиво радити на питањима око добровољаца. Упутства су истицала да у добровољце првенствено треба узимати нежење и оне који су већ били у војсци. Сваки добровољац је могао изјавити да ли жели ићи у Европу или служити у америчкој војсци. Сви добровољци укључујући и чланове соколских друштава у логорима за војну обуку имали су обавезно упражњавање гимнастике.²⁴¹ Прибићевић је оценио да би било пожељно да се вође група у току обуке школују за официрску или подофицирску командну спрему.

У видовданској групи од 500 добровољаца, коју је водио Владимир Мрвош, био је велики број сокола. Соколе из Детроита је организовао и повео Ђ. Крстоношић. Соколску заставу је носио Станко Комленовић, која је са једне стране била српска тробојка са круном а са друге стране америчка застава. Група од око 150 Хрвата у оквиру чете „Зрински“ упутила се на Солунски фронт 15. јула 1917. године. Чету су водили припадници хрватског и словеначког сокола Стјепан Манце и Вјекослав Адамич. Одласком Манцеа и Адамича рад хрватских и словеначких сокола је замро.²⁴²

Према подацима др Николе Поповића као резултат Прибићевићевог и Гајићевог²⁴³ рада на мобилизацији добровољаца у САД може се говорити од око 4.200 добровољаца иако главни списак југословенских добровољаца из Америке садржи податак од 5.673 добровољца. Извештај мајора Срђана Гајића, заступника шефа српске војне мисије, садржи број од 4.266 добровољаца који су пристигли из Северне Америке а који

²⁴¹ Ђ. Станић, *Верници српства и отаџбине*, Београд, 2003., стр. 311.

²⁴² Б. Храбак, *Српски добровољачки покрет у Северној Америци 1917. – 1918.*, Кикинда 1996., стр. 169.

²⁴³ Од априла 1918. године за вршиоца дужности шефа мисије за прикупљање добровољаца у Северној Америци уместо потпуковника Милана Прибићевића постављен је мајор Срђан Гајић.

ступили у српску војску до 15. 5. 1918. године. До краја фебруара 1918. године било око 3.000 добровољаца од тога 138 Хрвата, 9 Словенаца док су остатак чинили Срби.²⁴⁴

Ово истраживање је потврдило да је 30 припадника српског соколства са територија Америке учествовало у ослободилачким ратовима (1914. – 1918.) као припадници војске Краљевине Србије. Тачан број српских сокола добровољаца је непознат али можемо претпоставити да их је међу добровољцима било најмање сто.

²⁴⁴ Ђ. Станић, *Верници српства и отаџбине*, Београд, 2003., стр. 311.

9. Физичко вежбање српских војника у Великом рату

По обустављању ратних дејстава у 1914. години наступило је ратно затишје које трајало све до јесени 1915. године. Овај период мира дао је могућност да се становништво поред редовних обавеза окупи и око спортских активности. Десетог маја 1915. године, на игралишту БСК-а код Тркалишта²⁴⁵, одиграна је фудбалска утакмица између чланова београдских фудбалских екипа који су уједно били и војни обвезници и екипе странаца коју су чинили припадници савезничких војних мисија. Коначан резултат прве ратне међународне утакмице био је 3:1 за београдски тим. Приход од продаје улазница ишао је у корист Црвеног крста..

Реванш утакмица је одиграна већ наредне недеље. Ова утакмица је изазвала још веће интересовање гледалаца. Комбиновани тим београдских клубова остварио је рано вођство од 1:0, међутим утакмица је после пола сата игре нагло прекинута. Аустроугарски брод је који је пловио Дунавом започео је са артиљеријском паљбом. Након четири испале гранате утакмица је прекинута јер су се актери и гледаоци разбежали по оближњим склоништима и подрумима. Иако су британски артиљерци са Звездаре, и руски са Калемегдана узвратили паљбу и потиснули непријатељски брод према Земуну, утакмица није настављена. Након оваквог прекида, фудбалске утакмице у Београду више се нису играле.

Фудбал се није играо само у Београду. Градске репрезентације постојале су и у Крагујевцу, Крушевцу, Нишу, Чачку, Младеновцу, Јагодини, Параћину и другим местима Србије. Известан број београдских фудбалера, оних који су били премлади за регрутацију, избегао је из престонице на почетку Првог светског рата и настанио се у местима у унутрашњости Србије.

²⁴⁵ "ТРКАЛИШТЕ": Велики простор између Булеvara краља Александра (Обреновића) и улице Краљице Марије, на коме се данас налазе зграде Техничког факултета, Универзитетске библиотеке, Архива Србије, Хотела "Метропол" и Правног факултета према Булевару, а с друге стране зграде Технолошког и Машинског факултета уз улицу Краљице Марије, некад се звао "Тркалиште". На њему су 9. маја 1863. године под покровитељством кнеза Михаила одржане прве организоване коњске трке у Србији, да би се ту одржавале и наредне четири деценије. После пресељења тркалишта на нову локацију на Бањици 1904. године (на место где је данас стадион ФК "Рад"), простор је остао слободан, па је један његов део председник Београдске општине доделио новооснованом фудбалском клубу. Тачније, био је то простор уз Булевар, између данашњег Правног и Техничког факултета, на коме ће убрзо бити изграђено фудбалско игралиште. У почетку је дужа страна игралишта била уз Булевар, да би после изградње Архива и Библиотеке дужа страна игралишта и покривене трибине биле уз Ташмајдански парк (од 1913. године уз игралиште БСК-а биће изграђено и игралиште новоформираног клуба "Славија", који ће се од 1919. године звати "Југославија" и који ће све до 1941. са БСК-ом играти градски дерби). БСК: Своју прву утакмицу БСК је одиграо у Београду 13./26. новембра 1911.

У Крушевац су избегли играчи „Велике Србије” Јован Ружић и Ђорђе Миловановић, који нису имали довољно година да буду мобилисани, али их њихова младост није спречила да 1915. године покрену и организују нови фудбалски клуб – „Србија”. Ђорђе Миловановић са собом је у избеглиштво понео и две фудбалске лопте, што је младим играчима омогућило да веома брзо окупе довољан број својих вршњака, не само из Крушевца, него и избеглица из Београда и других места, те да саставе два комплетна фудбалска тима и редовно играју и тренирају на игралишту које су сами „исцртали” на крушевачком Вашаришту.

„Србија” је одиграла и своју прву међуградску утакмицу против крагујевачке „Шумадије”, ту се показала као незахвалан гост, победивши са 6:0.

Аустроугарско-немачко-бугарска офанзива започета октобра 1915. године прекинула је све локалне спортске активности те су се сви спортисти-војни обвезници јавили у своје јединице. Велика надмоћ непријатељских армија довела је до повлачења српске војске и дела народа на албанско приморије и даље на грчко острво Крф. Највећи део српских војника, њих око 140.000, евакуисан је на острво Крф, грчку територију привремено окупирану од стране савезника, а један део пребачен је на север Африке, у Бизерту, град у Тунису. Најтежи болесници упућивани су са Крфа на острво Видо, где је више хиљада изнемоглих и болесних српских војника преминуо од последица стравичног повлачења кроз Албанију. Након опоравка и реорганизације на Крфу, српска војска је у лето 1916. године била пребачена прво у логоре у Микри на Халкидикију, а затим на Солунски фронт, где се придружила савезничим снагама у борби.

На Крфу је српска војска била стационирана ван градова, најчешће у маслинацима близу мора, тако да им је купање у мору и сунчање постало саставни део логорског живота. Српски војници, видевши наклоност савезничких војника ка спорту, убрзо су пожелели и сами да учествују те су оформили фудбалски тим. Ову иницијативу нарочито је подржао министар унутрашњих дела Љуба Јовановић. Он је утицао да министарство на чијем је он челу за фудбалере купи лопту, дресове и ципеле.²⁴⁶ Марта месеца 1916. године на Крфу се скупило 15 најбољих фудбалера међу српским војницима. Они су добили једномесечно одсуство како би се што боље припремили за утакмице са савезничким екипама. У првој утакмици српски тим је победио екипу грчких резервних официра са 4:0. Већ недељу дана након одигране прве утакмице

²⁴⁶ Д. Зеџ, Ф. Баљкас, М. Пауновић, *Спорт памти*, српско-британски спортски контакти за време Првог светског рата, Београд, 2015., стр. 88.

српски тим се супроставио француским војницима где је такође забележио победу од 6:0. Најтежу утакмицу српски фудбалери су одиграли против британских војника. После изједначене борбе британци су победили 1:0. О мотивацији српских војника пред сусрет са грчким тимом један од учесника Милан Миодраговић описује: „Чудан је осећај био у нама, излазио сам толико пута на утакмице али никада тако узнемирен, никад толико страха за резултат као сада. Осећали смо сви да не играмо код наше куће у име клуба, већ у туђини као представници народа који је толико претрпео очувавши свој национални понос. Па зар ми да га сада окаљамо?! Не! То нипошто, не! Били смо решени да жртвујемо све, да би били на пољу спорта исто толико поносни као и на бојном пољу“.²⁴⁷

За време боравака у Грчкој српски војници су организовали гимнастичка вежбања али и боксерске мечеве. На пуковској слави 21. јуна 1916. године, након црквеног обреда у којем је учествовао војни хор отпевана је српска химна и испараћен је дефиле српских војника. Одевени у нове униформе они су српским и савезничким високим официрима демонстрирали спремност за коначну победу. Након дефилеа такође успешно, приказани су елементи гимнастике и боксовање.²⁴⁸

Српски команданти и официри су често посећивали различите свечаности савеничких војски где су присуствовали спортским надметањима. Командант српског логора у Микри пуковник Драгомир Николајевић у друштву француских и енглеских официра пратио је такмичења у рвању.²⁴⁹

сл. 47.

Пуковник Николајевић (седи други с лева) на такмичењу у рвању

²⁴⁷ Исто...стр. 90

²⁴⁸ Прослава у српском логору, Велика Србија, 22. 06. 1916.

²⁴⁹ Д. Гавриловић, Великан српскога спорта пуковник Драгомир Николајевић, Београд, 2011., стр. 121.

Такође је и генерал Милош Васић присуствовао културно-спортским свечаностима. Он је посетио прославу Божића децембра 1916. године, у британском војном логору где је између осталог посматрао такмичење у навлачењу конопца, боксерским мечевима и фудбалској утакмици.²⁵⁰

сл.48.

Генерал Милош Васић на Божић 1916. године прати фудбалску утакмицу енглеских војника

У северној Африци (Бизерти) је смештено неколико значајних српских војних болница где су се Срби опорављали од рана и болести задобијених током албанске голготе али и у борбама на Солунском фронту. Овде су се Срби могли боље упознати са навикама које су одликовале Британце и Французе, посебно са њиховом наклоношћу ка спорту.

Српски војници су самостално али и заједнички са савезничким трупима организовали и учествовали у различитим културним, али и садржајима физичког вежбања. Организација физичког вежбања међу српским војницима поверена је

²⁵⁰ Д. Зец, Ф. Баљкас, М. Пауновић, *Спорт памти*, српско-британски спортски контакти за време Првог светског рата, Београд, 2015., стр. 88.

соколском раднику из Чачка Славољубу Сековановићу-Ферду, учитељу гимнастике из чачанске гимназије који је уједно био и учитељ у Соколском друштву „Душан Силни“ из Чачка.

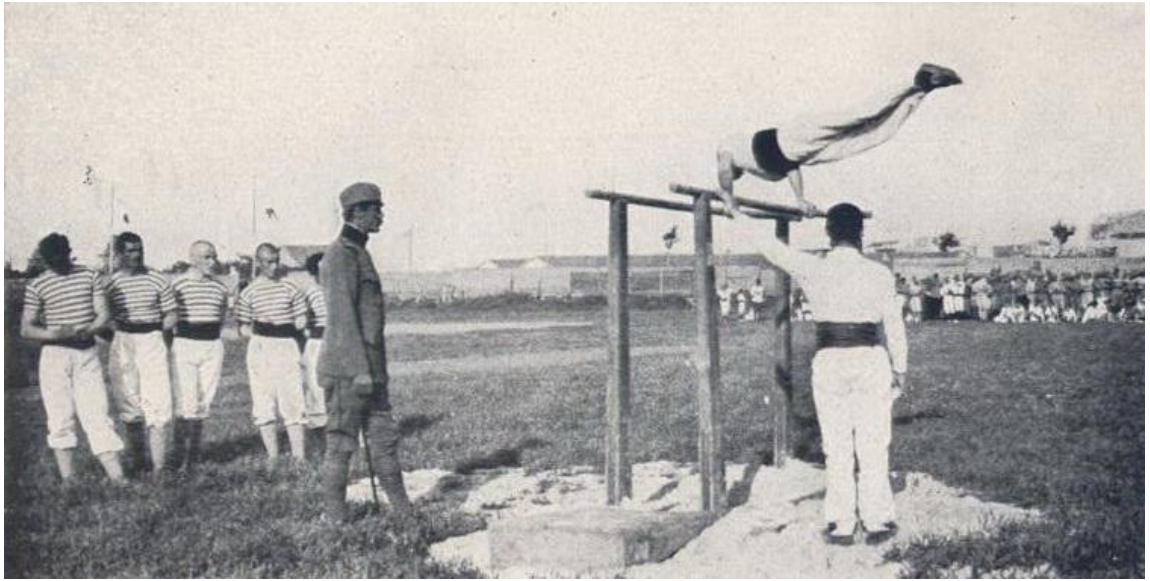
„Ни гимнастика није остала не показана Арабљанима и Французима, јер је Славољуб Сековановић-Фердо, спремио наше такмичаре и правио утакмице са Французима.“²⁵¹

Четрнаестог и петнаестог маја 1917. године у Бизерти су организоване „гимнастичке утакмице“. Првог дана свечаности организована је трка на 5.000 метара у којој је победио српски каплар, питамац подофицирске школе Милисав Стефановић. Након трчања одиграна је и фудбалска утакмица између српских и француских војника која је заршена нерешеним резултатом. Почасни гост на свечаностима испред француске армије био је адмирал Гепрат, док је испред српске био присутан командант Резервних трупа и Подофицирских школа Карло Михел. Свечаност је увеличала музика 125. територијалног пука и српске коњичке дивизије. Други дан су питомци подофицирске српске школе веома успешно извели су борбу ножем и приказ рвања. Након тога су адмирал Гепрат и пуковник Михел обишли упарађене српске гимнастичаре, при чему их је адмирал поздравио са „Помоз Бог јунаци!!!“. ²⁵² Свечаности су започеле и звршене уз звуке марсељезе и српске химне које су изведене од стране оркестра српске коњичке дивизије. Српски војници су у Бизерти основали и фудбалски клуб „Србија“. Учитељ гимнастике Фердо Сековановић у поменутиим утакмицама обављао улогу голмана. ²⁵³ Као искусни соколски радник Сековановић је увежбавао са војницима и елементе гимнастике са оружјем.

²⁵¹ Н. Гиздавић, *Српска африкијада*, Београд, 1922., стр. 99.

²⁵² *Напред*, *Хроника*, бр.382.,16.05. 1917., стр.2.

²⁵³ М. Тимотијевић, *Соколи Чачка 1910. - 1941.*, Чачак, 2006., стр. 65.

сл. 49.

Рад на једновисинском разбоју, Бизерта, Тунис

сл. 50.

Вежбање са оружјем на јавном часу-гимнастичари, Бизерта, Тунис

Велики број Срба у саставу аустроугарске војске је упућен на Источни фронт где су се масовно предавали руској армији. Након предаје они су на лични захтев постајали добровољци српске или руске војске. Крајем 1915. године и почетком 1916. године у Одеси је образован Српски добровољачки одред који је временом прерастао у дивизију а потом у корпус (26. 07. 2016). Овај корпус је 1917. године због националиних проблема и политичких притисака првовремено преименован у

Добровољачки корпус Срба, Хрвата и Словенаца а касније у Југословенски добровољачки корпус.²⁵⁴

Међу припадницима корпуса било је истинских заљубљеника у фудбал који су се у Одеси прикључили тренинзима јеврејског спортског клуба „Вега“. Убрзо је одиграна и утакмица између „добровољаца“ и тима „Вега“ која је завршена резултатом 1:1. Утакмица је привукла велики број гледалаца међу којима је био и командант корпуса генерал Михаило Живковић. До пребацивања добровољачког корпуса на Солунски фронт, југословенски добровољци су тренирали са играчима „Вега“.²⁵⁵

Због бомбардовања Битоља али и осталих места у Јужној Србији 1917. године, од стране окупаторских снага, већина становништва је била приморана да се исели. Деца од 10-12 година су пребачена у српски војни логор Водена који престављао рековалесцентни депо. Они су стављени под лекарски надзор а нарочита пажња је вођена о њиховом физичком образовању.²⁵⁶ Деца су између осталог увежбала мачевање, енглески бокс, рвање... Њима су организована и специфична војна вежбања те су деца убрзо добили назив „Мали четници“. Прилозима добротвора обезбеђени су приходи за њихово одрастање у логору.

Седмог јануара 1918. године у сали позоришта „Пантеон“ организован је концерт Малих четника. Програм је садржао поред различитих музичких наступа и више физичких вежбања. Мали Четници су приказали рад са обручима, борбу палицама, рад са покретним справама, прескок јарца и др. Концерт и вежбања су организовали официри српске војске Завишић, Иконић и Васиљевић.²⁵⁷

²⁵⁴ Ђ. Станић, *Верници српства и отаџбине*, Београд, 2003., стр. 263.

²⁵⁵ Д. Зец, Ф. Балкас, М. Пауновић, *Спорт памти*, српско-британски спортски контакти за време Првог светског рата, Београд, 2015., стр. 104.

²⁵⁶ *Напред*, *Хроника*, бр.527, Бизерта, 1. Новембар 1917., стр.3.

²⁵⁷ *Велика Србија*, *Дневне вести*, бр. 624, Стр 2,7. јануар., стр.2

сл. 51.

Српска деца избеглице-Мали четници увежбавају бокс у логору Водена 1918. године

Специфично војно физичко вежбање добровољаца српске војске у Првом светском рату није се реализовало као код рочних војника у Краљевини Србији, те су програми извођени у скраћеном облику. Програми су садржали елементе гимнастике и борбе ножем. Циљ скраћене обуке српских добровољаца био је да у најкраћем временском интервалу буду спремни за пребацивање на фронт и учешће у ратним дејствима. С обзиром на ову чињеницу примењена или бојна гимнастика је била најзаступљенији вид физичког вежбања као непосредна припрема за блиску борбу (бајонетима) са непријатељем.

10. Закључак

Повезаност физичког вежбања и војске датира још од почетка обнављања српске државе, тачније од почетка XIX века. Развојем српске државности однос војске и физичког вежбања постајао квалитетнији и садржајнији. Временом су одговорна лица у српској војсци препознала физичко вежбање као значајну компоненту за успешност војника на бојном пољу. Овај мотив је био значајан у подршци државе појави и развоју физичког вежбања у Краљевини Србији.

Време од добијања независности и проглашења Србије краљевином, представља период општег друштвеног развоја. Историјски тренутак је захтевао убрзану модернизацију војске и праћење свих промена у великим европским армијама али и војскама суседних држава. Поље физичког вежбања такође је доживело убрзан развој и неопходан континуитет, подједнако у цивилном становништву али и у војсци. Анексиона криза (1908. - 1909.) деловала је на српски национални корпус уједињујуће, што се осећало и међу српским друштвима за физичко вежбање.

Од увођења редовног служења војног рока 1883. године, сви војно способни мушкарци примењивали су систематска физичка вежбања у двогодишњем периоду служења војног рока. Физичка вежбања у рочној војсци Краљевине Србије најчешће се појављује под именом гимнастика. Гимнастика је припадала малој групи предмета која је упражњавана у свим фазама обуке пешадијског и артиљеријског рода. Такође, коњички и инжењерски род је имао обавезне садржаје физичког вежбања. Јахање и пливање чинили су већину садржаја у коњичком односно инжењерско-понтонијерском роду. Увежбавајући елементе гимнастике војници су усвајали различите садржаје физичког вежбања а такође су подизали и ниво својих физичких способности. Знања добијена у војним јединицама војници су преносили свесно или несвесно и на цивилно становништво.

Војна академија је представљала место на којем је физичко вежбање развијано систематски већ од њеног оснивања а нарочито у периоду краљевине. Рад је реализован у оквиру три основна предмета гимнастика, борење и пливање али и делом у предметима јахање и волтижовање. У периоду од оснивања Артиљеријске школе па до почетка Великог рата послове наставника гимнастике, борења и пливања обављало је 15 учитеља.

Утицај страних образовних институција на физичко вежбање Војне академије било је значајно. Војна академија је неретко ангажовала учитеље који су завршили гимнастичке курсеве и специјализоване школе за физичко вежбање у иностранству. Од 5 учитеља који су предавали гимнастику и борење у периоду Артиљеријске школе (1850. - 1880.) њих двојица су школована у Аустроугарској. Након преименовања Артиљеријске школе у Војну академију па до почетка Великог рата, од укупно десет учитеља, чак су шесторица знања из физичког вежбања стекла или усавршавала у иностранству. Тројица су завршила аустроугарску гимнастичку школу у Винер Нијштаду, један белгијску школу мачевања у Бриселу и један француску школу гимнастике у Жоанвилу крај Париза. Један наставник био је свршени курсиста прашког Сокола.

У цивилном образовном систему Краљевине Србије, садржаје физичког вежбања чинили су и елементи војне обуке. Иако прве податке о гимнастици (физичком вежбању) у основним и средњим школама налазимо у периоду Кнежевине Србије, значајнију заступљеност она добија у последње две деценије XIX века. Од 1882. године, након договора министарстава просвете и војске, официри су обављали задатке наставника гимнастике у средњим школама краљевине као и у Великој школи. Позив учитеља гимнастике у средњим школама краљевине и у Великој школи обављало је најмање 30 српских официра.

Допринос у оснивању Гимнастичке школе у Београду 1908. године дали су и припадници војске Краљевине Србије. Тројица припадника српских друштава за физичко вежбање ангажовани су као чланови Управног одбора или као наставници појединих предмета. То је била прва специјализована школа за добијање наставног кадра из области физичког вежбања у Краљевини Србији. Гимнастичка школа представља претечу данашњих факултета спорта и физичког васпитања у Србији.

У периоду Краљевине Србије, на водећим функцијама у 10 соколских друштава налазили су се официри војске. С обзиром на чињеницу да је до присједињења нових територија Краљевини Србији, након Балканских ратова, постојало 26 соколских друштава можемо потврдити допринос припадника војске Краљевине Србије развоју соколства. Такође, припадници војске су учествовали у покретању у том временском периоду различитих форми физичког вежбања а данас модерних спортова мачевања, коњичког спорта, стрељаштва, бокса (енглеског или класичног), саватеа (француског бокса) и рвања. Према резултатима истраживања у развоју соколства и појединих модерних спортова у Краљевини Србији учествовало је најмање 117 српских официра.

У Српском олимпијском клубу, основаном 1910. године, а који је био активан до почетка Првог светског рата, официри Краљевине Србије су обављали већину функција у Управи, Одборима и Контролном одбору. Од укупно 73 функције у управљачким телима Српског олимпијског клуба, које су додељене на седници СОК-а одржаној 1911. године, официри су преузели одговорност за 39 функција, те можемо закључити да су су чинили већину у сталној Управи и Одборима. Истраживање је потврдило учешће 56 официра у развоју олимпијског покрета у периоду од 1910. - 1914. године.

Припадници војске у Краљевини Србији су утицали на појаву и развој олимпијског покрета (56), соколског покрета (53), појаву појединих модерних спортова (64) али и развој физичког вежбања у војним и цивлним институцијама Краљевине Србије (30). Број официра који су учествовали у наведеним активностима је већи од 200, претпостављамо да је више од хиљаду војника на одслужењу војног рока учествовало у различитим активностима везаних за покретање и развој физичког вежбања. С обзиром на то да је уочи Балканских ратова у војсци Краљевине Србије било око 2.350 официра, можемо тврдити да је од комплетног официрског кадра, који је учествовао у ослободилачким ратовима (1912. - 1918.), више од пет процената у предратном периоду учествовало у појави и развоју физичког вежбања. Официри и војска су у периоду Краљевине Србије дали су доприносе развоју различитих друштвених области од медицине, хуманитарних друштава, телекомуникација, електрификације, до музичке уметности, опере... Међутим, уочи Балканских ратова, српски официри су се поред војничког позива највише бавили развојем физичког вежбања.

Српска друштва за физичко вежбање и њени чланови у Краљевини Србији али и ван Краљевине Србије су између осталих активности развијали и национални дух у оквиру својих активности. Развој националног духа у друштвима за физичко вежбање Краљевине Србије обогаћивало је садржаје усмерене на развој тела али и давало шири простор деловања и комплетнији циљ физичком вежбању као друштвеној појави. Изражени национални садржаји у српским друштвима за физичко вежбање на територијама Аустроугарске, Турске али прекоокеанских земаља имали су додатну димензију одржавања националног идентитета српског народа који је био изразито угрожен у Аустроугарској и Турској у периоду 1882. - 1918. године.

Чланови Официрске школе борења, соколства Краљевине Србије и Олимпијског покрета су као официри или војници Војске Краљевине Србије учествовали у

ослободилачким ратовима (1912. - 1918). Они су обављали готово све дужности у војсци од редова до министра војног. У ратним дејствима су учествовали у најтежим борбама код Куманова, Брегалнице, преко Цера, Колубаре, до пробијања Солунског фронта. Истраживање је потврдило страдање 24 припадника друштава физичког вежбања док је их 8 рањено. До највишег генералског чина у ратном и послератном периоду, унапређено је 16 припадника друштава за физичко вежбање Краљевине Србије.

Поједини чланови српског соколства су са територија Аустроугарске на почетку Великог рата прешли су на територију Краљевине Србије где су се пријављивали у војску као добровољци. Међутим, један број српских сокола је на почетку Великог рата регрутован у војску „Дунавског царства“. Они су се у „погодним тренуцима“ најчешће предавали војсци Србије или Русије у зависности на који су фронт упућени. Након предаје настављали би борбу као добровољци у војсци Краљевине Србије. Истраживање је потврдило да је 139 припадника српског соколства са територија Аустроугарске монархије учествовало у ратним дејствима у ослободилачким ратовима (1912. - 1918). Од наведеног броја седморица су изгубила животе. Након Сарајевског атентата, три сокола су осуђена на смрт вешањем (1915.), док су тројица малолетних умрла у току издржавања казне у аустроугарским казаматима (1916.,1917.). У више велеиздајничких процеса осуђено је 102 припадника српског соколства у Аустроугарској монархији. Припадници српског соколства са територија Аустроугарске монархије су поред учешћа у ратним дејствима и добровољним прилозима дали доприносе у ослободилачким ратовима (1912. - 1918.).

До краја фебруара 1918. године на Солунски фронт са територија Северне Америке пребачено је око 3.000 добровољаца, од тога је било 138 Хрвата, 9 Словенаца док су остатак чинили Срби. Иако претпостављамо да је око 100 припадника српског соколства са територија Северне Америке учествовало у борбама на Солунском фронту истраживање у овом раду је потврдило учешће 30 припадника.

На основу истраживања у овој тези у Балканским и Првом светском рату је учествовало око 450 припадника српских друштава за физичко вежбање са територија Краљевине Србије и изван територија Краљевине Србије. Њихово учешће је у одбрани „српске“ а временом ће се испоставити „југословенске“ ствари подразумевало различите активности од скупљања новца за помоћ српској војсци, преко издржавања казни затвора због учешћа у активностима српских друштава за физичко вежбање до

учествовања у борбеним дејствима. Поједини чланови друштава за физичко вежбање су у борбама страдали али и задобијали лакша и тежа рањавања.

Дешавања у XIX веку, када су уједињење доживели велики европски народи попут Италијана и Немаца подстакли су и српски народ на тежњу ка националном остварењу. Жељу народа препознали су и истакнути идеолози српског физичког вежбања. Др Владан Ђорђевић (дипломирао на медицинском факултету у Бечу), др Лаза Поповић (дипломирао на медицинском факултету у Бечу) и др Милош Борисављевић (дипломирао на медицинском факултету у Москви) припадали су „друштву“ најобразованијих Срба у периоду Краљевине Србије. Као личности остварене у различитим доменима друштвеног живота они су приметно ширили поље деловања физичког вежбања. Образовни процеси са циљем постизања искључиво резултата у развоју физичких способности или усвајања одређених спортских кретања за њих су били непотпуни. Они су желели што квалитетнијег члана друштва који је спреман да своје физичке, али и духовне квалитете, које је развијао у друштвима за физичко вежбање стави на располагање народу и држави. Сами садржаји друштава за физичко вежбање, соколства али и олимпијског клуба ретко су имали искључиво „спортско-резултатски“ карактер. На свечаностима је са физичким вежбањем повезивана књижевност, историја, религија али и војна традиција и војска.

Резултате рада немачког физичког вежбања др Владан Ђорђевић је је препознао пре стварања пионирских друштава за физичко вежбање српског народа.

„За целих 50 година свога рада гимнастичке дружине немачког народа учиниле су за народну мисију готово толико исто колико и немачка школа и књижевност. Оне су унапређујући телесну снагу народа, уједно највише радиле на зближењу, међусобном познавању и братимљењу најрастављенијих и како по језику, тако и по целокупном животу најразличитијих покрајина немачког народа.“

Правце и циљеве српског соколства дао је и др Лазе Поповић, следећим речима: „Немојте да се варате да се човек састоји из два или три дела, засебна један од другог. И тело и дух су мртви када су сами за себе, а жив је и способан за живот само један и нераздељив човек. Па немојте ни то да мислите да се телесно образовање може откинути, оделити, изоловати као сврха за себе, не, то је лаж. Само у органском споју са образовањем духа и душе има и образовање телесно праву важност. И сложите се с тиме, да ми, српски соколи, нећемо једностране и мишићно јаке људе, него и идеално и савршено образоване људе, људе пуне доброте, поштења и врлина-карактере.“

Васпитавање чланова за физичко вежбање српског народа наведеним методама утицало је између осталог и на њихов масован одзив у војску Краљевине Србије. Њихово активно учешће у рату представља финализацију повезаности српског физичког вежбања и војске Краљевине Србије у периоду обрађеном у дисертацији (1882. - 1918.).

Повезаност физичког вежбања и војске Краљевине Србије је несумњива и она представља темељ развоју физичког вежбања српског народа у периоду XX века.

11. Додатак 1

11.1. Припадници друштава и покрета за физичко вежбање српског народа у ослободилачким ратовима (кратке биографије)

Без намере да покрете и друштва за физичко вежбање али и њихове чланове наведемо редоследом по значајности учешћа у бројним ратним операцијама у периоду 1912. - 1918., у наредним редовима ћемо навести имена и кратке биографије оних чланова друштава чије су податке истраживачи обухватили у овој студији. Дисертација нажалост садржи само део учесника у физичком вежбању (спортиста) који су дали доприносе у операцијама српске војске у Балканским и Великом рату. Сматрамо да је важно поменути најзначајније личности, будући да до сада нису груписани у претходним истраживањима узимајући у обзир њихов значај за физичко вежбање и војску Краљевине Србије у целини.

11.1.1. Учесће чланова „Официрске школе борења“ у ратним дејствима

сл.52.

Официрска школа борења курс из 1900. године

сл.53.

Курс борења 1904. - 1905. године.

Петар Миљковић, Драгомир Николајевић, Дамјан Поповић, Шарл Дусе, Душан Пешић, Богдан Хајнц (први ред); Александар Стојичевић, Милорад Лазаревић, Александар Јосифовић, Богољуб Динић, Драгољуб Бајаловић, Милан Завађил, Божидар Гојковић (други ред), Душан Кузмановић, Раде Елезовић, Раде Аранђеловић, Драгомир Радојчић, Миловановић, Стојан Поповић, Миливоје Лукић, Павле Јуришић (трећи ред)²⁵⁸

Први чланови „Официрске школе борења“ који су положили животе бранећи српски народ били су талентовани официри и мачеваоци Банивој Јовановић и Богдан Хајнц.

²⁵⁸ Д. Лазаревић, *Спорт и свет, Официрска школа борења*, Београд, 1905., стр. 7.

Богдан Хајнц

сл.54.

Члан курса „Официрске школе борења“ из 1904. - 1905. године, Богдан Хајнц

Члан курса „Официрске школе борења“ из 1904. - 1905. године, Богдан Хајнц, је син Пољака, санитетског официра, који је емигрирао у Србију. Богдан је одгајан као српски родољуб. Рано је остао без родитеља те се доселио у Београд и по завршетку 6. разреда гимназије. Године 1899. уписао је Нижу школу Војне академије. Академију је завршио 1901. године када добија чин пешадијског потпоручника. Припадао је XXXII класи питомаца Војне академије.²⁵⁹

²⁵⁹ Максимовић, *Споменица седамдесетпетогодишњице Војне академије 1850. - 1925.*, Београд, 1925., стр. 297.

Бранивој П. Јовановић

сл.55.

Члан курса „Официрске школе борења“ из 1902. - 1903. године, Бранивоје Јовановић

Бранивој П. Јовановић је рођен 1883. године у Кисилеву код Пожаревца. Завршио је гимназију Шапцу и Београду након чега је уписао Војну академију у оквиру XXXII класе питомаца Војне академије. Завршио је Војну академију 1901. године. Као официр VII пешадијског пука „Краља Александра“ Јовановић је примљен на курс „Официрске школе борења“ у периоду од октобра 1902. до марта 1903. године.²⁶⁰

Након успешно завршеног курса „Официрске школе борења“ 1905. године²⁶¹, априла месеца, талентовани официри и мачеваоци Јовановић и Хајнц су у оквиру београдске чете пребачени су у село Дубочивцу²⁶², на територију данашње БЈР Македоније које се тада налазила у границама Турске царевине. Они су успешно

²⁶⁰ АВИИ, П. 14, к. 12, 006/001, *Министарство војске опште одељење, Курс борења официра, 1902.*, стр. 2.

²⁶¹ Курс у периоду 1904. - 1905. Године завршио је Богдан Хајнц док је Бранивој Јовановић завршио курс 1903. године

²⁶² Село Дубочица налази се у североисточном делу БЈР Македоније 70-так километара од Куманова

учествовали у борбама српских четника на Челопеку.²⁶³ Месец дана касније, у ноћи између 12. и 13. јуна, у селу Петраљици код Криве Паланке, чета коју су предводили Јовановић и Хајнц је дошла у сукоб за већом турском јединицом. Немогавши сломити отпор четника који су се бранили из две опкољене куће Турци су обе запалили. Један припадник српске чете је пуком срећом преживео док су Хајнц и Јовановић заједно са осталим четницима погинули. Локално српско становништво је сутрадан после битке из рушевина запаљених кућа извадио тела четника и сахранио их у близини петрељичке цркве. Тридесетог маја 1925. године подигнут је споменик на месту где су погинули припадници официрске школе борења и српски јунаци Богдан Хајнц и Бранивој Јовановић. Данас, две улице на општини Звездара у Београду носе њихова имена.²⁶⁴

*

Списак официра из „Школе борења“ који су положили животе у ратним операцијама не завршава на поменута два хероја. У Другом балканском рату страдали су пешадијски капетан I класе Душан Трифуновић²⁶⁵ који је погинуо на положају Краконцула код Криволачког моста 21. јуна 1913. године, док је пешадијски потпуковник Радомир Аранђеловић²⁶⁶ погинуо на Великом Говедарнику 9. јула 1913. године, као командант IV Прекобројног ужичког пука. Године Првог светског рата однеле животе пешадијског капетана I класе Милана Димитријевића²⁶⁷, који је умро у Штипу 1. новембра 1914. године; пешадијског мајора Милана Стевановића²⁶⁸, који је погинуо у борбама на Дрини, на Дренском положају 30. октобра 1914. године, док је коњички мајор Коста Ђорђевић²⁶⁹, погинуо у Колубарској бици, на коти 238. код села Слатина у близини Космаја (округ београдски) 22. новембра 1914. године. Пешадијски потпуковник Миливоје Лукић²⁷⁰ је погинуо на путу Рашка-Краљево у Великом Рожају 27. октобра 1918. године, у току завршних борби и протеривању аустро-немачких војника са територија Краљевине Србије. Такође године Првог светског рата однеле су

²⁶³ Село у пограничној општини БЈР Македоније према Србији

²⁶⁴ Улице Војводе Бране и Војводе Богдана у Београду

²⁶⁵ Полазник „Школе борења 1902. - 1903.“

²⁶⁶ Полазник „Школе борења 1904. - 1905.“

²⁶⁷ Полазник „Школе борења 1902. - 1903.“

²⁶⁸ Полазник „Школе борења 1902. - 1903.“

²⁶⁹ Полазник „Школе борења 1902. - 1903.“

²⁷⁰ Полазник „Школе борења 1904. - 1905.“

и животе Чедомира В. Николића²⁷¹ и Милоша Белимарковића. С обзиром на велику заступљеност официра Школе борења у различитим друштвима за физичко вежбање, у периоду од 1905. године до почетка балканских и Првог светског рата и њихов неоспоран спортски квалитет, можемо претпоставити губитак за физичку културу Краљевине Србије а касније и Краљевине Југославије који је проузрокован њиховим страдањем у ослободилачким ратовима.²⁷²

Поједини официри „Официрске школе борења“ који су руководили курсевима или били полазници направили су завидне војничке каријере.

Шарл Дусе

сл.56.

Учитељ мачевања Шарл Дусе

²⁷¹ . Максимовић, *Споменица седамдесетпетогодишњице Војне академије 1850. - 1925.*, Београд, 1925., стр. 298.

²⁷² Д. Гавриловић, *Утицај Српске војске на појаву и развој физичке културе у Србији у XIX и почетком XX века*, Београд, 2011., 2011/2, стр.14.

Легендарни наставник борења са Војне академије Белгијанац Шарл Дусе руководио је часовима „Официрске школе борења“ на свим курсевима са почетком од 1900. године. Такође Дусе је био главни учитељ у Борачком друштву „Српски мач“ од 1897. године. На Војној академији је ангажован од од јесени 1891. године са прекидима до 1. маја 1923. године. У почетку је био контрактуални (по уговору) а касније редовни виши учитељ вештина на Војној академији. До доласка Дусеа мачевање су предавали ђаци из Немачке по старој немачкој методи, док он уводи француску методу. Значајно је истаћи да је Шарл Дусе један од првих власника аутомобила у Србији, који је могао да развије брзину од 60 км/час. Дусе је био власник и једне од првих такси фирми у Београду. На почетку Првог светског рата постављен је за командира Аутомобилског одељења Врховне команде.²⁷³

Дамјан Поповић

сл. 57.

Управник „Официрске школе борења“ у периоду од 1904. - 1905.

²⁷³ Д. Денда, *Аутомобил у српској војсци 1908. - 1918.*, Београд, 2008., стр. 135.

Генерал Дамјан Поповић (Ивањица 1. новембар 1857. - Београд, 1928.) је био управник „Официрске школе борења“ у периоду од 1904. - 1905.²⁷⁴ године још као питомац (XI класе) Војне академије упућен у рат 1876. године као вршилац дужности ордонанс официра Ужичке бригаде Прве класе. У другом Српско-турском рату вршио је дужност ордонанс официра при Моравичком батаљону. У даљој војној каријери био је учесник и српско-бугарског рата као командир Прве чете инжињерског батаљона. Године 1900. постављен је на место краљевог ађутанта, на ком је други пут боравио након Мајског преврата 1903. - 1904. године. На лични захтев, због притисака енглеске владе, пензионисан је маја 1906. године. За време Балканских ратова је реактивиран и обављао је дужност команданта тзв. Приморских трупа. У рату са Бугарима био је командант Пиротских утврђења, док је за време арнаутске побуне командовао јединицама Нових области. Пре Првог светског рата је пензионисан али по његовом избијању је други пут реактивиран. У Првом светском рату обављао је исту дужност команданта Нових области све до 1916. године када је стављен на располагање Врховној команди. У фебруару 1917. године је по трећи пут пензионисан.

Душан Ј. Пешић

сл.58.

Члан испитне комисије „Официрске школе борења“

²⁷⁴ Д. Лазаревић, *Спорт и свет, Официрска школа борења*, Београд, 1905., стр. 30.

Дивизијски генерал Душан Ј. Пешић (Космај, 18. јануар 1873. - Београд, 27. фебруар 1957.). У „Официрској школи борења“ био је члан испитне комисије поред тадашњег капетана Драгомира Николајевића.²⁷⁵ Био је питомац XXII класе Ниже школе Војне академије. Од 1898. - 1900. године био је у Француској на стажу за ђенералштабну струку. У Балканским ратовима и у Првом светском рату до 1916. године био је на дужности начелника Штаба Треће армије. Од 1917. године био је војни изасланик у Италији. Одликован је Карађорђевоом звездом IV реда.²⁷⁶

Александар Јосифовић

сл.59.

Члан „Официрске школе борења“

Пешадијски пуковник Александар Јосифовић је рођен у Вршцу 28. август 1878. године. Јосифовић је био истакнути члан „Официрске школе борења“ од 1900. године као и Борачког друштва „Српски мач“ још од 1897. године. Био је питомац XXXI класе

²⁷⁵ Д. Гавриловић, *Великан српскога спорта пуковник Драгомир Николајевић*, Београд, 2011., стр. 118.

²⁷⁶ М. Бјелајац, *Генерали и адмирални Краљевине југославије*, Београд, 2004., стр. 241.

Ниже школе Војне академије. Наследио је Николајевића на месту професора борења од 16. октобра 1902. до 1. октобра 1907. године, а од 1. X 1920. године предавао је као хонорарни професор борења. У Српско-турском (1912.) и Српско-бугарском рату (1913.) био је командир чете и командант батаљона у пешадијском пуку Дунавске дивизије. Учествовао је у бици на Куманову и код Једренске посаде. У бугарском рату код Царевог Села и на граничним положајима. У Великом рату (1914. - 1918.) до септембра 1915. године обављао је дужност команданта пешадијског батаљона а у наредном периоду обављао је позадинске послове. За учешће у ратовима између осталих је одликован је Сребрном медаљом за храброст (1912).²⁷⁷

Милутин Ђ. Недић

сл.60.

Члан „Официрске школе борења“, новембар 1902. до априла 1903. године

Армијски генерал Милутин Ђ. Недић (Београд, 26. октобра 1882. - Аустрија, 1945.) је био питомац XXXII класе Ниже школе Војне академије. Припадао је групи официра који су завршили „Официрску школу борења“ у периоду од 1. новембра 1902. до 31. априла 1903. године.²⁷⁸ За време ратова 1912. - 1913. године обављао је дужности у Саобраћајном одељењу Врховне команде, док је у ратовима 1914. - 1918. година био

²⁷⁷ АВИИ, *Картон персоналних података официра и подофицира БЈВ, К-633/724* (Јосифовић Светозара Александар)

²⁷⁸ АВИИ (1902), П. 14, к. 12, 006/001, *Курс борења официра*, стр. 4.

између осталих дужности и помоћник Начелника штаба одбране Београда, помоћник начелника Штаба Тимочке дивизије Првог позива и Начелник штаба Дринске дивизије и од 1917. године помоћник Начелника штаба Друге армије. Одликован је Карађорђевоом звездом IV реда. Јануара месеца 1912. године приступио је организацији „Уједињење или смрт“ због чега је на Солунском фронту био оцењен за уклањање из војске. У априлском рату био је командант Друге групе армија, одведен је у заробљеништво одакле се вратио 1942. године. Извршио је самоубиство 1945. године.²⁷⁹

Карло Силви

сл.61.

Члан „Официрске школе борења“, новембар 1902. до априла 1903. године.

Пешадијски бригадни генерал Карло Силви (Београд 28. X. 1880. - Београд, 9. IX. 1940.) припадао је групи официра који су завршили „Официрску школу борења“ у периоду од 1. новембра 1902. до 31. априла 1903. године.²⁸⁰ Силви је завршио је Војну академију као питомац XXXII класе Ниже школе ВА. У Балканским ратовима био је командант Друге чете, Другог батаљона, Трећег пешадијског пука Првог позива. У

²⁷⁹ М. Бјелајац, *Генерали и адмирални Краљевине југославије*, Београд, 2004., стр. 226.

²⁸⁰ АВИИ(1902), П. 14, к. 12, 006/001, *Курс борења официра*, стр. 4.

Првом светском рату обављао је дужност Команданта батаљона Трећег пешадијског пука Првог позива. За заслуге у рату одликован је Карађорђевоом звездом IV реда.²⁸¹

Милорад Л. Лазаревић

сл.62.

Члан „Официрске школе борења“, новембар 1902. до априла 1903. године.

Артиљеријски бригадни генерал Милорад Л. Лазаревић (Београд, 21. март 1882. - Београд, 2. децембар 1951.) био је питомац XXXII класе Ниже школе Војне академије. Завршио је „Официрску школу борења“ у периоду од 1. новембра 1902. до 31. априла 1903. године.²⁸² У Балканским ратовима био је командир батерије Дунавског артиљеријског пука и командир батерије Моравског артиљеријског пука Првог позива. У Првом светском рату такође је обављао дужност команданта батерије у Моравском артиљеријском пуку и Тимочком брдском дивизиону. Одликован је Карађорђевоом звездом IV реда. Сахрањен је у Београду.

²⁸¹ М. Бјелајац, *Генерали и адмирални Краљевине југославије*, Београд, 2004., стр. 269.

²⁸² АВИИ (1902), П. 14, к. 12, 006/001, *Курс борења официра*, стр. 4.

Милан А.Ђорђевић

сл.63.

Полазник „Официрске школе борења“, новембар 1902. до априла 1903. године.

Артиљеријски бригадни генерал Милан А.Ђорђевић (Ниш, 27. јул 1881. - Ниш 5. март 1941.). Био је питомац XXXI класе Ниже школе Војне академије. Курс „Официрске школе борења“ завршио је у периоду од 1. XI 1902. до 31. IV 1903. године.²⁸³ У Балканским и у Првом светском рату био је командир батерије Шумадијског артиљеријског пука. Одликован је Карађорђевоом звездом IV реда.

Истраживање је потврдило учешће око 50 официра војске Краљевине Србије у активностима „Официрске школе борења“. У ослободилачким ратовима 10 официра је изгубило животе док их је 7 направило завидне војне каријере.

²⁸³ АВИИ (1902), П. 14, к. 12, 006/001, *Курс борења официра*, стр. 4.

11.1.2. Учесће чланова олимпијског покрета у ратним дејствима

сл.64.

Непосредно пред прве обновљене Олимпијске игре које су одржане 1896. године у Атини краљ Александар Обреновић (први ред, у средини) је посетио манастир Хиландар, у краљевој пратњи је био и касније прослављени српски војвода Живојин Мишић (други ред, други с десна)

Објављивање рата Србији од стране Аустроугарске прекинуло је све активности СОК-а, те су се олимпијци јавили у своје војне јединице и ујединили у одбрани Краљевине Србије.

Никодије Стефановић

сл.65.

Председник Српског олимпијског комитета од 1910. - 1914. године

Председник Српског олимпијског комитета од 1910. - 1914. године генерал Никодије Стефановић учесник је ратова са Турском 1876./77. године када је „његово име помињано у најкрвавијим ратним догађајима са хвалом и одушевљењем“.²⁸⁴ И за време релативног мира ангажован је од стране владе Србије за главнокомандујућег „четничке акције“ 1903. године.²⁸⁵ Иако пензионисан у чину генерала, учествовао је у Балканским и Првом светском рату. Након повлачења српске војске преко Албаније заједно са војском доспео је на Крф где се упокојио 11. августа 1918. године. Генерал Никодије Стефановић је својим ауторитетом дао огроман допринос појави и развоју олимпијске идеје у Краљевини Србији. Нарочито се залагао за учешће српских спортиста на Олимпијским играма у Стокхолму 1912. године, у чему је и успео.²⁸⁶

²⁸⁴ СВЛ (1918.), Умрлица ђенералу Никодију С. Стефановићу, стр. 421. - 424.

²⁸⁵ „Четничка акција“ је активност која је покренута као одговор на прогон српског становништва од стране Турака на територији Старе Србије и Македоније у периоду од 1903. - 1912. године. Српски родољуби међу којима је био и један број српских официра организовали су чете добровољаца које су пребацивали на Турску територију, ради заштите српског становништва.

²⁸⁶ С. Тодоровић, *Српски олимпијски комитет 1910. - 1920.*, Београд, 2002., стр.88.

*

У времену Првог светског рата, животе је изгубило више чланова руководства Српског олимпијског клуба. Након борби на Церу, приликом преласка српске војске у офанзиву, код карауле Чеврнтије, 24. VIII 1914. године, погинуо је артиљеријски капетан Миленко Арсовић.²⁸⁷ Он је обављао функцију члана Литерарног одбора СОК-а у 1911. години. Био је питомац 33. класе Ниже школе Војне академије Аутор је књиге „Физичко васпитање и спортови нашег народа“, једне од првих публикација о физичком вежбању у Краљевини Србији.

*

Коњички пуковник Драгомир Андоновић је био потпредседник Централног олимпијског клуба у 1912. године као и председник Одбора за конкурсе 1911. године. Завршио је Ниже школе Војне академије као припадник XIX класе. Умро је у Јашу, Румунија, 4. јуна 1917. године.²⁸⁸

*

Пешадијски поручник Живојин Ђорђевић припадао је Секцији за концерте и излете током 1911. године у СОК-у, био је питомац XXXV класе Ниже школе Војне академије. Није позната локација његове смрти.

*

Пешадијски потпуковник Владимир Тодоровић био је члан Одбора за конкурсе у 1911. години. Припадао је XXXII класи Ниже школе Војне академије. Умро је у Солуну 5. фебруара 1917. године.²⁸⁹

²⁸⁷ Максимовић, *Споменица седамдесетпетогодишњице Војне академије 1850. - 1925.*, Београд, стр. 186.

²⁸⁸ Исто...стр. 174.

²⁸⁹ Исто...стр. 184.

*

Од руководилица олимпијских одбора из унутрашњости Краљевине Србије животе су изгубили пешадијски потпуковници Живојин Нешић и Душан Кузмановић. Нешић је припадао XVIII класи Ниже школе Војне академије. Обављао је функцију председника олимпијског одбора из Горњег Милановца.²⁹⁰ Погинуо је пред почетак одлучујућих операција у Колубарској бици, на планини Маљен 10. новембра 1914. године.

*

Директор врањанског олимпијског одбора потпуковник Душан Кузмановић погинуо је на лађи „Галија“ на Јадранском мору 2. октобра 1917. године. Био је питомац XXIX класе Ниже школе Војне академије.

*

Коњички поручник Божидар Богићевић био је победник олимпијске утакмице 19. маја 1911. године²⁹¹ у две дисциплине коњичких спортова. Био је припадник XXXIII класе Ниже школе Војне академије. Овај успешни спортиста погинуо је у ратним дејствима у чину коњичког капетана друге класе.²⁹²

*

Трећепласирани на коњичкој олимпијској утакмици 1911. године био је поручник Бранислав-Брана Арачић. Бранислав-Брана Арачић се упокојио се у току Балканских ратова 18. марта 1913. године у Ресну као капетан друге класе.²⁹³ Поручник Арачић је син генерала Вукомана Арачића²⁹⁴ који је као и његова оба сина (погинуо му је и други син Петар Арачић) положио живот у ослободилачким ратовима 1912. - 1918.

²⁹⁰ В. Рашић, *Српски витез, Олимпијски клуб*, Београд, 1912., стр.107.

²⁹¹ С. Ч. Тодоровић, *Српски олимпијски комитет (1910. - 1920.)*, Београд, 2003., стр.44.

²⁹² непозната локација смрти

²⁹³ В. Максимовић, *Споменица седамдесетпетогодишњице Војне академије 1850. - 1925.*, Београд, стр. 188.

²⁹⁴ М. Милићевић; Јб. Поповић, *Генерали војске Кнежевине и Краљевине Србије*, Београд, 2003., стр. 31.

Драгутин Томашевић

сл.66.

Представник Србије у маратону на Олимпијским играма у Стокхолму 1912. године

Представник Србије у маратону на Олимпијским играма у Стокхолму 1912. године, Драгутин Томашевић, учествовао је у оба Балканска и Првом светском рату. У октобру месецу 1915. године, када је Србија нападнута од стране Аустроугарске, Немачке и Бугарске, Томашевић је рањен у борби с Немцима, после чега је убрзо подлегао ранама.²⁹⁵ У знак сећања на првог учесника Олимпијских игара из Србије у његовој родној Бистрици и Петровцу на Млави одржава се „Меморијална трка Драгутин Томашевић“ на деоници дужине 10.450 m. под покровитељством СО Петровац на Млави и Олимпијског комитета Србије .

²⁹⁵ Сахрањен је у родном селу Бистрица код Петровца на Млави

Светомир Ђукић

сл.67.

Директор Српског олимпијског комитета од 1910. - 1914. године

Директор Српског олимпијског комитета од 1910. - 1914. Светомир Ђукић (Рожане, 29. мај 1882. - Duisburg 1960.) Завршио је Нижу школе Војне академије као припадник је XXXI класе. Учесник је балканских ратова као командант чете и командант батаљона у VII пешадијском пуку. Године 1913. учествује у борбама са Арнаутима на Галичнику. На почетку Првог светског рата унапређен је у командата IV батаљона VII пешадијског пука. Од 1917. до 1918. године Светомир Ђукић је комадант места у Крфу.

Почетком Првог светског рата Ђукић је упућен у рејон Вишњичке бање а касније је командовао јединицама на Ади Циганлији.²⁹⁶ „...Сремски четнички одред био је у почетку бројно мањи, он је имао свега 30 бораца и био је упућен на Аду Циганлију под команду тадашњег мајора Светомира Ђукића, да заједно са Седмим пуком првог позива брани чукарички друм, а у случају офанзиве да крстари Сремом, као и Банатски одред.²⁹⁷

²⁹⁶ С. Ивановић, Л. Чолић, С. Илић, С. Мијатовић, *Ко је био дивизијски генерал Светомир Ђукић*, стр. 67.

²⁹⁷ Исто. стр. 221.

У Другом светском рату укључио се у покрет Драгољуба Михаиловића где је између осталих обављао и дужност команданта Југословенске војске у отаџбини за територију Срема. Након рата емигрирао је у Немачку. Упокојио се у Дуизбургу (Немачка) 1960. године. Светомир Ђукић је унапређиван: у чин потпоручника 1900., у чин поручника 1904., у чин капетана 1908., у чин мајора 1913., у чин потпуковника 1920., у чин пуковника 1924., у чин бригадног генерала 1924., у чин дивизијског генерала 1938. Генерал Светомир Ђукић је био члан Међународног олимпијског комитета од 1912. - 1948. године.²⁹⁸

Никола Стевановић

сл.68.

Члан Управе и потпредседник СОК-а

На седници Српског олимпијског клуба 1911. године, за члана Управе и потпредседника СОК-а изабран је ђенералштабни потпуковник Никола Стевановић (30. новембар 1868., Врање-1919.).²⁹⁹ Војну академију је завршио са XX класом. У Српско-турским ратовима (1912.) био је помоћник Начелника штаба I армије, док је у Српско-

²⁹⁸ М. Бјелајац, *Генерали и адмирални Краљевине југославије*, Београд, 2004., стр. 150.

²⁹⁹ В. Рашић, *Српски витез, Олимписки клуб*, 1911., Београд, стр.117.

бугарском рату (1913.) био Начелник општег војног одељења. У Арнаутској побуни (1913.) био је командант Дринске дивизије првог позива. У Европском рату (1914. - 1918.) је такође био командант Дринске дивизије првог позива до реорганизације на Крфу. Одликован је Карађорђевом звездом IV реда два пута, Карађорђевом звездом III реда два пута, Белим орлом IV и V степена, Таковским крстом, Медаљом Краља Петра, Медаљом Милоша Великог...

Драгослав Војиновић

сл.69.

Члан олимпијске екипе Краљевине Србије на играма у Стокхолму 1912. године

Један од вођа олимпијске екипе Краљевине Србије на Олимпијским играма у Стокхолму био је поручник Драгослав Војиновић. Био је питомац XXXIV класе Ниже школе Војне академије. Војиновић је био у Управи Српског олимпијског комитета од самог почетка. После Првог светског рата постаје члан Управе Југословенског олимпијског комитета. У току Српско-турског (1912.) и Српско-бугарског рата (1913.) рата (1912.) био је командир митраљеског одељења коњичког пука Шумадијске дивизије првог позива. За време Великог рата од 25. јула 1914. године на служби је на ђенералштапским пословима у Ужичкој војсци, Тимочкој војсци и Вардарској

дивизији. При пробијању Солунског фронта обављао је дужност помоћника начелника Штаба Југословенске дивизије. За заслуге у рату одликован је орденом Белог орла IV и V степена; орденом Белог орла V степена са мачевима (два пута); златном медаљом за храброст (два пута) и сребрном медаљом за храброст.³⁰⁰ Погинуо је на почетку Другог светског рата код Ужица 15. априла 1941. године у борби са Немцима.

Андра Јовић

сл.70.

Тренер српских спортиста за Олимпијске игре у Стокхолму 1912. године

Андра Јовић је приступио Српском олимпијском клубу 1912. године да би као тренер припремио наше спортисте за Олимпијске игре у Стокхолму. Налазио се у вођству екипе Србије на Олимпијским играма 1912. године. Учествовао је о оба Балканска рата и Првом светском рату. Био је међу онима који су пробали Солунски фронт 1918. године. Упокојио се у Чортановцима 1945 .године.

³⁰⁰ АВИИ, *Картон персоналних података официра и подофицира БЈВ, К-1970/581* (Војиновић Васе Драгослав)

Душан Милошевић

сл.71.

Учесник трке на 100 метара на Олимпијским играма у Стокхолму 1912. године

Учесник трке на 100 метара на Олимпијским играма у Стокхолму Душан Милошевић, учесник је Балканских и Првог светског рата. У Првом светском рату заробљен је у околини Крушевца након чега је упућен као заробљеник у Мађарску где је остао до краја рата.

Павле Јуришић млађи

сл.72.

Син Евгенија Јуришића Штурма, члан Секције за концерте и излете Српског олимпијског клуба за 1911. годину, братанац Павла Јуришића Штурма старијег

Пешадијски пуковник Павле Јуришић је као капетан био члан Секције за концерте и излете Српског олимпијског клуба за 1911. Годину. Такође је као потпоручник био члан „Официрске школе борења“ на курсу који је трајао од 1904. - 1905. Завршио је XXXII класу Војне академије. Као командир чете учествовао је у Српско-турском рату (1912), Српско-бугарском рату (1913) и Арнаутској побуни (1913). У Светском рату (1914.. - 1918.) учествовао је као командант батаљона. У ратним дејствима је рањен 10. октобра 1912. године у Младом Нагоричану (Кумановској бици) у груди. Такође је рањен изнад села Текериша 3. августа 1914. године. То рањавање је било вишеструко те је имао рану на грудима, на десном рамену, на десној бутини, на трбуху и полумљену леву руку. Последице ових вишеструких рањавања су му отежавале реализовање професионалних активности те је пензионисан 25. априла 1921. године у чину пуковника. Пешадијски пуковник Павле Јуришић припадао је реду елитних пешадијских официра. Био је официр чврстог карактера, поуздан и храбар. За своје учешће у рату одликован је између осталих Карађорђевог звездом III и IV степена, ореденом за храброст, Белим орлом IV степена као и бројним страним одликовањима.³⁰¹

*

Пешадијски потпуковник Радован Д. Радовановић (2. септембар 1885., Пожаревац?) је као потпоручник био члан приређивачког одбора Српског олимпијског клуба за 1911. годину.³⁰² Такође је као потпоручник био члан „Официрске школе борења“ на курсу који је трајао од 1904. - 1905. Војну академију је завршио као питомац XXXVI класе. Као командир чете учествовао је Српско-турском рату (1912.), Српско-бугарском рату (1913.) и Арнаутској побуни (1913.). У Светском рату (1914. - 1918.) учествовао је као командир чете и командант батаљона. У ратним дејствима је рањаван 25. августа 1914. године у селу Сурчин у Срему (данас београдска општина) као и 6. августа 1916. године у селу Банице на Солунском фронту. Због задобијених рана пребачен је у лакшу службу о оперативној војсци. Одликован је Карађорђевог

³⁰¹ АВИИ, *Картон персоналних података официра и подофицира БЈВ, К-680/281* (Јуришић Евгенија Павле)

³⁰² В. Рашић, *Српски витез, Олимпијски клуб*, Београд, 1911., стр.117.

звездом IV реда (1915.), Орденом за храброст (1913. и 1917.). Пензионисан је као пешадијски потпуковник.³⁰³

Љубиша Борисављевић

сл.73.

Учесник олимпијске утакмице у скоковима у воду 1910. године и члан Секције за зимске спортове СОК-а из 1911. године

Другопласирани на олимпијској утакмици у скоковима у воду одржаним 1910. године у Београду био је тадашњи поручник Љубиша Борисављевић.³⁰⁴ Завршио је Нижу школу Војне академије у XXXIV класи. Учесник је Балканских и Првог светског рата, где се истицао храброшћу, због чега је одликован Карађорђевоом звездом 1913. године. Рањен је у Балканским ратовима 1912. године на Бакарном Гувну. Капетан Борисављевић је превремено пензионисан на Солунском фронту 1917. године након афере „Апис“.³⁰⁵

³⁰³ АВИИ, *Картон персоналних података официра и подофицира БЈВ, К-1480/292* (Радовановић Димитрија Радован)

³⁰⁴ С. Тодоровић, *Српски олимпијски комитет 1910. - 1920.*, Београд, 2003., стр.40.

³⁰⁵ АВИИ, *Картон персоналних података официра и подофицира БЈВ, К-139/525* (Борисављевић Петра Љубомир)

Јеврем М. Лазић

сл.74.

Члан Литерарног одбора Српског олимпијског клуба у 1911. години

Коњички пуковник Јеврем М. Лазић (6. август 1880., Зајечар-?) био је члан литерарног одбора Српског олимпијског клуба у 1911. години.³⁰⁶ Војну академију је завршио као питомац XXIX класе. У Српско-турском рату (1912.) био је командант коњичког пука, са овим пуком је учествовао у бици на Куманову, бици на Битољу као и у боју на Бабуни и Алимским висовима. Са истим пуком командовао је у Брегалничкој бици за време Српско-бугарског рата (1913.). После слома Бугара његов пук је вршио гоњење, у наведеним операцијама 18. јуна 1913. године, тешко рањен у ногу (пробијена му је артерија). У Европском рату (1914. - 1918.) учествовао је као командир коњичког пука у борбама на Церу и Колубари, али је због последица рањавања прекомандован на место Начелника штаба Вардарске и Битољске дивизијске области. Овај олимпијски радник одликован је већим бројем одликовања међу којима је Карађорђева звезда IV реда и орден Белог орла III степена (два пута), Златном медаљом за храброст.³⁰⁷

³⁰⁶ В. Рашић, *Српски витез, Олимпијски клуб*, Београд, 1911., стр.118.

³⁰⁷ АВИИ, *Картон персоналних података официра и подофицира БЈВ, К-875/555 (Лазић Милоша Јеврем)*

Јован М. Сретеновић

сл.75.

Председника ужичког олимпијског одбора за 1912./13. годину

Пуковник Јован М. Сретеновић изабран је за председника Ужичког олимпијског одбора за 1912./13. године на састанку Српског олимпијског клуба који је одржан 15. јула 1912. године.³⁰⁸ Био је питомац Ниже школе Војне академије у XXXI класи. Учесник је Балканских и Првог светског рата. Рањен је у руку 4. септембра 1914. године код Пецке у рејону Милетине Косе. Због последица рањавања проглашен је ратним инвалидом 40% те је након рата пензионисан у чину пуковника.³⁰⁹

³⁰⁸ С. Тодоровић, *Српски олимпијски комитет 1910. - 1920.*, Београд, 2003., стр.104.

³⁰⁹ АВИИ, *Картон персоналних података официра и подофицира БЈВ, К-635/752* (Јован Михаила Сретеновић)

Иван Коларић

сл.76.

Председник ваљевског олимпијског одбора

Председник ваљевског олимпијског одбора потпуковник Иван Коларић за 1912./13. годину.³¹⁰ Завршио је Нижу школу Војне академије у XXXV класи. Учествовао је у ослободилачким ратовима 1912. - 1918. година. У ратним дејствима је рањаван два пута. Први пут је рањен у Балканским ратовима приликом напада турске крстарице 1913. године. Такође је рањен и на Мачковом камену 1914. године. Носилац је златне медаље за храброст и ордена Белог орла.³¹¹ Пензионисан у чину потпуковника.

³¹⁰ С. Тодоровић, *Српски олимпијски комитет 1910. - 1920.*, Београд, 2003, стр.105.

³¹¹ АВИИ, *Картон персоналних података официра и подофицира БЈВ, К-752/251* (Коларић Симе Иван)

Стеван Миловановић

сл.77.

Председник нишког олимпијског округа

Председник нишког олимпијског одбора за 1912./13. годину био је потпуковник Стеван Миловановић.³¹² који је пензионисан као пуковник у пензији. Завршио је Нижу школу Војне академије у XX класи. Миловановић је учесник ослободилачких ратова од 1912. године. Заробљен је од стране немачких трупа приликом „торпедовања“ брода код Крфа 1917. године. Овај олимпијски радник одликован је већим бројем одликовања међу којима су две Карађорђевог звезде и орден Белог орла.³¹³

³¹² С. Тодоровић, *Српски олимпијски комитет 1910. - 1920.*, Београд, 2003., стр.104.

³¹³ АВИИ, *Картон персоналних података официра и подофицира БЈВ, К-1118/33* (Миловановић Јована Стеван)

Душан Стефановић

сл.78.

Председник врањанског олимпијског одбора за 1912./13. годину

Председник врањанског олимпијског одбора за 1912./13, Генерал потпуковник Душан Стефановић, обављао је дужност команданта здруженог одреда Првог позива у Балканским ратовима. У Првом светском рату био је министар војни и војни изасланика у Француској. Носилац је ордена Карђорђевог звезде IV реда.³¹⁴ Припадао је Завршио је Нижу школу Војне академије у XXXII класи. Пензионисан је као дивизијски ђенерал.

Значајан број официра који су имали одговорне функције у Српском олимпијском покрету остварили су успешне професионалне војне каријере. Њихово професионално постигнуће је потврда доброг избора олимпијског покрета приликом њиховог ангажовања на руководећим местима. Са списка изабраних официра у управу и одборе у периоду од 1910. - 1914. године, девет официра је унапређено до генералског чина.³¹⁵ Од тога пет дивизијских:

³¹⁴ М. Бјелајац, *Генерали и адмирални Краљевине југославије*, Београд, 2004, стр. 279.

³¹⁵ У овај број нису урачунати председник СОК-а ђенерал Никодије Стефановић и председник контролног одбора СОК-а ђенерал Божа Јанковић

Владимир Белић

сл.79.

Председник пиротског округа СОК-а за 1912./13

Капетан Владимир Ј. Белић (Београд, 15. јул 1877. - Београд, 21. фебруар 1943.) је обављао дужност председника пиротског округа Српског олимпијског комитета за 1912./13. Био је питомац XXVIII класе Ниже школе Војне академије. У Балканским ратовима обављао је дужност помоћника начелника штаба Моравске дивизије Првог позива. У Првом светском рату обављао функцију команданта 12. пешадијског пука начелника штаба Браничевског округа, помоћник начелника штаба Добровољачког корпуса у Русији и начелник штаба I. и II. српске добровољачке дивизије. За учешће у рату одликован је Карађорђевоом звездом IV реда.³¹⁶ Пензионисан је у чину дивизијског генерала.

³¹⁶ М. Бјелајац, *Генерали и адмирални Краљевине југославије*, Београд, 2004., стр. 127.

Ратко Р. Ракетић

сл.80.

Благајник СОК-а за 1911./12.

Поручник Ратко Р. Ракетић (Чачак, 19. фебруар 1884. - Београд, 19. јануар 1961.). У Српском олимпијском комитету обављао је дужност благајника за 1911./12. годину. Био је питомац XXXIV класе Ниже школе Војне академије. У Балканским ратовима обављао је дужности у пратњи престолонаследника Александра. У време Првог светског рата налазио се на дужностима командира III ескадрона Дринске дивизије и командира ескадрона Краљеве гарде. Одликован је Карађорђевоом звездом IV реда.³¹⁷ Пензионисан је у чину Дивизијског генерала.

³¹⁷ М. Бјелајац, *Генерали и адмирални Краљевине југославије*, Београд, 2004, стр. 261.

Милан Ј. Вучковић

сл.81.

Председник смедеревског округа СОК-а за 1912./13.

Мајор Милан Ј. Вучковић (Београд, 28. октобар 1872. - Београд, 1958.). Обављао је дужност председника смедеревског округа Српског олимпијског комитета за 1912./1913. годину.³¹⁸ Био је припадник XXIV класе Ниже школе Војне академије. У Балканским ратовима био је на дужности команданта II дивизиона Дунавског артиљеријског пука. У Првом светском рату обављао је дужности команданта дивизиона Дунавске дивизије II позива, командант артиљеријског пука Комбиноване дивизије, командант артиљеријског пука Дунавске дивизије и командант артиљерије Дунавске дивизије. За учешће у рату одликован је Карађорђевићим звездама III и IV реда.³¹⁹ Пензионисан је у чину дивизијског генерала.

³¹⁸ С. Тодоровић, *Српски олимпијски комитет 1910-1920*, Београд, 2003, стр.105.

³¹⁹ М. Бјелајац, *Генерали и адмирални Краљевине југославије*, Београд, 2004., стр. 261.

Владимир В. Скубиц

сл.82.

Капетан Владимир В. Скубиц члан Приређивачког одбора СОК-у

Капетан Владимир В. Скубиц (Пожаревац, 17. мај 1877. - Београд, 12. децембар 1957.). У Српском олимпијском комитету био је члан Приређивачког одбора за 1911. годину.³²⁰ У ратовима 1912. - 1913. година био је командир чете у IV прекобројном пуку, док је у Првом светском рату обављао дужност ађутанта Тимочке дивизије до рањавања 1917. године.³²¹ За учешће у рату одликован Карађорђевоом звездом IV реда; Белим орлом V реда, два пута; орденом за храброст...³²² Пензионисан је у чину бригадног генерала.

³²⁰ В. Рашић, *Српски витез, Олимпијски клуб*, Београд, 1911., бр. 7, стр.115.

³²¹ М. Бјелајац, *Генерали и адмирални Краљевине југославије*, Београд, 2004., стр. 270.

³²² АВИИ, *Картон персоналних података официра и подофицира БЈВ, К-1608/82* (Скубиц Виктор Владимир)

*

Коњички поручник Димитрије В. Павловић (Земун, 14. јун 1883. - Osnabruck, 18. март 1943.). Био је члан секције за коњичка и пешачка путовања у Српском олимпијском комитетету за 1911. годину. Као питомац припадао је XXXIV класе Ниже школе Војне академије. У ратовима 1912./1913. година био је у пратњи престолонаследника Александра. У Првом светском рату обављао је дужности командира у коњичким јединицама. Одликован је ...Пензионисан је у чину коњичког бригадног генерала.

Љубомир С. Максимовић

сл.83.

Шеф Секције за коњичка и пешачка путовања у СОК-у

Пешадијски капетан Љубомир С. Максимовић (Лозница, 21. март 1879. - Београд, 2. април 1950.). У Српском олимпијском комитету био је шеф Секције за коњичка и пешачка путовања. Завршио је Нижу школу Војне академије као питомац XXX класе. У Балканским ратовима службовао је у Гарди. За време Првог светског рата обављао је дужност команданта батаљона пешадијског пука. Ушао је први у Ријеку 14. новембра 1918. Пензионисан је у чину бригадног генерала.

Милорад Лорд Петровић

сл.84.

Благајник СОК-а за 1910. годину

Благајник у СОК-у за 1911./12. био је капетан Милорад Лорд Петровић. (Зајечар 18. април 1882. - Београд 12. јун 1881.). Такође је и обављао функцију и шефа Секције за зимске спортове у 1911. години. Као припадник XXXII класе завршио је Нижу школу Војне академије. У ратовима 1912. - 1918. године обављао је функције у Оперативном одељењу Врховне команде, команданта београдске и скопске железничке станице, команданта логора у Валони 1915. - 1916., помоћника команданта штаба Тимочке дивизије 1916. године, начелника штаба Дринске дивизије 1918. године. Пензионисан је у чину армијског генерала.³²³

³²³ М. Бјелајац, *Генерали и адмирални Краљевине Југославије*, Београд, 2004., стр. 246.

Бошковић Стеван

сл.85.

Потпредседник СОК-а за 1912. годину

Потпуковник Бошковић Стеван (Зајечар, 23. Мај 1868. - Београд 9.мај 1957.). Био је потпредседник Српског олимпијског комитета за 1912. годину.³²⁴ Завршио је Нижу школу Војне академије као питомац XIX класе. Завршио је Топографску школу и геодетско-астрономски курс на Николајевској академији у Петрограду. Био је начелник Војно- географског института од 1901. - 1914. године. У ратовима 1912. - 1918. године начелник географског одељења Врховне команде и шеф топографа у Врховној команди. Пензионисан у чину геодетског генерала. Од 1956. члан Српске академије наука и уметности.³²⁵

³²⁴ С. Тодоровић, *Српски олимпијски комитет 1910-1920*, Београд, 2003., стр.104.

³²⁵ М. Бјелајац, *Генерали и адмирални КраљевинеЈугославије*, Београд, 2004., стр. 130.

Ђурђе Јосифовић

сл.86.

Потпредседник Српског олимпијског комитета за 1912. годину

Потпуковник Ђурђе Јосифовић (Панчево, 23. април 1868. - ?). Био је потпредседник Српског олимпијског комитета за 1912. годину.³²⁶ Био је питомац XXI класе Ниже школе Војне академије. Завршио је Топографску школу и геодетско-астрономски курс на Николајевској академији у Петрограду. Био је начелник Војно географског института од 1901. - 1914. године. У ратовима 1912. - 1918. обављао је дужности команданта Гарде, ађутанта краља, команданта пешадијских пукова, команданта бригаде и помоћника команданта Југословенске дивизије. Одликован је Карађорђевоом звездом IV реда. Пензионисан у чину пешадијског бригадног генерала.³²⁷

³²⁶ С. Тодоровић, *Српски олимпијски комитет 1910. - 1920.*, Београд, 2003., стр.104.

³²⁷ М. Бјелајац, *Генерали и адмирални Краљевине Југославије*, Београд, 2004., стр. 169-170.

Душан Исаковић

сл.87.

Члан Одбора за конкурсе Српског олимпијског клуба за 1911. годину

Потпоручник Душан Исаковић (Ниш, 20. децембар 1887.,-Београд, 19. фебруар 1950.) Био је члан Одбора за конкурсе Српског олимпијског клуба за 1911. годину.³²⁸ Био је питомац XXXVI класе Ниже школу Војне академије. Завршио је Топографску школу и геодетско-астрономски курс на Николајевској академији у Петрограду. Био је начелник Војно географског института од 1901. - 1914. године. У ратовима 1912. - 1918. обављао је дужности команданта митраљеског одељења Шумадијског коњичког дивизиона. У Великом рату командант митраљеског одељења и командант коњичког дивизиона. После рата између осталих дужности био је шеф Војног одсека Државних железница у Суботици, командир у Коњичкој подофицирској школи у Суботици, шеф одсека Дирекције државних железница у Београду. Као наставник на Војној академији предавао је јахање, Коњичка егзерцирна правила и Историју ратова. Одликован је Карађорђевоом звездом IV реда. Пензионисан у чину дивизијског генерала.³²⁹

³²⁸ В. Рашић, *Српски витез, Олимпијски клуб*, Београд, 1911., стр.118.

³²⁹ М. Бјелајац, *Генерали и адмирални Краљевине Југославије*, Београд, 2004., стр. 161. - 162.

Чином пуковника окитило се десет официра а чином потпуковника пет официра. Поред набројаних официра који су високе чинове стекли у новоформираној Краљевини Југославији, значајну подршку Српски олимпијски покрет имао је од „стarih“ генерала из Краљевине Србије. У подршци олимпизму предњачили су председник СОК-а ђенерал Никодије Стефановић, ђенерал Леонида Соларевић, ђенерал Михаило Живковић и ђенерал Божа Јанковић (председник Контролног одбора СОК-а и председник „Народне одбране“)

Божа Јанковић

сл.88.

Председник контролног одбора СОК-а за 1911. годину и председник „Народне одбране“ од 1908. - 1914. године

Ђенерал Божа Јанковић (Београд, 7. децембар 1849. - 7. јул 1926.) , био је један од најспособнијих официра српске војске, његове заслуге су веома високе и може се сврстати уз бок војводама српске војске, Мишићу, Путнику, Бојовићу и Степановићу. У војној каријери напредовао је од чина каплара (1870. године) до генералског чина (1902. године).³³⁰ Учествовао је у српско-турским ратовима 1876. - 1878., као и у Српско-бугарском рату 1885-1887. У току 1901. године био на дужности министра

³³⁰ М. Милићевић; Ј. Поповић, *Генерали војске Кнежевине и Краљевине Србије*, Београд, 2003., стр. 110.

војног. Први пут је пензионисан 1901. године а други пут 1903. године. Године Балканских ратова дочекао је као резервни генерал у пензији. Ратним распоредом врховне команде постављен је за команданта 3. армије са којом је успешно дејствовао у оба Балканска рата. У Првом светском рату упућен је у Црну Гору на место начелника штаба Црногорске војске, ову функцију је обављао све до повлачења 1915. године. По доласку на Крф настало је мало затишје у његовој војној активности. Значајно је истаћи да се за време пензије обављао велики број дужности. За српско физичко вежбање интересантно је његово ангажовање у организацији Народна одбрана и Српски олимпијски клуб. У Народној одбрани је обављао функцију председника од 1908. - 1914. године, док је у СОК-у био председник Контролног одбора у 1911. години.

С обзиром да су већину у Управи Српског олимпијског комитета у једном моменту (седница 1911. године) чинили припадници војске Краљевине Србије логичан је њихов велики одзив у ратном времену који је задесио српски народ.

Истраживање је потврдило учешће 56 официра у развоју олимпијског покрета у периоду од 1910. - 1914. године. У ослободилачким ратовима десет олимпијаца је изгубило живот, док су шесторица тешко рањени. Појединци су рањавани више пута након чега су превремено упућени у пензију. Одређен број олимпијаца је за време ратова успешно заузимао обављао значајне положаје у војсци.

11.1.3. Учешће чланова соколског покрета Краљевине Србије у ратним дејствима

Сретен Станић-Цукић

сл.89.

Члан Соколског друштва “Душан Силни“ из Београда, учитељ гимнастике у IV београдској гимназији, данашњој Гимназији „Свети Сава“

Истакнути члан нишког „Душан Силног“ а од 1910. године Соколског друштва “Душан Силни“ из Београда био је Сретен Станић-Цукић. Учествовао је на слету у Софији, где је заузео друго место у вежбању на справама. Био је учитељ гимнастике у IV београдској гимназији.³³¹ Као учесник балканских ратова 1912./1913. У бици на Брегалници 1913. године као командир бомбашког одељена, тешко је рањен. Умро је током транспорта у болницу у Куманово. Председништво Савеза соколских друштава

³³¹ В. Рашић, *Српски витез*, Београд, 1912., стр. 43.

“Душан Силни“ одало је почаст соколском раднику Сретену Станићу у часопису „Соколски гласник 1912. - 13.“:

„Но овде се мора још једна штета више забележити, а то је губитак једног од највреднијих наставника соколске гимнастике, брата Сретена Станића, предводника Београдског соколског друштва “Душан Силни“. Председништво сматра своју свету дужност да се и на овом месту сети сени пок. Сретена Станића са: Слава му и светао помен међу нама! Брат Станић има неоспорно великих заслуга у напретку Српског соколства. Његов рад као вежбача-утакмичара, на утакмицама у Софији и Прагу донели су признање Српском соколству и допринели да Српско соколство у овом погледу заузме достојно место међу Словенским организацијама. Његов рад у београдском друштву као предводника и у гимназији као наставника даје све укупно доказа колико смо изгубили јуначком смрћу пок. Станића. Слава му!“³³²

*

Такође, у току Балканских ратова погинуо је истакнути соко Светолик Станимировић,³³³ члан Соколског друштва из Ваљева, у борбама на Брегалници као и добротвор соколства из Алексинца Илија Трифунац.³³⁴

*

Члан Управе нишких Сокола инжињерски капетан II класе Василије Васиљевић погинуо је у Првом светском рату на Ади Курјачици 5. октобра 1914. године.³³⁵ Завршио је XXXV класу Ниже школе Војне академије и од оснивања (1907.) је члан Управе Нишког гимнастичког друштва Соко.

³³² Л. Поповић, *Соколски годишњак 1912. - 13., III годишњи извештај*, Београд, 1914., стр.11.

³³³ Н. Храњец, *Споменица о тридесетогодишњем раду Соколског друштва „Ваљево“*, Ваљево, 1936., стр.12.

³³⁴ Л. Поповић, *Соколски годишњак 1912. - 13.*, Београд, стр. 46.

³³⁵ В. Максимовић, *Споменица седмдесетогодишњице Војне академије 1850-1925*, Београд, 1925., стр. 189.

Војин Поповић

сл.90.

Члан Управе крагујевачког соколског друштва “Душан Силни“

Учесник олимпијских утакмица био је и легендарни потпуковник Војин Поповић познатији као војвода Вук. Завршио је Нижу школу Војне академије у XXXII класи. Он је победио у скоковима у воду који су одржани 15. августа 1910. године на Савском мосту у Београду.³³⁶ Скокови су организовани у оквиру олимпијских утакмица. Војин Поповић је био и члан Управе Крагујевачког соколског друштва “Душан Силни“. Погинуо је у бици на Кајмакчалану 29. новембара 1916. године јуришајући на бугарске положаје. Бугарски положаји су освојени али је након његове смрти добровољачки одред којим је командовао расформиран те су војници распоређени у друге пукове српске војске.

³³⁶ С. Тодоровић, *Српски олимпијски комитет 1910-1920*, Београд, 2003., стр.40.

Милош Илић

сл.91.

Учитељ у Витешком друштву “Душан Силни“

Пешадијски потпоручник Милош Илић ангажован је на месту учитеља у Витешком друштву “Душан Силни“. ³³⁷ У својој „спортској“ каријери такође је обављао и функцију секретара у Српском олимпијском клубу за 1910. годину. ³³⁸ Завршио је Нижу школу Војне академије у XXXVI класи. Учесник ратова од 1912. године. Исте године је упућен у Француску на авијатичарски курс којег успешно завршава. Одликован је 1912. године сребрном медаљом за храброст и 1915. године медаљом за војничке врлине. У ратовима је био учесник најчешће као авијатичар. ³³⁹ Пензионисан је 25. марта 1921. године као капетан I класе.

³³⁷ С.Илић, С. Мијатовић, *Историја физичке културе Кнежевине и Краљевине Србије*, Београд, 1994., стр.119.

³³⁸ С. Тодоровић, *Српски олимпијски комитет 1910. - 1920.*, Београд, 2003., стр.104.

³³⁹ АВИИ, *Картон персоналних података официра и подофицира БЈВ, К-555/494* (Илић Николе Милош)

Живорад Лазаревић

сл.92.

Учитељ у Витешком друштву “Душан Силни“

Пешадијски поручник Живорад Лазаревић (Ваљево 31. јул 1882. - ?) обављао је функцију учитеља у Витешком друштву “Душан Силни“. ³⁴⁰ Био је питомац XXXII класе Ниже школе Војне академије. Његове наставничке способности препознате су на Војној академији те је од 08. октобара 1913. године био ангажован на месту наставника борења и помоћника класног старешине. У ратовима 1912. - 1918. био је командант пешадијских чета и батаљона. Од 1916. - 1918. године обављао је дужности команданта Првог батаљона у Првој српској добровољачкој дивизији. За учешће у рату између осталих одликован је Карађорђевоом звездом IV реда. Пензионисан у чину пешадијског бригадног генерала.³⁴¹

³⁴⁰ С.Илић, С. Мијатовић, *Историја физичке културе Кнежевине и Краљевине Србије*, Београд, 1994., стр.119.

³⁴¹ М. Бјелајац, *Генерали и адмирални Краљевине Југославије*, Београд, 2004., стр. 169-170.

Ђорђе Благојевић

сл.93.

Учитељ у Витешком друштву “Душан Силни“

Учитељ Витешког друштва “Душан Силни“ Ђорђе Благојевић³⁴² у даљем спортском ангажовању обављао је и функцију шефа Велосипедске³⁴³ секције у Централном олимпијском клубу за 1912. годину.³⁴⁴ Био је питомац XXXIV класе Ниже школе Војне академије. Благојевић је рањен у Балканским ратовима 1913. године код Елбасана (Албанија). Због последица рањавања проглашен је ратним инвалидом те је пензионисан у чину мајора. Одликован је златном и сребрном медаљом за храброст.³⁴⁵

³⁴² С. Илић, С. Мијатовић, *Историја физичке културе Кнежевине и Краљевине Србије*, Београд, 1994., стр.119.

³⁴³ бициклическе

³⁴⁴ В. Рашић, *Српски витез*, Београд, 1912., бр.4., стр. 106.

³⁴⁵ АВИИ, *Картон персоналних података официра и подофицира БЈВ, К-114/697* (Благојевић Стојана Ђорђе)

Михаило Ковачевић

сл.94.

Старешина Соколског друштва “Душан Силни“ у Крагујевцу

Генерал Михаило Ковачевић био је старешина Соколског друштва “Душан Силни“ Крагујевцу од 1909. године. Након завршене гимназије у Крагујевцу завршава Војну академију као питомац XXIX класе. 1899. године. Пре Балканских ратова био је активан у Народној одбрани као члан витешке секције. Када је у Србији активиран покрет за оснивање аеро-клуба постао је њихов поборник. Учесник је ратова од 1912. - 1918. године. У Српско-турском рату 1912. године био је командир прве чете, првог батаљона у XIX пуку Шумадијске дивизије. У Српско-бугарском рату 1913. године учествовао је као припадник Дунавске дивизије другог позива. На почетку Првог светског рата учествује као командант Првог батаљона у X пешадијском пуку Шумадијске дивизије. Повлачи се са војском на Крф. После 20. фебруара 1916. године упућен је на Солунски фронт у саставу Тимочке дивизије. Од јуна 1917. године пребачен је у Шумадијску дивизију на место помоћника команданта XII пешадијског пука. Као командант Другог пешадијског пука Моравске дивизије од маја 1918.

учествује у борбама за ослобођење Србије. Након ослобођења обављао је низ значајних функција у војсци. Као бригадни генерал убијен је испред своје куће у Штипу (Македонија) од стране терориста ВМРО-а 1927. године.³⁴⁶

Војислав Живановић

сл.95.

Старешина београдског соколског друштва “Душан Силни“

Дивизијски генерал Војислав Живановић (Крагујевац, 14. јануар 1870. - Београд, 17. фебруар 1932. Београд) био је питомац XX класе Војне академије. Поред осталих војних дужности био је професор на Војној академији од 1902. - 1907. године и наставних принцу Ђорђу из егзерцирних правила. У Балканским ратовима начелник штаба Друге армије. У ратовима 1914. - 1918. обављао је најпре дужност начелника штаба Друге армије а од септембра 1914. године команданта Тимочке дивизије. На дужност начелника штаба Друге армије вратио се од 1916. до јуна 1918. године када је преузео дужност команданта југословенске дивизије. Посебно је запажен његов рад у друштвеним организацијама од значаја за одбрану земље а нарочиту у соколству. Његовом заслугом је соколство постало део садржаја физичког вежбања за питомце на Војној академији од 01. септембра 1908. године.³⁴⁷ Најактивнији у соколској

³⁴⁶ М. Бјелајац, *Генерали и адмирални Краљевине Југославије*, Београд, 2004., стр. 187.

³⁴⁷ С. Илић, С. Мијатовић, *Историја физичке културе Кнежевине и Краљевине Србије*, Београд, 1994., стр.120.

организацији био је од 1908. - 1912. године. Због прекоманде из Београда, након Балканских ратова 1913. године, своје место потпредседника Савеза соколских друштава "Душан Силни" Живановић је ставио на располагање Савезу. Радио је на уједињењу соколства у Србији а потом на уједињењу са српским соколством из Аустроугарске. Био је подстаршина Српског соколског савеза и старшина Београдског соколског друштва "Душан Силни". Водио је Соколе из Србије на слетове у Загреб 1911. године и Праг 1912. године. На Прашком слету као вођа и старшина свих српских сокола одржао је говор који је одушевио чешке соколе. Био је потпредседник друштва за подизање храма Св. Саве у Београду, председник Хуманитарног друштва „Врачар“ у Београду, председник Руско-Југословенског одбора 1919. године. Носилац је више одликовња међу којима су Карађорђева звезда III, IV (два пута), орден Св. Саве III реда, златна медаља за храброст, златна медаља за војничке врлине и др. Умро је у Београду 1932. године.³⁴⁸

Љубомир Недељковић

сл.96.

Учитељ у Витешком друштву "Душан Силни"

³⁴⁸ М. Бјелајац, *Генерали и адмирални Краљевине Југославије*, Београд, 2004., стр. 312.

Пешадијски пуковник Љубомир Недељковић (27. јун 1878. - Београд-?) је као капетан обављао задатке учитеља у Витешком друштву “Душан Силни”.³⁴⁹ Након завршене гимназије у Београду завршио је Војну академију као питомац XXIX класе, 1899. године. Као командир чете и командант батаљона учествовао је Српско-турском рату (1912.) и Српско-бугарском рату (1913.). У Светском рату (1914. - 1918.) учествовао је као командант батаљона. Учествовао је у великом броју борби од Цера до пробоја Солуског фронта. Тешко је рањен на Мачковом камену 6. септембар 1914. године, те је због последица осећао брзо замарање при пешачењу. Одликован је Златном медаљом за храброст и споменицама за учешће у ратовима. Пензионисан у чину пешадијског пуковника 17. маја 1929. године.³⁵⁰

Милутин (Грује) Мишковић

сл.97.

Истакнути радник на пољу физичког вежбања
председника Савеза витешких дрштава “Душан Силни“

Пуковник Милутин (Грује) Мишковић (24. јул 1864., Шабац- 1934., Београд) Још као ђак вежбао је у „Београдском друштву за гимнастику и борење“. Након завршене београдске Реалке ступио је у Војну академију као питомац XV класе. Војну академију завршио је у периоду од 1882. - 1885. године. Обављао је функцију председника Савеза витешких дрштава “Душан Силни“ (1902. - 1909.). У периоду његовог руковођења

³⁴⁹ С. Илић, С. Мијатовић, *Историја физичке културе Кнежевине и Краљевине Србије*, Београд, 1994., стр.119.

³⁵⁰ АВИИ, *Картон персоналних података официра и подофицира БЈВ, К-1184/271* (Недељковић Алексе Љубомир)

„Душановци“ су доживели успон. За наведени период значајно је истаћи учешће чланова „Душана Силног“ на хрватском Свесоколском слету 1906. године. Милутин Мишковић је обављао и функцију председника друштва „Београдски Соко“, које је основано 14. октобра 1908. године. Савез српских витезова је основан 21. септембра 1909. године, удруживањем Београдског гимнастичког друштва „Соко“ (1882.), Првог српског велосипедског друштва (1884.) и Борачког и лоптачког друштва „Српски мач“ (1897.). Убрзо по оснивању овог савеза, за председника је изабран пуковник Милутин Мишковић, који је у исто време обављао функцију председника друштва „Београдски Соко“ и функцију почасног председника друштва „Душан Силни“.³⁵¹ Крајем новембра 1907. године Министарство просвете донело је одлуку о отварању Гимнастичке школе у Београду. Први курс је организован у мају 1908. године.³⁵² Као истакнутог радника у области физичког вежбања генералштабног пуковника Милутин Мишковић бирају на место члана Управног одбора Гимнастичке школе. Ова школа представља први корак у оснивању Факултета физичке културе на нашим просторима. Као водник Дунавског артиљеријског пука учествовао у Српско-бугарском рату (1885. - 1886.).³⁵³ Такође, учесник је Балканских и Првог светског рата. Обављао је функцију уредника часописа „Ратник“ од 1904. - 1909. године.

Јожеф Јехличка

сл.98.

Учитељ ужичких Сокола

³⁵¹ С. Илић, С. Мијатовић, *Историја физичке културе Кнежевине и Краљевине Србије*, Београд, 1994., стр.135.

³⁵² Л. Поповић, *Српски Соко*, Сремски Карловци, 1908., стр.123.

³⁵³ АВИИ, *Картон персоналних података официра и подофицира БЈВ, К- 1139/549* (Мишковић Грује Милутин)

Жожеф Јехличка (12. септембар 1891., Хлинско, Источна Чешка- 06. август 1986. Београд) је као свршени курсиста чешког соколског савеза 1911. године стигао у Србију, заједно са још девет чешких учитеља гимнастике. У истој години приступа оснивању Соколског друштва “Душан Силни“ Ужице. Поред учитељског рада у соколском друштву ангажован је на место наставника гимнастике у ужичкој гимназији. У ратовима 1914. - 1918. године као и већина ужичких сокола учествује као добровољац.

Драгомир Т. Николајевић

сл.99.

Председник Борачког соколског друштва “Душан Силни“ за 1912. годину

Артиљеријски пуковник Драгомир Т. Николајевић. (19. октобар 1873., Београд- 08. децембар 1939., Београд). Пуковник Николајевић је био велики радник на пољу физичког вежбања. У својој богатој каријери био је наставник борења и гимнастике на Војној академији, члан Београдског сокола, члан Борачког друштва „Српски мач“, члан Управе Српског олимпијског комитета, председник Борачког соколског друштва “Душан Силни“, шеф Секције за борење и рвање у Српском олимпијском комитету,

први учитељ енглеског и француског бокса...Завршио је Нижу школу Војне академије као питомац 24. класе. У Српско-турском рату (1912.) и Српско-бугарском рату (1913.) био је једини пратилац краља Петра првог Карађорђевића у својству ађутанта. У Светском рату (1914. - 1918.) је учествовао као референт артиљерије Моравске дивизије првог позива, а од 1916. године командант логора у Микри. За учешће у ратовима одликован је споменицама Српско-бугарског, Српско-турског и Великог рата; орденом Светог Саве (два пута), француским орденом Легије части, француским орденом Ратног крста с палмом. У књизи шкотске лекарке Изабеле Емси Хатон описан је као један од најснажнијих војника на Солунском фронту.

„...Срби су се поносили снагом пуковника Николајевића, јер је међу њима, народом снажних људи, сматран за нешто величанствено...”³⁵⁴

Драгољуб Динић

сл.100.

Члан Српског соколског покрета

Пешадијски бригадни генерал Драгољуб Динић је био је члан Српског соколског покрета. Предавао је борење на Војној академији од 11. IX 1921. године као хонорарни а од 21. X 1923 као стални учитељ предмета борење.³⁵⁵ Био је питомац XXXII класе

³⁵⁴ Д. Гавриловић, *Великан српскога спорта пуковник Драгомир Николајевић*, Београд, 2011., стр.72.

³⁵⁵ В. Максимовић, *Споменица седамдесетпетогодишњице Војне академије 1850. - 1925.*, Београд, 1925., стр. 244.

Ниже школе Војне академије. У Српско-турском (1912.) и Српско-бугарском рату (1913.) учествовао као командир чете и командант батаљона. Рањен је 26. септембра 1913. године у лево раме код Петрињске куле. У Великом рату (1914. - 1918.) учествовао је као командант батаљона. Крајем октобра (24-ог) 1915. године рањен је код Дрвника у леву ногу. Тешко је рањен и заробљен 14. новембра 1915. године код Блаца. Размењен је преко Швајцарске као инвалид 1917. године. За учешће у ратовима одликован је Карађорђевоом звездом III и IV реда; Белим орлом IV и V степена; Златном медаљом за храброст.³⁵⁶

Милош Борисављевић

сл.101.

Потпредседник Савеза соколских друштва “Душан Силни “ од 1911. године

Др Милош Борисављевић је рођен у Ивањици 1855. године. Школовао се у Ивањици и Крагујевцу а у Москви је завршио Медицински факултет. Говорио је и писао на руском, француском и немачком језику. Милош Борисављевић је припадао генерацији Срба каоји су учествовали у неколико ратова. Са 20 година је стекао прво ратно искуство као писар у штабу Ужичке бигаде на Јавору у српско-турским ратовима 1876. - 1878. година. Указом краља Милана Обреновића 1883. године, примљен је за војног лекара, те је службовао као управник војних болница у: Крушевцу, Крагујевцу,

³⁵⁶ АВИИ, *Картон персоналних података официра и подофицира БЈВ, К-303/573* (Динић Василија Драгољуб)

Нишу и Зајечару. Пред крај XIX века постао је управник Војне болнице у Нишу, једне од најстаријих медицинских установа у Србији. Од 1901. - 1904. године др Борисављевић је начелник санитетског одељења Министарства војног Краљевине Србије. Од 1912. учесник је Балканских а после и Првог светског рата. Иако је тада већ био у шестој деценији живота, делио је са војском слатке плодове победа али и горке плодове пораза и исцрпљујућег повлачења преко албанских планина.

Био је активан у Српском друштву Црвеног крста још од 1885. године. На последњој седници друштва пред Први светски рат, 11. јула, др Борисављевић је изабран на место председника. Након повлачења српске војске на Крф, као председник Српског друштва Црвеног крста упутио је чувени проглас пријатељима српског народа у целом свету:

„Историја света не памти већу трагедију, од оне коју је доживео српски народ... У неравној борби српска војска, бранећи и заливајући крвљу сваку стопу своје земље, мораде напустити своју отаџбину. Народ је и ту горку чашу искушења стоички испио и српски војници голи и гладни, промрзли и измождени, нису ни онда изневерили своје савезнике. Српско друштво Црвеног крста остало је без икаквих седстава да би могло своју хуману и хришћанску потпору и даље указивати; зато се обраћа за помоћ свима, којима српска ствар и српство лежи на срцу.“³⁵⁷

После овог апела др Борисављевића и Српског друштва Црвеног крста у избеглиштву поведене су живе акције за прикупљање прилога у новцу, одећи, болничком и санитетском материјалу за српске рањенике, војнике, избеглице, заробљенике...

Др Борисављевић је упутио још један позив за помоћ након самог рата 1918. године. И овај пут помоћ је није изостала из свих крајева земље али и из иностранстава. На седници Српског друштва Црвеног крста 1921. године друштво је променило име Друштво црвеног крста Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца а др Борисављевић је пожелео новој Управи срећу у даљем раду.

Овај истински патриота и прегатоц за српску ствар није своје драгоцене време искључиво користио у срвхе војне санитетске службе и рада у Српском друштву Црвеног крста већ и у развоју соколског покрета Краљевине Србије.

Анексиона криза настала после присаједињења Босне и Херцеговине Аустроугарској, октобра 1908. године, изазвала је национално незадовољство српског

³⁵⁷ Н. Петровић, *Заборављена историја-сећања на милоша Борисављевића, лекара и хуманисту*, 800 година српске медицине, Београд, стр.412.

народа, који се око овог проблема почео да окупља и уједињује. На заједничким протестним демонстрацијама учествовали су припадници соколског покрета али и припадници Витешких друштава "Душан Силни". Свакако да је ова политичка криза убрзала остварење уједињења соколских и витешких друштава "Душан Силни" у један Савез соколских друштва "Душан Силни". Коначно уједињење у соколских друштава „Душан Силни“ у једно друштво десило се почетком 1910. године, а на Другој Скупштини Савеза, фебруара 1911. године, за једног од потпредседника је изабран санитарски потпуковник др Милош Борисављевић. Скупштина је изабрала почасног председника Стеву Тодоровића и др Милоша Борисављевића за званичне представнике овог савеза у Словенском свесоколском савезу. На истој седници одлучено је чланови овог савеза могу да буду истовремено и чланови Олимпијског клуба.³⁵⁸ На Скупштини Београдског соколског друштва "Душан Силни", јануара 1910. године, уместо дотадашњег председника Стеве Тодоровића на руководећу функцију је изабран др Милош Борисављевић. Све поменуте функције у Београдском или Савезном друштву "Душан Силни" потврђују високо поштовање које је уживао др Борисављевић међу члановима друштва. Учешће у развоју физичког вежбања у Краљевини Србији потврђују свестраност санитарског пуковника др Милоша Борисављевића.³⁵⁹

Спасоје С. Тешић

сл.102.

Истакнути учитељ ваљевског соколског друштва

³⁵⁸ С. Илић/С. Мијатовић, *Историја физичке културе Кнежевине и Краљевине Србије*, Београд, 1994., стр.138. - 139.

³⁵⁹ Д.Гавриловић, Г. Касум, С. Мијатовић, *Допринос српских лекара развоју физичког вежбања у Краљевини Србији*, Београд, 2014., стр. 2

Пешадијски бригадни генерал Тешић С. Спасоје (С. Доња Врбава, 17.мај 1879. - Београд 11. јануар 1963.) био је истакнути учитељ ваљевског соколског друштва. Завршио је Нижу школу Војне академије као питомац XXXII класе. У Балканским ратовима командир пешадијске чете док је у Великом рату обављао дужност команданта пешадијског батаљона. Од 1916. године командант батаљона у Добровољачкој дивизији у Русији. У Априлском рату одведен у заробљеништво након чега се вратио у Београд.³⁶⁰

Павле Гр. Павловић

сл.103.

Истакнути учитељ ваљевског соколског друштва

Пешадијски бригадни генерал Павловић Гр. Павле (Београд, 18. септембар 1883. - Washington 6. април 1969.) био је истакнути учитељ Ваљевског соколског друштва. Завршио је Нижу школу Војне академије као питомац XXXIII класе. У Балканским ратовима командир пешадијске чете док је у Великом рату обављао дужност команданта пешадијског батаљона. Од 1916. године командант батаљона у Српске

³⁶⁰ М. Бјелајац, *Генерали и адмирални КраљевинеЈугославије*, Београд, 2004., стр. 290.

добровољачке дивизије у Русији. У Априлском рату одведен у заробљеништво након чега је емигрирао у САД.³⁶¹

Истраживање је обухватило 53 официра који су дали допринос развоју соколског покрета али и уједно учествовали у ослободилачким ратовима. Четворица српских соколова су дали животе у ратним дејствима док су 3-ојица тешко рањена. Појединци су унапређени до највиших чинова, али нажалост претпостављамо да је велики број соколске популације остао недоступан истраживању.

Око 200 официра Краљевине Србије који су уједно и чланови друштава и покрета физичког вежбања дало је доприносе учествујући у ослободилачким ратовима од 1912. - 1918. године. Истраживање је потврдило страдање 24 припадника друштава физичког вежбања док је их 9 рањено. До највишег генералског чина у ратном и послератном периоду, унапређено је 18 припадника друштава за физичко вежбање Краљевине Србије.

³⁶¹ М. Бјелајац, *Генерали и адмирални Краљевине Југославије*, Београд, 2004., стр. 238.

11.1.4. Учешће чланова Српског соколског покрета са територије ван Краљевине Србије

Још 1908. године, за време анексионе кризе, су поједини српски соколи прелазили на територију Краљевине Црне Горе очекујући сукоб Аустроугарске и двеју српских држава. Међу соколовима који су прешли на територију Црне Горе био је и Чедо Милић припадник Мостарског соколства. Ова чињеница је узета у обзир приликом изрицања пресуде Милићу у Бањалучком велеиздајничком процесу 1915. - 16. године.³⁶²

Поједини припадници „Младе Босне“ и српски Соколи били су учесници кампова српских добровољачких јединица у Прокупљу уочи балканских ратова 1912. године. О томе говори Добривоје Милуновић, потоњи монах Калист у истоименом роману.

„Гаврило Принцип је био физички слаб, сувоњав; Танкосић га је као таквог отпустио. И Чабриновић је био са нама; били смо другови. Гаврило је био поност младић. Повредило га је што је био одбачен, као што би и свако од нас био повређен. Да би свима па и Танкосићу доказао да вреди, прихватио је да изврши атентат. Сада, као и онда, мислим да је то учинио мушки и срчано, у свему тачно онако као што смо били научени...“³⁶³

Припадници српског соколства са територије Аустроугарске монархије су учествовали у атентату на аустроугарског надвојводу Франца Фердинанда у Сарајеву, 28. јуна 1914. године. Овај догађај је искористила Аустроугарска као повод за објављивање рата Краљевини Србији. Велики део припадника соколства је ухапшен и осуђен на вишегодишње робије у више „велеиздајничких процеса“ који су вођени на територији Аустроугарске. Значајан број сокола је прешао на територије Краљевине Србије и Краљевине Црне Горе и борио се за слободу која је коначно донета децембра 1918. године.

Петорица учесника и саучесника у Сарајевском атентату Гаврило Принцип, Трифко Грабеж, Мишко Јовановић, Вељко и Васо Чубриловић духовно су и национално формирани у идејној школи соколског вође Стевана Жакуле, као чланови Тузланског српског Сокола.

³⁶² К. Пантелић-Бабић, *Теоријски и практични допринос Чедо Милића развоју соколства у Босни и Херцеговини*, Бања Лука, 2013., стр52.

³⁶³ М. Јовановић, *Монах Калист*, Београд, 1984., стр. 13.

сл.104.

Соколски учитељ из Тузле, Стеван Жакула

У наредним редовима изнесене су кратке биографије учесника и саучесника у Сарајевском атентату који су уједно били и чланови српског соколства:

Недељко Чабриновић

сл.105.

Члан соколског покрета, сарајевски атентатор

Недељко Чабриновић, учесник у сарајевском атентату био је истински заљубљеник у соколску идеју те је и за време боравка у Трсту 1913. године, одлазио у тамошњи „словенски“ Соко.

„Опет сам се уписао у Соко (словенски) и почео купати у мору, да ми буде штогод боље.“³⁶⁴

Чабриновић је рођен у Сарајеву 20. јануара 1895. године. Завршио је типографски занат и радио у српској штампарији у Сарајеву а касније у државној штампарији у Београду, Шиду, Новом Саду и Трсту. Након атентата упућен је на издржавање казне у затвор у Терезину где је умро након добијања туберкулозе 1916. године.

Мухамед Мехмедбашић

сл.106.

Члан Српског сокола из Стоца, сарајевски атентатор

У Сарајевском атентату као један од атентатора нашао се и припадник Српског сокола из Стоца Мухамед Мехмедбашић.³⁶⁵ Мехмедбашић је рођен у Стоцу 18. фебруара 1886. године. Завршио је верску школу коју је похађао пуних седам и по

³⁶⁴ Б. Черовић, *Босански омладинци и сарајевски атентат*, Сарајево, 1930., стр. 106.

³⁶⁵ Соколски гласник, *Накнадно пријављени соколи добровољци*, Београд, 1920., стр. 475.

година. Након рада у столачкој цамији изучио је столарски занат и у том занимању провео остатак живота. У лето 1912. године са ученицима мостарске гимназије посетио је Србију где је упознао Мустафу Голубића и Владимира Гађиновића. У наредном периоду упознаје Данила Илића који га ангажује у Сарајевском атентату. Након атентата успео је да побегне у Црну Гору. У Првом светском рату био добровољац у црногорској војсци а потом у српској војсци у одреду Војислава Танкосића. Са српском војском се повлачи на Крф где је оптужен за учешће у атентату на престолонаследника Александра те му је суђено у Солунском процесу. У процесу је осуђен на 15 година затвора али је помилован након рата. Почетком Другог светског рата ухапшен је од стране гестапоа и испитан о учешћу у Видовданском атентату. Године 1943. је испребијан од стране усташа, након чега је подлегао повредама и умро.³⁶⁶

Михаило (Мишко) Јовановић

сл.107.

Старешина Српског сокола из Тузле, саучесник у сарајевском атентату

Један од саучесника у атентату био је старешина Српског сокола из Тузле, Михаило (Мишко) Јовановић. Организовао је пребацивање оружја за атентаторе из Тузле за Сарајево. Рођен је 1878. године у Тузли, био је угледан и имућан Србин. Као

³⁶⁶ Р. Љушић, *Принцип*, Београд, 2014., стр. 61.

активан члан готово свих српских организација представљао је веома битну личност у Тузли. Био је веома активан члан Народне одбране и кум са старешином Соколског друштва из мајевичког Прибоја Вељком Чубриловићем. Након атентата осуђен је смрт вешањем које је извршено у сарајевском затвору 3. фебруара 1915. године.

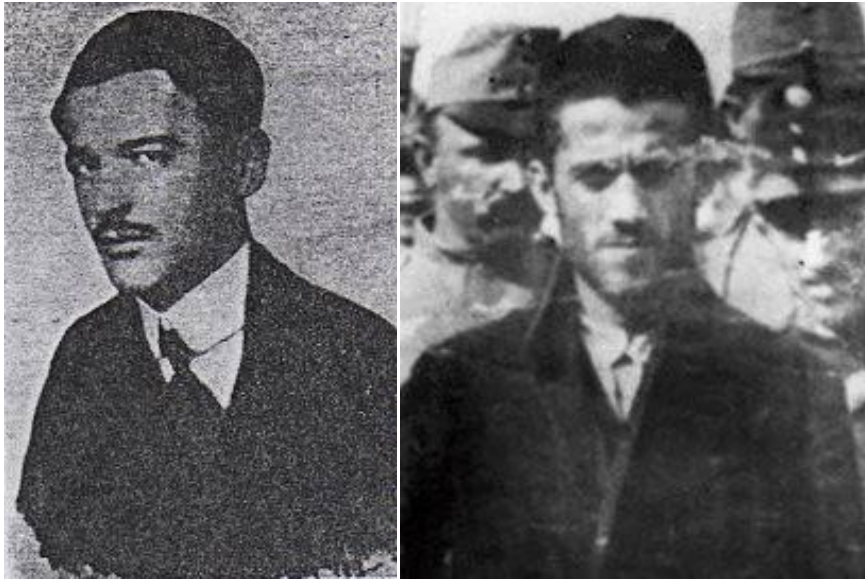
Вељко Чубриловић

сл.108.

Старешина српских сокола из мајевичког Прибоја, саучесник у сарајевском атентату

Соколски радник Вељко Чубриловић је рођен 6. јула 1886. године у Босанској Градишци. Године 1903. завршио је Учитељску школу у Сомбору. Радио је као учитељ у Тузли и Мајевичком Прибоју. Вељко је био народни учитељ који је организовао алфабетске течајеве, упућивао ђаке на даље школовање и издржавао је два брата и сестру и жениног брата и сестру. Био је повереник Народне одбране и као такав је укључио цео мајевички крај у ову организацију. Учествовао је у пребацивању атентатора од Дрине до Тузле заједно са својим кумом Мишком Јовановићем. Након Сарајевског атентата и откривања саучесника осуђен је на смрт вешањем.

сл.109.

Соколи Босанско-херцеговачке жупе и атентатори на аустроугарског престолонаследника Недељко Чабриновић и Гаврило Принцип

Уочи Првог светског рата тајни одреди српских Сокола у Аустроугарској монархији спремали су се за диверзантске акције како би спречили расподелу ратне опреме и ратног материјала у аустриској војсци. Члан тузланског Сокола Данило Пантић направио је план да четни наредници у аустријској војсци спрече, у одсутном тренутку, расподелу ратне опреме, а ратни материјал униште или поделе српским устаницима. Тузлански соколи блиско су сарђивали са српским националним организацијама Народном одбраном, тајним ђачким удружењима, Српском читаоницом, политичким организацијама „Народ“ и „Отаџбина“. Омиљена соколска песма постала је четничка „Спремте се, спремте“, а припадници српских Сокола почели су носити „Душанова одела“ као и соколи у Краљевини Србији.

Након Сарајевског атентата сви Срби се у Босни и Херцеговини окривљују, укидају се постојећа друштва, школе, ћирилица и штампа.³⁶⁷

Избијањем Првог светског рата соколска друштва на територији Аустроугарске монархије су расформирана, па је на тај начин заустављена соколска активност. У Босни и Херцеговини пресија против српских сокола почела је одмах после Сарајевског атентата. Ухапшени су сви Соколи код којих је пронађен тзв. „Крагујеваки извештај“ из 1913. године који је садржао патриотски говор тадашњег крагујевачког соколског старешине Михаила Ковачевића. У новембру 1914. године започела је

³⁶⁷ Исто

казнена истрага против старешина и вођа Босанско-херцеговачке српске соколске жупе али и против већине старешина и функционера српских соколских друштава. Подигнута је заједничака оптужница против лица који су осумњичени да су чланови „Народне одбране“ и српских националних друштава „Просвјета“ и „Побратим“.

У „велеиздајничком процесу“ који је вођен у Бања Луци од 1915. године, међу 156 Срба који су се нашли на оптужничкој клупи било је и 80 српских сокола.

У бањалучком процесу оптужница је закључила:

„Српски соколи имаду дакле да одгоје своје чланове будуће борце за остваривање циља „Народне одбране“ тј. да се на силу југословенске покрајине Аустроугарске монархије откину од монархије и утјелове Краљевини Србији. Сврха српског соколства је дакле велеиздајничка.“³⁶⁸

Осуда је донесена 22. априла 1916. године, на Велику Суботу уочи Васкрса. Од 156 оптужених, осуђено је 97. Осамдесет и седам осуђеник упућен је на издржавање затворске казне у трајању од 2 до 20 година док је 16-орица осуђено на смрт. Сви осуђеници на смрт били су чланови српског соколства, док су од осамдесет и седам осуђеника, 42-ојица били српски соколи.³⁶⁹

Надзорник соколског округа из Мостара, Чедо Милић је осуђен на смртну казну. Старешина Српске соколске жупе босанскохерцеговачке др Војислав Бесаревић је осуђен на 20 година затвора. Брат Вељка Чубриловића, вође сокола из Мајевичког Прибоја, Бранко је осуђен на 14 година затвора. Припадник соколског покрета Бранко Чубриловић је био учесник Балканских ратова као добровољац у српској војсци. Соколски радник Душан Богуновић је осуђен на 8 док је старешина тузланских сокола Стеван Жакула осуђен на 6 година затвора.³⁷⁰

³⁶⁸ Ђ. Беатовић, Д. Милановић, *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, Београд, 1989., стр. 100.

³⁶⁹ К. Пантелић-Бабић, *Теоријски и практични допринос Чедо Милића развоју соколства у Босни и Херцеговини*, Бања Лука, 2013., стр.49.

³⁷⁰ Ђ. Беатовић, Д. Милановић, *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, Београд, 1989., стр. 218.

Чедомир (Чедо) Милић

сл.110.

Старешина Мостарског сокола, осуђен на смртну казну у бањалучком велеиздајничком процесу 1915. - 1916. године

Чедомир (Чедо) Милић рођен 23. март 1886. године у Мостару. После основне школе завршио је средњу школу у оквиру Српског културног друштва „Просвијета“. Након завршетка школовања бавио се израдом народних ношњи све до почетка Другог светског рата. Као свршени питомац Српског културног друштва „Просвјета“ прихватио се рада на националном развоју кроз соколски покрет. Поред рада у соколству дао је допринос у раду Српског културног друштва „Просвијета“, „Побратимству“ а такође био је и повереник „Народне одбране“ за Херцеговину. Након Сарајевског атентата оптужен је у „Велеиздајничком процесу“ који је вођен у Бања Луци од 1915. године. Милић је првобитно осуђен на смртну казну која је у каснијем периоду преиначена у 20 година затвора. Након народног ослобођења овај соколски радник се нашао на слободи и све до почетка Другог светског рата наставио је да ради на народном просвећењу кроз соколски покрет. Почетком Другог светског рата због угрожености повукао се у манастир Пиву у Црној Гори. Према досадашњим истраживањима 22. XI 1941. године у Дуги никшићкој су партизани пронашли Чеду Милића и убили га, након чега су га бацили у јаму. Наредне године његово тело је сахрањено код цркве Заврху у близини Никшића.³⁷¹

³⁷¹ К. Пантелић-Бабић, *Теоријски и практични допринос Чедо Милића развоју соколства у Босни и Херцеговини*, Бања Лука, 2013., стр.49.

сл. 111.

Мишко Јовановић (старешина Сокола у Тузли), Данило Илић учесник кампа у Прокупљу чији је организатор био мајор Војислав Танкосић 1912. године. Вељко Чубриловић (вођа Сокола из Мајевичког Прибоја)

У Загребу је покренут велеиздајнички процес који је трајао у току 1915. године против истакнутих чланова српских Сокола. (др Лазе Поповића, Милана Метикоша, Милана Теодоровића, Срђана Будисављевића и Ђуре Гавриловића).³⁷²

У загребачком „велеиздајничком процесу“ је др Лаза Поповић, старешина Фрушкогорске жупе у Сремским Карловцима, осуђен на четрнаест месеци затвора, др Срђан Будисављевић, старешина Српског сокола у Загребу, је осуђен на осам месеци затвора, др Милан Метикош, вођа Крајишке жупе у Загребу, је осуђен на десет месеци затвора док су Ђуро Гавриловић (вођа Српског сокола из Земуна) и Милен Теодоровић (вођа Фрушкогорске жупе), као сарадници др Лазе Поповића и заговорници уједињења српског соколства осуђени на тринаест, односно на шест месеци затвора.³⁷³

³⁷² Н. Жутић, *Југословенски соколи добровољци у српској војсци и Првом светском рату*, Кикинда, 1996., стр. 225-235.

³⁷³ Д. Гавриловић, *Допринос српских лекара развоју физичког вежбања у Краљевини Србији*, Београд, 2014., стр. 10.

сл.112.

Старшина фрушкогорске српске соколске жупе, др Лаза Поповић

Тузлански ђаци-српски Соколи осуђени су такође због велеиздаје, њих укупно 39, у два процеса, бихаћком и тузланском.

„Велеиздајнички процеси“ имали су за циљ да се докажу тврдње о великосрпској пропаганди наведене у акту Министарства иностраних послова Аустроугарске монархије који је издат поводом објаве рата Краљевини Србији. Овим процесима европској јавности требало је доказати да је „Народна одбрана“ у Србији имала задатак да „откине“ од Аустроугарске монархије делове територије и да их припоји Краљевини Србији.

Након Сарајевског атентата тројица су учесника су осуђена на смрт вешањем (1915.) док су тројица малолетних умрла у току издржавања казне у аустроугарским казаматима (1916.,1917.). У више велеиздајничких процеса осуђено је 102 припадника српског соколства у Аустроугарској монархији.

Поштовање према српским соколима и жртви коју су поднели учесници Сарајевског атентата искрено је исказао председник чешке општине Терезин. Он је 1. јула 1920. године одржао говор поводом преноса посмртних остатака „видовданских хероја“ из Терезина (Чешка) у Сарајево (Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца): „Ја и цело патриотско грађанство града Терезина сматрамо се срећним и почашћеним што су хероји, који су својим одважним делом у Сарајеву, запалили цео свет и тиме донели обема братским народима, чешкословачком и југословенском, давно жуђену слободу, баш у Терезину проводили последње дане свога јуначког живота, ма и под приликама,

најтежим и најпонижавајућим за људска бића уопште. Још је већа част за Терезин што је било суђено да они, велики страдалници, након своје преране смрти нађу одмора у његовом брижно чуваном гробљу, у земљи чешкој. После ослобођења грађани овог града, сматрали су једном од првих својих дужности да пронађу гробове ове тројице југословенских великана и да их обележе гробним знаком, да би се око њих могао да окупља и њиховом одважношћу да челичи сваки искрени и честити патриота чешки. Ови гробови хероја били су у ствари светионици свести и родољубља за нас Чехе. Кад су се после хаоса што га је иза себе оставио рат, проводили општински избори, гробови ових хероја били су она патриотска труба која је окупила све нас Чехе у једну фалангу, а та је фаланга свесна и као један човек, приступила изборним кутијама ина тај начин надгласала Немце, којих је у овом месту било близу 50%. Ови светли гробови били су једно од наших најмоћнијих агитационих средстава. Што у овој Већници седе Чеси и што се у њој после толико стотина година, дебатује и доносе општински закључци на чешком језику, велика је и непролазна заслуга и ових синова југословенског народа који су нас и мртви опомињали на родољубље, одважност и на жртву за отаџбину. Они су нам тако помогли да смо могли затворити и немачку школу и немачко гимнастичко друштво, а у истим зградама отворити своју чешку школу и своје соколско друштво. Јер ено у суседним Литомјержицама, једва пола часа хода удаљеним, општином управљају и господаре Немци, што би без сумње и овде био случај, да није било уз нас ових јунака. Зато је терезинска општина са пуном душом благодарности приступила акцији југословенске академске омладине из Прага и помогла јој да се кости хероја ексхумирају и да им се место земног одпочинка обележи хумкама и крстовима. Она неће одустати ни од свечано даног завета да се на том месту подигне трајан споменик, који ће светлети светлошћу жртве и будућим поколењима. Зато је Терезинској општини жао што мора да се растане са светим костима ових јунака и мученика, али пошто дубоко схвата и осећа љубав југословенског народа према драгој деци својој и чежњу његову да ове свете реликвије њихове види положене у своју рођену груду, прашта се с њима са најдубљим пиететом испред свега грађанства овога града који их воли и који их неће никад заборавити. У овом свечаном, тужном али и поносном часу поздравља делегате одбора сарјевског и све госте који су дошли да увеличају ову свечаност испраћаја земних остатака хероја у њихову

отацбину, те позива све заједно да великим покојницима и мученицима при том растанку кликне: слава им!³⁷⁴

Ово истраживање је потврдило да је 139 припадника српског соколства са територија Аустро-Угарске монархије учествовало у ратним дејствима у ослободилачким ратовима (1912. - 1918.), док су седморица изгубила животе.

Велики део тузланских Сокола борили су се као четници или добровољци у редовима српске војске у Првом светском рату: Урош Петровић, Данило Пантић, Алија Куртовић, Бошко Илић, Милорад Степановић, Станица Грујић, Јово Васиљевић, Остоја Паљић, Софро Младеновић, Милан Танић, Милан Јовановић, Љубо Бубањ, Александар Билић, Крсто Машић, Садик Сулејмановић, Стојан Ивковић, Милан Тадић, Митар Џувић, Коста Косановић, Михаило Ћерић. Један део тузланских Сокола је своје животе положио у борбама Балканског и Првог светског рата: Стево Михаиловић 1912. године у Шуматој Трници, Јован Живановић у Сребреници. Хуснија Куртовић у Суворорској офанзиви код Врлаје, Константин Бабић 1914. године на Савином вису, Милутин Вуковић на Сивој стени, Алекса Марковић на Добруци и Милан Ивковић.

Из соколске жупе „Сплит“ један број вежбача пребегао је на српску страну и неколицина су дали животе за „заједничку државу Јужних словена“. У одреду војводе Воје Танкосића погинуо је Анте Микачић пред Лозницом 1914. године. Доктор Вице Алгрети и Љубомир Буј погинули су као војници Добровољачке дивизије у Добруци. Миливој Петретић тешко је рањен још у Баканском рату, умро је у Сплиту 1917. године. Љубомир Краус организатор бекства аустријске торпиљарке из Пуле за Италију, стрељан је 1918. године. Јосо Антуновић је прешао са истомишљеницима преко Дрине и постао војник одреда војводе Вука, касније се истакао као авијатичар на Солунском фронту.³⁷⁵

У наредним редовима наведене су кратке биографије сокола са територија ван Краљевине Србије који су учествовали у ослободилачким ратовима (1912. - 1918.) као војници Краљевине Србије.

Родољуб Папић из Бугојна, Босна и Херцеговина. Од 1910. - 1914. члан Сокола, служио у хаубичкој батерији Дунавске дивизије. Од октобра 1918. до јануара 1919. године ангажован у Љубљани у месној служби.

³⁷⁴ С. Жакула, *Од Терезина до Сарајева*, Београд, 1930., стр. 19.

³⁷⁵ Н. Жутић, *Југословенски соколи добровољци у српској војсци и Првом светском рату*, Кикинда, 1996., стр. 225-235.

Милан Љ. Поповић, из Вишеграда, Босна и Херцеговина. Члан Соколског покрета једну годину у Прагу и једну годину у Сарајеву. У Русији заробљен 2. марта 1917. године од стране Руске армије. Двадесетог марта ступио је у Прву српску добровољачку дивизију. На Солунски фронт пребачен у јануару 1918. године. Борио се у II чети III батаљона XXI пешадијског пука Вардарске дивизије.

Миланко Смиљанић из Аде у Бачкој Оснивач и старешина српског сокола у Детроит Мичигену, Сједињене Америчке Државе. Стигао у Србију 1915. године од 1916. године додељен II чети II батаљона I пешадијског пука. Од 25. марта 1917. године упућен на лечење у Бизерту. Враћен са лечења 1918. године у III чету I батерије II југословенског пука.

Божо Вучуревић, члан сокола из Требиња од 1909. - 1911. године. У Русији заробљен 1916. године од стране руске армије. Одмах ступио у југословенску легију VI пешадијског пука II добровољачке дивизије. Борио се до слома Солунског фронта.

Васо Гајић из Бањалуке, Босна и Херцеговина, члан бањалучког и загребачког српског сокола од 1910-1914. године. Пребегао у Италију и од маја месеца 1918. године борио се против Аустро-Угарске на италијанском фронту.

Војин Полексић из Бугојна, Босна и Херцеговина, члан Српског сокола из Бугојна од 1909. - 1914. године. Пребегао у Русију у фебруару 1915. Године. У мају месецу исте године ступио у I југословенску добровољачку дивизију у Одеси. Половином августа 1916. године ступио у борбу против Бугара. Након месец дана заробљен и остатак рата провео у заробљеништву.

Прераг Прерадовић из Батроваца, Шид. Члан српског сокола из Новог Сада. Пребегао у Русију у септембру 1916. године. У октобру месецу 1916. године ступио у I српску добровољачку дивизију у Одеси, као потпоручник. У наредном периоду додељен комитском одреду. Од априла 1917. године распоређен је у I чету I батаљона IV пешадијског пука са којом је учествовао у свим борбама.

Драг. М. Шалић из Петриње, Шид. Члан српског сокола из Земуна. У мају месецу 1916. године заробљен од стране руске армије. Августа 1916. године ступио у II српску добровољачку дивизију. Након две године пребачен у Солун. Од новембра 1918. године у XII пешадијском пуку „Цара Лазара“ Шумадијске дивизије. Учествовао у свим борбама.

Стеван Прокин из Боботе (Вуковар), Члан Српског сокола из Вуковара од 1909. - 1914. У априлу 1917. године заробљен од стране руске армије. Августа 1916. године ступио у српску добровољачку дивизију. Након две године пребачен у Солун. Додељен

I чети I батаљона XII пешадијског пука Тимочке дивизије. Другог септембра 1918. године, рањен након чега му је ампутирана нога.

Љубо Пудар из Чапљине, Босна и Херцеговина. Члан Српског сокола из Чапљине. Од 1916. године добровољац у Русији. Борио се у Добруци. Рањен је у леву руку након чега је остао инвалид. У Солуну додељен у V неборачку чету а аксније у слагалиште моравске дивизије.

Јован Јагодић из Бјеловара, члан Српског сокола у Охају, Сједињене Америчке Државе. На Видовдан 1917. године се јавио у српску легију. Преко Енглеске и Француске дошао у Солун где је септембра 1918. године отпочео борбу са Бугарима.

Антоније Ђурић из Требиња, члан Српског сокола из Окланда, Калифорнија, од 1909. - 1915. године. Године 1915. Се запутио преко Италије и Грчке у Солун па у Скопље. Додељен добровољачком одреду и фебруара 1916. године упућен на фронт. Код одступања пребачен на Крф па на Солунски фронт.

Антоније Ђурић из Требиња, члан Српског сокола из Окланда, Калифорнија, од 1909. - 1915. године. Исте године се запутио преко Италије и Грчке у Солун па у Скопље. Додељен добровољачком одреду и фебруара 1916. године упућен на фронт. Код одступања пребачен на Крф, па на Солунски фронт.

Станиша Грујић из Градачца, Босна и Херцеговина. Члан Српског сокола у Копривни и Тузли од 1913. - 1914. године. Предао се Талијанима још 1916. године али му је уважена молба да пређе у српску војску тек 1918. године. Борио се до последњих операција када је због болести отпуштен.

Богдан Турдија из Босанске Градишке, Босна и Херцеговина. Био је члан Српског сокола из Босанске Градишке. Предао се Талијанима августа 1916. године. У новембру 1917. године пребачен у српску војску где је додељен XXI пешадијском пука у којем се борио до краја рата.

Стојан Пажин из Лијевна, Босна и Херцеговина. Био је члан Српског сокола из Лијевна. Од 1915. године у Италији где је дезертирао, док је у српску војску пребачен 28. маја 1917. године. Борио је у саставу југословенске дивизије до пробоја Солунског фронта.

Ђуро Егић из Костајнице, Босна и Херцеговина. Од 1909. - 1919. године, члан Српског сокола из Костајнице. Јануара 1915. године пребегао у Русију где је маја 1916. године ушао у састав I српске добровољачке дивизије III чете I батаљона I пешадијског пука. Борио се у Добруци где је рањен и отпуштен као инвалид. До краја рата био у војном арсеналу у Одеси.

Васо Поморишац, из Модоша, Банат. У 1912. години члан Српско сокола у Новом Саду. Године 1914. године заробљен је у Галицији од стране руске војске. Од 1916. године упућен је у I српску добровољачку дивизију у састав III чете I батаљона III пешадијског пука. Борио се у Добруци где је тешко рањен. Дошавши у Солун додељен је врховној команди као ратни сликар.

Симо Пантелић, из Двора, од 1910. - 1914. године члан Српског соколског друштва у Двору и Сремским Карловцима. Године 1916. године заробљен је у Галицији од стране руске војске. Од 1916. године упућен је у I српску добровољачку дивизију у састав III чете III батаљона III пешадијског пука. Борио се у Добруци а касније на Солунском фронту где је био XXI пешадијском пуку југословенске дивизије.

Бошко Веселиновић, Рума, члан Српског соколског друштва из Руме од 1913. - 1915., и сокола из Екрон у Охају, Сједињене Америчке Државе. Године 1915. стигао је у Србију где се прикључио српској војсци. У борби са Бугарима на Власини је заробљен. Упућен на издржавање затворске казне у Загреб.

Ристо Ковачевић, Босанска Крупа, члан Српског соколског друштва из Босанске Крупе од 1910. - 1913., Године 1916. се у Албанији предао Италијанима, а у пролеће 1918. године ступио у VII пешадијски пук српске војске.

Светозар Секулић, Босанска Крупа, члан Српског соколског друштва из Босанске Крупе од 1910. - 1913. године. У ђачком узрасту ступио у добровољце српске војске 1914. године у Краљеву.

Дане Карајновић, из Брувна, срез Градачац, члан Српског соколског друштва из Милвокија, Сједињене Америчке Државе. Стигавши у Црну Гору 1915. године уврштен као добровољац у андријавачки батаљон. Ратовао је као војник I чете на Црном Врху. При одступању пребачен у X артиљеријски пук шумадијске дивизије.

Новак Нинковић, Требиње, Босна и Херцеговина. Члан Српског соколског друштва из Индијане-Гери, Сједињене Америчке Државе од 1910. - 1913. године. Октобра 1914. године се јавио у војску Црне Горе где се борио до капитулације. У повлачењу кроз Албанију (код Љеша) се прикључио српској војсци. Учествовао је у борбама на Солунском фронту до његовог пробијања.

Петар Карацић, из Велике Кикинде. Члан Хрватског соколског друштва из Винковаца од 1909. - 1911. године. Предао се српској војсци 1914. године и ступио као добровољац борећи се до краја рата.

Танасије Вуковић, из Книна. Члан Српског соколског друштва из Охају, Сједињене Америчке Државе од 1917. године. Од 1917. године у српској војсци на Солунском фронту.

Никола Николић, из Фоче, Босна и Херцеговина. Члан Српског соколског друштва из Фоче од 1910. - 1914. године. Пред рат прешао у Србију и јавио се одмах у војску чим је рат букнуо. Служио у лимској бригади, добровољачком одреду. Касније пребачен у Дринску дивизију.

Василије Орлић, из Оточца. Члан Српског соколског друштва из Оточца. Децембра 1916. године јавио се у добровољце. Од новембра 1917. године учествовао у борбама на македонском фронту до априла 1919. године у XXIII пешадијском пуку и у I југословенском пуку.

Цветко Дамјановић, из Градачаца. Члан Српског соколског друштва из Брчког од 1908. - 1913. године. Пребегао у Русију, након чега се јавио у српску војску и служио у митраљеском одељењу XIV пука. Учествовао у борбама на Солунском фронту до 8. јуна 1918. године.

Илија Г. Милојевић, из Требиња, члан Српског соколског друштва из Чикага, Сједињене Америчке Државе од 1911. - 1917. године. Године 1917. као добровољац стигао на Солунски фронт из Америке и ступио у I југословенски пук.

Пајо Г. Перенчевић, из Костајнице, члан Српског соколског друштва у Петрињи 1912. године а касније сокола у Мичигену (1913. - 1914.) и сокола у Охају (1916. - 1918.), Сједињене Америчке Државе. У августу 1918. године јавио се у легију.

Душан И. Кокотовић, из Косиња (Лика), од 1914. године члан Српског соколског друштва у Столцу. Од 16. Јуна 1916. године суделовао у борбама у Добруци у саставу III пука I српске добровољачке дивизије. Од 1918. године у итедантској служби у Солуну.

Лазар Бањанин, из среза Удбинског, члан Српског соколског друштва у Госпићу од 1913. године. На почетку рата јавио се као добровољац у Србији када је и рањен и тако пребачен у Болницу у Скопље. Након опоравка укључен у борбе са Бугарима када је опет рањен у ноге. Након другог рањавања није био способан за даљу службу у војсци.

Гашо М. Милићевић, из Билеће, Босна и Херцеговина. Члан Српског соколског друштва из Бјут Монтане, Сједињене Америчке Државе од 1911. године. Добровољно се јавио у војску Црне Горе а након капитулације прешао у српску војску и учествовао у борбама на Солунском фронту у II чети III батаљона XI пешадијског пука.

Милан Шкоро, из Баћевића, Мостар, Босна и Херцеговина. Члан Српског соколског друштва из Сент Луиса, Сједињене Америчке Државе од 1913. - 1915. године. Добровољно се јавио у српску војску и учествовао у свим борбама од повлачења до пробоја Солунског фронта.

Никола Андрић, из Зворника, Босна и Херцеговина. Члан Српског соколског друштва из Сребренице од 1912. - 1913. године. Маја 1916. године пребегао је у Русију и јавио се у добровољце, у IV чету I батаљона IV пешадијског пука „Стефан Немања“. Борио се у Добруци где је и рањен. Пребачен је на Солунски фронт где је уврштен у I чети I батаљон II пешадијског пука. У јуну 1918. године упућен на лечење ради туберкулозе.

Јован Константиновић, из Слуња, Члан Српског соколског друштва из Београда од 1905. - 1906. године. Од 1916. године ступио у Русији у I српску добровољачку дивизију у састав IV чете II батаљона VII пешадијског пука. Борио се у Добруци а 1917. године упућен на Солунски фронт у састав састав IV чете II батаљона VII пешадијског пука. Тешко је рањен у септембру 1918. године.

Максим Мустур, из Ђеновића, Бока Которска. Члан Српског соколског друштва из Ђеновића од 1910. - 1914. године. Пребегао из аустријске војске у српску војску са којом је учествовао у борбама до краја рата.

Саво Мустур, из Ђеновића, Бока Которска. Члан Српског соколског друштва из Ђеновића од 1910. – 1914. године. Пребегао из аустријске војске у српску војску са којом је учествовао у борбама до краја рата. У борбама учествовао и тешко рањен након чега му је ампутирана десна нога.

Никола Марић, из Ђеновића, Бока Которска. Члан Српског соколског друштва из Ђеновића од 1910. – 1914. године, морнар. Пребегао у Србију 1914. године и ступио у српску војску са којом је учествовао у борбама до краја рата.

Светозар Трифуновић, Катанице, срез Слатина, члан Српског сокола у Руми од 1910. - 1914. На почетку рата пребегао у српску војску са којом је учествовао у свим борбама као војник III чете I батаљона XIV пешадијског пука. На Солунском фронту је рањен и додељен Одељењу војне одеће као књиговођа.

Стево Ковачевић, из Билеће, Босна и Херцеговина. Члан Српског соколског друштва из Бјут Монтанеа, Сједињене Америчке Државе од 1913. - 1914. године. Добровољно се јавио у српску војску 1915. године. Учествовао у борбама на Солунском фронту до рањавања у ногу код Битоља 1918. године..

Гаврило М. Вуковић, из Фоче, столар, члан Српског соколског друштва у Фочи од 1909. године. Побеглао у Русију и јавио се у српску војску 1916. године. Рањен је код Кочана и заробљен од Бугара у Приштинској болници. Био у ропству у Бугарској до краја рата.

Јован Примовић из Чортановаца, Срем, студент права. Био је члан Српског соколског друштва из Чортановаца од 1908. – 1909. и члан Српског соколског друштва из Сремских Карловаца од 1911. - 1912. Године 1916. предао се руској војсци и ступио у II добровољачку дивизију са којом је од 17. 09. 1917. године на Солунском фронту. Учествовао у свим борбама у саставу III чете I батаљона III пешадијског пука Моравске дивизије.

Јаков Петковић из Чечаве, срез Тешањ, округ Бања Лука, трговачки помоћник. Био је члан Српског соколског друштва у Прњавору од 1911. - 1912. године. Од 1912. године у српској војсци. Учествовао у свим борбама Балканских и Првог светског рата. Рањен је четири пута док је за учешће у рату одликован Карађорђевоом звездом са мачевима, француским ратним крстом и златном звездом. Након рата проглашен инвалидом.

Гјорѓо Мирковић, лимар из Вишеграда, Босна и Херцеговина. Члан Соколског покрета од 1911-1914. године у Вишеграду. Приликом уласка српске војске у вишеград прикључио се комитама а касније редовној војсци. Борио се на Дрини а касније на Солунском фронту.

Симо Самојловић обућар из Фоче, столар, члан Српског соколског друштва у Фочи од 1907. године. Пребегао у Русију и јавио се у српску војску 1916. године. Од 1917. године учествовао у борбама на Солунском фронту.

Ђорђе Врањеш пољоделац из Подгора, Далмација. Члан Српског соколског друштва из Калифорније, Сједињене Америчке Државе од 1913. - 1914. године. Године 1915. са 28 сокола кренуо у добровољце. Борио се у Албанији и на Солунском фронту. У фебруару 1918. године упућен у Америку са задатком прикупљања југословенских добровољаца.

Коста Станишљевић столарски помоћник из Босанске Градишке, Босна и Херцеговина. Члан Српског сокола из Вршца од 1909. - 1910. године а од 1912. године члан српског сокола из Бјеловара. Заробљен у Русији након чега се јавио у добровољце српске војске са којом је учествовао у борбама на Солунском фронту где је и рањен.

Михајло Шурлан из Босанског Новог, члан Српског соколског друштва из Босанског Новог. На почетку рата пребегао у Србију и пријавио као добровољац у српску војску. Погинуо у борбама на Кајмакчалану 1916. године.

Лазар Мисита из Тасовића код Чапљине, Херцеговина. Члан Српског соколског друштва из Чапљине. Превео је чету аустроугарских војника на српску страну и ратовао са њима против Бугара у српској војсци. Рањен је и заробљен након чега бежи из ропства и опет се прикључује српској војсци. Погинуо је у борбама на Црној Реци код Битоља 1916. године.

Јован Загорац трговачки помоћник из Метака, Члан Српског соколског друштва из Коренице од 1911. - 1912. године а касније у Јужном Чикагу, Сједињене Америчке Државе од 1913. - 1917. године. Добровољно се јавио у српску војску 1917. године и учествовао у борбама у саставу IV чете III батаљона X пешадијског пука Шумадијске дивизије на Солунском фронту.

Гојко Живановић трговачки помоћник из Брчког, Босна и Херцеговина. Члан Српског соколског друштва из Брчког од 1908. - 1914. године. Прешао у српску војску од 1915. године и борио се против Бугара. Погинуо је у борбама код Ниша 1915. године.

Војислав Миловановић студент права из Прхова, Земун. Био је члан Српског соколског друштва из Сремских Карловаца од 1912. - 1919. године. Од 1916. године предао се руској војсци и ступио у добровољачку дивизију где је рањен у борбама на Добруци као војник митраљерског одељења IV пешадијског пука „Стеван Немања“.

Милан Олбина трговачки помоћник из Крбавица, срез Кореница. Члан Српског соколског друштва из Оточца до 1914. године. Од 1916. године предао се руској војсци и ступио у добровољачку дивизију где је ратовао у борбама на Добруци. Од 1917. године пребачен на Солунски фронт где се борио до краја рата.

Божидар В. Пантић официр из Бања Луке. Био је члан Српског соколског друштва из Бања Луке од 1905. - 1912. године. Од 1912. године у српској војсци, учествовао у свим борбама Балканских ратова након чега је примљен на Војну академију а на почетку Првог светског рата распоређен у IX пешадијски пук Дунавске дивизије. Учествовао у борбама на Кајмакчалану и погинуо у борбама у августу 1916. године.

Ђорђе В. Пантић студент из Бања Луке. Био је члан Српског соколског друштва из Бања Луке од 1907. - 1914. године. Од 1915. године пребегао у Русију и као добровољац у српској војсци. Учествовао од 1916. године учествовао у борбама на

Добруци. Од 1918. године на Солунском фронту где се борио и погинуо у II пешадијском пуку Дунавске дивизије.

Јован Рудан палир из Љубиња, Херцеговина, члан Српског соколског друштва из Синсинатија (Охајо, Сједињене Америчке Државе) од 1910. - 1913. године. Осмог августа 1914. године јавио се у српску војску као добровољац. Учествовао у свим борбама где је и рањаван на крају рата остао инвалид у леву руку.

Станко Турудија инжињер из Босанске Градишке. Био је старешина и члан Српског соколског друштва из Травника од 1910. - 1914. Године 1915. предао се руској војсци и пријавио се као добровољац у српску војску. Учествовао од 1916. године у борбама на Добруци. На Солунски фронт пребачен 1918. године где у састав II југословенског пука са којим учествује у борбама на Добром пољу. У априлу 1919. године пребачен у Тимочки пионирски полубатаљон.

Радослав Живковић трговачки помоћник из Високог, Босна и Херцеговина. Био је старешина и члан Српског соколског друштва из Високог и Сарајева у периоду 1910. - 1914. Предао се руској војсци и пријавио се као добровољац у српску војску. Задржан у Мурману где се борио. Одликован је енглеским и српским ордењем.

Коста П. Милошевић трговац из Билиће. Био је четовођа и члан Српског соколског друштва из Билеће 1911. године. У мају 1915. године пребегао у Италију и пријавио се као добровољац у српску војску. Од 1916. године на Крфу у саставу српске војске са којом се борио до краја рата. Рањен је три пута.

Никола Гајић апотекар из Сремских Карловаца. Био је старешина и члан Српског соколског друштва из Сремских Карловаца од 1904. - 1910. године. Године 1911. основао српски соко у Бечкерек, данашњем Зрењанину. Од 1913. - 1914. године био је члан Српског сокола у Загребу. Предао се руској војсци 1916. године и пријавио се као добровољац у српску војску. Учествовао у оснивању II добровољачке дивизије а 1917. године са III пешадијским пуком кренуо на Солунски фронт преко Сибира, око Кине, Индије, Црвеним морем... Од 18. марта 1918. године у Солуну је био задужен за примање санитетског материјала и скупљање ратног плена.

Душан Козић машиниста из Љубиња, Мостар, Босна и Херцеговина. Члан Српског соколског друштва из Лос Анђелеса (Калифорнија, Сједињене Америчке Државе) од 1908. - 1916. године. Године 1917. јавио се у добровољачку легију и дошао на Солунски фронт у I чету I батаљона IV пешадијског пука „Стеван Немања“. Учествовао у свим борбама до крају рата.

Саво Шпадијер столар из Будве. Био је члан Српског соколског друштва из Будве од 1913. - 1914. године. Од 1916. године у Италији где се пријавио као добровољац у српску војску. Године 1917. године примљен у српску војску.

Павле С. Митровић књижевник из округа Подгоричког, Црна гора. Био је члан Српског соколског друштва у Сан Франциску (Сједињене Америчке Државе) од 1912. године. Вратио се у Црну Гору 1914. године где се јавио као добровољац и учествовао у рату. Након капитулације Црне Горе заробљен и одведен у заробљеништво где је боравио до 1918. године.

Никола Хајдуковић трговачки помоћник из Загреба. Био је члан Српског соколског друштва у Загребу од 1910. - 1913. године. Године 1913. прешао у Србију и прикључио се четницима Војислава Танкосића. Од 1914. године ступио у редовни састав српске војске. У даљем периоду пребачен у прекобројни пук комбиноване дивизије. У току ратова рањен три пута.

Новица Милошевић лимар из Убоска, Мостар, Босна и Херцеговина. Члан Српског соколског друштва из Лос Анђелеса (Калифорнија, Сједињене Америчке Државе) од 1912. - 1916. године. Године 1917. године јавио се у југословенску добровољачку легију и дошао на Солунски фронт у IV чету II батаљона VII пешадијског пука код Соколца. Учествовао у свим борбама до крају рата као и на Корушком фронту.

Милан Маравић типограф из Огулина. Од 1904. — 1905. године био је члан Хрватског сокола у Загребу. Прешао у Српски соко у Загребу од 1905. - 1908. године. На почетку Великог рата 1914. године мобилисан у аустроугарску војску из које је пребегао у српску војску. У јединици обављао задатке писара касније постављен за рад у државној штампарији.

Стево Маричић трговац из Великог Шушнара, срез Глина. Био је члан Српског соколског друштва из Загреба од 1905. - 1919. године. Године 1916. пребегао у италијанску војску а од маја 1918. године у српској војсци са којом се борио до краја рата.

Петар Кларић ревизор из Загорје, срез Фоча, Босна и Херцеговина. Био је члан Српског соколског друштва у Фочи и у Прибоју од 1912. - 1914. године. На почетку Балканских ратова са неколико пријатеља је прешао у Србију и прикључио српској војси. Учествовао у свим борбама Балканских и Великог рата. Одликован медаљом Обилића и Карађорђевог звездом. Погинуо је као командир II чете II батаљона добровољачког одреда на Кајмакчалану.

Гојко Праљак трговац из Бугојна, Босна и Херцеговина. Био је члан Српског соколског друштва из Бугојна од 1909. - 1913. године. Године 1916. пребегао у италијанску војску а од маја 1918. године примљен у југословенску легију и припојен IV армади италијанској. Након слома Аустрије дошао у Дубровник где је распоређен II југословенски добровољачки пук. У току рата два пута рањен.

Јован Жакула трговачки помоћник из Удбине. Био је члан Српског соколског друштва из Госпића од 1914. године. Године 1916. пребегао у руску војску након чега се јавио као добровољац и борио се у Добруци и Мурману.

Војин Крسمановић обућар из Сребренице, Босна и Херцеговина. Био је члан Српског соколског друштва из Сребренице од 1912. - 1913. године. Године 1914. пребегао у Србију и ступио у српску војску у Ужицу . Учествовао у борбама до краја рата.

Теодор Корасић радник из Петрињца, општина Слуњ. Био је члан Српског соколског друштва из Сан Франциска (Калифорнија, Сједињене Америчке Државе) од 1914. године. Године 1917. године јавио се у добровољачку легију Срба, Хрвата и Словенаца. Ступио је III чету III батаљона са којом се борио у пробијању Солунског фронта и офанзиве.

Митар Д. Миџор из Паштровића био је члан Српске соколске жупе у Приморију. Јавио се у српску војску у јуну 1918. године као добровољац са којом се борио до краја рата.

Нико Николић пекар из Братунца, срез Сребренице, Босна и Херцеговина. Био је члан Српског соколског друштва из Братунца од 1911. - 1913. године. Године 1914. пребегао у Србију и ступио у српску војску, са којом се борио до погибије на Кајмакчалану 1916. године.

Лука Обрадовић, пољоделац из Галовца. Био је члан Српског соколског друштва из Чикага (Калифорнија, Сједињене Америчке Државе) од 1914. - 1916. године. Године 1917. године пријавио се у добровољачку чету „Милош Обилић“ са којом је дошао на Солунски фронт, где се борио до краја рата.

Урош П. Стефановић трговац из Бања Луке. Био је члан Српског соколског друштва из Босанској Градишци од 1909. - 1913. године. Стигао је из Русије у Србију 14. 09. 1915. и одмах је ступио IV добровољачки батаљон са којим је учествовао у борбама и одступао кроз Албанију. На Солунском фронту би је припадник II чете II батерије XV артиљеријског пука. У току рата рањен је два пута.

Стојан Арбутина, тежак из Брђана. Био је члан Српског соколског друштва у Лакавани (Њујорк, Сједињене Америчке Државе) од 1915. године. Године 1917. године дошао на Солунски фронт, где се борио у I југословенском пуку и у XXX пуку српске војске.

Ђорђе Дракулић из Субоцке, Пакрац. Био је члан Српског соколског друштва у Селму (Охајо, Сједињене Америчке Државе) од 1915. године. Године 1917. Као видовдански добровољац дошао на Солунски фронт, где се борио до краја рата.

Душан Унковић Био је члан српског соколства од 1909. - 1912. године. У Балканском рату четири и по месец био је код Скадра. У Првом светском рату пребегао из аустроугарске у руску војску након чега се пријавио у I српску добровољачку дивизију.

Никола Рончевић, бачвар из Ђеверска, Далмације. Био је члан Српског соколског друштва у Руми од 1908. - 1910. године. У Италији 1908. године ступио у југословенску добровољачку легију.

Лука Ђеранић, грађевински пословођа из Херцег Новог, Бока Которска. Члан Српског соколског друштва из Херцег Новог од 1910. - 1914 године. Пребегао у Италију 1916. године а од 1918. године у саставу југословенскох одреда против Аустрије.

Стеван Пантелић трговачки помоћник из Јазка, Ириг, Срем. Био је члан Српског соколског друштва из Руме од 1906. – 1914. године. Пребегао у Италију 1916. године а од 1918. године у саставу југословенскох одреда против Аустрије.

Лазар Добродолски, трговачки помоћник из Старог Футога, Бачка. Био је члан Српског соколског друштва из Бијељине од 1910. године. Године 1917. ступио у српску војску као добровољац. Обављао задатке болничара на завојишту Тимочке дивизије.

Саво М. Дабижиновић, индустријски радник из Ораховца, Бока Которска. Члан српског соколства од 1910. - 1915 у Окланду (Калифорнија, Сједињене Америчке Државе). Самостално допутовао из Америке 1915. године, након чега се пријавио као добровољац у српску војску. Учествовао у борбама до краја рата.

Сава Хамовић, обућарски мајстор из Билеће, Босна и Херцеговина. Био је члан Српског соколског друштва из Билеће од 1911. - 1914. године. Борио се на Солунском фронту након чега му се губи траг.

Мирко Коиненовић из Херцег Новог, Бока Которска. Члан Српског соколског друштва из Херцег Новог од 1910. – 1914. године. Пребегао у Италију 1914. године а након тога у Србији и Русију. Бавио се сакупљањем добровољаца за српску легију.

Антон Обрадовић из Херцег Новог, Бока Которска. Члан Српског соколског друштва из Херцег Новог од 1910. – 1914. године. Од 1914. године у српској војсци са којом се борио, повлачио преко Албаније и учествовао у пробијању Солунског фронта.

Марко Раповац из Херцег Новог, Бока Которска. Члан Српског соколског друштва из Херцег Новог од 1910. – 1914. године. Од 1914. године у српској војсци са којом се борио, повлачио преко Албаније и пробио Солунски фронт. Служио је у VII пешадијском пуку.

Ристо Рундо из Херцег Новог, Бока Которска. Члан Српског соколског друштва из Херцег Новог од 1910. -1914. године. Од децембра 1914. године у српској војсци у којој је служио као шофер. Заробљен у Албанији од Аустро-Угара. Био у заробљеништву.

Никола Д. Дроњак, студент технике из Сурдука, Члан Српског соколског друштва из Земуна од 1908. – 1914. године. На руском фронту се предао Русима и ступио у Српски добровољачки корпус од августа 1916. године. Учествовао у борбама до краја рата.

Жарко Тишма, матурант из Бановаца. Члан Српског соколског друштва из Земуна од 1908. – 1914. године. На руском фронту се предао Русима и ступио у Српски добровољачки корпус од августа 1916. године. Учествовао у борбама до краја рата.

Васо Гароња, тапетар из Бања Луке. Био је члан Српског соколског друштва из Приједора од 1911. - 1914. године. Од 1914. године пребегао у Србије и ступио у српску војску као добровољац. Учествовао је у борбама до краја рата. Рањен је два пута.

Тодор В. Поповић из Даља. Био је члан и подстарешина Српског соколског друштва из Даља. Од 1917. - 1919. године био је добровољац у српској војсци. Учествовао у борбама на Солунском фронту.

Лаза Ковачевић, банкарски чиновник и Доњег Ковиља. Био је члан Српског соколског друштва из Новог Сада од 1911. – 1914. године. На руском фронту се предао Русима и ступио у I српску добровољачку дивизију у Одеси. Борио се у Добруци и на Солунском фронту. Демобилисан је као поручник.

Александар Сланкаменац, трговачки помоћник из Новог Сада. Био је члан Српског соколског друштва из Новог Сада од 1911. – 1914. године. На руском фронту се предао Русима и након тога ступио у I српску добровољачку дивизију у Одеси. Борио се од 1918. године и на Солунском фронту.

Миленко Дејановић, трговачки помоћник из Новог Сада. Био је члан Српског соколског друштва из Новог Сада од 1911. – 1914. године. Године 1916. на руском фронту се предао Русима и након тога ступио у I српску добровољачку дивизију у Одеси. У даљем периоду налазио се на Мурманском полуострву.

Јован Вучков, трговац из Србобрана. Био је члан Српског соколског друштва из Новог Сада од 1911. – 1914. године. Године 1914. четвртог септембра на руском фронту се предао Русима и након тога преко Одесе и Бугарске стигао у Скопље. У српској војсци распоређен у артиљерију. Након повлачења преко Албаније борио се на Солунском фронту.

Лазар Т. Козарски, кројач. Био је члан и старешина Српског соколског друштва из Барбертона (Охајо, Сједињене Америчке Државе) Новог Сада од 1911. – 1914. године. Године 1917. вршио агитацију за одлазак соколова на Солунски фронт након чега је и сам стигао у српску војску и борио до краја рата.

Милан Р. Поповић, студент из Стоца. Био је члан и Српског соколског друштва из Стоца од 1910. – 1911. године. Од 1911. – 1912. члан је Соколског друштва у Штајерском Грацу. У Балканским ратовима се борио као добровољац у српској војсци. На почетку Првог светског рата пребегао из аустријске у српску војску. Борио се као комита у српској офанзиви 1914. у близини Сарајева и дуж границе са Херцеговином. Повукао се са српском војском на Солунски фронт где се борио до краја рата.

Јефто Михајевић, из Стоца. Био је члан и Српског соколског друштва из Стоца од 1910. године. Године 1915. на руском фронту се предао Русима док је 1916. године у I ступио у српску добровољачку дивизију у Одеси у којој је оболео. Пребачен је на лечење у Лондон.

Филип Михајевић, из Стоца. Био је члан и Српског соколског друштва из Стоца од 1910. - 1912. године а од 1913. године у соколима на Цетињу. Борио се у црногорској војсци до капитулације након чега је пребегао у Италију а одатле дошао на Солунски фронт и ступио у српску војску.

Сава Перишић из Стоца. Био је члан и Српског соколског друштва из Стоца од 1910. године. Године 1915. на руском фронту се предао Русима док је 1916. године

ступио у I српску добровољачку дивизију у Одеси. Учествовао у борбама у Добруци а касније на Солунском фронту. Одликован Георгијевским крстом.

Љуба Југовић из Стоца. Био је члан и Српског соколског друштва из Стоца од 1911. године. Године 1915. на руском фронту у Галицији се предао Русима док је јула 1916. године у I ступио у српску добровољачку дивизију у Одеси. Учествовао у борбама у Добруци где је рањен након чега је подлегао повредама.

Милорад Пивац из Стоца. Био је члан и Српског соколског друштва из Стоца од 1910. године. Био је добровољац у српској војсци за време Балканских ратова. У Првом светском рату био добровољац у црногорској војсци до капитулације након чега се повачи са српском војском на Крф и учествује у борбама на Кајмакчалану. Одликован је сребрном медаљом Милоша Обилића.

Митар Богдановић из Стоца. Био је члан и Српског соколског друштва из Стоца од 1910. године. У Првом светском рату био добровољац у црногорској војсци до капитулације након чега се повачи са српском војском на Крф где је вршио дужност војног чиновника.

Перо Биберцић из Стоца. Био је члан и Српског соколског друштва из Стоца од 1910. године. Био је добровољац у српској војсци за време Балканских ратова. У Првом светском рату био добровољац у црногорској војсци до капитулације након чега се повачи са српском војском на Крф и учествује у борбама за ослобођење Битоља и пробоја Солунског фронта. Одликован је сребрном медаљом Милоша Обилића.

Милан Малић из Стоца. Био је члан и Српског соколског друштва из Стоца од 1911. године. Године 1915. на руском фронту у Галицији се предао Русима док је јула 1916. године у I ступио у српску добровољачку дивизију у Одеси. Учествовао у борбама у Добруци након чега му се губи траг.

Мухамед Мехмедбашић из Стоца. Био је члан и Српског соколског друштва из Стоца од 1911. године. Припадао је групи атентатора у Видовданском атентату на Франца Фердинанда. Након атентата успео је да побегне у Црну Гору. У Првом светском рату био добровољац у црногорској војсци до капитулације након чега се повачи са српском војском на Крф и учествује у борбама на Солунском фронту.

Шћепо Мирковић из Стоца. Био је члан и Српског соколског друштва из Стоца од 1912. године. У Првом светском рату био добровољац у српској војсци са којом је учествовао у борбама до краја рата. Одликован је сребрном медаљом Милоша Обилића.

Новак Милана Бугарски, трговачки помоћник из Бачког Петровог Села. Био је члан српског соколства. Године 1916. на руском фронту у Галицији се предао Русима и након тога ступио у I српску добровољачку дивизију у Одеси. У даљем периоду учествовао у борбама у Добруци а касније на Солунском фронту.

Жарко Раде Бугарски, папучар из Бачког Петровог Села. Био је члан српског соколства. Године 1916. на руском фронту у Галицији се предао Русима и након тога ступио у I српску добровољачку дивизију у Одеси. У даљем периоду учествовао у борбама у Добруци а касније на Солунском фронту. Рањен два пута, у врат и у леву ногу, без последица.

Јован Милана Вујић, ципелар из Бачког Петровог Села. Био је члан српског соколства. Године 1916. на руском фронту у Галицији се предао Русима и након тога ступио у I чету I батаљона V пешадијског пука II српске добровољачке дивизије у Одеси. У даљем периоду учествовао у борбама у на Солунском фронту.

Мило Луке Моровић, столар из Бачког Петровог Села. Био је члан српског соколства. Године 1917. на руском фронту у Галицији се предао Русима и након тога ступио у допунски батаљон у Самари. Учествовао у борбама на Мурману у Русији.

Јанко Лазе Топалски, опанчар из Бачког Петровог Села. Био је члан српског соколства. Године 1917. на руском фронту у Галицији се предао Русима и након тога ступио у допунски батаљон на Мурману где је и учествовао у борбама.

Милан Бранка Свирчевић берберин из Бачког Петровог Села. Био је члан српског соколства. Учесник Балканских и Првог светског рата у српској војсци. Демобилисан 1919. Године. Два пута рањаван без последица.

Урош Н. Скакић студент Рударске академије из Сарајева. Био је члан и извршни члан у Сарајевском соколском друштву. Учествовао у рату као добровољац у Добруци и на Солунском фронту где је у борбама тешко рањаван у груди и у руку. Након рата умро од задобијених рана у 25-ој години живота 1920. године.

На основу истраживања у овој студији у ослободилачким ратовима од 1912.-1918. учествовало је око 400 припадника друштава за физичко вежбање српског народа.³⁷⁶

³⁷⁶ На основу истраживања установљено је учешће у ослободилачким ратовима од 1912. -1918. око 400 припадника друштава за физичко вежбање српског народа и то: 44 припадника соколства Краљевине Србије, 56 припадника Српског олимпијског комитета, око 50 припадника официрске школе борења, 30 наставника гимнастике и војничког вежбања-официра у средњим школама и Великој школи Краљевине Србије, 139 припадника српског соколства са територија Аустроугарске, најмање 100 припадника српског соколства са територија Северне Америке, 108 припадника српског соколства са територија

Такође, у ратним дејствима страдало је 37 док је 8 припадника лакше или теже рањено. Више од 100 сокола са територија Аустроугарске су упућени на издржавање затворске казне.

12. Додатак 2

12.1. Спористи Француске у Великом рату

У историји француског спорта неизбрисив траг дала је школа у Жоанвилу. Она је основана 1852. године и све до прве деценије XX века била је значајно усмерена ка формирању снажних и издржљивих војника, спремних за борбу.³⁷⁷ У току свог развоја школа је дала значајне доприносе у научном истраживању у области физичког вежбања. Од 1907. године, официри и војници који су завршили програм жоанвилске школе добијали би сертификат (САЕГ) са којим би могли обављати наставнички позив у лицејима и средњим школама. Иако је на почетку рата жоанвилска школа била затворена, од 8. маја 1916. године поново почиње са радом и формирањем инструктора за физичко вежбање. Уз помоћ Министарства рата 1917. године, школа је објавила „Практични водич кроз физичко васпитање“. Поједини официри и подофицири из жоанвилске школе положили су животе у ратним дејствима Првог светског рата.

сл.113.

Војници Жоанвила пострадали у ратовима 1914. - 1918 и 1939. – 1945.

Спомен плоча је постављена на теренима ИНСЕП-а (Института за спорт Француске)

³⁷⁷ P. Simonet, *L'Empreinte de Joinville*, Paris, 2003., стр.9.

Са објавом рата спорт у Француској је потиснут у други план. Тркач Жак Кајзер је описао тадашњу ситуацију у Француској: „Са објавом рата није се више постављало питање спорта. Старији су сви били у војсци, а млади су чекали свој позив. Касније са дужином неразумљивог непријатељства, поставило се питање да ли се требало тако успавати и пустити младе да буду неактивни“.³⁷⁸ Француски спорт је препознао жртве спортиста и спортских радника у Првом светском рату те су имена појединаца постали заштитни знакови француског али и светског спорта. Генерални секретар Гимнастичке федерације Француске Шарл Симон погинуо је као војник ССV пешадијског пука 15. јуна 1915. године. У знак сећања на Шарл Симона од 1917. године се одржава куп Шар Симон- Куп Француске у фудбалу. У борби за први куп Шарл Симон, учествовало је 48 француских фудбалских клубова. Овај веома значајано фудбалско такмичење настало је у знак поштовања према спортском раднику и јунаку Великог рата, Шарлу Симону. Веома је интересантан податак да један од најпознатијих светских тениских турнира носи име француског војника-пилота који је погинуо у Првом светском рату. Овај авијатичар је био шампион Француске у бициклизму 1906. године. Као велики пионир авијације 23. 9. 1913. прелетео је Медитеран у једном моноплану опремљеним мотором од 60 коњских снага и бицикличким точковима. Као војни пилот допринео је развоју система који дозвољава постављање митраљеза заједно са елисом. У току рата је заробљен а након три године ослобођен. Погинуо је у једној ваздухопловној бици 1918. године. Његово име је Роланд Гарос!!! Француска авијација је регрутовала још познатих француских спортиста. Рагбиста Морис Бојо прошао је кроз авијацију 1915. године, када је распоређен у LXXVII ескадрилу. У септембру 1918. погинуо је у ваздушној битци након чега је одликован Легијом части уз пропратни цитат: “Најбољи пилот, најпотпунији атлета, чији су феноменални физички квалитети стављени у службу налепше душе и најснажније воље“³⁷⁹ На срећу светски шампион у боксу (1920.) Жорж Шарпантије је преживео Први светски рат, такође је мобилисан у авијацију. Служио је у ескадрили МФ55 као извиђач. Истицао се храброшћу те је 1916. године одликован Ратним крстом за изузетне заслуге приликом освајања утврђења Доумон 2. октобра 1916. године. Шарпантије се за време рата појављивао и као инструктор у Жоанвилској школи, где је обучавао полазнике боксерским техникама.

³⁷⁸ М.Е. Tillard, Les sportifs francais dans la Grand Guerre, Paris, 2007., стр.10.

³⁷⁹ М.Е. Tillard, Les sportifs francais dans la grand guerre, Paris, 2007., стр.14.

сл.114.

Војни пилот француске војске Роланд Гарос, погинуо је у ваздушној бици 1918. године. По њему се данас зове један од најпознатијих тениских турнира у свету

сл.115.

Жорж Шарпантије, светски боксерски шампион из 1920. године, био је војни пилот француске војске у Првом светском рату

13. Библиографија

Извори и литература

Извори:

Архив Србије

Београдски Соко

Министарство иностраних дела

Војни архив Србије

Пописник 14, Архива стајаће и активне војске, архива Министарства војног и Главног генералштаба од 1847. до 1911. године

ДПП, Досијеи персоналних података бивше југословенске војске

Живот и рад сокола, рукопис из заоставштине Будимира Стојановића 1994.

Николајевић, Т. Д. (1906. – 1922.): *Дневник*, Ниш-Београд, власништво Ђорђа Николајевића, Ст. Луис, САД (Сједињене Америчке Државе)

Ратни албум Драгомира Николајевића (у власништву породице Пантовић из Београда)

Спортски албум Драгомира Николајевића (у власништву породице Пантовић из Београда)

Новине и часописи

Balkan News (1918.)

Велика Србија (1916.)

Време (1930., 1931., 1934., 1939.)

Историја (2010.)

Југословенски спортски алманах (1932.)

Новости (1926.)

Напред (1918.)

Политика (1935., 1939.)

Правда (1918., 1935., 1936.)

Ратник (1879. - 1925.)

South slav herald (1934.)

Самоуправа (1937.)

Соколски гласник (1919.)

Соколски годишњак (1912., 1913.)

Службени војни лист (1902. – 1918.)

Спорт и свет (1905.)

Српски соко (1906. – 1911.)

Српски витез (1909. – 1914.)

Темпо (19??)

Физичка култура (1954.)

Литература:

Арсенијевић Л. Баталака, *Историја српског устанка књ 1.*, Светлост, Београд, 1988.

Арсковић Миленко, *Витешке игре и спортови и физичко васпитање нашег народа*, СИА, Београд 1911.

Беатовић Ђорђе, Милановић Драгољуб, *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, Књижевне новине, Београд, 1989.

Бјелајац Миле, *Генерали и адмирални Краљевине Југославије 1918. – 1941.*, Институт за новију историју Србије, Београд, 2004.

Богуновић Душан, *Соколство и народна војска*, Штампарија Главног савеза српске земљорадничке задруге, Загреб, 1927.

.

Брковић Срђан, *Основе савате тактике*, Београд, СИА, 2007.

Вишњић Светлана, Гавриловић, Дејан, Касум Горан, *Мачевање први борилачки спорт српског народа*, Зборник радова, Међународна научна конференција,

„Теоријски, методички и методолошки аспекти такмичења и припреме спортиста“, ФСФВ, 2010.

Вукашиновић Владан, *Соколство у Смедереву до почетка Другог светског Рата (1912. – 1941.)*, СИА, Смедерево, 2013.

Гавриловић Андра, *Београдска Велика Школа 1808. – 1813.*, Правни факултет, Београд, 2013.

Гавриловић Дејан, Касум Горан, Радовић Малиша, *Историја саватеа у Србији до краја Првог светског рата*, VI Међународна научна конференција, „Спорт Монт“, Подгорица, 2010.

Гавриловић Дејан, Касум Горан, *Драгомир Николајевић оснивач енглеског и француског бокса у Србији*, Зборник радова 2009., Међународна научна конференција, „Теоријски, методички и методолошки аспекти такмичења и припреме спортиста“ ФСФВ, 2010.

Гавриловић Дејан, *Великан српског спорта пуковник Драгомир Николајевић*, СИА, Београд, 2011.

Гавриловић Дејан, Љубисављевић Милија, *Официри Краљевине Србије у српском олимпијском покрету*, Међународна научна конференција, Алфа универзитет, Београд, 2012.

Гавриловић Дејан, Касум Горан, Мијатовић Слађана, *Допринос српских лекара развоју физичког вежбања у Краљевини Србији*, Војносанитетски преглед, Београд, 2014.

Гавриловић Дејан, *Утицај српске војске на појаву и развој физичке културе у XIX и почетком XX века*, Токови историје, Београд, 2011.

Гавриловић Дејан, *Физичко вежбање у војсци Краљевине Србије*, Међународна научна конференција, Ефекти примене физичке вежбе на антрополошки статус деце, омладине и одраслих, ФСФВ, Београд, 2012.

Гиздавић Недељко, *Српска африкијада*, СИА, Београд, 1922.

Годишњи извештај Савеза соколских друштава “ Душан Силни “, 1911.,
Београд,

Денда Далибор, *Аутомобил у српској војсци 1908. – 1918.*,
Министарство одбране Републике Србије, Београд, 2008.

Delahaye Michel, *Savate & Chausson*, Francois reder, Paris, 1991.

Ђурић Силвија, Стефановић Видосав, *Голгота и васкрс Србије 1915. – 1918.*,
Београдски издавачко-графички завод партизанска књига, Београд, 1986.

Ђурић Силвија, Стефановић Видосав, *Голгота и васкрс Србије 1914. – 1915.*,
Београдски издавачко-графички завод партизанска књига, Београд, 1986.

Жакула Стеван, *Од Терезина до Сарајева*, СИА, Београд, 1930.

Живојиновић Р. Драгољуб, *Краљ Петар Први Карађорђевић, рат и последње године*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2003.

Живојиновић Р. Драгољуб, *Краљ Петар Први Карађорђевић, у отаџбини 1903. - 1914. године*, Београдски издавачко-графички завод, Београд, 1990.

Живојиновић Р. Драгољуб, *Нововековне српске династије у мемоаристици*,
Историјски институт, Београд, 2007.

Жутић Никола, *Добровољци у ослободилачким ратовима Срба и Црногораца, Југословенски соколи-добровољци у српској војсци у Првом светском рату*, Зборник радова са научног скупа одржаног у Кикинди, Кикинда, 1996.

Зеџ Дејан, Балџас Филип, Пауновић Милош, *Спорт памти, српско-британски спортски контакти за време Првог светског рата*, Центар за спортско наслеђе Југоисточне Европе, Београд, 2015.

Зечевић Јасмина, Појава и развој соколства у Ужицу, дипломски рад, ФФВ, Београд, 1987.

Илић Миладин, *Гимнастика у Нишу 1897. – 1997.*, Гимнастички клуб Ниш, Ниш, 1998.

Илић Срефан, Мијатовић Слађана, *Историја физичке културе Кнежевине и Краљевине Србије*, ФФК, Београд, 1994.

Илић Стефан, *Нови век и савремено доба*, ФФК, Београд, 1994.

Илић Стефан, *Старо доба и средњи век*, ФФК, Београд, 1994.

Ивановић Синиша, Чолић Лазар, Илић Стефан, Мијатовић Слађана, *Ко је био дивизијски генерал Светомир Ђукић*, Комитет генерал Светомир Ђукић, Београд, 2002.

Јевђевић Јевђа, *Споменица крагујевачких сокола 1907. – 2007.*, Соколско друштво, Крагујевац, 2008.

Јовановић Бора, *Фискултура кроз векове*, Коларчев народни универзитет, Београд, 1947.

Јовановић Миливоје, *Монах Калист*, СИА, Београд, 1984.

Љушић Радош, Бојковић Слађана, Пршић Милоје, Јововић Божидар, *Официри у високом школству Србије*, Војноиздавачки завод, Београд, 2000.

Љушић Радош, *Принцип*, Новости, Београд, 2014.

Максимовић Војин, *Споменица седамдесетпетогодишњице Војне академије 1850. – 1925.*, Министарство војске и морнарице, Београд, 1925.

Марковић Радивоје, *Све о боксу*, НИП Београд, Београд, 1973.

Марковић Радивоје, *Историја Београда*, Просвета, Београд, 1974.

Мартиновић Митар, *Ратне године 1912. – 1916.*, Новинско издавачка установа Службени лист СРЈ, Београд, 1996.

Мијатовић Слађана, Шилјак Виолета, *Појава олимпијске идеје у Краљевини Србији и њено остварење крајем XIX и почетком XX века*, Спорт Монт, Подгорица, 2008.

Мијатовић Слађана, *Појава Олимпијске мисли и настанак и развој Олимпијског покрета у Србији до 1914. године са посебним освртом на допринос Светомира Ђукића*, необјављена докторска дисертација одбрањена на Факултету физичке културе у Београду, Београд, 1992.

Милићевић Јован, *Друштвене појаве у Србији XIX века*, Српска књижевна задруга, Београд, 2002.

Милићевић Милић, Поповић Љубодраг, *Генерали војске Кнежевине и Краљевине Србије*, Војноиздавачки завод, Београд, 2003.

Милићевић М, *Карђорђе у говору и твору*, Београд, 2004.

Министарство војске и морнарице, *Наставни план и програм ниже школе Војне академије*, Београд, 1928.

Николајевић Т. Драгомир, *Бокс француски и енглески*, Београд, Библиотека физичког васпитања, Београд, 1914.

Николајевић Т. Драгомир, *Правила и правилници*, Југословенски аматерски боксерски савез, Београд, 1932.

Николић С, *Правила*, Грађанско Гимнастичко Друштво Душан Силни, Београд, 1897.

Пантелић-Бабић Кристина, Теоријски и практични допринос Чедо Милића развоју соколства у Босни и Херцеговини, магистарска теза, Бања Лука, 2013.

Перић С Драгана, Настава физичког васпитања на Војној академији од оснивања до распада СФРЈ (1850. – 1990.), необјављена докторска дисертација на Факултету спорта и физичког васпитања у Београду 2000. године.

Петровић Петар, *Горски вијенац*, Акиа мали принц, Београд, 2012.

Поповић Андра, *Ратни албум 1914. – 1918.*, СИА, Београд, 1926.

Продановић Мирјана, Соколски покрет у Бањој Луци од 1878. до априла 1941. године, Магистарска теза, Бања Лука, 2014.

Протић К. С., *Упут за упражњавање гимнастике*, Београд, Министарство војно, 1874.

Рајић Сузана, *Владан Ђорђевић*, Завод за уџбенике Београд, Београд, 2007.

Ратковић-Костић Б. Славица, *Европеизација српске војске*, Војноисторијски институт, Београд, 2007.

Савез соколских друштава “Душан Силни“, Београд, *II Соколски годишњак*, Београд, 1911.

Савеза сокола краљевине Југославије, *Руководник*, Београд, 1933.

Савез соколских друштава “Душан Силни“, Београд, *Правила*, Београд, 1912.

Соколски велеиздајнички процес у Загребу: из 1915-1916.године, Штампарија Главног савеза српских земљорадничких задруга, Загреб, 1927.

Simonet Pierre ,Veray Laurent, *L'empreinte de Joinville*, INSEP, Paris, 2003.

Симоновић, З. Ж, *Сретен Станић – Цукић*, Библиотека соколског подмлатка, Београд, 1913.

Станић Ђорђе, Килибрда Зоран, Марчек Јан, *Обука српске војске*, Војноиздавачки завод, Београд, 2007.

Станојевић Малиша, *Портрет народног краља*, Филолошки факултет, Београд, 2005.

Стевановић Ненад, *Појава и развој спорта и соколства у Свилајнцу до почетка II светског рата*, Факултет физичке културе, дипломски рад, 1989.

Tarravelo Pierre Cerutti, Luc, *Savate-Canne-Baton*, Fedaration Francaise de savate boxe et DA, Paris, 2007.

Тешић Владета, *Настава гимнастике у школама Србије до 1914. године*, Физичка култура, Београд, 1954.

Тимотијевић Милош, *Соколи Чачка 1910. – 1941.*, Народни музеј Чачак, Чачак, 2006.

Томац Петар, *Први светски рат 1914. – 1918.*, Војноиздавачки завод, Београд, 1973.

Томац Петар, *Ратови и армије XIX века*, Војноиздавачки завод, Београд, 1968.

Тодоровић Ч. Србислав, *Српски олимпијски комитет 1910. – 1920.*, Спортски савез Србије, Београд, 2003.

Тодоровић Ч. Србислав, *Почеци српског олимпизма*, СОФК Звездара, Београд, 1997.

Тодоровић Ч. Србислав, *Спорт у старом Београду*, Центер-Бук Ворлд, Београд, 2009.

Ћирковић Зоран, *Теорија Борења*, Факултет спорта и физичког васпитања Београд, Београд, 2006.

Ћирковић Зоран, Јовановић Срећко, *Борење*, Факултет спорта и физичког васпитања Београд, Београд, 2002.

Ћирковић Зоран, Јовановић Срећко, Касум Горан, *Борења*, ФСФВ Београд, Београд, 2010.

Ћунковић Срећко, *Школство и просвета у Србији у XIX веку*, Педагошки музеј у Београду, Београд, 1971.

Ћоровић Владимир, *Историја српског народа*, 4 књ, Светигора, Подгорица, 2007.

Fialova J, Sokol Blovice, Prispěvek regionalní historie, Jižního Plzeňska, Plzeň, 2012.,
Diplomová práce

Храбак Богумил, *Добровољци у ослободилачким ратовима Срба и Црногораца, Српски добровољачки покрет у Северној Америци 1917. – 1918.*, Научна конференција, Кикинда, 1996.

Хоке РЈ, *Војни спорт*, Загреб, Министарство војске и морнарице, Загреб, 1924.

Храњец Никола, *Споменица о тредесетогодишњем раду Соколског друштва Ваљево*, Соколско друштво Ваљево, Штампарија Дим. А. Славуја, Ваљево, 1936.

Черовић Божо, *Босански омладинци и сарајевски атентат*, Трговачка штампарија, Сарајево, 1930.

Шулце Драгутин, *Соколство-дио I*, Тисак дионичке тискарне, Загреб, 1914.

Фотографије:

Архив Србије, *Министарство иностраних дела*, (сл. 10)

Богуновић Душан, *Српско соколство и Сарајевски атентат*, Хрватски штампарски завод, Загреб, 1925. (сл.108, 109, 111,)

Гавриловић, Дејан, *Великан српскога спорта пуковник Драгомир Николајевић*, (сл.23, 24, 97,99)

Гавриловић Дејан, *породични албум* (сл. 113.)

Јевђевић Јевђа, *Споменица крагујевачких сокола 1907-2007*, Соколско друштво, Крагујевац, 2008. (64.)

Лазаревић Добра, *Спорт и свет*, Штампа Савић, Београд, бр1. година I, јануар 1905., (сл. 6)

Милићевић Милић, Поповић Љубодраг, *Генерали војске Кнежевине и Краљевине Србије*, Војноиздавачки завод, Београд, 2003. (сл. 57, 65, 88)

Породични албум Ђорђа Николајевића (сл. 1, 2, 104 – 112)

Les sportifs francais dans la Grande guerre, memorial de verdun 1914. – 1918. (сл. 114, 115)

Ратни албум Драгомира ННиколајевића у власништву породице Пантовић из Београда (32-45,)

Споменица Карловачког сокола, Српска манастирска штампарија, Сремски Карловци (сл. 45, 112)

Спортски албум Драгомира Николајевића у власништву породице Пантовић из Београда (сл. 7, 8, 9, 11-20, 23, 24, 33, 34, 37, 38, 39, 47, 50,52, 53, 56,)

Симоновић, З. Ж, *Сретен Станић – Цукић*, Библиотека соколског подмлатка, Београд, 1913. (сл. 89.)

Службени војни лист (1902.), (сл. 28)

Српски витез (1909. - 1914.), 1909, бр 7-10, стр. 105, (сл. 25)

Пантелић-Бабић Кристина, *Теоријски и практични допринос Чедо Милића развоју соколства у Босни и Херцеговини*, магистарска теза, Бања Лука, (сл. 110)

Поповић, Андра: *Ратни албум 1914. – 1918.*, СИА, Београд, 1926. (сл.36, 49, 50, 51)

Љушић Радош, *Принцип*, Новости, Београд, 2014. (сл. 105, 106, 107)

Љушић, Радош / Бојковић, Слађана / Пршић, Милоје / Јововић, Божидар: *Официри у високом школству Србије*, Војноиздавачки завод, Београд, 2000. (сл.4, 5)

Службени војни лист 1902. година (сл. 87), 1910. година (сл.97)

Николајевић, Т. Драгомир: *Бокс француски и енглески*, Београд, Библиотека физичког васпитања, Београд, 1914. (сл. 31, 32, 35)

Бјелајац, Миле: *Генерали и адмирални Краљевине Југославије 1918. -1941.*, Институт за новију историју Србије, Београд, 2004. (сл. 56, 58, 61, 62, 63, 76, 78-87, 90, 92, 94, 95, 98, 100, 101, 102, 103)

АВИИ : *Досије персоналних података бивше југословенске војске Краљевине Србије и Југославије*, Београд, (сл. 29, 30, 59, 66, 68, 69, 73-77, 89,91, 93, 96)

Тимотијевић Милош, *Соколи Чачка 1910. -1941.*, Народни музеј Чачак, 2006. (сл. 26)

Тодоровић Ч. Србислав, *Српски олимпијски комитет 1910. -1920.*, Спортски савез Србије, Београд, 2003. (сл. 66, 67, 70, 71)

Тодоровић Ч. Србислав, *Почеци српског олимпизма*, СОФК Звездара, Београд, 1997. (сл. 42)

Зечевић Јасмина, *Појава и развој соколства у Ужциу*, дипломски рад, ФФВ, Београд, 1987. (сл. 98)

Зеџ Дејан, Баљкас Филип, Пауновић Милош, *Спорт памти, српско-британски спортски контакти за време Првог светског рата*, Центар за спортско наслеђе Југоисточне Европе, Београд, 2015. (сл. 48)

Интернет (сл. 1, 2, 3, 21, 22, 27, 43, 44, 45, 46, 54, 55, 72, 90, 97, 101, 104)

Архив Србије (сл. 21)

Прилог 1

Изјава о ауторству

Потписани: Дејан Гавриловић број индекса 7-DS/2012

Изјављујем

Да је докторска дисертација под називом:

„Физичко вежбање и војска Краљевине Србије“

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени,
- и да нисам кршио ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

У Београду 19. 01. 2016. године

потпис докторанда

Прилог 2

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора: Дејан Гавриловић

Број индекса: 7-DS/2012

Студијски програм: Експерименталне методе истраживања хумане локомоције

Наслов рада: Физичко вежбање и војска Краљевине Србије

Ментор: ван. проф. др Александар Недељковић

Потписани: Дејан Гавриловић

Изјављујем

Да је штампана верзија моје докторске дисертације истоветна електронској верзији коју сам предао за објављивање на порталу Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним станицама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

У Београду 19. 01. 2016. године

потпис докторанда

Прилог 3

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом: „Физичко вежбање и војска Краљевине Србије“ која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену и дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице за коју сам се одлучио.

1. Ауторство
2. Ауторство-некомерцијално
3. Ауторство-некомерцијално- без прераде
4. Ауторство-некомерцијално-делити под истим условима
5. Ауторство-без прераде
6. Ауторство-делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на следећој страни).

У Београду 19. 01. 2016. године

потпис докторанда

1. Ауторство – Дозвољавање умножавања, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.
2. Ауторство – некомерцијално. Дозвољавање умножавања, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде. Дозвољавање умножавања, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима. Дозвољавање умножавања, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прераду.
5. Ауторство – без прераде. Дозвољавање умножавања, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.
6. Ауторство – делити под истим условима. Дозвољавање умножавања, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама или лиценцама отвореног кода.

Биографија аутора

Дејан Гавриловић је рођен у Сарајеву 1976. године. Основну и средњу школу завршио је у Београду. Дипломирао је на Факултету спорта и физичког васпитања у Београду 2004. године. Одбранио је мастер рад на поменутом факултету 2009. године на тему „Појава енглеског и француског бокса у Краљевини Србији и његов развој до почетка Првог светског рата са посебним освртом на допринос Драгомира Т. Николајевића“. Одбрањени мастер рад је послужио као основ за израду књиге „Великан српскога спорта пуковник Драгомир Николајевић“.

Учесник је више међународних конгреса спорта и физичког васпитања са радовима који обрађују теме из историје спорта и анализа такмичарских активности борилачких спортова. Аутор је књиге „100 вежби за повећање снаге мишића трбуха и леђа“ из 2007. године и издавач и аутор додатног текста другог издања књиге „Бокс француски и енглески“ Драгомира Николајевића.

Као такмичар у борилачким спортовима наступао је за репрезентације Србије у кик боксу и француском боксу (саватеу). Тренер је у Савате клубу „Горан Остојић“ из Београда чији су такмичари од 2006. године освојили око 700 медаља у савате боксу и кик боксу. Такође је био на месту тренера репрезентације Србије у кик боксу, директора и тренера репрезентације Србије у савате боксу.

Запослен је у Школи за бродарство, бродоградњу и хидроградњу у Београду као наставник физичке културе.